ANALELE ŞTIINŢIFICE

ALE

UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA“ DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III

(Ştiinţe sociale)

TOMUL V, ANUL 1959

ANALELE ŞTIINŢIFICE

ALE

UNIVERSITĂŢII „AL. I. CUZA“ DIN IAŞI

(SERIE NOUĂ)

SECŢIUNEA III

(Ştiinţe sociale)

TOMUL V, ANUL 1959

ANALELE ŞTIINŢIFICE ALE UNIVERSITĂŢII
„Al. I. CUZA" — IAŞI

TOMUL V, s. III 1959

SUMAR

NOTE

УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ ЯССКОГО УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ „АЛ. И. КУЗЫ“

Том V, отд. III 1959 г.

СОДЕРЖАНИЕ

ЗАМЕТКИ

ANNALES SCIENTIFIQUES DE L'UNIVERSITÉ
„AL. I. CUZA" — JASSY

TOME V, s. III 1959

SOMMAIRE

Pages

NOTES

MĂRFURILE MĂRUNTE ÎN ECONOMIA MOLDOVEI DIN VEACUL AL XV-lea

DE

V. NEAMŢU

În veacul al XV-lea Moldova a întreţinut strînse relaţii cu Transilvania şi Polonia de unde se aduceau importante cantităţi de produse meşteşugăreşti. Se ştie că negustorii străini au primit de la domnii Moldovei privilegii comerciale în care se specifică, între altele, şi mărfurile pe care le puteau aduce în ţară.

Din documentele veacului al XV-lea rezultă că ardelenii şi polonii aduceau în Moldova şi o serie de produse ce se înglobează în conţinutul noţiunii de „mărfuri mărunte" [1]).

În vechea istoriografie romînească s-a atins problema importului acestor articole [2]), fără să se acorde atenţia cuvenită producerii lor în Moldova.

În ultimii ani, în legătură cu importul acestor produse, s-au exprimat păreri diferite cu privire la nivelul de dezvoltare al meşteşugurilor locale.

Astfel, s-a susţinut că, după o îndelungată perioadă de stagnare, datorită unor condiţii mai favorabile, producţia locală de mărfuri mărunte s-a dezvoltat foarte puternic, moldovenii reuşind să cucerească cu produsele lor piaţa internă [3]).

S-a afirmat apoi, în ultimul timp, că în veacul al XV-lea exista în Moldova doar o producţie „începătoare" de mărfuri mărunte [4]). La această constatare

---

1) Expresia крамныхъ рѣчей e tradus prin „lucruri mărunţele" cf. M. C o s t ă c h e s c u, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, Iaşi, 1932, p. 635, „mărfuri mărunte", *Ibidem*, p. 792, „lucruri mărunte" cf. I. B o g d a n, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, Buc. 1913, p. 277–8.

2) I. N i s t o r, *Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Czernowitz, 1912, p. 165 şi urm. ; N. I o r g a, *Istoria comerţului romînesc*, I, Buc., 1937, p. 84, 99, 101 etc.

3) Barbu T. C î m p i n a, *Dezvoltarea economiei feudale......*, în *Lucrările Sesiunii generale ştiinţifice ale Academiei R.P.R.* din 2–12 iunie 1950, p. 1612, 1629, 1631. Aceste idei sînt reluate de autor şi în alte lucrări. Cf. I d e m, *Despre rolul genovezilor la gurile Dunării*, în «Studii», I, anul 6 (1953), p. 224, nota 7, p. 225, 236, I d e m, *Cercetări cu privire la baza socială a puterii lui Ştefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ştefan cel Mare*, 1956, p. 50 şi urm.

4) St. P a s c u, *Relaţiile economice dintre Moldova şi Transilvania în timpul lui Ştefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ştefan cel Mare*, 1956, p. 204.

s-a ajuns pe baza studierii relaţiilor economice dintre Transilvania şi Moldova în vremea lui Ştefan cel Mare [5]).

Este uşor de observat că între aceste două puncte de vedere nu exista un acord deplin. Soluţionarea acestei probleme este destul de dificilă, deoarece informaţia documentară de care dispunem este foarte săracă. De altfel, pînă acum, nici nu s-a consacrat acestei probleme un studiu special. Pe baza materialului informativ de care dispunem ne propunem să analizăm producţia moldovenească de mărfuri mărunte din veacul al XV-lea.

Înainte de a trece la abordarea altor aspecte ale problemei pe care o cercetăm este necesar să delimităm mai precis cercul preocupărilor noastre, adică, înainte de toate, să arătăm ce se înţelegea prin „mărfuri mărunte" în Moldova veacului al XV-lea.

Privilegiile comerciale acordate de domnii Moldovei negustorilor din Lwow amintesc frecvent despre mărfurile mărunte, pentru care se arată că se plătea vamă la Siret cîte 3 groşi de grivnă [6]).

În privilegiul comercial din 1408, la capitolul mărfuri mărunte apar şăpci, pantaloni, săbii ungureşti şi paloşe [7]).

La 29 iunie 1456 în privilegiul lui Petru Aron se înşiră pînză litvană, pînză nemţească, catifea, postav tăiat, pantaloni, brîie ferecate, cuţite şi coase [8]).

Privilegiul lui Ştefan cel Mare din 1460 include sub denumirea de mărfuri mărunte pînză litvană, pînză nemţească, pînză de Krosno, catifea, postav tăiat, hars, pantaloni, şăpci, cuţite, coase, seceri, fiare de plug, săbii ungureşti, paloşe, apoi aşa-numitele „lucruri de cositor" prin care se înţeleg talere, cofiţe, brîie ferecate, ţevi şi şofran [9]).

În fiecare din documentele amintite mai sus se subliniază faptul că şi alte mărfuri, în afară de cele specificate clar, „se ţin de negoţul de mărunţişuri" [10]). Din nefericire însă noi nu putem şti ce articole mai pot fi incluse aici.

Noţiunea „mărfuri mărunte" era cunoscută în Transilvania [11]) şi foarte probabil şi în Ţara Romînească. Nu există însă certitudinea că pentru veacul al XV-lea ea avea un conţinut identic în cele trei ţări romîneşti. De aceea va trebui să ne limităm numai la studierea dezvoltării meşteşugurilor legate de producerea articolelor ce sînt clar specificate la capitolul mărfuri mărunte, în privilegiile amintite mai sus [12]).

---

5) *Ibidem* [4]).

6) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 635, 672, 792; I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 277, 278.

7) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 635. Prin săbii ungureşti trebuie să înţelegem săbii de modă ungurească.

8) *Ibidem.*, p. 792.

9) I. Bogdan, *loc. cit.*

10) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 635, 792; I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 277–278.

11) Această noţiune, în accepţia ei moldovenească, nu este străină negustorilor care au primit privilegii de la domnii Moldovei. În registrele de vamă ale oraşului Braşov apare frecvent termenul „parvalia" cf. *Quellen*, I, p. 1–76 etc., care poate fi tradus prin mărunţişuri, lucruri mărunte, mărfuri mărunte. R. Manolescu consideră că prin „parvalia" se înţeleg „lucruri de uz curent ca: unelte, curele, funii, îmbrăcăminte, încălţăminte etc." cf. *Schimbul de mărfuri dintre Ţara Romînească şi Braşov în prima jumătate a secolului al XV-lea*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, II, 1957, p. 159. Dacă s-a precizat bine conţinutul termenului „pravalia", atunci noi trebuie să admitem că el diferă întrucîtva de cel al noţiunii moldoveneşti de mărfuri mărunte.

12) Nu vom insista asupra comerţului cu şofran în acest studiu.

În linii cu totul generale se poate afirma că în sectorul producției mărfurilor mărunte se materializează activitatea meșteșugarilor țesători, croitori, pălărieri, precum și a acelora care prelucrau metalele.

De la început trebuie să avem în vedere faptul că unele din aceste branșe meșteșugărești s-au dezvoltat și la sate. Acesta este, de pildă, cazul meșteșugului țesutului.

În sate existau cantități suficiente de in, cînepă și lînă și trebuie să admitem că în fiecare gospodărie țărănească se putea produce pînză și postav în cantitățile necesitate de consumul unor astfel de unități economice.

Cu ajutorul războiului de țesut orizontal [13]) se puteau confecționa țesături destul de bune.

Pentru perfecționarea calității țesăturilor de lînă se foloseau instalații speciale pe care le deserveau oamenii cu un anumit grad de pricepere. În Moldova s-au folosit pe o scară largă ștezele [14]) și pivele [15]).

Uneori, începînd din veacul al XV-lea, țăranii comercializau anumite cantități de postav și pînză. Așa procedau țăranii din Negoești, cărora Ștefan cel Mare le înlesnea acest lucru printr-un document din 13 martie 1466 [16]).

Considerăm însă că pentru problema ce tratăm are importanță nu atît volumul producției de postavuri și pînzeturi cît *calitatea* lor. În veacul al XV-lea Moldova importa nu simplu mărfuri mărunte, ci cu precădere *mărfuri mărunte de calitate superioară.* Pînza și postavul de import erau destinate de regulă unor pături sociale cu un gust destul de rafinat și trebuie să admitem că în mod normal aceste produse nu puteau fi înlocuite decît prin altele cu calități cel puțin echivalente [17]).

Condițiile în care s-a dezvoltat producția țesătorilor de la sate n-au înlesnit un progres rapid și este de presupus că în privința calității produselor industriei casnice țărănești nu s-a realizat în veacul al XV-lea un adevărat salt.

În general se știe că în acest domeniu cele mai importante realizări s-au putut obține acolo unde s-a ajuns la o cît mai completă separare a meșteșugurilor de agricultură. Acest lucru s-a înfăptuit la orașe.

Deși în Moldova veacului al XV-lea nu poate fi vorba de o separare completă a meșteșugurilor de agricultură nici la orașe [18]), totuși se poate presupune că aici au existat condiții mai favorabile dezvoltării meșteșugului țesutului decît la sate. De aceea va trebui să acordăm mai multă atenție studierii meșteșugului țesutului la orașe.

---

13) La Garvăn războiul de țesut orizontal e folosit încă din veacul al XII-lea, cf. Gh. Bichir, *Contribuție la cunoașterea țesutului în așezarea de la Garvăn (sec. X–XII),* în «SCIV», IX, 2, 1958.

14) Pentru șteze, cf. C. Turcu, *Șteaza, o instalație primitivă sătească pentru perfecționarea unor țesături casnice,* în «Studii», VIII, 4, 1955.

15) Pivele sînt amintite destul de frecvent în documente, cf. *Documente privind istoria Romîniei, veacul al XV-lea,* vol. I, A. Moldova, p. 201, 228, 229.

16) *Ibidem,* p. 342.

17) Pentru calitatea superioară a țesăturilor de import, cf. I. Nistor, *op. cit.,* p. 170–171.

18) *Viața feudală în Țara Romînească și Moldova (sec. XIV–XVII),* Buc. 1957, p. 52. Pentru caracterul semirural al orașelor muntene din veacurile XVI–XVII, cf. L. Lehr, *Despre dezvoltarea economică a orașelor din Țara Romînească în anii 1501–1650,* în *Studii și referate privind istoria Romîniei,* partea I, Ed. Acad. R.P.R., 1954, p. 680.

În stadiul actual al cercetărilor nu se poate urmări cu suficientă siguranţă ritmul de dezvoltare a acestui meşteşug în oraşele moldoveneşti, dar se poate admite că din punct de vedere calitativ el a atins aici, încă din prima jumătate a veacului al XV-lea, un nivel mult mai înalt decît la sate [19]).

Documentele relevă strădania ţesătorilor moldoveni de la oraşe de a-şi îmbunătăţi cunoştinţele tehnice. Croitorul Ioan din Roman, de pildă, îşi trimite fiul la Braşov să înveţe meşteşugul tunderii postavului [20]). Se ştie însă că meşterul braşovean Petru nu a acordat atenţia cuvenită ucenicului său şi că s-a ajuns la un adevărat conflict pe care domnul Moldovei se străduia să-l rezolve [21]).

Considerăm că fiul croitorului Ioan din Roman nu a fost singurul moldovean care a încercat să înveţe meşteşugul tunderii postavului. Totuşi, faptul că pentru a învăţa acest meşteşug moldovenii sînt siliţi să facă apel la cunoştinţele meşterilor din Braşov arată că în acest domeniu gradul de pricepere al meşterilor moldoveni era încă destul de scăzut [22]). Este însă posibil ca în sectorul ţesutului să se fi înregistrat unele progrese în cea de-a II-a jumătate a veacului al XV-lea [23]).

Izvoarele nu ne dau date precise pentru a putea urmări meşteşugul ţesutului moldovenesc în această etapă. De aceea va trebui să acordăm mai multă atenţie studierii importului de ţesături care reflectă destul de fidel stadiul atins de dezvoltarea acestei branşe a meşteşugurilor locale.

Se ştie că teritoriul patriei noastre era în veacul al XV-lea o *zonă de interferenţă* pentru negoţul ardelean şi polon. Regii Poloniei şi Ungariei, fiind interesaţi în desfăşurarea activităţii comerciale a supuşilor lor, i-au sprijinit prin toate mijloacele. Moldova a ajuns cu timpul o cauză a contradicţiilor dintre Polonia şi Ungaria [24]). Luptele feudale interne, atacurile din afară, care se succed la intervale mici în acest veac, ca şi creşterea activităţii negustorilor locali [25]) sînt tot atîtea piedici serioase pe care negustorii poloni şi ardeleni le întîmpină în Moldova. Cu toate acestea atenţia lor nu se abate de la acest sector de activitate comercială. Privilegiile comerciale, pe care le obţinuseră de la domnii Moldovei, le uşurau, într-o mare măsură, activitatea lor.

---

19) P. P. Panaitescu a admis în mod greşit că în veacul al XV-lea în satele din Moldova existau torcătorii şi alte maşini pentru „producerea firelor textile". Cf. *Viaţa feudală...* p. 48, 265. V. şi recenzia prof. C. Cihodaru în «Studii şi cercetări ştiinţifice», istorie, an VIII, fasc. 1, 1957, p. 257.

20) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 696.

21) Nu se poate preciza dacă dezinteresul meşterului braşovean Petru izvora din teama de a nu fi concurat mai tîrziu de moldoveni.

22) Dacă ar fi existat în Moldova meşteri destul de pricepuţi, croitorul Ioan din Roman nu şi-ar fi trimis fiul la Braşov unde trebuia să facă, oricum, mai „mare cheltuială" ca în Moldova, cf. M. Costăchescu, *op. cit.*, II p. 696.

23) Dintr-un document din 25 mai 1528 aflăm că la Suceava trăia Ioan tunzătorul de postav („panirasov") pentru care intervenea Petru Rareş la Bistriţa, cf. N. Iorga, *Hurmuzachi–Documente*, XV_1, p. 305. Nu este exclus ca el să fi lucrat la Suceava în ultimul deceniu al veacului al XV-lea.

24) P. P. Panaitescu, *La route commerciale de Pologne à la Mer Noire au moyen-âge*, Buc., 1934.

25) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 645, 674, 675, 677, 678, 693, 694, 695 etc. Aceste conflicte nu trebuie puse neapărat în legătură cu dezvoltarea producţiei locale de mărfuri mărunte.

În privilegiul din 1408, pe care Alexandru cel Bun îl acordă liovenilor, postavul ocupă un loc de seamă. El este trecut pe primul plan şi asupra lui se revine de mai multe ori cu precizări dintre cele mai importante. Reţinem aici doar faptul că liovenii nu aveau dreptul să-l vîndă decît la Suceava [26]), domnul dînd astfel posibilitatea propriilor săi supuşi să-l desfacă în alte oraşe. Negustorilor lioveni li se îngăduia să ducă postav în Ţara Romînească [27]) şi în Transilvania, la Braşov şi Bistriţa [28]).

Pe baza privilegiului lui Ştibor, din 1412, se poate afirma că pe drumul Bistriţei pătrundeau în Transilvania anumite cantităţi de postav polonez şi occidental (de Ypres, Louvain şi Colonia) [29]). Avantajele conferite liovenilor de Alexandru cel Bun în 1408 se menţin întocmai pînă în 1456 [30]).

La rîndul lor negustorii ardeleni aduceau postav din occident şi-l vindeau nu numai în Transilvania, ci şi în Ţara Romînească. Privilegiul lui Mircea din 1413 arată că negustorii din Braşov duceau în Ţara Romînească postav de Ypres, Louvain şi Colonia şi că reducerile vamale de care beneficiau aici erau mai însemnate decît acelea pe care le obţinuseră liovenii în Moldova [31]).

De asemenea negustorii din Braşov aduceau postav şi în Moldova vînzîndu-l în condiţiile stabilite prin privilegiul acordat lor de Alexandru cel Bun [32]). La 11 septembrie 1448 li se înnoiau scutirile pe care le obţinuseră de la acest domn, documentul specificînd că pentru postav şi pînză „vor plăti vamă, cum a fost dreptul de demult“ [33]).

Privilegiul lui Alexandrel din 3 august 1449 arată că negustorii din Braşov şi Bîrsa aduceau în Moldova pînză precum şi postav de Colonia, de Leubia, de Buda şi Cehia [34]). În document se precizează că braşovenii nu vor putea vinde „cu cotul“ decît pînza şi boboul [35]). Se dădea astfel negustorilor moldoveni posibilitatea de a desface în ţară cu amănuntul postavul străin. Aceleaşi dispoziţii se menţin şi la 12 august 1452 [36]). Documentele din 2 iunie 1455 [37]) şi 13 martie 1458 [38]) nu aduc modificări în această privinţă.

Primele schimbări importante în comerţul cu ţesături le observăm în privilegiile acordate negustorilor din Lwow. Privilegiul lui Petru Aron din 29 iunie 1456 este revelator în această privinţă. Constatăm că mărfurile îşi schimbă locul în document trecînd în fruntea lui, imediat după postavuri. În enumerarea ar-

---

26) *Ibidem* [25]), p. 633–634.

27) *Ibidem*. Negustorii poloni au obţinut în cursul anului 1409 un privilegiu şi de la Mircea cel Bătrîn, cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 353–354.

28) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 633–634.

29) N. Iorga, *op. cit.*, p. 8.

30) Privilegiul din 1434 nu aduce modificări faţă de cel din 1408, cf. M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 633–637 şi 670–673.

31) N. Iorga, *op. cit.*, p. 9 şi nota 2.

32) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 741–742. Un document din 6 ianuarie 1411 menţionează postavul cenuşiu şi pe cel de Cehia pe care Alexandru cel Bun îl dă mănăstirii Bistriţa, cf. *Documente privind istoria Romîniei*, veacul al XIV–XV A. Moldova, vol. I, p. 24. Probabil că acest postav era adus în Moldova prin Transilvania.

33) M. Costăchescu, *op. cit.*

34) *Ibidem*, p. 744–745.

35) *Ibidem*.

36) *Ibidem*, p. 761.

37) *Ibidem*, p. 772–773.

38) I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 265.

ticolelor care se înscriu la capitolul mărfuri mărunte se începe cu pînza, se continuă cu catifeaua, postavul tăiat și de abia după aceea se trece la înșirarea celorlalte produse meșteșugărești [39]).

Trecerea mărfurilor mărunte în fruntea documentului denotă, probabil, o creștere a greutății specifice a acestor produse în ansamblul comerțului liovean dar, în același timp, impune acceptarea unor anumite limite pentru dezvoltarea unor ramuri ale economiei feudale moldovenești. Va trebui să admitem că *producția locală de țesături nu s-a ridicat pînă la această dată la un nivel suficient de înalt pentru a determina eliminarea produselor străine de pe piața Moldovei.*

Privilegiul lui Petru Aron impune însă și alte concluzii. Pentru comercializarea mărfurilor mărunte se știe că, cel puțin pentru această vreme, nu se impuneau negustorilor străini restricții din partea domniei. Dimpotrivă chiar, domnia recurgea la aspre amenințări împotriva celor care nu i-ar fi lăsat pe negustorii străini să-și vîndă lucrurile lor mărunte [40]).

Incluzîndu-se postavul tăiat [41]) printre articolele cuprinse la capitolul mărfuri mărunte, se lărgeau avantajele de care beneficiaseră pînă în 1456 negustorii din Lwow. Ei puteau de acum să vîndă postavul și cu amănuntul și evident nu numai la Suceava. Această măsură lovea în interesele negustorilor moldoveni.

Pentru nevoile membrilor clasei dominante și orășenilor bogați, negustorii din Lwow aduceau în Moldova pînza litvană și nemțească.

Privilegiul lui Ștefan cel Mare din 3 iulie 1460 nu face decît să întărească constatările noastre, făcute pe marginea analizei documentului lui Petru Aron. Remarcăm totuși că la țesăturile deja amintite se mai adaugă pînza de Krosno și o nouă specialitate de postav, harsul [42]).

Calitatea acestei țesături nu era comparabilă cu a postavurilor apusene. Harsul era o țesătură de calitate inferioară [43]), dar tocmai faptul că o astfel de marfă se putea impune pe piața Moldovei [44]), sugerează ideea unei slabe dezvoltări a producției locale de țesături.

În cea de-a doua jumătate a veacului al XV-lea, în țările romîne, unele postavuri ca cel de Ypres, Louvain și Colonia cedează teren altor țesături produse în Europa centrală și apuseană [45]). Aceste schimbări nu au avut însă urmări importante. Negustorii poloni puteau, de pildă, să aducă în Moldova în locul

---

39) M. C o s t ă c h e s c u, *op. cit.*, II, p. 792.

40) *Ibidem,* p. 695.

41) Prin postav tăiat trebuie să se înțeleagă postav început, adică valul de postav din care s-a vîndut o parte cu cotul. cf. I. B o g d a n, *op. cit.*, II, p. 277, nota 8.

42) *Ibidem,* p. 277.

43) I. N i s t o r, *op. cit.*, p. 170–171.

44) Este greu de admis că succesul produselor străine pe piața Moldovei a putut fi asigurat numai datorită reducerilor vamale conferite prin privilegii negustorilor liovieni și brașoveni. Din puținele documente ce ni s-au păstrat cu privire la orașe rezultă că localnicii beneficiau de avantaje vamale foarte importante. Vasluienii și bîrlădenii nu plăteau vamă pentru negoțul pe care-l făceau în orașul lor, decît de la pește. Documentele probează că nu este vorba de o scutire de dată recentă. Ștefan cel Mare nu face în 1491 și 1495 decît să *întărească „obiceiul cel vechi"*. Asemenea avantaje (și poate și mai largi) au avut, desigur, și alte orașe. cf. *Documente privind istoria Romîniei,* veacul al XV-lea, vol. II, A. Moldova, p. 166 și 212.

45) Pentru varietățile de postav ce se importă în Țara Romînească în 1503, cf. R. M a n o l e s c u, *loc. cit.*, p. 157. Un fenomen similar trebuie să se fi produs și pe piața Moldovei.

postavului de Ypres pe cel de Trichten [46]), sau alte varietăţi, fără însă ca prin aceasta să se schimbe în mod esenţial vreunul din aspectele activităţii lor comerciale în acest spaţiu european.

Ei au continuat să beneficieze de avantajele conferite lor prin privilegiile comerciale [47]) şi au adus ţesături în Moldova pînă la finele veacului al XV-lea [48]).

Nu se poate reconstitui în amănunt evoluţia importului acestor produse din Transilvania. Am văzut că în cel de-al şaselea deceniu al veacului al XV-lea negustorii din Braşov au obţinut reconfirmarea vechilor privilegii comerciale. Treptat, începînd mai ales din cel de-al 8-lea deceniu al acestui veac, se creează condiţii pentru intensificarea activităţii lor comerciale. La 3 ianuarie 1472 Ştefan cel Mare le îngăduia să-şi vîndă produsele nu numai în tîrguri ci şi în sate [49]), iar în iulie 1475 acelaşi domn garanta securitatea persoanei şi averii tuturor negustorilor din Ungaria [50]). Încheierea păcii cu Ungaria a slujit şi cauzei dezvoltării relaţiilor comerciale, şi a uşurat de asemenea activitatea comercială a negustorilor moldoveni.

Din Transilvania se importau, ca şi mai înainte, ţesături pentru nevoile membrilor clasei dominante şi orăşenilor bogaţi. La 17 iunie 1482 însuşi Ştefan cel Mare trimitea pe sluga sa Vasko la Braşov să-i cumpere postav în valoare de 25 florini ungureşti [51]).

Volumul importului de ţesături din Ungaria trebuie să fi fost destul de ridicat în ultimele decenii ale veacului al XV-lea. S-a calculat că în zece luni ale anului 1503 s-au importat de la Braşov, *numai prin negustorii moldoveni,* vreo 2500 de viguri sau valuri de diferite postavuri. Dacă avem în vedere şi activitatea comercială a negustorilor ardeleni şi poloni va trebui să admitem că cu ţesăturile de import se puteau satisface aproape în întregime nevoile membrilor clasei dominante şi a orăşenilor bogaţi.

Se impune astfel concluzia că ţesătorii moldoveni nu ridicaseră nici pînă la sfîrşitul veacului al XV-lea meşteşugul lor la o treaptă suficient de înaltă pentru a putea satisface gusturile feudalilor şi orăşenilor bogaţi din Moldova. De aceea şi importul majorităţii ţesăturilor ce se încadrau la capitolul mărfuri mărunte a putut continua [52]).

---

46) N. Iorga, *Relaţiile comerciale ale ţărilor noastre cu Lembergul,* partea I, Buc., 1927, p. 27, 28.

47) Considerăm că nu se poate admite că negustorii străini au pierdut avantajele conferite lor de privilegii, ci numai că documentele nu s-au păstrat. Tratatul de pace dintre poloni şi moldoveni din 7 februarie 1510 conţine, în această privinţă, o precizare peste care nu se poate trece. Se arată că negustorii poloni vor putea „slobod şi deschis a umbla şi a tîrgui în ţara noastră a Moldovei şi pînă în Ţara Turcească şi pînă la Munteni, plătind vama lor dreaptă, după *vechea lege şi după vechiul obicei, fără vreo păgubire a întregilor obiceiuri*" cf. M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti de la Bogdan voievod,* Buc., 1940, p. 481. E o referire categorică la menţinerea valabilităţii privilegiilor.

48) Sub formă de daruri primeşte postav Ştefan cel Mare în anii 1486, 1495 şi 1496. cf. N. Iorga, *op. cit.,* p. 14, 15. Vameşului Duca i se aduce în 1500 postav de Triechten. *Ibidem,* p. 27, 28. Prin Moldova trece în 1490 postavul destinat lui Frango de Caffa. *Ibidem,* p. 26.

49) I. Bogdan, *op. cit.,* p. 316, 317.

50) *Ibidem,* p. 330.

51) *Ibidem,* p. 369.

52) St. Pascu, *Meşteşugurile din Transilvania pînă în secolul al XV-lea,* 1954, p. 149; Idem, *Relaţiile economice dintre Moldova şi Transilvania în timpul lui Ştefan cel Mare,* în *Studii cu privire la Ştefan cel Mare,* p. 211–212. La 5 ianuarie 1495 Vlad Călugărul scria

Cercetarea celorlalte laturi ale producției moldovenești de mărfuri mărunte este la fel de dificilă ca și aceea a meșteșugului țesutului, deoarece informațiile documentare sînt foarte sărace.

Se știe că negustorii poloni aduceau în Moldova în afară de stofe, și îmbrăcăminte gata confecționată. Dintre aceste articole *pantalonii* și *șăpcile* erau considerate mărfuri mărunte [53]).

Noi trebuie să încercăm să stabilim în ce măsură dezvoltarea producției locale a putut să-și exercite influența asupra importului acestor articole.

Să analizăm mai întîi problema dezvoltării croitoritului în Moldova.

În satele moldovenești în veacul al XV-lea erau desigur și croitori care lucrau pentru nevoile feudalilor. Unii dintre meșteșugarii care reușeau să adune o oarecare avere mobiliară și voiau să scape de dependența față de moșieri se refugiau însă la orașe [54]). Aici ei găseau condiții mai prielnice pentru dezvoltarea meșteșugului lor.

Semnificativ ni se pare faptul că în veacul al XV-lea numărul croitorilor care aveau legături cu viața orașelor era destul de mare. Relațiile unora dintre ei depășesc adesea cadrul îngust al orașelor moldovenești. Astfel, Martin croitorul din Baia, menționat într-un document din 1421, întreține legături nu numai cu cei mai influenți cetățeni ai acestui oraș ci și cu locuitorii Lwowului [55]). Cu cetățenii acestui oraș întreținea strînse legături și Nicolaus Briger, despre care se amintește într-un document din 1442 [56]). Frații George și Petru, ambii croitori, reușesc chiar să obțină în anul 1477, cetățenia orașului Lwow [57]). Un rol important în viața economică a orașului Suceava pare să fi jucat și croitorul Petru Ruteanul [58]).

Unii croitori moldoveni întrețin strînse raporturi cu orășenii din Transilvania. Astfel, în 1436 croitorul Ioan din Roman își trimite fiul la Brașov să învețe meșteșugul tunderii postavului [59]).

Despre unii din croitorii moldoveni se poate afirma că erau oameni cu stare. Croitorul Ioan din Roman își putea permite să facă „mare cheltuială“ cu fiul său ce fusese trimis pentru învățătură la Brașov [60]). Se poate presupune că

---

brașovenilor, cu care se găsea în rele raporturi : „Ori credeți că postav sau fier nu putem găsi în alte locuri ? În Moldova sau în Turcia vom găsi atîta cît ne va fi voia“ cf. N. Iorga, *Hurmuzaki–Documente,* XV_1, p. 143. De aici nu se poate trage concluzia că postavul și fierul pe care domnul muntean afirma că le va găsi în Moldova erau produse aici. Pe piața Moldovei se găsea destul postav și fier dar aceste mărfuri puteau fi aduse aici din Transilvania, Polonia sau alte locuri. Importul masiv de postav din Transilvania, pe care îl constatăm în 1503, impune o astfel de interpretare.

53) M. Costăchescu, *op. cit.,* II, p. 635, 792 ; I. Bogdan, *op. cit.,* II, p. 277–278.

54) K. Marx și Fr. Engels, *Ideologia germană,* în *Opere,* III, p. 52 ; V. V. Stoklițkaia Tereșcovici, *Originea orașului feudal din apusul Europei,* în «Analele romîno-sovietice», Istorie, 2, 1955, p. 70.

55) P. P. Panaitescu, *Cei mai vechi act municipal din Moldova,* în «Revista istorică», anul IX, 10–12, 1923, p. 184–186.

56) C. Nicolescu și Fl. Jipescu, *Date cu privire la istoria costumului în Moldova în sec. XV–XVI,* în «Studii și cercetări de istoria artei», 1–2, 1957, p. 130, nota 72.

57) N. Iorga, *Relațiile comerciale ale țărilor noastre cu Lembergul,* partea I, Buc. 1927, p. 13.

58) Idem, *Studii și documente,* vol. XXIII, p. 326 și 329.

59) M. Costăchescu, *op. cit.,* II p. 696.

60) *Ibidem.*

cel puţin o parte din banii cheltuiţi fuseseră adunaţi de la cei cărora le confecţionase haine.

Constatăm că unii croitori moldoveni stăpînesc părţi de sate. Astfel, Costea croitorul, pe care-l aminteşte un document din 1495, dar care a trăit probabil în prima jumătate a veacului al XV-lea, fusese proprietarul unei jumătăţi din satul Tiveşti pe Berheci [61]). Acesta putea fi „un meşteşugar de oraş îmbogăţit" [62]), aşa cum apar şi alţii în Ţara Romînească în veacul al XVI-lea [63]). Mihail croitor, pe care-l aminteşte un document din 27 iulie 1448 [64]), pare să fi fost un colonizator de sate.

La Costea şi Mihail croitor noi trebuie să remarcăm nu numai semnele unei posibile îmbogăţiri, ci şi o oarecare deplasare a centrului preocupărilor lor spre producţia agricolă.

Numărul relativ mare al croitorilor moldoveni menţionaţi în documente, bogăţia şi relaţiile lor pot reflecta o creştere a importanţei meşteşugului lor în Moldova veacului al XV-lea.

Se ştie că boierii, membrii înaltului cler şi domnii moldoveni au cumpărat în veacul al XV-lea importante cantităţi de ţesături produse în Polonia, Lituania, Transilvania şi mai ales în occident. În Moldova se găseau destui croitori pricepuţi care ştiau să confecţioneze haine din aceste materiale.

Între portul boierimii moldovene şi al nobilimii polone şi ardelene, ca şi între cel al orăşenilor din aceste ţări erau, desigur, destule asemănări. Acest fapt a putut avea unele consecinţe importante pentru activitatea croitorilor moldoveni. Ei se încumetă uneori să facă haine chiar şi pentru clienţii de peste hotare.

Încă din 1442 croitorul Nicolaus Briger din Baia confecţionează haine pentru orăşenii din Lwow [65]).

Din cea de-a doua jumătate a veacului al XV-lea croitorii moldoveni caută să-şi plaseze produsele şi pe piaţa Transilvaniei unde întîlnesc însă o rezistenţă îndîrjită din partea bistriţenilor. Aceştia sînt nevoiţi să apeleze la sprijinul lui Matei Corvin, pentru a putea stăvili concurenţa pe care le-o fac moldovenii [66]).

În lumina acestor constatări putem admite că *meşteşugul croitoriei a înscris în Moldova o linie pronunţat ascendentă*. Pornind de la aceasta, vom trebui să considerăm ca posibilă o scădere a volumului importului unor articole de îmbrăcăminte, care se înglobau la capitolul mărfuri mărunte.

Pe baza materialului documentar existent nu se poate afirma că în Moldova au activat, în perioada de care ne ocupăm, meşteri pălărieri.

Din cea de-a doua jumătate a veacului al XV-lea, sub denumirea de „lucruri de cositor", sînt incluse la capitolul mărfuri mărunte o serie de articole meşteşugăreşti ca talere, cofiţe, ţevi şi brîie ferecate [67]).

Aceste produse erau aduse în Moldova din Polonia, dar probabil şi din Transilvania. Nu este exclus ca în registrul de vamă al oraşului Braşov unele din

61) *Documente privind istoria Romîniei*, veac. XV, vol. II, A. Moldova, p. 246.
62) *Viaţa feudală...*, p. 53–54.
63) L. Lehr, *loc. cit.*, p. 670.
64) *Documente privind istoria Romîniei*, veacul XV, vol. I, A. Moldova, p. 232.
65) C. Nicolescu şi Fl. Jipescu, *op. cit.*, p. 130 nota 2.
66) Şt. Pascu, *loc. cit.*, p. 213–214.
67) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 792; I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 277–278.

aceste mărfuri să fi fost înglobate sub termenul „parvalia“ sau sub „importavit“ [68]).

Se ştie că în veacul al XVI-lea se importau din Transilvania cantităţi însemnate de brîie [69]) şi se poate presupune că situaţia se prezenta într-un mod asemănător în secolul precedent. De altfel, în ultimul timp s-au descoperit la Popricani–Iaşi piese de la asemenea articole de îmbrăcăminte – confecţionate însă din argint aurit – care au analogii în Ungaria şi pot fi datate în veacul al XV-lea [70]).

Printre mărfurile mărunte, pe care Moldova le importă de peste graniţă, documentele veacului al XV-lea menţionează o serie de articole confecţionate din fier. Sînt enumerate în privilegii săbiile ungureşti şi paloşele [71]) apoi, din a doua jumătate a acestui veac, cuţitele, coasele, secerile şi fiarele de plug [72]).

Informaţiile scrise în legătură cu dezvoltarea branşelor meşteşugăreşti legate de producerea acestor articole sînt destul de sărace pentru Moldova veacului al XV-lea. Cercetările arheologice întreprinse în ultimii ani pe teritoriul patriei noastre şi al R.S.S. Moldoveneşti au furnizat unele date preţioase care pot fi folosite pentru completarea informaţiilor scrise.

Dezvoltarea meşteşugurilor pe care le analizăm aici stă în strînsă legătură cu un important sector al producţiei feudale şi anume cu mineritul. Problema producţiei miniere din Moldova feudală nu a fost încă studiată în mod amănunţit. Documentele permit să se afirme că în perioada de care ne ocupăm se exploata păcura şi sarea. Prin cercetările arheologice trebuie să se verifice dacă poate fi vorba, în această vreme, despre exploatarea aurului la Baia [73]).

Nu avem informaţii documentare directe în legătură cu exploatarea fierului în Moldova veacului al XV-lea.

În urma cercetărilor arheologice, efectuate pe teritoriul ţării noastre, precum şi pe teritoriul R.S.S. Moldoveneşti, s-au obţinut unele rezultate importante. Astfel, s-a stabilit că la Echinăuţi, pe teritoriul R.S.S. Moldoveneşti, încă din veacul al X-lea locuitorii cunoşteau procedee simple de reducere a minereului de fier [74]). Pe baza cercetărilor arheologice întreprinse la Hlincea–Iaşi s-a ajuns la concluzia că în veacurile XIII–XIV existau şi aici asemenea preocupări [75]). Unele indicaţii în acest sens, pentru veacul al XV-lea, au adus şi cercetările arheologice întreprinse la Suceava în ultimii ani [76]). Rămîne să se stabilească, tot

68) *Quellen,* I, p. 1–76.

69) În 1553 Alexandru Lăpuşneanu comanda de la Braşov nu mai puţin de 4500 de brîie, cf. N. Iorga, *Hurmuzaki-Documente,* XV$_1$, p. 496, Idem, *Istoria comerţului romînesc,* Buc. 1925, p. 101.

70) Eugenia Neamţu, *Obiectele de podoabă din tezaurul feudal de la Cotul Morii-Popricani (Iaşi)* – în manuscris.

71) M. Costăchescu, *op. cit.,* II, p. 365.

72) *Ibidem,* p. 792; I. Bogdan, *op. cit.,* II, p. 277–278.

73) În favoarea ideii unei exploatări miniere aici în ultimul timp se pronunţă D. Ciurea. cf. *Noi contribuţii la istoricul oraşului Baia, în* «Studii şi cerctări ştiinţifice», Seria III Ştiinţe Sociale), 3–4, anul VI, iulie-decembrie 1955, p. 33–34. În legătură cu asemenea activităţi s-a pus şi termenul смѸпа pe care M. Costăchescu l-a tradus prin „moară de sfărîmat minerale“, *Op. cit.* II, p. 313–314.

74) G. B. Fedorov, *Gorodisce Echimăuţi,* în *Kratkie soobşcenia,* L. 1953, p. 122–123.

75) «SCIV», 3–4, an VI (1955) p. 659.

76) *Ibidem,* p. 760, 774, 795–796.

pe această cale, dacă în cazul locuitorilor din Negoeşti, poate fi vorba de practicarea mineritului [77]).

Pentru problema pe care o cercetăm este necesar să stabilim, fie şi în linii generale, anumite limite pentru dezvoltarea acestui sector al economiei feudale moldoveneşti. Mai întîi trebuie să răspundem la întrebarea dacă şi în ce măsură Moldova a ajuns să-şi procure prin mijloace locale cantităţile de fier de care avea nevoie. Pentru soluţionarea acestui important aspect al problemei noastre, documentele ne dau date suficient de edificatoare pentru cea de-a doua jumătate a veacului al XV-lea, cînd avem de-a face cu o perioadă de progres a economiei feudale moldoveneşti. Este îndeobşte cunoscut faptul că moldovenii importau, în cea de-a doua jumătate a veacului al XV-lea, fier de la Braşov. Se ştie că în 1462 Matei Corvin oprise pe braşoveni să mai transporte acest articol în Moldova [78]) cu scopul evident de a lovi în Ştefan cel Mare. Această interdicţie a avut însă un caracter temporar. Considerăm totuşi că de vreme ce regele maghiar recurge la astfel de procedee, el le consideră eficiente. Se poate deduce de aici că în privinţa fierului Moldova depindea într-o destul de largă măsură de Transilvania. Situaţia aceasta se menţine vreme îndelungată. Din registrele Braşovului pe anul 1503 rezultă că Moldova continua să se aprovizioneze de aici cu fier [79]). Probabil însă că Braşovul nu era singura sursă de aprovizionare a moldovenilor cu astfel de articole. Sîntem de părere că şi de la Bistriţa se aduceau în veacul al XV-lea anumite cantităţi de fier brut. Probabil că moldovenii care cumpărau de aici fier, la 9 noiembrie 1523 [80]), continuau o veche tradiţie. Nu este exclus ca şi Polonia, unde exploatarea minieră luase o mare dezvoltare în veacul al XV-lea [81]), să fi constituit o sursă de aprovizionare cu fier brut pentru meşteşugarii moldoveni. Probabil că o parte însemnată din fierul care se vindea pe piaţa Moldovei era adus de peste graniţe chiar de negustori moldoveni [82]).

Întrucît regii maghiari se pricepeau de minune să-şi exercite voinţa în regiunile de la sud şi est de Carpaţi şi prin presiuni economice, este de presupus că nu rareori restricţiile impuse de ei exportului de fier şi oţel au stînjenit dezvoltarea normală a meşteşugurilor legate de prelucrarea acestor metale.

Informaţiile documentare ce ne stau la dispoziţie permit să se analizeze dezvoltarea acestor meşteşuguri. Atunci cînd studiem dezvoltarea acestui sector al economiei feudale nu trebuie să neglijăm nici situaţia socială a meşteşugarilor. Se ştie că în Moldova veacului al XV-lea prelucrarea fierului a fost lăsată, într-o destul de largă măsură, pe seama ţiganilor robi [83]). Or, producţia, în acest caz,

77) *Documente privind istoria Romîniei,* veacul XIV–XV, A. Moldova, vol. I, p. 342.

78) Şt. Pascu, *loc. cit.*, p. 209–210.

79) *Quellen,* I, p. 1–76 ; pentru termenul „caliba“ cf. Du Conge, *Glossarium mediae et infimae latinitates,* tom. II, p. 311 ; W–H. Maigne d'Arnis, *Lexicon manuale ad scriptiores mediae et infirme latinitates,* Paris, 1890, p. 390.

80) M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti de la Ştefăniţă voievod,* Iaşi, 1943, p. 557.

81) Rutkowski, *Histoire économique de la Pologne avant les partages,* Paris, 1927, p. 44–45, 48, 50–52, 59.

82) La 5 ianuarie 1495 Vlad Călugărul ameninţa pe braşoveni că va cumpăra fier şi postav din Moldova, dacă ei nu-i vînd. cf. N. Iorga, *Hurmuzaki-Documente,* XV_1, p. 143. De aici nu rezultă că fierul pe care muntenii intenţionau să-l ia de aici era extras din minele Moldovei. Probabil că el era adus, în cea mai mare parte, din Transilvania şi Polonia.

83) *Viaţa feudală . . .,* p. 46.

era legată de o formă socială de mult depășită. Țiganul rob nu era interesat în procesul de producție și acest fapt a trebuit să aibă repercusiuni asupra ritmului de dezvoltare a tehnicii și implicit asupra calității produselor ce ieșeau din mîinile lui.

Ar fi greșit însă să se afirme că meșterii fierari se recrutau numai din rîndul țiganilor robi. Un document moldovenesc din 5 aprilie 1448, descoperit în arhivele sovietice, ne dă informații prețioase în legătură cu *făurarii* sătești [84]). Desigur că ei nu se ocupau în mod exclusiv cu fierăria, ci acordau o oarecare atenție agriculturii și creșterii vitelor. Ritmul de dezvoltare al tehnicii era, evident, influențat de mediul în care meșterul își dezvolta activitatea.

Analizînd toponimia Moldovei din veacul al XV-lea constatăm totuși că unele sate ca Făureii [85]), Faurii [86]), Făurești [87]) își leagă numele de meșteșugul fierăriei. Am putea, eventual, admite că poate fi vorba de o oarecare concentrare de fierari. În unele cazuri asemenea sate depind direct de curțile feudale. Astfel, de pildă, satul Faurii, pe care l-am amintit mai sus, ținea de ocolul curților domnești de la Piatra [88]). Desigur că fierarii din acest sat efectuau lucrări în folosul stăpînilor curții feudale.

Meșteșugul fierăriei putea găsi condiții superioare de dezvoltare la orașe, unde autoritatea feudalilor era și mai restrînsă. Din nefericire informațiile de care dispunem pentru a studia evoluția acestui meșteșug în orașele moldovenești din veacul al XV-lea sînt sărace.

Constatăm că încă înainte de jumătatea acestui veac documentele menționează existența unor săbieri moldoveni. Astfel, la 8 martie 1442 este amintit Tatul săbierul [89]). Tot în veacul al XV-lea apare și Andreica Cordariul [90]). De aici se poate deduce că din atotcuprinzătorul meșteșug al fierăritului s-a desprins, ca o branșă aparte, săbieritul, fapt care reflectă, fără îndoială, un progres. Cînd Ștefan cel Mare cere de la genovezi săbii făcute „după obiceiul moldovenesc“ [91]) nu recurge la o simplă figură de stil, ci face aluzii clare la creațiile săbierilor moldoveni.

Reliefînd separarea săbieritului de largul meșteșug al fierăriei, considerăm că acest proces s-a putut produce la orașe. Constatăm însă că numele lui Tatul săbierul se leagă strîns de mediul sătesc. Documentul menționează satul Milotinești „unde a fost așezarea lui Tatul săbierul“ [92]). Noi nu avem certitudinea că Tatul este un săbier care a părăsit mediul sătesc mutîndu-se la oraș. Tot așa de bine el poate fi considerat drept un colonizator de sate, cum pare a fi Andreica Cordariul, de al cărui nume se leagă satul Cordăreni [93]). Legăturile aces-

84) N. A. Mohov, *Documente din arhivele sovietice.....*, în «Studii», 3, anul XII, 1959, p. 147.

85) *Documente privind istoria Romîniei,* veacul XIV, XV, vol. I, A. Moldova, p. 78, 231, 307 și vol. II, p. 107.

86) *Ibidem,* vol. I, p. 359. *Ibidem,* veac. XVI, vol. II, p. 114.

87) *Ibidem,* veac. XVI, vol. I, p. 18.

88) *Ibidem,* veac. XIV, XV, vol. I, p. 359.

89) *Ibidem,* p. 180.

90) M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare,* I, p. 276.

91) N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe,* București, 1899, p. 134 ; I. Nistor, *op. cit.*, p. 168.

92) *Documente privind istoria Romîniei veacul XIV, XV,* vol. I, p. 180.

93) M. Costăchescu, *op. cit.,* p. 276.

tora cu mediul sătesc pot avea însă aceleaşi semnificaţii ca şi în cazul croitorilor de care ne-am ocupat.

Deşi în stadiul actual al cercetărilor nu se pot spune multe lucruri în legătură cu modul cum a decurs activitatea lor meşteşugărească, putem admite că săbierii moldoveni au adus o contribuţie serioasă în lupta pentru apărarea ţării, aprovizionînd pe ostaşi cu arme [94]).

Cu toate acestea, săbierii moldoveni nu au putut determina o încetare a importului de săbii şi paloşe din Polonia şi Transilvania. Necesităţile apărării ţării au impus o creştere continuă a importului de armament de peste hotare. Negustorii lioveni au adus cantităţi mereu sporite de săbii şi paloşe. În 1408, 1434, 1456 şi 1460 privilegiile înscriu la loc de cinste aceste mărfuri [95]).

Matei Corvin a trebuit să revină, la cererea braşovenilor, în cursul anului 1462, asupra hotărîrii de a interzice exportul fierului, oţelului şi *armelor* spre Moldova [96]). Din Transilvania erau aduse în Moldova arme chiar şi în perioada de conflicte dintre feudalii maghiari şi moldoveni. Se ştie, de pildă, că aceştia le foloseau împotriva muntenilor. De aceea Radu cel Frumos trebuia să scrie plin de indignare braşovenilor la 18 februarie 1470 : *„vindeţi şi arme moldovenilor* şi ce le place, toate li le daţi, *cît mai multe,* chiar în dar“ [97]). Ceva mai tîrziu, în 1474, acelaşi domn avea serioase motive să creadă că moldovenii vor primi iar arme de la Braşov [98]).

Este lesne de înţeles că meşteşugarii din Braşov şi din celelalte oraşe ale Transilvaniei au trimis în Moldova cantităţi apreciabile de arme după încheierea păcii dintre Matei Corvin şi Ştefan cel Mare şi mai ales în perioada marilor lupte împotriva agresiunii otomane.

La 18 februarie 1476 domnul Moldovei scria soltuzului din Braşov : „să laşi pe sluga noastră, pe meşterul Mihai, să vie la noi cu *săbii* şi cu arme, ca să ne fie împotriva păgînilor, căci avem nevoie de ele [99]). Mai tîrziu Ştefan cel Mare trimite la Braşov pe spătarul Totruşan să cumpere scări de şa, *arme* şi funii [100]).

Legăturile pe care le întreţin Ulrich pîrgarul şi Giurgiu vistierul cu Bernard săbierul din Bistriţa [101]) pot fi puse în legătură şi cu importul armelor din acest oraş ardelean.

94) I. Focşăneanu şi Gh. Diaconu, *Bazele puterii militare a lui Ştefan cel Mare,* 1956, p. 125.

95) M. Costăchescu, *op. cit.,* II, p. 635, 672, 792 : I. Bogdan, *op. cit.,* II, 277–278 ; **cf.** şi *Нариси історії Львова,* Львив, 1956. п. р. Крип'якевич, ст. 35.

96) St. Pascu, *loc. cit.,* p. 210 : Săbile moldoveneşti cu garda în cruce, cu lama dreaptă, se aseamănă în mod izbitor cu cele confecţionate de meşterii ardeleni. Cîteva exemplare din acestea din urmă, la St. Pascu, *Meşteşugurile din Transilvania pînă în secolul al XV-lea,* 1956, fig. 4. Pentru sabia lui Ştefan cel Mare şi a unora dintre boierii săi, cf. *Trei săbii moldoveneşti din vremea lui Ştefan cel Mare,* în *An. Acad. Rom.* Mem. Seţ. Ist. Seria III, tom. VII, 1935 şi *Bul. Com. Mon. Ist.,* fasc. 83, p. 15, 17.

97) N. Iorga, *Hurmuzaki-Documente,* XVI, p. 75–76.

98) C. A. Stoide, *Legăturile dintre Moldova şi Ţara Romînească în a doua jumătate a secolului al XV-lea* în «Studii şi cercetări ştiinţifice», Istorie, an. VII, fasc. I, p. 72.

99) I. Bogdan, *op. cit.,* II, p. 338.

100) *Ibidem,* p. 468.

101) M. Costăchescu pune documentul la care ne referim în anul 1404 şi traduce în loc de Bernard săbierul (Schwerthfeger) – armurierul, cf. *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare,* II, p. 627–628. Considerăm că datarea propusă de N. Iorga (1504) este mai aproape de realitate. cf. *Hurmuzaki-Documente,* XV_1, p. 169. cf. şi *Istoria comerţului romînesc,* I, Bucureşti, 1925, p. 79. nota 7.

Este greu de admis că Ştefan cel Mare a putut să pună piedici în calea importului de arme. Din documente reiese că domnul manifesta o grijă deosebită pentru aprovizionarea Moldovei cu arme din afara graniţelor ei şi că în această privinţă meşteşugarii din Transilvania şi Polonia au jucat un rol important.

Armele aduse de peste graniţe de negustorii poloni, ardeleni, precum şi de cei moldoveni erau destinate în special membrilor clasei dominante.

Am putea conchide că, deşi *producţia meşteşugărească* a putut înregistra în Moldova progrese, ea *nu a atins totuşi în veacul al XV-lea un nivel suficient de înalt pentru a determina întreruperea importului de arme din Transilvania şi Polonia.* Oraşele ardelene şi polone, în care meşteşugarii produc articole de calitate superioară, rămîn pentru feudalii moldoveni, în tot cursul acestui veac, principalele surse externe de aprovizionare cu săbii şi paloşe.

În afară de arme, la capitolul mărfuri mărunte privilegiile comerciale înscriu şi cuţitele. Asemenea articole se puteau confecţiona şi în Moldova. Cuţitele de import aveau calităţi superioare şi erau destinate unor oameni cu posibilităţi materiale mai mari şi cu un gust destul de rafinat.

Putem admite că evoluţia importului acestor mărfuri poate reflecta gradul de dezvoltare al producţiei locale de cuţite.

Documentele nu ne dau date precise în legătură cu evoluţia importului de cuţite pentru întreg veacul al XV-lea. Se ştie numai că pe baza privilegiilor din 1456 şi 1460 negustorii din Lwow au adus în Moldova asemenea produse în cantităţi ce nu pot fi bine stabilite [102]).

Nici documentele transilvănene nu permit o studiere amănunţită a acestui aspect al problemei. Registrele vamale ale oraşului Braşov conţin totuşi unele date extrem de preţioase pentru noi. Pe baza cifrelor înscrise aici constatăm că *numai prin negustorii moldoveni* au fost trecute la răsărit de Carpaţi, în zece luni ale anului 1503, mai mult de 25.000 de cuţite [103]) a căror valoare depăşeşte cifra de 300 de florini [104]). Desigur că în acest timp şi negustorii ardeleni, ca şi cei poloni au adus în Moldova asemenea mărfuri. Cantitatea totală de cuţite ce a intrat pe teritoriul Moldovei în cursul anului 1503 trebuie să fi fost deci cu mult mai mare decît ne-o indică registrele vamale ale Braşovului. Este probabil însă ca o parte din aceste produse să fi fost tranzitate mai departe spre răsărit.

Cuţitele ce se aduc de la Braşov sînt de calitate superioară [105]) şi se poate admite că erau destinate unor oameni înstăriţi [106]). În lumina datelor pe care ni le furnizează registrul vamal al oraşului Braşov putem afirma că elementele

---

102) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 792. I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 277–278. Nu este exclus ca şi negustorii din Cracovia să fi adus în Moldova cuţite. Se ştie că meşteşugarii din acest oraş confecţionau cuţite pentru comerţul cu Moscova. Cf. I. Rutkowski, *op. cit.*, p. 48.

103) *Quellen*, I, p. 1–76 ; St. Pascu, *loc. cit.*, p. 166 ; Idem, *Relaţiile economice dintre Moldova şi Transilvania în timpul lui Ştefan cel Mare,* în *Studii cu privire la Ştefan cel Mare,* 1956, p. 212.

104) Pentru valoarea cuţitelor, cf. R. Manolescu, *op. cit.*, p. 158 şi nota 2. Valoarea celor 10.000 cuţite importate prin negustorul moldovean Hannusch era de 120 florini. cf. *Quellen*, I, p. 64.

105) Se importă aproape numai cuţite de Stiria. Numai pentru 300 cuţite, cumpărate de la Braşov de negustorul Necula din Suceava, nu se arată că sînt de Stiria.

106) R. Manolescu admite că locuitorii Ţării Romîneşti puteau cumpăra, pentru nevoile lor, în 1503, cca. 100.000 cuţite de Stiria *loc. cit.*, p. 166. Admiţînd această cifră trebuie să reducem la zero producţia meşteşugarilor munteni.

înstărite din sînul societăţii feudale moldoveneşti se aprovizionau cu cuţite de peste hotare. De aici se poate desprinde concluzia că din punct de vedere calitativ producţia de cuţite a meşteşugarilor moldoveni nu a atins în veacul al XV-lea un nivel suficient de înalt pentru a determina o stagnare a importului.

În privinţa uneltelor agricole datele de care dispunem sînt foarte sărace. Am văzut că în 1456 şi 1460 negustorii lioveni aduceau în Moldova seceri, coase şi fiare de plug. După 1460 documentele nu conţin informaţii în această privinţă. În stadiul actual al cercetărilor nu se poate da un răspuns definitiv cu privire la evoluţia producţiei locale de unelte agricole. Rămîne ca viitoarele cercetări arheologice să aducă mai multă lumină în această problemă.

Sectorul producţiei de mărfuri mărunte în Moldova ne apare *inegal* dezvoltat în diferitele lui laturi. Dintre toate meşteşugurile analizate considerăm că numai cel al croitoriei a atins în mod sigur un nivel relativ înalt în perioada de care ne ocupăm. În celelalte branşe ale producţiei de mărfuri mărunte se constată o serioasă rămînere în urmă în raport cu Polonia şi Transilvania.

Această înapoiere economică a fost determinată de condiţiile istorice în care se afla Moldova feudală. Se ştie că societatea de pe teritoriul Moldovei feudale a fost cuprinsă în cadrul statului de Kiev şi apoi în a celui de Halici. Aceste state au avut o cultură înfloritoare, dar ele au trebuit să lupte continuu împotriva pecinegilor şi cumanilor. Regiunile periferice ale acestor state au fost pustiite în repetate rînduri în cursul atacurilor întreprinse de aceste popoare din stepe [107]).

În urma marii invazii mongole din 1241 populaţia de pe teritoriul Moldovei a intrat sub controlul hanilor tătari. Dominaţia tătărască a avut o durată mult mai mare decît în Transilvania prelungindu-se pînă spre jumătatea veacului al XIV-lea. Jugul tătărăsc a constituit o piedică în calea dezvoltării forţelor de producţie [108]). Scuturarea dominaţiei tătărăşti şi crearea statului feudal de sine stătător au constituit etape de progres în istoria societăţii feudale de pe teritoriul Moldovei.

În cadrul statului feudal moldovenesc de sine stătător forţele de producţie s-au putut dezvolta într-un ritm ceva mai rapid. Cu toate acestea, luptele feudale interne ca şi atacurile din afară nu au permis o dezvoltare normală a economiei moldoveneşti. Hoardele tătărăşti ca şi feudalii poloni şi maghiari pustiau adeseori teritoriul Moldovei feudale. Aşezările orăşeneşti nu apucaseră să se înconjoare cu ziduri de piatră şi erau prefăcute cu repeziciune în scrum. Aşa de pildă în anii 1439 şi 1440 au fost arse de tătari oraşele Botoşani, Vaslui şi Bîrlad [109]), în 1467 Trotuşul, Bacăul Romanul şi Baia [110]). Suceava a fost arsă în trei rînduri în anii 1476, 1485 şi 1497 [111]). O soartă asemănătoare

---

107) B. D. Grecov, şi A. I. Iacubovski, *Hoarda de aur şi decăderea ei* (trad. din limba rusă), Bucureşti, 1953, p. 34 ; G. B. Fedorov, *loc. cit.*

108) Barbu T. Cîmpina, *Despre rolul genovezilor la Gurile Dunării*, în «Studii», anul 6, nr. III (1956), p. 82 şi urm.

109) Gr. Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei* (Ed. P.P. Panaitescu) p. 76.

110) N. Iorga, *Histoire des roumains et de la romanité orientale*, IV, Bucureşti, 1957, p. 85–86.

111) Pentru datele arheologice în legătură cu aceste incendieri, cf. Gh. Diaconu, *Observaţii cu privire la urmele vechiului tîrg al Sucevei în vremea marilor asedii otomane şi polone din veacul al XV-lea*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. I, 1956, p. 267 şi urm.

au avut și alte numeroase așezări moldovenești în cursul veacului al XV-lea, mai ales după ce turcii încep să-și intensifice atacurile asupra Moldovei [112]).

Moldova pustiită în repetate rînduri a constituit totuși „un zid pentru Ungaria și pentru Polonia" [113]). În aceste state forțele de producție s-au putut dezvolta astfel într-un ritm mult mai rapid. Orașele s-au înconjurat cu ziduri de piatră și meșteșugurile au putut înregistra progrese mult mai mari ca în Moldova.

Feudalii moldoveni, care dispuneau de însemnate mijloace bănești de pe urma exploatării țărănimii iobage, au nevoie de arme, podoabe și stofe luxoase, pe care meșteșugarii localnici nu le pot procura. De aceea ei, ca și orășenii bogați, le caută și le găsesc la negustorii care mijloceau legătura cu centrele meșteșugărești din Polonia, Transilvania, Europa centrală și apuseană.

Majoritatea articolelor meșteșugărești înscrise la capitolul mărfuri mărunte sînt destinate unor oameni înstăriți. Din a doua jumătate a veacului al XV-lea apar aici și unele produse destinate unor cercuri mai largi de cumpărători. Importul unor unelte agricole ca fiarele de plug, secerile și coasele a putut avea o influență pozitivă în privința dezvoltării agriculturii moldovenești.

МЕЛКИЕ ТОВАРЫ В ЭКОНОМИКЕ МОЛДОВЫ XV В

Краткое содержание

Среди мелких товаров, предусматриваемых в коммерческих привилегиях, которые молдавские господари поставляют польским и трансильванским торговцам, имеется целый ряд разнообразнейших ремесленных изделий. Так, например, документы первой половины XV в относят сюда одежду (фуражки и брюки) и оружие (палаши и сабли).

Начиная со второй половины XV в, число изделий, относящихся к категории мелких товаров, возрастает: появляются различные виды тканей (литовская, немецкая и кромовская, отрезы сукна и бархата), оловянные изделия (подносы, ковшики, трубы, оправленные пояса) и, наконец, изделия, используемые в крестьянском хозяйстве (ножи, серпы, косы, лемеха).

Автор ставит себе задачей изучение развития производства этих изделий в молдове XV века, он констатирует, что наибольшая часть вышеуказанных изделий предназначена для дворян и богатых горожан.

Ввозимые продукты могли быть заменены лишь изделиями по крайней мере того же качества. В течение XV в ткацкое ремесло в Молдове достигает известного прогресса; однако, в качественном отношении, продукция молдавских ремесленников не может еще конкурировать с импортными изделиями. Этим и объясняется тот факт, что в XV веке ввоз данных товаров продолжается почти беспрерывно.

Наоборот, портновское ремесло, соприкасающееся в определенном смысле с производством мелких товавов, за этот период усиленно раз-

112) «Studii» nr. 4 an. XI, 1958, p. 170 și 171.
113) I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 350.

вивается. Документы упоминают сравнительно большое количество портных, из которых одни имели свою клиентуру во Львове и Бистрице, что и породило, к концу века, недовольство местных ремесленников.

Имеющиеся в нашей распоряжении материалы не позволяют более подробно изучить развитие ремесел, связанные с обработкой олова.

В Молдове **XV** века металлургия железа развивается слабо. Молдоване были вынуждены покупать железо и сталь главным образом из Трансильвании. Однако в периоды враждебных отношений между Молдовой и Венгрией это было сопряжено с большими трудностями.

Такое положение вещей сильно повлияло на развитие железного ремесла в Молдове. Молдавские кузнецы сыграли важную роль в развитии феодального хозяйства. Тем не менее многочисленные кузнецы были рабами-цыганами, незаинтересованными в прогрессе техники. Поэтому уровень производства, необходимый для прекращения ввоза оружий и сельскохозяйственнык орудий из-за границы, не был достигнут.

Следует подчеркнуть, что в **XV** веке производство мелких товаров в Молдове развивалось неравномерно и, за исключением портновского ремесла, оно не удовлетворяло всех внутренних потребностей страны.

Отсталость, которую мы обнаруживаем в развитии производительных сил вышеуказанного сектора хозяйства по сравнению с Трансильванией и Польшей объясняется неблагоприятными историческими условиями. Монгольское иго и разорение населения во время внутренних феодальных войн, всякого рода нашествия явились препятствиями к развитию ремесел в Молдове.

LES MENUES MARCHANDISES DANS L'ÉCONOMIE DE LA MOLDAVIE AU XV-è SIÈCLE

Résumé

Les privilèges commerciaux que les princes de Moldavie accordent aux marchands polonais et transylvains mentionnent sous le nom de menues marchandises divers articles artisanaux.

Dans la première moitié du XV-è siècle les documents énumèrent ici des vêtements (chapeaux et pantalons) et des armes (sabres et épées).

À partir de la seconde moitie du XV-è siècle le nombre des articles compris dans le chapitre des menues marchandises augmente. Nous constatons qu'on y ajoute des produits de certains tisseurs (la toile lithuanienne, allemande et de Krosno, le drap coupé et le velours) des produits en étain (assiettes, brocs, tuyaux etc.) et enfin des articles utilisés dans l'économie paysanne (couteaux, faux, faucilles, socs etc.).

L'auteur se propose d'étudier le développement de la production de ces articles dans la Moldavie pendant le XV-è siècle. Il constate que la plupart des articles mentionnés sont destinés aux nobles et aux habitants riches des villes moldaves. Les produits d'importation ne pouvaient être remplacés que par des

articles d'une qualité au moins égale. Il constate qu'au XV-è siècle le métier de tisserand marque un certain progrès en Moldavie mais les produits de ces artisans n'atteignent une qualité suffisante pour remplacer celles d'importation. Par conséquent l'importation de ces marchandises a continué presque sans relâche au XV-è siècle.

Par contre, le métier de tailleur– qui a certaines contingences avec la production des menues marchandises – se développa sensiblement pendant cette période. Les documents mentionnent un nombre relativement grand de tailleurs – certains ayant des clients à Lwow et Bistrita, ce qui provoque, vers la fin du siècle, les protestations des artisans de ces villes.

Les documents dont nous disposons ne permettent pas d'étudier en détail l'évolution des artisans qui travaillent l'étain.

La métallurgie du fer a enregistré un faible développement en Moldavie au XV-è siècle. Les moldaves étaient contraints à acheter du fer et de l'acier surtout en Transylvanie. L'approvisionnement était difficile pendant les périodes d'animosité entre la Moldavie et la Hongrie. Cet état de choses a eu des répercussions sur le développement du métier de forgeron en Moldavie.

Les forgerons moldaves ont joué un rôle important dans le progrès de l'économie féodale. Néanmoins, de nombreux forgerons étaient des esclaves tziganes, qui se désintéressaient du progrès de la technique.

Par conséquent, dans ce secteur, un niveau de production suffisant ne fut pas atteint pour pouvoir interrompre l'importation des armes et des articles utilisés dans l'économie paysanne.

Il faut admettre, en général, qu'au XV-è siècle la production des menues marchandises se développa en Moldavie de manière inégale et qu'elle ne parvint à satisfaire tous les besoins de la consommation locale que dans le secteur du métier de tailleur.

Le retard, par rapport à la Transylvanie et à la Pologne, que nous constatons dans le développement des forces de production, dans le secteur que nous venons d'analyser, s'explique par des conditions historiques défavorables. Le joug mongol et les dévastations qui se produisirent plus tard au cours des luttes féodales intestines, les invasions des armées étrangères furent autant d'entraves au développement des métiers moldaves.

CU PRIVIRE LA DEZVOLTAREA PIEŢEI INTERNE ÎN MOLDOVA ÎN PREAJMA REGULAMENTULUI ORGANIC

DE

GH. PLATON

Problema pieţei interne ocupă un loc central în complexul problemelor economice proprii perioadei de destrămare a feudalismului şi de afirmare a capitalismului. Asupra acestei chestiuni n-au apărut încă studii speciale. Lucrările care tratează în general perioada descompunerii feudalismului [1]), precum şi acele care se ocupă cu anumite aspecte caracteristice [2]), aduc contribuţii preţioase la cunoaşterea acestei importante epoci. Caracterul acestor lucrări a impus însă tratarea doar parţială a problemelor legate de dezvoltarea pieţei interne. Aşa, spre exemplu, aportul adus de ţărani în dezvoltarea pieţei s-a discutat mai puţin. Atenţia s-a îndreptat în mod special asupra transformărilor survenite în gospodăria moşierească şi, în legătură cu aceasta, asupra agravării condiţiilor de muncă ale ţăranilor. S-au generalizat concluziile în legătură cu acentuarea procesului de aservire, făcîndu-se abstracţie de particularităţile impuse de mediul geografic, care imprimă o anumită orientare gospodăriei ţărăneşti, precum şi de încercările ţăranilor, acolo unde lucrul era cu putinţă, de a muta centrul de greutate al activităţii lor, în afara agriculturii, pe un teren asupra căruia tendinţele de cotropire ale marilor proprietari, din motive obiective, erau mai puţin accentuate. De asemenea, nu s-a insistat suficient asupra cauzelor care au dus la diferenţierea ţărănimii şi nu s-a analizat rolul jucat de ţărani în procesul de apariţie şi de dezvoltare a tîrgurilor [3]).

Departe de a încerca o soluţionare completă a problemelor enumerate mai sus, în lucrarea de faţă, trăgînd unele concluzii ce se desprind din pre-

---

1) Vezi, spre exemplu, Gh. Georgescu-Buzău, *Descompunerea feudalismului şi începuturile capitalismului în Ţara Romînească şi Moldova*, Ed. Contemporanul, Bucureşti 1949.

2) A. Oţetea, *Le second asservissement des paysans roumains*, în «Nouvelles études d'histoire», Bucarest, 1955, p. 299–312. S. Vianu, *Consideraţiuni asupra caracterului şi rolului întreprinderilor industriale din Ţările romîne de la sfîrşitul secolului XVIII*, în «Comunicări şi articole de istorie», Bucureşti 1955 etc.

3) Un loc aparte, pe linia acestor preocupări, îl ocupă interesantul studiu al lui S. Vianu, *Cu privire la problema descompunerii feudalismului* «Studii şi referate privind istoria Romîniei», p. I, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1954. Studiul, deşi nu epuizează problemele pe care le ridică, conţine precizări şi sugestii preţioase.

zentarea unui material inedit, aducem unele contribuții ce vor putea servi ulterior cercetărilor în această direcție.

Materialul documentar pe care-l folosim face parte din lucrările care au rezultat în urma activității desfășurate de comisiile de revizie din Moldova, în anii 1830–1831 [4]). Este vorba de un număr de cinci „perigrafii", descrieri generale ale unor ținuturi sub raport economic, în care se insistă asupra ocupațiilor și posibilităților de cîștig ale locuitorilor [5]).

Au existat instrucțiuni în vederea întocmirii unor asemenea descrieri pentru toate ținuturile Moldovei. Ni s-au păstrat cele ale ținuturilor în care a lucrat comisia a III-a (Bacău, Putna, Covurlui, Tutova, Tecuci), care, spre deosebire de celelalte două comisii, a întocmit cu mai multă scrupulozitate lucrările ce-i fuseseră cerute.

Cele cinci ținuturi care formează obiectul „perigrafiilor" se găsesc situate în sudul Moldovei, constituind o unitate din punct de vedere teritorial. Aceasta se încadrează într-un complex reliefal cuprinzînd o regiune muntoasă în vest care trece spre est într-o regiune subcarpatică, iar aceasta, la rîndul ei, face loc unei regiuni colinare de podiș. Se remarcă, de asemenea, o regiune joasă de cîmpie, partea nord-vestică a cîmpiei romîne, precum și unitatea reprezentată de valea Siretului.

În cadrul acestor forme de relief, variate în cuprinsul fiecărui ținut luat separat, sînt premise pentru dezvoltarea unei economii rurale complexe. „Perigrafiile" oglindesc această realitate. Din analiza lor se desprinde gradul de dezvoltare a diverselor forme ale economiei sub impulsul creator al activității omenești. În totalitatea lor ele oferă o imagine completă a dezvoltării economice în unitatea teritorială alcătuită de cele cinci ținuturi.

Problemele pe care aceste documente le ridică sînt numeroase. Ne propunem să ne oprim doar asupra unora dintre ele, subliniindu-le importanța. Astfel, vom face observații cu privire la intensitatea desfacerii produselor țărănești pe piața internă, vom semnala prezența intermediarilor în efectuarea schimbului de mărfuri și vom stărui asupra existenței diviziunii muncii țăranilor în raport cu condițiile oferite de mediul geografic. Vom avea în vedere, în egală măsură, sublinierea unor aspecte legate de diferențierea țărănimii, extinderea muncii sallariate și vom semnala tendința, vizibilă în rîndul țăranilor, de a muta centrul de greutate al activității lor pe un teren situat în afara agriculturii, în cadrul căreia exploatarea era mai accentuată.

---

4) Comisiile de revizie, înființate de Kisselev în 1830, aveau drept sarcină să cerceteze și să descopere, în primul rînd, abuzurile săvîrșite de administrația pămînteană în anii războiului ruso-turc, din 1828–1829, abuzuri comise, în marea lor majoritate, sub pretextul necesităților cu caracter militar. Bogatul material documentar, rezultat din activitatea desfășurată de aceste comisii, este foarte important pentru cunoașterea realităților economice și sociale existente în Moldova în perioada anterioară Regulamentului Organic. Vezi Gh. Platon, *Comisiile de revizie din Moldova și activitatea lor în anii 1830–1831*, în «Studii și materiale de istorie modernă», vol. I, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1957, p. 25–68.

5) Corespondentul romînesc al noțiunii grecești „perigrafie" este scriere împrejur, schiță sau descrierea conturului. Vezi A. Bailly, *Dictionaire grec-français,* Paris, f. an.

În dosarele comisiilor de revizie, acestor documente li se dă denumirea de „perigrafii de spiculațiile cu care să agiută lăcuitorii" sau „perigrafii de spiculație alijverișului lăcuitorilor". Vezi Arh. Stat. Iași, dos. lit. E/80, f. 55 și 89.

Alcătuirea „perigrafiilor" de care ne ocupăm şi al căror conţinut îl reproducem în anexe nu este o lucrare cu caracter izolat. Ea reprezintă doar o parte dintr-o serie de lucrări care aveau drept scop obţinerea informaţiilor necesare în vederea reorganizării ţării. Pentru realizarea acestui obiectiv, care a stat în atenţia administraţiei ruse, era necesar, printre altele, să se cunoască amănunţit posibilităţile economice ale Moldovei şi mai ales putinţa de valorificare a acestor posibilităţi de către locuitorii ţării.

O lucrare cu un conţinut asemănător cunoaştem încă din 1769. În acest an, generalul Elem, comandantul suprem al armatelor ruse din Principate, înaintează administraţiei interne a Moldovei un chestionar care completat, trebuia să ofere informaţii precise asupra organizării administrative, a raporturilor sociale existente, precum şi asupra posibilităţilor economice ale Moldovei. Printre punctele incluse în chestionar figurau, de pildă, următoarele :

1) „ce negoţ şi ce neguţitorii se fac la tîrguri şi ce privilegii are fiecare tîrg".

2) „ce roduri şi zaherele ies din fiecare ţinut".

3) „ce alte bogăţii subpămîntene mai are Moldova în afară de sare şi silitră" [6]).

Raportul scris, răspuns la chestionarul menţionat, deşi vizează obiective mai largi, prin anumite informaţii ce le conţine, se apropie de „perigrafii" [7]). Pe aceeaşi linie se situează şi partea din memoriul lui Mihail Sturza din 1823 intitulată *Topograficească arătare a fieştecăruia ţinut* [8]).

Fără a pierde din vedere interesul general, care a stat la baza alcătuirii documentelor menţionate mai sus, trebuie să subliniem că, atît acestea, cît şi altele de acelaşi fel, urmăreau şi un scop practic imediat. Administraţia internă se folosea de informaţiile cuprinse în astfel de lucrări pentru a fixa, în raport cu posibilităţile de plată, cuantumul sumelor ce urmau să fie impuse fiecărui sat. De aceea, în prealabil, sau chiar concomitent cu alcătuirea lucrărilor catagrafice, se efectuau şi operaţii de informare, care trebuiau să stabilească starea economică a ţăranilor contribuabili, sursele de cîştig în raport cu diversitatea ocupaţiilor şi capacitatea lor de plată. Astfel, documentul cunoscut sub denumirea de *Condica liuzilor,* care reprezintă rezultatul final al lucrărilor catagrafice din anul 1803, cuprinde, pe lîngă indicarea numărului locuitorilor impozabili şi a celor exceptaţi de bir, şi informaţii în legătură cu ocupaţia locuitorilor [9]).

Pe baza acestor date şi a informaţiilor culese cu privire la starea locuitorilor, care în lucrările pregătitoare trebuiau să fi fost cu mult mai ample, s-a ajuns la importanta reglementare fiscală din 1804 [10]). De asemenea, în ve-

6) «Arhiva romînească», tom. I, Iaşi 1841, p. 177 şi urm.

7) *Ibidem*, p. 188–193.

8) Vezi *Material pentru un memoriu asupra ţării Moldovei,* prezentat de M. Sturza ţarului Rusiei, probabil, în H u r m u z a k i, *Documente,* supl. I, vol. IV, p. 15–17. Un text aproape identic cu cel din memoriul lui M. Sturza şi care poartă data de 1 iulie 1829, este acel intitulat *Topograficească arătare de producturile şi alijverişul lăcuitorilor a fieştecăruia ţinut.* Spre deosebire de primul, acesta din urmă are în plus o listă a morilor existente în Moldova. Acad. R.P.R., CCL, 225.

9) *Uricarul,* vol. VII–VIII.

10) Vezi informaţia în legătură cu această problemă la Gh. P l a t o n, *op. cit.*, p. 42–45.

derea alcătuirii catagrafiei din 1820, s-au cerut ispravnicilor informații în legătură cu „starea și alijverișul“ locuitorilor [11]).

„Perigrafiile“, constituind un material complimentar lucrărilor statistice, efectuate de comisiile de revizie, în anii 1830–1831, trebuiau să servească și au servit, împreună cu acestea, la aplicarea practică a dispozițiilor privitoare la organizarea financiară cuprinse în Regulamentul Organic [12]).

Rezultă, din cele arătate mai sus, că documente cu un conținut asemănător „perigrafiilor“, au existat și în perioada anterioară celei care stă în atenția noastră.

O analiză comparativă, chiar superficială, a textelor acestora (ne referim la cele din 1769, 1803, 1823 și 1830–1831) vădește o deosebire esențială între primele trei și cele din urmă („perigrafiile“). Primele sînt lapidare, cu informații generale, cele din urmă mai ample, cu informații care merg uneori pînă la amănunte. Dacă din analiza celor dintîi nu se pot trage concluzii sigure în legătură cu gradul de dezvoltare a pieței interne și cu participarea țărănimii la procesul de schimb, celelalte permit o asemenea concluzie. Datele cuprinse în „perigrafiile“ din 1830–1831 demonstrează intensificarea schimbului, lărgirea pieței și mai ales rolul jucat de țărani în activizarea acestui proces economic.

Nu se poate afirma că această situație este rezultatul imediat al noilor condiții create în urma tratatului de la Adrianopol. Nu trebuie să uităm că sîntem abia după un an de la semnarea acestui important act. Realitatea pe care o ilustrează „perigrafiile“ este rezultatul unei evoluții necesare pe plan intern, rezultat al transformărilor economice, care vor căpăta amploare după intrarea în vigoare a dispozițiilor cuprinse în tratatul de la Adrianopol.

I. Transformările survenite în economie, precum și consecințele lor pe plan social, au dus, printre altele, la antrenarea din ce în ce mai largă a țărănimii în procesul de schimb. Acest fapt a avut o influență pozitivă asupra dezvoltării pieței interne.

O latură importantă a participării țăranilor la schimburile comerciale o constituie comerțul mărunt („alijverișul mărunt“), pe care aceștia îl efectuau cu tîrgurile din vecinătate.

Desfacerea produselor gospodăriei țărănești în tîrguri și iarmaroace este la fel de veche ca și existența acestora. Ea a înlesnit crearea tîrgurilor și a condiționat, în mare măsură, dezvoltarea lor. Informațiile cuprinse în materialul documentar vădesc creșterea continuă a acestui fel de schimb și gradul la care el ajunsese în perioada premergătoare Regulamentului Organic. Înmulțirea tîrgurilor și iarmaroacelor, înlăturarea, cu timpul, a anumitor restricții impuse de proprietatea particular feudală, ce se exercita asupra acestora,

---

11) Arh. Stat. Iași, Vistieria, condica Tr. 166, op. 184, nr. 6, f. 178 (dispozițiile Vistieriei, adresate unui număr de opt ținuturi, din 18 noiembrie 1820).

12) Lucrările statistice întocmite de către comisiile de revizie cuprind, alături de indicarea categoriilor fiscale, în cadrul cărora erau încadrați locuitorii satelor, și avutul acestora : numărul de vite, pogoane de vie și care de transport. Lucrările cele mai complete, sub acest aspect, aparțin, așa cum am arătat, comisiei a III-a. Vezi anexa nr. 6.

au înlesnit antrenarea pe scară largă a țărănimii în procesul de schimb. Analiza, sub acest aspect, a documentelor din 1769 și a „perigrafiilor" noastre este concludentă.

Pentru 1769, se menționează că, în tîrgurile socotite mici și mijlocii [13]), în afara activității desfășurate de negustori, în zilele de tîrg, care obișnuit se fac o dată pe săptămînă, locuitorii „merg cine cu ce are, boi, vaci, cai, oi, făină, grîu, orz, mălai, ovăs, unt, miere, ceară, său, piei, in, cînepă și altele, din care vînd, și plătesc vamă, mortasipie și pîrcălăbie" [14]). Documentul nu face distincție între comerțul mare și cel mărunt efectuat de țărani. Din conținutul lui se desprinde totuși că țăranii aveau posibilitate să participe la procesul de schimb.

Analiza comparativă cu datele cuprinse în „perigrafii" ilustrează creșterea accentuată a schimbului, precum și amploarea comerțului mărunt, care se efectua, după cum este și firesc, nu numai în zilele de tîrg, ci continuu.

În listele de prețuri cerute de Divanul-împlinitor tuturor ținuturilor, în perioada dintre 1828 și 1830, sînt trecute, cu minuțiozitate, toate produsele țărănești care fac obiectul acestui fel de schimb în tîrgurile Moldovei. Cercetarea lor îndreptățește concluzia că în tîrguri produsele țărănești asigurau aprovizionarea necesară populației [15]). Fără îndoială că, măsurile luate după 1829, pentru asigurarea liberei desfășurări a comerțului au dat un impuls deosebit schimbului [16]). Sumele derizorii cu care țăranii erau obligați să-și vîndă unele produse, în perioada anterioară, sume pe care adeseori nici măcar nu le primeau [17]), jaful și samavolniciile aparatului administrativ, precum și întregul cortegiu de abuzuri, generate de monopolul economic otoman, nu erau de natură să încurajeze inițiativa producătorilor [18]).

Cu toate restricțiile impuse de monopolul otoman, piața internă s-a dezvoltat la începutul secolului al XIX-lea și a atins limite pe care „perigrafiile" le ilustrează în chip elocvent.

Se pare că restricții serioase existau chiar și în ceea ce privește comerțul mărunt. Ele decurgeau, atît din taxele oneroase care se impuneau la intrarea

---

13) Sînt indicate, printre altele, tîrgurile : Suceava, Tg. Siret, Neamț, Piatra, Bacău, Adjud, Bîrlad, Vaslui, Huși, Fălciu, Hîrlău, Dorohoi, Tg. Frumos.

14) «Arhiva romînească», tom. I, p. 192. În tîrgurile mari, Botoșani, Roman, Focșani, Galați se menționează în continuare în document, sînt negustori așezați care desfășoară un comerț activ.

15) Vezi, spre exemplu, Arh. Stat. Iași, Isprăvnicia Iași. Tr. 265. op. II, 290, nr. 8.

16) Sînt importante în această privință publicațiile comisiilor de revizie prin care locuitorii erau înștiințați că au toată libertatea să-și desfacă produsele lor. Gh. Platon, *op. cit.*, p. 35.

17) Arh. Stat. Iași, Vistieria, condica Tr. 166, op. 184, nr. 6, f. 110 verso și 126. (cărțile Vistieriei către pîrcălăbia de Galați, din 20 aprilie 1820, prin care se răspunde locuitorilor din satele Șandreni, Macsineni și Slobozia Costii, care s-au plîns că nu au primit plata cuvenită pentru zahereaua de anii trecuți).

18) Într-o „carte" domnească adresată locuitorilor satelor, în ianuarie 1826, la punctele 4–6, se dau o serie de dispoziții menite să curme vexațiile la care erau supuși locuitorii din partea acelora care achiziționau produse pentru Poartă. Acad. R.P.R. Mss. 4077/71, f. 95–98.

în tîrguri, cît mai ales, din prețurile maximale, care se fixau, fără excepție, pentru toate produsele [19]).

Cu începere din 1829, aceste restricții sînt desființate, fapt care duce la o sensibilă înviorare a schimbului. Astfel, conform dispozițiilor Divanului împlinitor, din 28 februarie 1829, locuitorilor li se acordă libertatea de a vinde în tîrguri, furaje, grîu, precum și „producturile de măncare, fără să cuteze cineva, din pămînteștile nacelstfii – se specifică în document – a pune vreun nart în acest fel de producturi ale măncărilor, ci sînt slobozi de obște a vinde acestu felu de producturi, după cum să vor pute tocmi, cu reza-pazar" [20]).

II. Comerțul mărunt, prin el însuși, oricare ar fi măsura în care s-ar desfășura, nu poate servi ca unitate de calcul pentru stabilirea gradului de dezvoltare a pieței interne. El reprezintă, în ultimă instanță, tot desfacerea produselor micii gospodării țărănești direct consumatorilor, fapt care reflectă, după cum arată Lenin, „stadiul inferior de dezvoltare a producției de mărfuri care abia se desprinde de meserii" [21]).

Lărgirea pieței impune trecerea de la desfacerea fărîmițată, de proporții reduse și întîmplătoare, la o desfacere de proporții mari, regulată, efectuată de „minoritatea înstărită". Analizînd acest proces, Lenin subliniază în continuare că „în condițiile economiei de mărfuri, micul producător devine în mod inevitabil dependent de capitalul comercial, din cauza superiorității pur economice a desfacerii în proporții mari și de masă față de desfacerea în proporții reduse și răzlețe" [22]).

În Moldova, și această situație poate fi perfect valabilă și pentru Țara Romînească, dezvoltarea pieței interne este marcată, la începutul secolului al XIX-lea, nu atît de intensificarea comerțului mărunt, efectuat direct de micii producători pe plan local, cît mai ales de mărirea ariei de desfacere a anumitor produse ale gospodăriei țărănești și prin existența intermediarilor, care concentrează desfacerea, dîndu-i un caracter regulat și uniform. Informațiile documentare, care completează datele generale oferite de „perigrafii", sînt semnificative în această privință.

Astfel, pentru aprovizionarea tîrgurilor și a orașelor, negustorii cutreierau satele, achiziționînd însemnate cantități de cereale sau vite, necesare atît consumului intern cît și exportului. Din statisticile întocmite în 1828, pentru ținutul Iași, rezultă că în toate ocoalele se aflau strînse un însemnat număr de

---

29) Acest fapt se desprinde dintr-o „predlojenie" a lui Mircovici, către Divanul Împlinitor, din 23 februarie 1829. Vezi Arh. Stat Iași, Ispr. Iași, Tr. 265, op. II 290, nr. 8, f. 8.

20) *Ibidem*, f. 7. Libertatea comerțului a dus la scumpirea sensibilă a tuturor produselor. Așa, spre exemplu, în două jalbe, pitarii din Nicorești și Tecuci se plîng că nu mai pot vinde pîinea cu prețul vechi, deoarece „. . .acum, după slobozenia dată a trecirei pănii și în alte hotară, s-au suit prețul făinii îndoit, adică din 25 lei suta de ocă, 50 lei suta de ocă și toate alte cele asăminea s-au scumpit îndoit". La rîndul ei, comisia a III-a de revizie raportează Divanului că prețul făinii de grîu s-a urcat pînă la 80 lei suta de ocă. Arh. Stat. Iași, dos. lit. K/878, f. 8 și 15.

21) V. I. L e n i n, *Opere*, vol. III, Ed. P.M.R., Buc., 1951, p. 336.

22) *Ibidem*, p. 336–337.

vite destinate comerţului sau zalhanalelor din interior[23]). De asemenea, achiziţionarea cerealelor de către negustori se făcea pe scară întinsă. Aşa, spre exemplu, funcţionarul, trimis în ţinutul Iaşi pentru a strînge grîul necesar aprovizionării armatei ruse, găseşte următoarele cantităţi : 300 chile grîu la morile de la Chipereşti aparţinînd unui negustor care „îl specularisăşte precum găsăşte", 200 chile la morile de la Zagarancea şi la trei case din sat, 400 chile la morile de la Coada Stîncii, toate cantităţile fiind cumpărate de negustori pentru „a lor spiculaţie". La fel, supusul austriac Solomon Grossman cumpără din ţinutul Fălciu 250 chile grîu pe care-l aduce, pentru a-l măcina, la morile din ţinutul Iaşi. Sînt găsite, de asemenea, însemnate cantităţi de făină de grîu aparţinînd pitarilor din Iaşi[24]).

În afară de cereale sau vite, unii locuitori contractau cu diverşi negustori anumite cantităţi de fructe sau vin, în contul cărora primeau arvune. Procedeul acesta, semnalat şi de „perigrafii", este frecvent menţionat în materialul documentar al vremii[25]).

Stratificarea care se manifestă vădit în rîndul ţăranilor, la începutul secolului al XIX-lea, dă putinţă unora dintre aceştia să-şi asume rolul de mijlocitori, să acumuleze capitaluri care sînt plasate atît în sfera comerţului şi cămătăriei[26]), cît şi în cea a producţiei[27]). Vom ilustra lucrul acesta, în conti-

---

23) Astfel, pînă în iunie 1828, s-au cumpărat în întreg ţinutul, de către negustorii „sudiţi" sau „raiele" următorul număr de vite :

boi de negoţ	vaci de negoţ	vaci de căsăpie	
1145	441	892	a negustorilor raiele
602	813	827	a negustorilor sudiţi
1747	1254	1719	

Arh. Stat. Iaşi, Isprăvnicia Iaşi, Tr. 256, op. 290, nr. 19, f. 68, verso-69.

Comerţul cu vite aducea negustorilor respectivi cîştiguri apreciabile. Iată care erau, în 1828, preţurile vitelor vîndute de ţărani :

180 pînă la 200 lei perechea de boi graşi de frunte.
150 pînă la 160 lei perechea de boi mai slabi de mijloc.
80 pînă la 90 lei perechea de boi de coadă.
45 lei vaca de frunte
35 lei vaca de mijloc, mai slabă.
25 lei vaca de coadă.

În acelaşi timp preţul boilor şi vacilor de negoţ, de zalhana şi căsăpie „de la cumpărarea lor şi pînă la vremea pornirii lor piste hotar sau alte locuri", după mărturia unui număr de patru negustori din Iaşi, erau următoarele : 9 galbeni un bou de frunte de negoţ, 6 galbeni un bou de mijloc şi 5 galbeni un bou de coadă, 4 galbeni o vacă de frunte, 3 galbeni o vacă de mijloc şi cîte doi galbeni vacile de zalhana şi căsăpie. *Ibidem*, f. 26.

24) Arh. Stat. Iaşi, Isprăvnicia Iaşi, Tr. 265, op. II 290, nr. 4, f. 67, 104, 113, 123 etc.

25) Vezi, spre exemplu, Arh. Stat. Iaşi, dos. lit. L/182, f. 248 (În ianuarie 1831, Ifrim Vărzar, din Cotnari, ia arvună 40 lei de la Leiba Gîtlan din Hîrlău, pentru a-i da în toamnă 40 vedre de vin). dos. lit. P/485, f .154 (N. Horghidan, din Uricheni-Neamţ, ia 86 lei de la Burăh, negustor din Tg. Neamţ, pentru a-i da o cantitate de perje). Vezi şi fila 241.

26) În afara activităţii desfăşurate de unii boieri în domeniul cametei (vezi, spre exemplu, Gh. Platon, *op. cit.*, p. 58), se întîlnesc şi cazuri în care cei indicaţi ca împrumutînd bani cu dobîndă nu fac parte din rîndul boierilor. Astfel un oarecare Tănase Mogîldea împrumută, unui locuitor din satul Laza–Tecuci, suma de 15 lei cu dobîndă de 15% pe an şi trei zile muncă la coasă. Neputîndu-şi plăti datoria, debitorul, pentru cei 15 lei, face 20 zile lucru în afara zilelor de coasă. Acelaşi creditor împrumută unui meşter butnar suma de 40 lei. Neputînd achita datoria, care se urcă la 85 lei, debitorul face 8 poloboace, o putină de 6 vedre precum şi o testea de cercuri. Arh. Stat. Iaşi, dos. lit. T/423, f. 16 şi 18.

27) S. Vianu, *op. cit.*, p. 828.

nuare, prin exemple care se referă mai ales la exploatarea lemnului în satele de munte.

III. O problemă importantă pentru lămurirea gradului de dezvoltare a pieței este și diviziunea muncii locuitorilor săteni în raport cu condițiile oferite de mediul geografic sau, așa cum a fost numită pe baza informațiilor cuprinse în *Condica liuzilor*, „diviziunea teritorială și geografică a muncii" [28]). Această diviziune nu s-a efectuat la începutul secolului al XIX-lea, ci a existat întotdeauna. Faptul caracteristic, propriu acestei perioade, este existența unor condiții obiective, care au determinat adîncirea acestui proces de diviziune.

Analiza condițiilor de viață ale țăranilor și a obligațiilor acestora față de proprietari, în raport numai cu munca agricolă și cu consecințele care decurg din practicarea ei, oferă o imagine unilaterală a procesului economic și social. În multe regiuni ale țării, și aceasta se desprinde atît din *Condica liuzilor,* cît mai ales din „perigrafii", agricultura, din cauza particularităților solului, reprezenta doar o ocupație complimentară, efortul locuitorilor concentrîndu-se asupra prelucrării și valorificării resurselor oferite de mediul geografic. Produsele astfel obținute găseau o largă circulație, activizînd schimbul. Putem obține o imagine unitară, în ceea ce privește formarea și dezvoltarea pieței interne, numai analizînd cu atenție și această importantă latură.

Cererea tot mai mare de cereale a dus treptat la limitarea drepturilor țăranilor, la micșorarea întinderii de pămînt cuvenit acestora, la înmulțirea zilelor de clacă și a prestațiilor și la legarea din ce în ce mai accentuată a lor de pămîntul pe care-l munceau.

În condițiile în care agricultura, devenită o sursă de nemăsurată bogăție pentru proprietari, contribuia la înrăutățirea stării țăranilor și la ruinarea gospodăriei lor, era firesc ca aceștia să încerce a muta centrul de greutate al activității lor spre ocupații care le puteau asigura o mai mare libertate de mișcare. Produsele astfel obținute, fiind cerute pe piață, posibilitățile de desfacere fiind asigurate, asupra lor monopolul proprietarilor fiind mai greu de exercitat, dădeau putința obținerii cîștigului necesar pentru întreținerea vieții și pentru plata multiplelor obligații față de proprietari și stat. Fără îndoială că lucrul acesta a putut fi îndeplinit numai condiționat de existența anumitor posibilități sau resurse naturale care să poată fi prelucrate și valorificate (păduri, bălți, var etc.). Acolo unde aceste posibilități și resurse au existat, ele au fost valorificate în dauna agriculturii care a rămas pînă tîrziu apanajul marii proprietăți funciare, singura producătoare de cereale pentru marele schimb, care, pînă la 1829, era efectuat, mai ales, cu Poarta Otomană.

Nu ne vor surprinde deci mențiunile ce le găsim în unele din „perigrafii", din care rezultă că locuitorii anumitor ocoale practică agricultura numai „pentru trebuința lor", avînd nevoie chiar și pentru aceasta de zapcii, care să-i îmboldească. Deși autorii descrierilor sînt dispuși să creadă că acest fapt se datorește lenei locuitorilor, cărora le este mai comodă recoltarea și valorificarea mai ales a fructelor, viilor, precum și prelucrarea materialului lemnos, explica-

28) *Ibidem,* f. 827.

ția este desigur alta. Preferința locuitorilor pentru acest fel de ocupații izvorăște, în primul rînd, din rentabilitatea mai mare, cu toate că, în regiunile pentru care se fac mențiunile specificate mai sus, agricultura se putea practica pe scară mai largă [29]).

Existența acestei situații este dovedită și de o importantă stipulație cuprinsă în Așezămîntul din 1794 al lui Mihail Suțu. În articolul al III-lea, se arată sarcina ce revine ispravnicilor de a rîndui prin ocoale, primăvara și toamna, cîte un mazil zapciu, cu scopul de a îndemna „pe toți locuitorii ținutului să are și să seamene cît mai mult, *iar care dintre locuitori nu-și va cunoaște folosul său, și asemenea să-i silească și peste voia lor...*“ [30]). (s.n. Gh. P.).

Mențiunea aceasta deși indică, pe de o parte, importanța pe care o capătă agricultura în noile condiții, create la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, este concludentă, în același timp, și pentru problema de care ne-am ocupat mai sus.

„Perigrafiile“, spre deosebire de *Condica liuzilor* care conține doar informații lapidare, cuprind bogate și interesante informații în legătură cu prelucrarea și valorificarea lemnului de către țărani. Acest gen de ocupație, așa cum informațiile documentare o atestă, constituia, încă de multă vreme, o apreciabilă sursă de venituri pentru cei care o exercitau [31]). În majoritatea cazurilor, exploatarea, prelucrarea și valorificarea lemnului forma o ocupație care completa doar agricultura, procurînd țăranilor veniturile suplimentare necesare [32]). Adeseori însă aceasta, în raport cu posibilitățile oferite de mediul geografic, constituie îndeletnicirea de căpetenie a locuitorilor anumitor sate [33]). În ferăstraiele lor proprii, îndeplinind anumite obligații față de proprietarii care stăpîneau pădurile, locuitorii făceau cheresteaua necesară, atît „tarsanalei“ turcești cît și consumului apreciabil intern, transportînd-o, fie pe calea apei, cu plutele, fie cu carele proprii, pînă la Bacău, Focșani, Galați sau alte orașe tîrguri și iarmaroace ale țării. Deși proprietarii, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, izbutesc să-și extindă dreptul de stăpînire absolută asupra pădurilor, nu au reușit și nici nu puteau să le valorifice prin mijloace proprii. Pădurile au continuat să fie exploatate de către țărani. Aceștia, cu toate exigențele mereu crescînde ale proprietarilor, care, după cum vom vedea, încercau să acapareze monopolul desfacerii cherestelelor, realizau un cîștig însemnat și o situație ce nu putea fi comparată cu a locuitorilor care-și făcuseră din agricultură sursa principală a existenței lor.

29) Vezi anexa nr. 1 „perigrafia“ ținutului Tecuci, ocoalele Zeletin, Berheci și Polocin, și anexa nr. 4, cea a ținutului Tutova, ocoalele Pereschiv, Tutova, Racova și Simila.

30) Sturza-Scheianu, *op. cit.*, p. 41–46 (Așezămîntul lui A. Moruzi pentru vol. I, București 1909, p. 47 Vezi și S. Vianu, *op. cit.*, p. 806.

31) Sturza-Scheianu, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, seria I, păduri, rădiuri și dumbrăi, din 28 noiembrie 1792).

32) Vezi *Condica liuzilor, Uricarul*, vol. VII, p. 241 și urm. și vol. VIII, p. 241–368. (Suceava, ocolul Moldovei, satele Baia, Bogata, Sasca etc., ocolul Șomuz, satul Horodniceni, Neamț, ocolul Bistrița, satele Iapa și Calul, Roman, ocolul de Sus, satele Oțeleni, Boghicea, Hulpășești etc. Vezi și satele din ținutul Vaslui.

33) Pentru ocolul Muntelui din ținutul Suceava, în *Condica liuzilor* se face următoarea mențiune despre ocupația locuitorilor : „...a căror alijveriș este cu oi, scînduri și alte lemne și cu sucmane, neavînd loc de hrană, și hrana o aduc pe cai din ale părți“. *Uricarul*, VII, p. 255. Vezi și ținutul Neamț și „perigrafiile“ ținuturilor Bacău și Putna.

Domnia a încercat continuu să stăvilească tranzacțiile particulare ale țăranilor cu scopul de a asigura cantitățile de cherestea necesare Porții [34]). Cu toate acestea, cantitatea pe care țăranii o contractau atingea uneori proporții impresionante. Așa spre exemplu, negustorul Manole Copce, din Piatra Neamț, contractează în 1829, cu locuitorii din satul Mădei, proprietatea mănăstirii Slatina, cantitatea de 120 plute cherestea adusă la Piatra [35]).

Pentru a înțelege modul în care se reglementau relațiile între proprietari și țărani în legătură cu exploatarea lemnului precum și intensitatea acestei exploatări, vom da unele informații referitoare la cîteva sate din ținutul Neamț. Acestea vor constitui un exemplu ilustrativ pentru datele generale cuprinse în „perigrafii".

În contractul din 1830, prin care mănăstirea Neamțului arenda moșiile Galu și Pipirig la care se adăugau și satele Crăpăturile, Farcașa și Larga, se prevede, printre altele, și dreptul arendașului de a lua de la locuitori, „cei ce vor ave heresăi, mori și dîrste, bezmănul după cum ne vom pute învoi". Arendașii nu au voie să aducă pe moșie oameni străini pentru a face cherestea de negoț, acest drept fiind rezervat doar locuitorilor moșiei care vor avea libertatea să exploateze numai în locurile ce le vor fi indicate. Se face, de asemenea, o mențiune specială pentru satul Pipirig, potrivit căreia, arendașul nu are voie să vîndă cherestea fără învoiala prealabilă a mănăstirii [36]).

Ferăstraiele, rudimentare de altfel, constituiau proprietatea particulară a locuitorilor. Aceștia le stăpîneau individual sau în grup, formă care, după cît se pare, era destul de răspîndită [37]).

Observăm și în domeniul acesta, tendința din ce în ce mai vădită a proprietarilor și arendașilor de a-și impune dreptul de monopol asupra produselor țărănești, pentru a fi singurii beneficiari ai cîștigului obținut din vînzarea lor [38]). Astfel, la 24 iunie 1830, locuitorii din satul Bistricioara și cotunurile sale, aparținînd moșiei Hangu, se plîng lui Kisselev că arendașii moșiei le-au luat cele 17 mori și 25 ferăstraie care formează, spun locuitorii, „toată nănejdea noastră de hrană". Locuitorii își iau obligația să dea arendașilor dijma obișnuită pe la alte moșii. De asemenea, locuitorii satelor Galu și Pipirig, în două jalbe succesive, din 23 septembrie și 25 octombrie 1830, se plîng împotriva noului arendaș care, nesocotind învoielile vechi, conform cărora ei erau obligați

34) Vezi spre exemplu: „carte domnească către locuitorii satelor", din ianuarie 1826. Acad. R.P.R., Mss. nr. 4077/71, f. 95–98.

35) Arh. Stat. Iași, dos. lit. M/352, f. 71. (cererea negustorului, din 16 iulie 1830, prin care arată că deși locuitorii au primit banii nu i-au livrat încă cheresteaua, din care, la rîndul său, a vîndut 100 plute negustorului Iacob Budanov din Ismail). Mai semnificativă în această privință este învoiala, încheiată, la 12 august 1813, între locuitorii satului Hangu și Enache Contovici. În conformitate cu învoiala locuitorii se obligă, ca în termen de cinci ani, să facă și să transporte la Piatra un număr de 2000 plute dulapi și scînduri de brad. Acad. R.P.R. XX/28 – original –.

36) Arh. Stat. Iași, dos. lit. P/485, f. 571–572.

37) Într-un raport al isprăvniciei de Neamț, din 29 noiembrie 1830, este menționat un locuitor care stăpînea „a opta parte de heresău". *Ibidem,* f. 210.

38) Dintr-un raport al Stărostiei de Putna, din 1830, rezultă că arendașii din ținut opresc pe locuitori să-și vîndă produsele lor negustorilor. Arh. Stat. Iași, condica lit. K/418, f. 12/8.

să dea, de fiecare ferăstrău, cîte 700 scînduri anual, le cere acum cîte 1500 scînduri. Nefiind mulțumit nici cu aceasta, arendașul, arată în continuare locuitorii, îi obligă „ca nimănui să nu fim volnici a da sau a vinde cheresteaua ce vom face decît numai d-sale, cu cel mai de gios prețu... și să ne plătească, de fiecare plută, 32 lei... să le facem teslim la schelile Petrii" [39]). Pentru a-i determina pe locuitori să accepte condițiile, arendașul a oprit ferăstraiele, luînd și pînzele.

Acceptarea condițiilor ar fi adus grave prejudicii locuitorilor care, în prealabil, încheiaseră contracte cu anumiți negustori de la care primiseră bani și față de care se obligaseră să livreze cheresteaua într-un termen anumit, cu prețul „cum să vinde la schela Petrii". Negustorii, la rîndul lor, neliniștiți de evoluția lucrurilor, fac insistente cereri pentru reglementarea situației în favoarea locuitorilor [40]). Insistînd asupra rezolvării favorabile a cererii lor, locuitorii subliniază că prin oprirea ferăstraielor „...sîntem isterisiți (lipsiți) și de hrana cea de toate zilele pentru că noi, aflîndu-ne cu lăcuința pe aceste moșii, care sînt în parte muntelui, acest meșteșug ne este hrana noastră de peste tot anul... dintru aceasta plătim birul și toate havalelelle împărătești și politicești le purtăm cît ne ajunge analoghia" [41]).

Exploatarea intensă a cherestelei în satele ținutului Neamț este atestată, printre altele, și de însemnatele cantități de material lemnos care s-au găsit, după izbucnirea războiului din 1828–1829, în cîteva din depozitele orașului Piatra aparținînd unor negustori turci [42]).

În legătură cu exploatarea și valorificarea cherestelei de către țărani, se ridică o problemă importantă, care merită să ne rețină atenția. Este vorba de diferențierea existentă în rîndul acestei categorii de locuitori și, strîns legată de aceasta, extinderea muncii salariate. Se pare că aici diferențirea este mai pregnantă. Deși materialul cercetat nu indică precis aceasta, constatarea se desprinde din faptul că mulți dintre birnicii havelegii, din satele menționate, lucrau la ferăstraiele unora dintre locuitorii mai înstăriți în schimbul plății birului și a havalelelor și, probabil, și a unei retribuții bănești [43]).

Din materialul cercetat, referitor la modul de reglementare a relațiilor dintre locuitorii și arendașii moșiilor indicate, din ținutul Neamț, rezultă că nici mănăstirea și nici arendașii nu posedau ferăstraie proprii. Fără a face o generalizare pripită, putem admite totuși că, măcar în parte, locuitorii grupului de sate din ținutul Putna, care sînt indicați a fi „făcători de chereste

39) *Ibidem,* dos. lit. P/485, f. 382, și 565–566.

40) *Ibidem,* f. 676 și 736. Că unii dintre locuitori dispuneau de însemnate cantități de cherestea destinată vînzării este dovedit și de faptul că arendașul din Bistricioara ia de la un Toader Diacon, 900 scînduri și 550 dulapi brad. *Ibidem,* f. 109.

41) *Ibidem,* f. 382. Răspunzînd învinuirilor aduse de către locuitori, arendașul arată că *„lăcuitorii acei cu ferăsaile și acei cîți obicinuesc a face cherestele,* (s. n. Gh. P.) pentru a feliuri de oameni spiculație, trăgînd în parte lor tot folosul pădurilor, care numai pentru al nostru folos și spiculație sînt slobozite, urmîndu-se acest catahrizis și pînă astăzi, fără a să învoi cu noi". De asemenea, neținiînd seama de reprezentanții autorităților, menționează în continuare arendașul, locuitorii, „...s-au arătat cu zurbalîcuri, au sărit cu zurba asupra noastră și prin feliuri de sudălmi și cuvinte proaste ne-au necinstit". *Ibidem,* f. 401–402.

42) *Ibidem,* f. 355–363.

43) *Ibidem,* f. 382.

brad în pădure, cu plată“ [44]), lucrau pentru acei ţărani care posedînd ferăstraie proprii, le exploatau în folosul lor, izbutind, în felul acesta, să-şi creeze, în raport cu ceilalţi, o situaţie privilegiată [45]).

Problema diferenţierii ţărănimii a fost, în general, puţin studiată. S-au făcut unele aprecieri pe baza mai ales a materialului publicat şi s-au făcut generalizări care, deşi juste, nu sînt susţinute prin exemplificări suficiente din materialul documentar al vremii. Fără a încerca să aducem date noi în această chestiune, care merită, ea singură, să facă obiectul unei atenţii speciale [46]), ţinem să menţionăm că „perigrafiile“ care reflectă diversitatea ocupaţiilor locuitorilor şi diviziunea muncii în raport cu particularităţile mediului geografic, oferă, într-o oarecare măsură, posibilitatea de a se ajunge la înţelegerea condiţiilor care au determinat stratificarea ţărănimii. Numai analiza amănunţită, pe baza documentelor de arhivă, a condiţiilor de viaţă a ţăranilor, dintr-o anumită regiune, poate duce la observaţii valabile în această privinţă.

IV. O altă problemă importantă care se degajă din „perigrafii“ este aceea a transporturilor.

Circulaţia şi desfacerea mărfurilor, schimbul activ de produse între diferitele regiuni ale ţării, depind, în mare măsură, de starea căilor de comunicaţie, ca şi de mijloacele de transport. Pentru epoca la care ne referim, cu toată starea proastă a căilor de comunicaţie, stare care avea repercusiuni asupra preţului produselor [47]), transporturile, efectuate cu singurul mijloc existent, carele locuitorilor, căpătaseră o dezvoltare remarcabilă. Aproape la toate ocoalele ţinuturilor menţionate în „perigrafii“, cărăuşia sau chiria apare ca una din ocupaţiile principale ale locuitorilor. Frecventa menţionare a acestei îndeletniciri, diversitatea produselor transportate (cherestea, var, sare, păcură, lemne de foc, cereale etc.) precum şi distanţele mari la care locuitorii se de-

---

44) Vezi anexa nr. 3, „perigrafia“ ţinutului Putna. Sînt şi informaţii din care rezultă că şi unii dintre arendaşi posedau ferăstraie. Astfel, un locuitor din Broşteni, fiind dator arendaşului, şi neputîndu-şi plăti datoria, se obligă să taie butuci din pădure şi să-i aducă la ferăstrău slujindu-se, pentru acest lucru, de boii boiereşti. Cu banii astfel realizaţi urma să-şi plătească datoria. Din cererea locuitorului rezultă că, pînă în septembrie 1830, a cărat un număr de 109 butuci, pentru care trebuia să primească 54 lei şi 20 parale. Arh. Stat. Iaşi, dos lit. M/352, f. 46. De asemenea, în jalba lor către Kisselev, din mai 1830, locuitorii din Lucăceşti–Bacău, plîngîndu-se împotriva samavolniciilor comise de arendaş, arată, printre altele, că lucrează şi la un ferăstrău al acestuia. *Ibidem*, dos. lit. L/222, f. 1–2.

45) În documentele vremii se întîlnesc destul de frecvente cazuri în care anumiţi locuitori angajează slugi cu plată. Vezi, spre exemplu, Arh. Stat. Iaşi, dos. lit. B/608, şi dos. lit. K/632, f. 24–61 etc.

46) S. Vianu, ocupîndu-se de această problemă, analizează procesul de diferenţiere a ţărănimii indicînd trei cauze principale care au contribuit la adîncirea stratificării.

– eschivarea fruntaşilor satelor de la plata impozitelor şi a altor obligaţii, prin trecerea lor în cadrul altor categorii fiscale (scutelnici, preoţi).

– sistemul de impunere al impozitelor indirecte.

– legiuirea lui Moruzi care „a contribuit la adîncirea procesului de stratificare a ţărănimii“, *op. cit.*, p. 813 şi urm.

47) Vezi anexa nr. 3, „perigrafia“ ţinutului Putna.

plasează [48]), vădesc intensificarea circulației mărfurilor pe plan intern, gradul de dezvoltare a pieței și măsura în care țărănimea, antrenată în această direcție, contribuia la procesul de schimb.

Este firesc ca transportul să fie ocupația principală a locuitorilor din regiunile în care condițiile de existență impuneau aceasta sau acolo, ca spre exemplu în ținuturile apropiate de portul Galați, unde necesitățile permanente ale transportului la schele duseseră la specializarea unei însemnate părți a țărănimii în acest gen de ocupație. Este important de remarcat, și lucrul acesta se degajă și din *Condica liuzilor* [49]), faptul că se ocupau cu cărăușia, pe scară largă, și locuitorii din regiunile în care agricultura putea să costituie îndeletnicirea de căpetenie. Ei făceau lucrul acesta paralel și adeseori în detrimentul agriculturii, avînd mai multă libertate de mișcare, un cîștig mai sigur și relativ mai ușor.

Credem că acestei predilecții a locuitorilor către cărăușie, în dauna agriculturii, se datoresc stipulațiile cuprinse în Așezămîntul din 1768 ca și în hrisovul din 1805, potrivit cărora locuitorul plecat în chirie „pentru alijverișul său sau cu vreo altă trebuință a neguțitoriei sale..." este obligat, fie să plătească stăpînului valoarea muncii ce trebuia să i-o presteze, fie să tocmească un om care să-i îndeplinească obligațiile pe care el le datora [50]).

Includerea acestor dispoziții în Așezămintele domnești menționate reflectă, pe de o parte, faptul că extinderea cărăușiei coincide cu intensificarea schimbului și lărgirea pieței interne, iar pe de altă parte, că preferința unor țărani pentru cărăușie în dauna agriculturii, preferință care se manifestă vădit în condițiile în care limitarea drepturilor și legarea de moșie a țăranilor se fac tot mai mult simțite, aducea prejudicii serioase proprietarilor interesați în obținerea unei cît mai mari cantități de cereale destinată pieței.

„Perigrafiile" dau informații interesante și în legătură cu extinderea muncii salariate. Gospodăria moșierească, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, utiliza, într-o măsură destul de însemnată, munca cu plată. În afară de faptul că munca prestată de țărani, în cadrul relațiilor feudale, nu putea satisface, în întregime, necesitățile moșiei, continuitatea necesară în exercitarea diferitelor munci, continuitate pe care munca iobagă nu o putea asigura, ca și gradul de pricepere implicat de desfășurarea anumitor activități, impuneau utilizarea u-

---

48) Vezi anexa nr. 5, „perigrafia" ținutului Bacău și Arh. Stat. Iași, dos. lit. T/423, f. 24, (locuitorii din satul Miniș–Bacău, care vînd cinci care scînduri la Galați).

49) La multe din ținuturi întîlnim menționată cărăușia ca a doua ocupație importantă care se exercită paralel cu agricultura. Indicația, stereotipă de altfel, este următoarea : „lucrarea pămîntului, cărăușie, loc îndestulat". *Uricarul*, vol. VII și VIII, ținuturile Neamț, Iași, Roman.

50) Sturza–Scheianu, *op. cit.*, p. 29 și 56. Locuitorii plecînd cu chirii, lăsau în loc, pentru îndeplinirea obligațiilor față de proprietari, femeile și copiii. (La 17 august 1858, spătarul Panait Ianoli, proprietarul satului Berești, din ținutul Putna, cere Departamentului din lăuntru înlăturarea de pe moșia sa, a unui număr de 34 locuitori care „au breaslă de cărăușie cu cai", deoarece „în toată vremea ei să duc primăvara și vin toamna cînd dă omătul, încît toată vara ei lipsăsc din sat și di la îndatoririle ci au către proprietar, aducîndu-ne îndestulate pagube cu lipsa lor de la lucru după așăzămînt..." Arh. Stat. Iași, Dep. din lăuntru, Tr. 1772, op. 2020, nr. 40.739). Deși exemplul se referă la o perioadă mai tîrzie, el reflectă totuși o situație a cărei precedent trebuie să se fi creat cu mult înainte.

nei munci permanente plătite. Munca cu plată s-a extins îndeosebi în acele regiuni în care locuitorii, în raport cu particularitățile mediului, desfășurau alte activități decît agricultura. Este vorba, mai ales, de regiunile de deal și de munte în care activitatea principală o constituia lucrul viilor și exploatarea lemnului. „Perigrafia" ținutului Putna este semnificativă în acest sens.

Din cele expuse mai sus se desprind următoarele concluzii.

1. În preajma Regulamentului Organic piața internă a Moldovei ajunsese la un important grad de dezvoltare. Particularismul local, impus de barierele feudale, constituia un stadiu net depășit. Legături organice, concretizate prin intense relații de schimb, uneau diferitele regiuni ale țării. Participarea însemnată a țărănimii la procesul de schimb a contribuit, într-o măsură însemnată, la stabilirea acestor legături.

Dispozițiile tratatului de la Adrianopol precum și Regulamentul Organic nu au creat această situație, ci au înlesnit lărgirea și consolidarea pieței interne permițînd trecerea spre o etapă nouă, superioară. Se dovedește, o dată mai mult, că Regulamentul Organic a fost o legiuire necesară care a corespuns pe deplin stadiului de dezvoltare a Principatelor. Prin prevederile sale cu caracter economic a permis, în anumite limite impuse de păstrarea în continuare a privilegiilor feudale, dezvoltarea forțelor de producție.

2. În perioada anterioară Regulamentului Organic procesul de diviziune a muncii, impus și de particularitățile mediului geografic, constituia o realitate vizibilă. În raport cu existența acestor particularități asistăm la specializarea locuitorilor într-o anumită ramură economică: exploatarea cherestelei sau extragerea rudimentară a păcurii, în ținuturile de munte, cultura viței de vie sau a pomilor fructiferi în regiunile de deal și agricultura pe valea Siretului sau în regiunile de cîmpie. Separat, sau de cele mai multe ori în același timp, locuitorii practică și cărăușia și valorifică toate resursele oferite de mediu. În general, toate regiunile ofereau posibilități în vederea desfășurării unei activități productive complexe.

Este interesantă tendința manifestată în rîndul țăranilor de a muta centrul de greutate al activității lor, pe un teren situat în afara agriculturii. Această înclinare apare explicabilă în condițiile în care în domeniul agriculturii situația țăranilor devenea din ce în ce mai grea. Necesitatea procurării de venituri suplimentare a determinat pe țărani să-și concentreze eforturile în acele direcții care ofereau o mai mare rentabilitate.

Produsele diverse ale gospodăriei țărănești făceau obiectul unui schimb activ în tîrguri și iarmaroace, contribuind la dezvoltarea acestora. Desfacerea produselor capătă un caracter tot mai organizat prin activitatea desfășurată de intermediarii a căror prezență este continuu semnalată în documentele vremii.

3. Analiza „perigrafiilor" vădește, de asemenea, răspîndirea muncii salariate mai ales în regiunile de munte și deal, în domeniul exploatării forestiere sau la lucrul viilor. În legătură cu diversitatea ocupației locuitorilor este interesant de semnalat că „perigrafiile" oferă date care permit să se facă unele aprecieri cu privire la diferențierea existentă în rîndul țărănimii. Catagrafiile oficiale ale vremii ilustrează diferențierea în raport doar cu numărul de

vite posedat de locuitori. Acesta a fost de altfel singurul criteriu în raport cu care s-a discutat problema diferenţierii şi el este prea general pentru a oferi o imagine veridică asupra realităţii. Trebuie să avem în vedere, în mod egal, şi natura ocupaţiilor locuitorilor în funcţie de posibilităţile oferite de mediu. Aşa spre exemplu, în regiunile de munte sau deal stratificarea pare a fi mai accentuată. Aceasta se explică prin faptul că anumiţi ţărani posedînd ferăstraie, vii sau livezi, aveau posibilitatea să-şi creeze mai uşor, prin exploatarea acestora, o situaţie cu mult mai avantajoasă. Considerarea şi a condiţiilor oferite de mediul geografic, în stabilirea căilor pe care s-a efectuat diferenţierea ţărănimii, oferă posibilitatea înţelegerii mai juste a desfăşurării acestui proces. Diferenţierea nu poate fi studiată în ansamblu, adoptîndu-se un criteriu unic, general valabil. Ea trebuie analizată pe regiuni, în funcţie de particularităţile proprii, specifice fiecăreia.

În general, informaţiile cuprinse în „perigrafii" completează, într-o măsură mai mare ca pînă acum, tabloul general al stadiului de dezvoltare a pieţei interne, în perioada anterioară Regulamentului Organic.

ANEXA Nr. 1 1830, noiembrie

PENTRU ŢINUTUL TECUCIULUI. PERIGRAFIE

Ocolul Bărladului

Iaste la partea cîmpului. Toţi lăcuitorii razimă în plugărie şi cărăuşie. Şi una şi alta, în anul acesta, au fost priincioasă la ostenelile lor. Măcar deşi pîinea nu s-au făcut multă, dar partea ce au avut-o de prisos au dat-o cu preţ care altădată nu li s-au întîmplat. Chiriile iarăşi au fost bine plătite şi de bună măsură întrecînd pe a anilor din urmă.

Sînt şi vii în acest ocol şi care în anul acesta au rodit mai bine decît la alte podgorii. Vadra de vin au vîndut-o cîte 3 lei pe loc (pentru că vinul iasă mai prost decît a Nicoreştilor). Osăbit unele sate precum Şărbăneştii, Lieştii, Buceştii, Vultureni, Blăjării, Torceştii, Umbrăreştii, Podolenii şi Movilenii sînt înpodobite cu livezi de pomete. Producturile ce au de vînzare singuri le scoboară la şchelea Galaţii, asăminea şi păsările de prisos.

Acest ocol iaste grădina ţinutului.

Ocolul Tîrgului

Şi lăcuitorii acestui ocol razimă în plugărie şi în chirii. De vii şi de pometi sînt lipsiţi. Prisosul ostenelilor lor, adică grîu, orz, ovăz şi mălai le petrec şi tg. Tecuciului scoboară şi la Galaţi. Pasările ouă şi lăpturi plătesc ostenelile fimeilor fiind cu apropiere toate satele de tîrg.

În stare după Bîrlad.

Ocolul Nicoreştilor

Razimă în vii şi pomete, plugăria de abe le slujăşte pentru hrana lor. Cărăuşie numai satele următoare o au: Ionăşăştii, Cozmeştii, Furcenii. Vinul au avut vadra de la 3 lei pînă la 4 lei după loc. Poamele iarăşi au avut bun preţ în vremea tomnii.

Pe la culesul viilor, în toate joile, iaste zi de tîrg cu destulă adunare de străini şi lăcuitori şi aşa lucrurile de mîncare, păsări, ouă şi alte frupturi, avînd bună trecere bucură pe fimeile lăcuitorilor.

Starea să poate socoti de mijloc.

Zeletinul și Berheziul

Lăcuitorii acestor ocoale sînt de multe feliuri în ostenelile lor sau mai bine a zice razimul alijverișului lor: o parte, și care iaste mai multă, cu vii, al doilea cu pometul, al treilea cu titiunul, al patrulea cu lemnăria, adică: scînduri de tei, doage, poloboace, cercuri, roate, coveți, lopeți, cară, funii și altele.

Lucrarea pămîntului o cumpănesc a nu trece peste trebuința lor și cînd să întîmplă belșug au de prisos iar în nerodire sînt negutători de pîine și aceasta urmează din pricina lenevirii, mai ales acei ce au pomeți, îndată cum au văzut că florile au legat, stau pe la rădăcinile copacilor și să uită la rod.

Alijverișul acestor ocoale, mai obișnuit, cu tîrgul Bîrladului, o dată pe an, la 24 iunie și cu tîrgul Tecuciului, iară în vremea toamnei cu Nicoreștii. În anul acesta tot ce au ieșit din ostenelile lor au fost bine plătite.

În stare să pot socoti de mijloc.

Polocinul

Și la acest ocol prilejurile împărțite: o parte cu pometul, a doua cu tiutiunul a treia cu lemnării. Au și cîte puțină vie. Pămîntul îl lucriază numai pentru a lor trebuință însă și la aceasta le trebuie zapciu.

Alijverișul îl au cu tîrgul Agiudul și tîrgul Bacăului. Acei cu tiutiun merg și pe la Eși.

Ocolul acesta este cel mai prost.

Semnătura indescifrabilă
(Arh. Stat. Iași, Dos. lit. E/80, f. 47)

ANEXA Nr. 2 — 1830, decembrie 26

PENTRU ȚINUTUL COVURLUIULUI. PERIGRAFIE

Ocolul Săretului

Este parte cîmpului. Toți lăcuitorii razimă în plugărie și în cărăușie. Și una și alta, în anul acesta, au fost priincioasă la ostenelile lor. Măcar deși pîine nu s-au făcut multă dar parte ce au avut de prisos au dat-o cu prețu care altă dată nu li s-au întîmplat. Chiriile iarăși au fost bine plătite și de bună măsură întrecînd anii din urmă.

Sînt și puține vii în acest ocol și în anul acesta n-au dat nici un folos fiind nelucrate și dezgropate.

Au și această înlesnire cu vînzare păsărilor, ouă și lăpturi fiind cu apropiere de tîrgul Galații.

Ocolul Mijlocul

Lăcuitorii acestui ocol razimă în plugării și în chirii. Prisosul ostenelilor lor l-au vîndut în anul acesta cu bun prețu prifăcîndu-l în făină cum și în natură, asămine avînd bun folos și din cărăușie. Au și vii: în anul acesta pre puțin folos au dat fiind nelucrate. Dar pe cît s-au făcut s-au vîndut cu folositoriu prețu, 3 lei pîn la 3 pol lei pe locu.

Au și înlesniri de aduc lemne de vînzare și le vînd cu folositor prețu. Aduc și păsări și ouă și le vînd iarăși cu folos.

Într-acest ocol sînt 4 sate adică: Mînăstire lui Adam, Bursucanii, Jorăștii, Vîrlezii. În aceste sate fac plugărie numai pentru casele lor, prin curături și de să face roadă le agiunge peste anu. Au și livezi. Cînd se fac le vînd poamele cu bun folos iar în anul acesta nu s-au făcut.

Ocolul Horincii

Razimă numai în vii şi în livezi cu pomăt şi cînd să face să folosăscu vînzîndu-le pe loc neavînd care ca să le aducă pe la tîrguri. Dar în anul acesta nu s-au făcut. Hrana pentru mîncare lor este pre puţină avînd cîte o curătură mică, fiind şi fireşti leneşi căutînd în vîrful pomilor pe cînd înflorcscu ca să vadă ce roadă vor da.

În acest ocol sînt 4 sate ce să hrănescu cu plugărie, adică: Rogojănii, Vădenii, Cavadineştii, Grăpenii.

Aduc şi lemne la Galaţi, de vînzare, unde le vînd cu folositoriu preţ. Să mai înlesnesc aceste sate cu bălţi ce au înpregiur de prind peşti pentru mîncare lor.

Ocolul Prutului

Lăcuitorii acestui ocol razimă în plugărie, în cărăuşie, au vii şi prisosul ostenelilor lor, în anul acesta l-au vîndut cu folositor preţu. Aduc şi lemne de vînzare unde să folosăsc. Să mai înlesnescu cu stuh ce aduc de vînzare tăind şi papură de fac rogojini şi le vînd cu preţu folositoriu. Satele din margine mai au şi această înlesnire de pun coteţă prin bălţi şi prind peşti pentru mîncare lor şi pentru vînzare, adică: Tuluceştii, Tătarca, Săviţa, Stoicanii, Folteştii, Măstăcanii, Păşcanii şi Barce.

Aduc şi păsări de vînzare şi le vînd cu folositor preţu.

Tîrgul Galaţii

Sînt tot feliul de naţii cu feluri de negustorii. Unii sînt slujitori, săimeni, călăraşi, alţii să hrănescu cu vînat peştelui ce să numesc pescari. Alţii să hrănesc cu plugărie şi prisosul îl vînd cu bun preţu. Alţii să numesc hămali ce cară marfă cu carăle cu corciuchile şi cu spatele pe la corăbii şi la magazale şi să folosăsc pe o vreme, adică toamna şi primăvara.

Semnătura indescifrabilă

(Arh. Stat. Iaşi, Dos. lit. E/80, f. 49-50)

ANEXA Nr. 3. 1830, decembrie 29.

STAREA ŢINUTULUI PUTNII

Ocolul Bilieştii

1. Bilieştii 2. Suroaia 3. Sasul 4. Dimacul	Trăitori în lunca Săretiului unde au loc de arat şi de cosit. Hrana cu viile ce au pe la podgorii şi mai mult în munca mîinilor. Stare de mijloc.
5. Răstoaca 6. Morile lui Conachi	Fiind cu apropiere de Focşani neguţitoresc cu făină şi şofar din baltă. Să ţin şi de cărăuşii. Stare bună.
7. Vadu Roşcăi sau Cracu 8. Hulturu 9. Călienii 10. Năneştii 11. Malurile 12. Belciugu 13. Costienii 14. Slobozia lui Ciucă 15. Slobozia Cruceriului 16. Nămoloasa 17. Blehanii	Plugari buni dar pămînt nu au de agiuns pe moşiile care lăcuesc şi ară de-a stînga Săretiului şi pe Ţara Rumăniască. Alijverişul în cărăuşii cu care au şi procopsit în anul acesta. Stare bună.

Milcovu de Gios

1. Pomii Străjăscului	Cărăuşi o parte, iar o parte hrana cu vărzăriile cu care au procopsit în anul acesta căci au şi pămînt de hrană. Stare bună.
2. Ciuşli 3. Paraipanii 4. Vadu Turcului 5. Răduleştii	Plugari, cărăuşi. Au şi vii la podgorii. Stare bună.
6. Mirceştii 7. Jariştea 8. Mîndreştii	Plugari şi cărăuşi. Au şi pămînt unde să să hrănească. Să înlesnesc cu tîrgul Focşanii. Sînt şi cărăuşi. Stare bună.

Milcovu de Sus

1. Gugeştii	O parte neguţitoresc cu făină la tîrg. Sînt şi cărăuşi. Stare bună.
2. Floreştii 3. Pînticeştii 4. Călimăneştii	Au vii. Sînt vînzători de lucruri mărunte în tîrg. Stare de mijloc.
5. Slobozia lui Vidraşcu	Lucrători de vase, săraci. Stare proastă.
6. Boţeştii	Au vii şi lucrători de vii. Stare de mijloc.
7. Păţăştii 8. Vinişăştii	Lucrători de vii. Săraci. Stare proastă.
9. Grozăştii	Asămine.
10. Bobeştii	Arnici lucrători de vii şi săraci iar treptele bune.
11. Pădurenii	Lucrători de vii şi săraci.
12. tij Căpitanu 13. Miera 14. Şendilarii de Gios 15. Şendilarii de Sus	Trăitori în munte pe apa Milcovului. Fac cofe şi putini. Vînzători de lemne de foc. Lucrători şi la vii. Stare de mijloc şi de coadă.

Ocolul Vrancii

1. Voloşcanu 2. Călimanu 3. Vidra 4. Vale Sării 5. Tichirişu 6. Podurile	Sînt cu vii unii. La Ţifeşti au şi pomăt de perji. Lucrează şi la vii. Să agiută şi de puţine vite ce au. Stare de mijloc şi stare proastă.
7. Porcenii 8. Săcătura Petrei	Stare proastă
9. Spineştii 10. Poiana	Stare de mijloc

Tot acest ocol este în munţi unde fînaţuri au iar locuri de arat nici de agiuns. Supuşi vremilor.

Ocolul Zăbrăuţului

Tot ocolu podgorii. Unii au viile lor iar alţii muncitori de vii. Au livezi de pomi cu care cînd să fac perjăle neguţitoresc. Sînt cărători de lemne pentru foc la tîrguri căci sînt păduri, iar locul de arat şi de fînaţ puţin. Stare de mijloc.

Ocolul Gîrlilor

1. Bizigheştii 2. Slobozia lui Patraşcanu 3. Igeştii 4. Bătineştii 5. Morile Cozmii	Cu vărzării şi cărăuşii hrana lor. Stare de mijloc.
6. Făureii 7. Slobozie Precistei	Cărăuşii, vărzari, loc cu priinţă. Stare de frunte.
8. Ivinceştii 9. Căpoteştii 10. Purcıleştii	Lucrători de vii, mai mult în munca mîinilor. Stare de coadă.
11. Băloteştii 12. Gheţăştii 13. Vităneştii de sub Măgură	Taie haragi, lemne de foc, lucrează la vii. Au şi livezi. Stare de mijloc.
14. Cucuieţii de sub Măgură	În lucrul mîinilor. Hrana în livezi. Starea tot proastă.
15. Oleşăştii 16. Ţifeştii 17. Codru Sîrbilor	Au vii unii, lucrează la vii. Stare de mijloc.
18. Vităneştii de Sus 19. Clipiceştii	Au vii şi livezi. Au procopsit în anul acesta. Stare de mijloc.
20. Cucueţii de Sus 21. Şărbeştii 22. Ireştii de Sus 23. Ireştii de sub Măgură	Livezi au, vii încă au unii pe la podgorii. Lucrătorii de vii, cărători de lemne de foc şi la vii haragi. Stare bună.

Ocolul Suşiţii

1. Varniţa	Puţine vii, cărători de lemne. Stare de coadă.
2. Răcoasa	Livezi, vite, pămînt. Stare de mijloc.
3. Mărăştii	Livezi şi făcători de chereste. Stare bună.
4. Cerinul	Puţine livezi şi lucru mîinilor. Stare de coadă.
5. Cîmpurile 6. Roteleştii 7. Vezanteia 8. Osăbiţii ot	Făcători de chereste brad în pădure cu plată. Au livezi şi cîte puţine vii la podgorii. Stare de mijloc.
9. Ungurii ot Vizant'e	În chereste de brad în pădure cu plată. Săraci de coadă.
10. Soveja	În vite mari şi mici, în chereste de brad şi în livezi. Stare piste frunte măcar de sînt şi în multe lăcuinţi.

Ocolul Lunca

1. Pădurenii 2. Călimăneştii 3. Domneştii 4. Ungurii ot. 5. Bejenarii ot.	Au livezi, fac şi păpşoi buni. Alijveriş mai însămnat cu tiutiunu. Au şi vii unii pe la podgorii. Stare de mijloc.

6. Păuneşti	Au vii şi livezi, şi cărători de lemne pentru foc. Stare de frunte.
7. Rugineştii 8. Slobozia Bou 9. Angheleştii	Asămine, dar stare de coadă.
10. Copăceştii	Asămine, dar stare de mijloc.
11. Lunca Dochiei	Lucrători de vie, săraci. Stare de coadă.
12. Cornăţăle	Asămine.
13. Coţofăneştii	În vite hrana lor dar stare de coadă.
14. Bălca	În vite şi livezi. Au şi puţină vie. Stare de frunte.

Ocolu Răcăciunei

1. Bărcioaia 2. Boşcanii	Hrana cu mîinile. Săraci.
3. Agiudul Nou	Deşi tîrgu dar sărac.
4. Urecheştii de Gios	Puţine cărăuşii şi în lucrul mîinilor. Săraci.
5. Urecheştii de Sus	În lucrul mîinilor. Săraci.
6. Slobozia Copăceştii	Asămine.
7. Agiudul Vechiu	Plugari şi cărăuşi. Stare de frunte.
8. Şişcanii de Gios	În asămine alijveriş dar stricaţi.
9. Şişcanii de Sus	Mai binişor puţin şi tot asămine alijveriş.
10. Coţăştii	Au vii şi pomi. Stare de coadă.
11. Sascutul	Lucrători cu mîinile şi coadă.
12. Păceştii 13. Vale Sacă	Au vii, livezi. Stare bună.
14. Lunca Mîndreşcăi	În lucrul mîinilor. Stare de mijloc.
15. Cucova	Vii şi livezi. Frunte.
16. Scurta	Unii cu vii şi livezi. Hrana în lucrul mîinilor. Stare mai gios de mijloc.
17. Orbenii	Asămine.
18. Luizi ot Orbeni	În lucrul mîinilor şi săraci.
19. Drăguşănii	Cu vii şi livezi. Stare de mijloc.
20. Parave	Asămine dar frunte.

Împregiurările

De vii au avut bun folos însă în parte, numai la cei ce le-au fost viile îngropate, care din acei ce au vii pot a fi o a tria parte, iar cei ce le-au fost viile dezgropate au pierdut şi munca.

De chirii s-au folosit toți cîți le-au scăpat boii de boala anului 828 și 829.

Satele din pregiurul tîrgurilor s-au folosit îndestul căci toate ale lor au vîndut cu preț, dar trecere prin anii acelor de nevoi au cumpănit cu folosul vînzărilor.

La tîrguri vremelnice urmează prețurile întru ale mîncării, precum de pildă, în noiembrie, după ce s-a făcut glodărie, să vinde 11 și 12 și pîn la 15 lei căruciana de lemne, pîn la 55 lei suta de ocă de făină de grîu, 30 lei suta de ocă de făină de păpșoi, pîn la un sorocovăț găina și nu era, curcanul 7 lei, curca 4 lei și pre acest rînd toate. Iar acum, după ce au început a să îndrepta drumurile, s-au coborît în 7 și 8 lei căruciana de lemne de foc, 40 lei suta de ocă de făină de grîu, 15 lei suta de ocă de făină de popșoi, găina 60 parale, curcanul 5 lei, curca 3 lei și după aceste toate, afară de carne care sta în 20 parale oca, iar negutătorii dughengii cu mărfuri de tot feliul au agiuns cu alijveriș în cel mai de sus grad și scumpete.

(Arh. Stat. Iași, Dos. lit. E/80, f. 45-46).

ANEXA Nr. 4 1830, decembrie 28

ȚINUTUL TUTOVEI

Ocolul Corodului

Este la parte cîmpului, schiverniseala și hrana lor atîrnă în plugărie și în cărăușii. Amîndouă în aceste, în anul acesta, au adus folos la ostenelile lor.

Pîine, după nirodire anului acestuia, deși nu s-au făcut multă, iar parte ce au avut de prisos au vîndut-o cu bun preț. Chiriile iarăși au fost căutate și bine plătite.

Sînt în acest ocol și puține vii. Cu toate că în anul acesta puțin vin au ieșit, dar prisosul l-au vîndut vadra, de pe loc, 3 și pîn la 4 lei vadra, iar unele sate, precum Cotoroae, Cerțăștii, Căueștii, Cărăpceștii, sînt și cu îndestule livezi de pomi.

Producturile ce le au de vînzare singuri le coboară la schelea Galații. Alijverișul mărunt, adică păsări, ouă, unt, brînză și altele asămine, le este cu îndemînă fiind aproape de tîrg Tecuci și Bîrlad. Cei mai mulți să înlesnesc a duce și la Galați.

La ținutul acesta mai în stare acest ocol este.

Ocolul Tîrgului

Și lăcuitorilor de la acest ocol, schivernisala și hrana lor atîrnă tot în plugărie și cărăușii. Au și puține vii, dar după timpul anului acestuia rodire pre puțină au avut. Prisosul de vin îndestul prețu au avut. Asămine și prisosul de pîine. Sînt și livezi de pomi la aceste sate însă: Bălăbănești, Pupezănii, Popenii, Grăjdenii, Doeanii, Brădeștii, iar în alijverișul chiriei sînt numai aceste sate. Slobozie, Ciortolomu, Grăjdenii, Odae, Slobozia Bursucanului.

Alijveriș în cele mărunte, adică, păsări, ouă, unt, brînză, și altele asămine, le este cu îndămînare fiind cu apropiere de tîrg Bîrladului, vînzîndu-să toate cu preț în anul acesta.

În stare să pot socoti lăcuitorii de mijloc.

Ocolul Pereschivului

Lăcuitorii acestui ocol, razămul alijverișului lor, sau zicînd mai bine hrana cu care obișnuiesc, este de multe feliuri, însă: Nărteștii, Ireasca, Priponeștii, Lieștii, Ciorăștii, Iuganii, Căbeștii, Chilienii, aceste sate razimă în vin și puțin pomăt din care rodiri deabia le slujăște pentru hrana lor. Rareori le prisosăște din pricină că ei tăbărăsc cu sălința lucrului numai asupra viilor, iar cu plugărie nu să pre silesc. Și pentru aceea să află stare lor tot deopotrivă înotînd în sărăcie, mai vîrtos că unele din satele aceste sînt în drumul cel mare și călcîndu-să de trecere oștilor au și dreptate a fi crezuți. Iar satele următoare sînt mai în stare aflîndu-să cărăuși și chiriile au fostu cu prețu mulțămitoriu, însă: Pogoneștii, Mărștăcanii, Făchiteștii, o parte și din satul Ciorăștii.

Iar celelalte sate, ce mai sînt a acestui ocol, lăcuinţa le este pe văi, loc de pădure, alijverişul îl au, o parte cu puţine vii, al doile cu pomet şi al triile cu lemnării adică: doage, poloboace, cercuri, lopăţi, funii şi altile.

În lucrare pămîntului nu să silesc să treacă peste trebuinţa lor. Decît cînd să întîmplă belşug au şi de prisos. Iar cît de puţină nirodire dacă urmează, la dînşii îi lipsă mare, din pricina lenevirii, mai vîrtos acei ce au poami şi cum să ivesc florile încep a lua arvone ne mai socotind întîmplările.

Alijverişul acestui ocol este cu tîrgul Bîrladului. În anul acesta puţine ce au ieşit din ostenelile lor, au fost bine plătite. Starea acestui ocol să socoteşte de coadă.

Ocolul Tutovei

Şi la acest ocol lăcuitorii sînt cu schivernisălile împărţite: o parte cu pomăt, al doilea cu lemnării, au şi cîte puţin vin. Pămîntul îl lucrează numai pentru hrana lor. Dacă ar ave zapcii li-ar fi de trebuinţă.

Ocolul Racovii

Şi la acest ocol iarăşi lăcuitorii au hrana lor împărţite: o parte cu pomăt, al doile cu puţin vin şi a triia cu lemnărie. Pămîntul îl lucrează iarăşi numai pentru hrana lor. Alijverişul îl au cu tîrgul Vaslui şi o parte cu tîrgu Eşii. Mai puţin au şi cu tîrgul Bîrladului.

Să socoteşte starea lăcuitorilor, de la acest ocol, de mijloc.

Ocolul Sămilii

Lăcuitorii acestui ocol razămul alijverişului lor, sau zicînd mai bine hrana cu care obişnuiesc, este de multe feliuri, însă: Delenii, Costeştii, Căţcanii, Oiţăştii, aceste sate pentru că au cîte puţin vin şi oareşce pomăt, să află în socotinţă că ar fi şi ei podgoreni. Mai mult razămă nădejde lor că ar avea folos de la vie decît în plugărie.

În anul acesta roada viilor a fost prea puţină. Puţin vin ce s-au făcut, cu toate că locul este prost, dar după preţul ce au urmat, l-au vîndut de la 3 şi pîn la 4 lei vadra. Şi fiind şi în drumul cel mare, călcaţi de trecere oştilor, să află în proastă stare.

În celelalte sate, ce mai sînt a ocolului acestuia, alijveriş au întăi din pămînt şi al doile din lemnărie, însă: scînduri, doage, poloboace, cercuri, roate, lopăţi, funii, din care alijveriş a lor să agiută foarte puţin fiind pădurile stricate cu totul şi locul neîndemînatec pentru plugărie, fiind văile strîmte şi loc de pădure.

Alijverişul acestui ocol o parte este cu tîrgul Vasluiu şi Huşu, iar cea mai mare parte cu tîrgul Bîrladului.

Starea lăcuitorilor acestui ocol este de coadă.

Şi fiind întocmai cele cuprinsă mai sus am iscălit.

Gheorghe Opre... Pah.

Arh. Stat. Iaşi, Dos. Lit. E/80, f. 37–38.

ANEXA Nr. 5 1831, februarie

PENTRU ŢINUTUL BACĂULUI. PERIGRAFIE

Ocolul Bistriţii de Gios

Iaste în parte de cîmpu şi de codru şi lăcuitorii ce sînt din plugării să îndemăniază numai cît pentru trebuinţa lor şi nu au încă de agiunsu. Unele sate obişnuiesc cărăuşii de sare şi altele, iar unele precum Luizi Călugării, Valea Sacă, Valea Mare, Faraoanii, Cleja de Sus şi de Gios, au şi spiculaţie cu facire de vasă, buţi şi poloboace pentru vin. Razimă şi în roada viilor şi livezi. Dar în anul acesta, numai din vii cît au avut puţină roadă, vînzîndu-să vadra de vin pînă la 4 lei. Iar Găştenii, Giosănii,

Tămaşii, Chetrişul, Berăţăi, o parte stăruiesc în vii şi livezi care asămine, în anul acesta numai cu puţină roadă din vii s-au împărtăşit iar livezile au degerat din anul trecut.

Unele sate să agiută cu cărături de lemne de foc la tîrgul Bacăului, iar păsările i alte frupturi şi zarzavaturi, aducînd la tîrgul Bacăului, este în folosul fimeilor.

Starea lor este o parte frunte, două părţi mijloc, şi o parte coadă.

Ocolul Bistriţii de Sus

Iarăşi parte de cîmpu şi de codri mai mici. Din lucrarea pămîntului să îndemănează cît pentru trebuinţa lor şi iarăşi nu au de agiunsu. Iar satele Blăgeştii, Vale lui Ion, spicularisăsc cu facire tiutiunului şi cărăuşie. Dar Cîndeştii, Beţăştii, Rădiu, cu facire de var, iar Borleştii cu facire de hereste măruntă de brad şi au şi cărăuşie.

Stare lor, o parte frunte, o parte mijloc şi două părţi coadă.

Ocolul Tazlăului de Sus

Parte de munte. Loc de hrană au puţin. Ca totdeauna sînt neguţători de pîine. Unele sate: Băsăştii, Cămpenii, Pustiiana, Grigorenii, Scorţănii, Ardioanii, îndemănează în cărăuşii de sare şi altele, iar Măgireştii, Stîneştii, Solonţu, o parte să agiută cu gropile de păcură şi ceilalţi cu cărăuşie. Sînt şi satele Mînăstire Tazlăului, Frumoasa şi Bălcanii, care fac draniţă şi leţuri şi altă hereste de brad măruntă cu care de pe loc să spicularisăsc, iar o parte dintr-înşii obişnuiesc şi cărăuşii; şi cîteva sate au şi livezi de perji.

Spiculaţia fimeilor, cu cele de mîncare, să îndemănează la tîrguşorul Moineştii.

Stare lor, o parte mijlocu şi două părţi coadă.

Ocolul Tazlăului Sărat

Iaste loc de munte cu multă strămtoare. Loc de hrană au puţin. De a purure sînt cumpărători de pîine. Unele sate: Comăneştii, Doftiana, Dărmăneştii, fac herestele pe moşii boiereşti unde şi lăcuescu: scînduri, dulapi de toată măsura, de brad, pe care le şi spicularisăsc, cu a lor trăsuri, pe la tîrgurile Bacău, Focşanii, Gălaţii şi Iaşii. Urmează şi cu cărăuşii de sare; şi la satile Doftiana, Dărmăneştii, au şi gropi de păcură, precum şi celelalte sate să îndemănează cu cărăuşie de sare şi altele. Iar lăcuitorii tîrguşorului Moineşti, mai ales, stăruiesc cu spiculaţie lor în gropile de păcură, vînzînd pîn la 6 şi 7 lei vadra de pe loc.

Păsările i frupturile şi altele ce au de vîndut satele acestui ocol să îndemănează la Tîrgul Ocnii şi Moineştii.

Stare lor, o parte frunte, două mijloc şi una coadă.

Ocolul Tazlăului de Gios

Loc de munte. Fac pîine, popşoi, numai pentru trebuinţa lor, iar unele sate, la întîmplare, şi cumpără. Îndemănare au unele sate cu cărăuşie, în cărături de sare, la Scuteni şi la alte tîrguri. Au şi livezi de perjă. Cu cele de vînzare, o parte merg la Tîrgul Ocnii şi Moineştii, iar o parte la Bacău.

Stare lor, o parte frunte, două mijloc şi una coadă.

Ocolul Trotuşului

Loc de munte. Pămînt de hrană au puţin. O parte de-a purure sînt cumpărători de pîine. Unele sate să înlesnesc din vii, livezi cu perjă. Obişnuiesc şi cărăuşie de sare i altile. Şi la satile Caşănu, i Mănăstire Caşănu, Popenii i Grozăştii, au cîteva herăstae, în care fac scînduri de brad, de cele turceşti şi de cele de rînd şi le spicularisăsc de pe loc. Iar la satu Rădiana fac şi var care îl pitrec de pe loc şi îl duc şi la Focşani.

Stare lor, o parte frunte, una mijlocu şi două coadă.

Cu cele mai sus cuprinsă am dovedit cu ce să spicularisăsc lăcuitorii ţinutului Bacău.

Alecu Anastasiu stolnic

Arh. Stat. Iaşi, Dos. lit. E/80, f. 52-53.

Anexa Nr. 6[1])

TINUTUL PUTNA

Ocolul Bilieşti

1) *Hulturul a vornicului Plaghia*

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
485	221	37	139	1267	242	103	6	2	276 birnici
—	—	2	1	—	—	—	—	—	1 slugă f. bir
10	6	5	—	46	2	16	—	1	3 preoţi
4	3	—	—	46	3	3	—	—	3 dascăli
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 ponimariu
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 preoteasă văduvă
6	8	3	—	—	—	—	40	—	1 sudit posăsor al moşiei
505	238	47	140	1360 *)	247	122	46	3	286

2) *Suroaia răzăşască*

268	153	24	85	637	141	56	—	2	167 birnici cu nevolnici
12	6	4	5	29	5	2	3	1	9 slugi
16	14	7	5	7	4	3	10	1	7 preoţi
4	3	—	2	—	3	—	1	1	2 dascăli
302	176	35	97	673	153	61	15	1/4	185

Ocolul Milcovul de Gios

1) *Mirceştii a casăi Moruzăşti*

121	40	10	36	9	22	—	10	—	49 birnici cu nevolnici
6	5	—	3	20	1	—	—	—	10 burlaci şi văduve
12	3	4	3	20	2	—	—	—	? slugi
4	3	1	1	6	1	8	2	2	1 preot
2	3	1	1	5	1	4	—	—	1 dascăl
3	—	1	1	10	—	—	—	—	3 sudiţi
148	54	17	44	70	27	12	12	2/4	54 *)

Ocolul Milcovul de Sus

1) *Săndilarii de Gios, a Monastirii Miera*

29	71	66	3	550	94	18	2	2	114 birnici cu nevolnici
6	4	2	2	40	7	—	4	—	2 ruptaşi
2	2	4	1	50	3	5	2	—	1 preot
2	2	—	—	20	3	1	—	—	1 dascăl
39	79	72	6	660	107	24	8	2/4	118

Arh. Stat. Iaşi, dos. lit. E/80, f. 137–180

1) Am ales aceste sate, din lucrarea generală efectuată de comisia a III-a, pentru ţinutul Putna, cu scopul de a ilustra informaţiile cuprinse în „perigrafie".
Totalurile, în dreptul cărora punem un asterisc, sînt greşite.

2) *Floreştii a ds. sardar Iordache Vidraşcu*

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
44	28	18	14	10	13	2	18	2	46 birnici cu nevolnici
2	1	2	1	—	1	—	3	3	1 mazil
—	2	1	—	—	—	—	—	—	5 slugi
1	2	—	—	—	1	—	1	2	1 preot
4	3	1	2	—	1	—	1	—	5 sudiţi
51	36	22	17	10	16	2	24	3/4	58

3) *Slobozia Vidraşcu a ds. ban Vidraşcu*

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
17	12	2	8	—	17	—	11	2	18 birnici
2	3	—	2	—	—	—	5	2	6 slugi
2	1	—	1	—	4	—	3	1	1 preot
2	2	2	1	—	2	2	2	1	1 dascăl
23	18	4	12	—	23	2	22	2/4	26

4) *Boţeşti răzăşi*

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
70	58	13	24	35	64	28	69	—	70 birnici cu nevolnici
1	1	—	—	—	1	—	7	—	2 ruptaşi
8	8	7	—	2	12	3	15	3	6 priviligheţi
30	23	11	10	—	39	9	21	1	38 slugi
2	2	1	—	—	2	—	4	2	2 preoţi
2	2	—	1	—	—	4	2	--	2 dascăli
115	94	32	35	37	118	44	119	2/4	120

5) *Pădurenii răzăşăşti*

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
19	6	2	4	25	—	—	81	2	111 birnici cu 19 nevolnic
187	58	11	62	12	146	19	182	2	122 breslaşi
63	38	6	22	1	46	—	102	3	80 slugi
16	9	11	9	—	5	5	44	3	15 ruptaşi
16	6	2	8	—	9	6	21	2	9 preoţi
4	2	1	2	—	3	=	8	—	5 dascăli
6	—	1	3	—	2	—	2	3	1 hrisovolit
2	—	2	—	—	2	—	1	3	2 slujitori hătmăneşti
4	1	2	2	—	3	—	10	2	1 privilighet
317	130 *)	38	112	38	216	20 *)	446	—	346

Ocolul Vrancea

1) *Voloşcanii răzăşăscu*

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
24	14	7	18	199	80	—	9	1	71 birnici
13	6	6	5	25	17	5	5	2	6 preoţi şi dascăli
37	20	13	23	224	97	5	14	3/4	77

2) *Tichiriş răzăşăsc*

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
80	56	14	33	552	48	8	—	—	80 birnici
—	1	—	—	—	—	—	—	—	3 plăieşi
4	6	4	2	25	3	—	—	—	2 rupte a visteriei
6	8	4	3	140	18	—	—	—	3 slugi
10	10	13	4	58	8	12	4	4	4 preoţi
4	3	2	2	39	—	6	—	—	2 diaconi şi dascăli
104	84	37	44	816 *)	77	26	4	4	94

Ocolul Zăbrăuţi

1) *Muncel a casăi răposatului postelnic Pantazoglu*

94	53	60	41	100	185	20	52	—	60 birnici
12	2	2	2	—	10	—	6	2	1 privilighеţi
8	3	1	3	—	6	—	2	2	3 preoţi
114	58	63	46	100	201	20	62	—	64

2) *Moviliţa răzăşască*

238	84	12	70	62	276	1	113	1	256 birnici
2	1	—	1	—	1	—	1	—	1 mazil
2	1	—	1	—	3	—	1	—	1 ruptaş
4	2	2	1	2	10	2	4	—	1 rupta a visteriei
13	8	—	5	39	21	—	9	2	17 slugi
10	6	8	3	15	21	—	16	—	7 privilighеţi
10	7	4	4	16	1	—	11	2	8 preoţi
6	2	—	2	—	6	4	2	2	2 dascăli
285	111	26	87	134	339	7	158	3/4	293

Ocolul Răcăciuni

1) *Boşcanii a d. postelnic Alecul Baloş şi răzăşi*

25	19	1	11	11	19	13	1	—	17 birnici
7	5	—	1	—	4	—	—	—	5 slugi
1	1	—	—	—	2	—	—	—	1 ruptă a visteriei
4	2	1	1	20	3	20	4	2	1 privilighеti
12	7	2	2	115	7	165	3	3	4 preoţi şi dascăli
49	34	4	15	146	35	198	9	1/4	28

2) *Urecheştii de Sus al lui Mihail Veisa*

34	22	—	13	54	43	—	—	—	23 birnici
28	27	30	16	28	38	—	—	—	30 slugi şi bejenari fără bir
62	49	30	29	82	81	—	—	—	53

3) *Agiudul vechiu a mănăstirii Mera*

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
397	188	28	111	409	299	—	1	—	143 birnici
4	1	3	2	—	6	—	–	—	5 slugi
4	2	2	1	10	—	—	—	—	1 privilighet
4	3	2	2	—	—	—	—	—	4 tagma bisericescă
409	194	35	116	419	305	—	1	—	153

4) *Orbenii a d. spatar Andrieş, spatar Negre şi răzăşi*

31	10	4	13	56	76	—	16	2	43 birnici
59	29	—	25	137	97	—	15	2	40 breslaşi
66	44	2	23	74	113	10	17	1	46 hrisovoliţi cu bir
15	—	2	8	44	22	—	8	3	14 slugi
18	4	—	6	—	—	—	—	—	16 birnici
47	29	5	18	88	88	—	26	1	23 bisericeşti
5	—	—	2	60	12	--	3	—	2 priviligheţi
52	29	7	16	28	72	—	29	1	26 ruptaşi şi mazili
293	145	23	111	487	480	10	106	2/4	212 *)

Ocolul Suşiţa

1) *Cîmpurile a ds. paharnic Asanache Dan*

308	138	24	105	1069	293	45	50	1	224 birnici cu nevolnici
2	2	1	1	—	4	—	—	—	1 ruptaş de visterie
6	2	2	1	50	—	—	—	2	8 slugi
16	9	7	7	44	22	7	7	2	9 preoţi
2	—	—	1	—	—	—	2	—	1 diacon
4	1	1	2	—	—	—	1	2	2 dascăli
338	152	35	117	1163	319	52	61	3/4	245

2) *Varniţa răzăşi*

21	22	—	4	10	—	—	—	—	20 birnici cu nevolnici
2	5	4	—	5	6	—	—	—	6 slugi
23	27	4	4	15	6	—	—	—	26

Ocolul Gîrlile

1) *Purceleştii răzăşăşti*

42	42	2	22	—	71	15	14	2	38 birnici
2	3	2	1	—	6	—	6	1	2 priviligheţi
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 slugă
44	45	4	23	—	77	15	20	3/4	40

2) *Slobozia Precistei a bisericii Sf. Dimitrie*

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
46	24	4	19	167	22	4	2	—	25 birnici cu nevolnici
4	2	—	2	25	3	—	—	—	3 slugi
2	1	2	1	—	4	—	—	—	1 hrisovolit
52	27	6	22	192	30	4	2	—	29
				Ocolul Lunca					
1) *Păuneştii răzăşăsc*									
545	4 5	117	181	767	884	211	198	2	275 birnici
30	19	10	9	31	65	—	13	—	10 mazili şi ruptaşi
18	9	2	8	34	35	10	10	3	10 slugi
18	14	6	6	50	41	39	14	2	7 priviligheţi
8	8	6	4	29	38	9	9	2	4 preoţi
14	9	5	6	28	40	—	9	—	6 dascăli
633	531*)	146	217	939	1103	269	253*)	1/4	312
2) *Coţofăneştii a d. spătar Const. Burghele*									
148	99	41	77	1387	347	—	7	3	114 birnici
28	19	17	10	117	47	—	—	—	13 slugi
176	119	58	87	1504	394	—	7	3/4	
3) *Lunca Dochiei a d. postelnic Alecu Balş*									
54	52	2	20	166	66	—	5	3	33 birnici cu nevolnici
15	13	5	4	14	19	—	2	1	4 slugi
69	65	7	24	180	85	—	8	—	37

К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ ВНУТРЕННЕГО РЫНКА В МОЛДАВИИ ПЕРЕД ВВЕДЕНИЕМ ОРГАНИЧЕСКОГО РЕГЛАМЕНТА

Краткое содержание

Исходным материалом для данной работы послужили автору пять описаний областей, называемых „периграфиями", содержание которых дано в приложении.

Автор выявляет с начала условия, приведшие к появлению данных описаний, в которых показаны возможности заработка крестьян в связи с географической средой, а затем, используя и другие сведе-

ния, автор делает некоторые замечания, касающиеся внутреннего рынка и участия крестьянства в процессе обмена перед введением Органического Регламента.

Замечания автора касаются следующих вопросов:

— интенсивности сбыта крестьянских продуктов на рынке в рамках мелкой торговли.

— наличия скупчиков при товарообмене.

— разделения труда крестьян в связи с географическими условиями.

— расширения заплатного труда, дифференциации крестьянства и его тенденции перенести центр тяжести своих занятий вне земледелия, туда где эксплоатация чувствовалась сильнее.

Сделанные на основании собранного материала замечания, пополняют сведения, касающиеся процесса разложения феодализма на территории Молдавии.

SUR LE DÉVELOPPEMENT DU MARCHÉ INTÉRIEUR EN MOLDAVIE, À LA VEILLE DU „RÈGLEMENT ORGANIQUE“ („REGULAMENTUL ORGANIC“)

Résumé

Pour la rédaction du présent ouvrage, l'auteur s'est servi de cinq descriptions générales de contrées nommées „périgraphies“, dont le contenu est donné dans l'annexe.

Après avoir montré les circonstances qui amenèrent l'apparition de ces descriptions dans lesquelles on insiste notamment sur les possibilités de gain des paysans par rapport aux conditions du milieu géographique, l'auteur, utilisant également d'autres informations, fait quelques remarques concernant le marché intérieur et la participation des paysans au processus d'échange à la veille du „Règlement Organique“.

Ces remarques concernent :

L'intensité de la vente des produits des paysans sur le marché par le commerce en détail.

L'existence des intermédiaires dans l'échange des marchandises.

La division du travail des paysans, par rapport aux conditions du milieu géographique.

L'extension du travail salarié, la différenciation des paysans et la tendance de ceux-ci, de transférer le centre de gravité de leur activité, en dehors de l'agriculture ou l'exploitation était plus accentuée.

Les remarques faites sur le matériel mentionné, complètent les informations relatives au processus de dissolution des rapports féodaux en Moldavie.

CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA SITUAŢIEI DIN MOLDOVA ÎN TIMPUL RETRAGERII (1917–1918)

DE

EMILIAN BOLD

După patru luni de la declanşarea războiului între Puterile Centrale şi Romînia, teritorii ca Oltenia, Muntenia, Dobrogea şi o parte din Moldova au fost ocupate de trupele germane. În urma dezastrului de pe front şi a retragerii în Moldova a unei populaţii, pe care această provincie, slab dezvoltată din punct de vedere economic, nu putea s-o îndestuleze, bolile şi mizeria s-au dezlănţuit cu cea mai mare furie. Moldova a fost transformată în lagăr, în spital, în cimitir şi aici se zbăteau în cumplite chinuri resturile armatei şi a populaţiei, degerate de frig, foame, mizerie şi epidemii [1]).

În faţa nemulţumirii generale, burghezia şi moşierimea romînă a încercat să justifice dezastrul prin factorii externi, ca astfel să poată ascunde trădarea şi dezinteresul ei, ocupaţia străină, pierderea a sute de mii de oameni şi ruinarea totală a ţării.

Contradicţiile interne şi influenţa exercitată de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a dus la crearea unei situaţii obiectiv-revoluţionare. Prezentarea unor aspecte din viaţa economică şi socială a Moldovei din timpul retragerii (1917–1918) va aduce o contribuţie la cunoaşterea acelor factori care au determinat crearea acestei situaţii revoluţionare.

La 1 ianuarie 1917, Moldova a trebuit să găzduiască, să hrănească şi să întreţină în afara propriei sale populaţii, o bună parte a celor refugiaţi din zona de operaţii militare şi din regiunile ocupate (Oltenia, Muntenia, Dobrogea). La aceasta se mai adaugă întreaga armată romînă retrasă de pe front, serviciile din spatele armatei, curtea regală, guvernul şi parlamentul, zeci de mii de răniţi, contingentele 1917, 1918, 1919 şi 1920 evacuate şi neinstruite încă, precum şi numeroşi prizonieri.

Încă din prima jumătate a lunii octombrie 1916, Iaşul, capitala Moldovei, fără nici o viaţă industrială, cu străzile înguste şi strîmbe – cum este descris de un martor al acestor zile – fusese inundat de mii de oameni, refugiaţi din

1) Documente din Istoria P.C.R., 1917–1922, vol. I, Ediţia a II-a, E.S.P.L.P. Buc., p. 9.

teritoriul ocupat de germani, căutînd găzduire și hrană, iar alături de aceștia, resturile regimentelor care luptaseră la Jiu și Neajlov, ofițeri și soldați, milițieni și recruți după o lună de marș istovitor, goniți din urmă și mînați în silă se tîrau pe străzile orașului. Camioanele și căruțele sanitare cu răniți sau bolnavi, grupurile răzlețe de soldați rătăciți de unitățile lor, ostași schilozi, desculți, cu figurile supte de boală, flămînzi, încît abia se mișcau [2]), ofereau un tablou sumbru care reflecta mizeria crîncenă a orașului. Autoritățile civile și militare erau asaltate de localnici și străini care cereau ajutoare în vederea soluționării problemelor legate de cazare și hrană.

Rezolvarea acestor cereri întîrzia mereu, dat fiind că în cele mai multe cazuri autoritățile motivau că „au alte atribuțiuni cu mult mai de seamă, pentru salvarea patriei decît aceea de a se ocupa de micile mizerii ale celor ce se plîngeau“ [3]).

Pe valea Bahluiului sau pe dealurile din jurul Iașului, soldații săpau, în plină iarnă, bordeie de adăpost, iar alții clădeau bărăci de izolare pentru exantematici. Printre aceștia ca și în rîndurile populației civile, tifosul negru făcea ravagii, spitalele din Iași devenind neîncăpătoare. Regimentele trimise „în refacere“ în jurul orașului au pierdut mai bine de jumătate din efectiv [4]). Se întîmpla adesea ca vagoanele de marfă, pline cu răniți, să rămînă închise mai mult de 24 de ore, uitate pe linie. La deschiderea lor se constata că erau în mare parte pline cu cadavre [5]).

Tifosul, pelagra sau alte boli provocate de foamete și frig determinau creșterea considerabilă a mortalității. „Degerau de-a binelea pruncii – relatează același martor ocular – în pelincile lor, la sînul a zeci de mame nevoiașe, înghețau copiii ori adolescenții, îmbrăcați numai în haine ușoare de toamnă, mulți fără ciubote ori opinci“ [6]). Lipsa acută a hranei este recunoscută chiar și de presa oficială a vremii : „Mîncare deloc ; depozitele ne dau boabe și urluială de porumb, uneori cu ulei, adesea fără nimic“ [7]). La începutul lunii februarie 1917 bonurile de carne și de pîine se puteau căpăta numai prin secțiile polițienești [8]) iar în noiembrie, același an, consumul cărnii a fost interzis cu desăvîrșire [9]).

„Dacă nu vom rationa consumația (de grîu și porumb – E. B.) vom fi amenințați de lipsă totală de pîine și grîu pe lunile iulie și august“ [10]), declara un membru marcant din parlament.

Departe de a avea posibilitatea să remedieze această situație prin mijloace proprii, burghezia și moșierimea încearcă prin măsuri demagogice să abată atenția maselor de la cauzele reale ale lipsurilor. Astfel în unul din ziarele guvernamentale apare un ordin prin care cetățenii Iașului „sînt rugați“ să denunțe comenduirii pieței pe cei ce au mai mult decît cele strict trebuitoare [11]).

Nu era însă vorba să se denunțe dezmățul de la curtea regală sau huzurul

---

2) Arh. St. Iași, Fondul N. A. Bogdan, Ds. nr. 6 (nepaginat).
3) Ibid.
4) Ibid.
5) Ibid.
6) Ibid.
7) «Renașterea», București, 10 iulie 1918.
8) «Evenimentul», 16 februarie 1917.
9) Ibid., 12 noiembrie 1917.
10) «Evenimentul», 18 februarie 1917.
11) «Mișcarea», 3 august 1917.

atîtor trîntori, militari sau civili, care „apărau“ ţara în restaurante, recepţii, jocuri de cărţi sau banchete şi nici a acelora care „reprezentau“ interesele ţării în străinătate [12]).

Situaţia din Iaşi precum şi starea de spirit a populaţiei este veridic ilustrată, într-o scrisoare adresată prefectului de un cetăţean oarecare al oraşului : „În aceşti ani – menţionează el – am fost doborîţi de atîtea şi atîtea ordine şi dispoziţii poliţieneşti, prin care ni se impunea felul în care trebuie, în acest timp, să umblăm în casă şi în stradă, să ne culcăm, să ne sculăm, să ne luminăm, să mîncăm, să bem, să dăm bunăziua, să ne strîngem genunchii la gură pentru a face loc sărmanilor oaspeţi, să ne aşezăm pe două rînduri şi să facem strajă zi şi noapte cîte zece ceasuri, deoarece eram ameninţaţi de a fi, în caz de călcare a ordinului poliţienesc, nu numai înlăturaţi de la năzuinţa noastră, ci executaţi pe loc. Viaţa noastră e amară, cinstea şi casa noastră expusă pradă tuturor răuvoitorilor şi zăcaşilor. Suferim de multe rele, îndurăm multe lipsuri care nu pot fi înlăturate prin o simplă ordonanţă afişată, căci dacă astăzi viaţa publică e îngreuiată, circulaţia alimentară, îmbrăcămintea, lumina, încălzitul şi acelea o mie şi una de mărunte obiecte ce ne lipsesc de sub mînă, vina nu e numai a fatalităţii sau a evenimentelor neatîrnătoare de voinţa noastră individuală, ci a aparatului întreg de conducere şi pază a ordinii, lipsa de control, lipsa de autoritate şi mai ales a lipsei de capacitate, iniţiativă, onestitate, probitate. În chestiunea alimentării publice, dacă nu se poate obţine azi o pîine cu uşurinţă pentru oricine, trebuie să vă spunem că sînt mulţi indivizi care hrănesc porcii şi caii cu pîinea celor flămînzi. La noi e mare jaf. Pe străzile Iaşului – continuă scrisoarea – aleargă în goana fulgerului automobilele militare şi civile ducînd la plimbare dădacele şi menajerele şi în drumul lor vertiginos zdrobesc sau ucid caii ba chiar şi oamenii, fără ca pentru aceste distracţii să se fi auzit că s-au condamnat pînă astăzi măcar la doi-trei ani închisoare pe vreun cetăţean ce trăieşte aşa de bine...“ [13]).

Mizeria maselor de muncitori şi soldaţi, contrasta evident cu viaţa de huzur a claselor exploatatoare. Alături de furgoanele cu bolnavi sau morţi se puteau vedea – aşa după cum s-a mai arătat – automobile sau docare conduse de ofiţeri eleganţi de intendenţă, precum şi „mobilizaţi pe loc“ recrutaţi „din cei mai rumeni, mai grăsuni, mai bine dotaţi fiziceşte“, care-şi petreceau vre-

12) În legătură cu reprezentanţii romîni în străinătate o gazetă relata, dezvăluind jaful din bunul public în timpul guvernului Brăteanu (1914–1918) : „La Londra (se află–E. B.) un ge-general plătit cu leafa de 7.000 lei aur lunar, avînd ca aghiotant pe fiul său cu 2.800 lei aur lunar, spre a face propagandă. La Paris un general cu 6.700 lei aur lunar, cu 125.000 lei aur pentru propagandă prin presă. La Berna un amiral cu 5.500 lei aur lunar, iar ofiţerii lui cu 35.000 lei aur lunar. La Florenţa un general rătăcitor cu 6.700 lei aur lunar iar ginerele cu aghiotant cu 3.000 lei aur salariu“ (*Acţiunea Romînă*, 25 mai 1918) „...Cea mai mare parte din aceştia (deputaţi–E.B.) se plimbau sau trăiau confortabil cu familia, pe socoteala ţării, în ţările din apus, în Suedia, Finlanda, în Japonia“ (v. Alex. Marghiloman, *Note politice, 1897–1924*, vol. III, 1917–1918, Buc., Institutul de Arte Grafice Eminescu, 1927, p. 296). Tot Alex. Marghiloman relevă faptul că generalul Iliescu cînd a trecut prin Stockholm spre a se duce la Paris „era însoţit de doi tineri ofiţeri şi de două cocote“. Colonelul Contaş în loc de a fi pe front face serviciul de curier pentru Londra, unde D-na B. îl cere. O mulţime de romîni în stare de a purta arme sînt la Copenhaga, Stockholm sau străbat alte oraşe“ (v. Alex. Marghiloman, *op. cit.*, p. 183. v. şi Sabina Cantacuzino, *Din viaţa familiei I. C. Brăteanu. Războiul 1914–1919*, ed. Universul, 1937, p. 282).

13) Arh. St. Iaşi, Colecţia N. A. Bogdan, Ds. nr. 6 (nepaginat).

mea în birourile sedentare. Aceştia erau oameni de afaceri sau cu averi însemnate cărora le revenea obligaţia de a vizita din cînd în cînd un spital sau de a face de gardă, cîte o zi pe lună, la vreun post militar local. Cei cu grade şi cu rude bogate, ori participanţi la diferite grupări politice sau asociaţii economice, au găsit prilejul să se instaleze în diferite funcţiuni, la curţile marţiale, la depozite sau antrepozite, formaţiuni sanitare ori financiare. Printre negradaţii mobilizaţi pe loc care îndeplineau funcţii ca şoferi, furieri, expeditori, felceri, curieri, uşieri etc. se puteau recunoaşte uşor diferiţi moşieri, bancheri, negustori de manufactură, feciori de bani gata etc., care primeau regulat salarii, diurne sau speze de transport şi de reprezentare [14]).

Pentru a masca această realitate, completată cu desfrîul curţii regale şi orgiile de la Coţofeneşti, guvernul Brăteanu, prin organele sale de presă, sfătuia pe cei bogaţi să părăsească obiceiul trăsurilor cu ziua, să-şi restrîngă numărul camerelor de locuit, „pentru că publicul îi confundă cu autorităţile" [15]).

În restul Moldovei situaţia era la fel de grea ca şi în oraşul Iaşi, iar de frica nemulţumirilor zecilor de mii de cetăţeni, civili sau militari, apăreau în fiecare zi ordine din ce în ce mai drastice, care permiteau soldaţilor de santinelă, patrulelor sau sergenţilor din oraş „să tragă asupra celor ce nu se supun" [16]).

În toate judeţele Moldovei domnea aceeaşi atmosferă de suferinţă şi nemulţumire. Situaţia era atît de grea încît chiar unele grupări burgheze declarau că „oricît veţi tăcea, faptele care stau înaintea noastră vorbesc" [17]). S-a luat chiar hotărîrea ca în parlament cuvintele de deznădejde „să nu mai fie publicate în Monitorul Oficial" [18]).

În judeţele rămase Moldovei, se recunoaşte oficial că domnea o cumplită mizerie. Judeţul Covurlui, de pildă, era cu desăvîrşire lipsit de alimente. „Marginaşii oraşului (Galaţi–E.B.) – spunea un deputat – de cînd portul stagnează şi fabricile nu mai funcţionează, se zbat în cea mai neagră mizerie, neavînd nici case de locuit şi nici merinde pentru gură" [19]). Judeţul Bacău avea o situaţie cu atît mai grea cu cît era în vecinătatea frontului. Populaţia Bacăului nu-şi putea procura, din cauza ordinelor stricte date de autorităţile militare, nimic din alte comune. Erau sate de munte mai ales, unde mamele, în neputinţa de a găsi hrană, adunau de pe drumuri rămăşiţe de coji de pîine, aruncate de trupele în trecere şi le dădeau copiilor de mîncare. Din cauza subnutriţiei mureau, în acele locuri, cîte 6 copii pe zi [20]). În sate domnea o atmosferă de mare tristeţe şi durere, care aşa cum se sublinia în parlament, era foarte primejdioasă [21]). Sub formă de rechiziţii forţate s-au luat de la sate tot ce aveau ţăranii, fără să le mai fi rămas ceva pentru timpul de iarnă, iar un

14) Ibid.
15) «Evenimentul», 25 februarie 1917.
16) Monit. Of. nr. 232, dezbat. adun. deput., 13 decembrie 1916, p. 27.
17) Ibid., nr. 232, 1916, 13 decembrie, p. 27.
18) Ibid.
19) Monit. Of. nr. 109 din 15 iulie 1917, p. 184.
20) Ibid., nr. 115, 17 iulie, p. 224.
21) Ibid., nr. 5, 1917, p. 19.

sătean pentru cinci săptămîni de muncă n-a primit decît 6 lei, din care patru a trebuit să-i dea plutonierului abuziv [22]).

Samavolnicia luase atari proporţii, încît la începutul anului 1917 în parlament, s-au făcut interpelări speciale, în legătură cu măsurile ce trebuiau luate pentru „frînarea dezordinelor" legate de rechiziţii, care apăsau tot mai mult asupra familiilor ţăranilor săraci. Aproape toate căruţele fuseseră rechiziţionate, iar o parte din terenul agricol aparţinînd ţăranilor a rămas în cursul anului 1916–1917 neînsămînţat. Documentele vremii arată dese cazuri cînd locuitorii au fost siliţi să-şi lase obştea lor nearată şi să are moşiile vecine ale proprietarilor şi arendaşilor, iar intervenţia lor la autorităţi a rămas fără rezultate [23]).

În comuna Stînceşti, judeţul Botoşani, în duminica floriilor, şeful de post a luat cu sila cele 16 pluguri ale sătenilor care începuseră aratul şi semănatul de orz şi ovăz la ei şi i-a silit să meargă la aratul moşiei cu vitele lor, deşi moşierul avea vitele odihnite şi scutite de corvoadă. Băieţii în vîrstă de 15–16 ani din comunele Tărnăuca, Pomîrla, Vlăsineşti şi altele au fost ridicaţi şi trimişi la pluguri pe moşiile marilor proprietari [24]). În comuna Broscăuţi, ţăranii opunîndu-se de a li se lua cele zece pluguri, au fost ridicaţi cu forţa cu pluguri şi vite şi trimişi să lucreze la pepinierele din Dorohoi [25]). În partea neocupată de nemţi a fostului judeţ Putna s-au luat măsuri ca întîi să fie muncite de către ţărani, moşiile marilor proprietari şi numai dacă va rămîne timp şi pămîntul lor [26]). Tinerii din contingentul 1919–1921 au fost sechestraţi de proprietari la moşiile din acest judeţ. Locuitorii obştii „M. Kogălniceanu" din satele Arsena şi Ghermăneşti din judeţul Fălciu, au fost reţinuţi o lună de zile în toamna anului 1916 şi în primăvara lui 1917 la aratul şi muncitul moşiei şi viei proprietarului, iar ogoarele lor au rămas nelucrate. La Albeşti, Ungureni, judeţul Botoşani situaţia era atît de grea încît jandarmii declarau că trebuie să ia copii de 14–17 ani pentru muncile cele mai grele de pe moşii. În judeţele Tutova, Roman şi Suceava era aceeaşi situaţie [27]). În judeţul Tecuci, la ordinul consilierului agricol, ţăranii au fost obligaţi să predea toate seminţele de orz şi ovăz la primăria comunei pentru a fi date proprietarilor şi semănate pe moşiile lor. De asemenea, se hotărăşte ca vitele de muncă şi uneltele agricole să fie date tot de către săteni. În aceeaşi hotărîre, femeile şi copii celor mobilizaţi au fost ridicaţi cu forţa şi mînaţi de jandarmi să muncească ogoarele boierilor, totodată prevăzîndu-se mobilizarea tinerilor din clasa anului 1919–1920 şi repartizarea lor la marii proprietari în regiuni depărtate de satele lor. În sfîrşit, transportul cerealelor proprietarilor se făcea aproape în toate satele numai cu vitele sătenilor [28]).

În aceste condiţii, cînd pămînturile ţărăneşti au rămas nelucrate, lăsînd muritori de foame mii de locuitori ai satelor, cînd prin rechiziţii forţate se

22) Monit. Of. nr. 5 din 6 ianuarie 1917 şi din 13 decembrie 1916.

23) Monit. Of. nr. 13, dezbat. adun. deput., 27 mai, p. 73, şedinţa din 6 mai 1917 (Este vorba de obştea Mihălăseni, fost jud. Botoşani).

24) Ibid.

25) Ibid.

26) Ibid.

27) Monit. Of. nr. 13, 27 mai 1917, şed. din 6 mai 1917, p. 73.

28) Mon. Of. nr. 15, 27 mai 1917, şed. din 6 mai 1917, p. 73.

jefuiau ultimele fărîme ale unei gospodării sărăcite, cînd pentru îndeplinirea cerințelor moșierilor se întrebuința cea mai cruntă teroare pînă la dreptul de a executa pe loc pe cei care nu se supuneau, este lesne de înțeles ce stare de spirit domnea în întreaga Moldovă. În unele cazuri și asupra acestui lucru vom reveni, țăranii au căutat să-și facă singuri dreptate.

La toate cele descrise mai sus, trebuie adăugată îngrozitoarea stare sanitară a populației urbane și rurale, ca și a armatei, consecință a nepregătirii și indiferenței claselor conducătoare față de mase, înainte și în timpul primului război mondial. Tifosul exantematic, pelagra, febra recurentă, frigurile tifoide, au secerat mai multe vieți omenești decît războiul însuși. Oamenii „mureau pe sub garduri ca animalele", fără să aibă nici un ajutor medical [29]).

Comisiile de recrutare militară au fost obligate să arate că nu au putut recruta numărul de tineri prevăzuți în tabele, din cauză că cei mai mulți erau debili, nedezvoltați, loviți de infantilism. În cele cîteva județe ale Moldovei, de asemenea, erau zeci de mii de pelagroși [30]).

De asemenea, nu trebuie să uităm tragedia miilor de copii de țărani care și-au găsit moartea în urma ordinelor date de guvern de a se scoate din toate satele băieții de la 14 ani în sus. Aceștia mergeau zi și noapte prin ploaie, frig și ninsoare, neîmbrăcați și neîncălziți, în lunile noiembrie și decembrie, fără ca nimeni să se îngrijească de ei. Cînd a început fuga spre Iași, mii de copii, amestecați în exodul fără de sfîrșit, se îndreptau spre Moldova. Pe străzile Iașului și a celorlalte orașe, umblau copii pribegi de toate vîrstele, din toate unghiurile țării. Cei mai slabi au murit repede, prin șanțuri, iar alții deveniți cerșetori au fost înrolați în armată și cazați în bordeiele umede și reci din jurul Iașului și Romanului [31]). Puși la exerciții militare de 8–10 ore pe zi, ori la săpatul șanțurilor pe un frig de minus 12^0–15^0, nu au putut rezista și spitalele „s-au umplut de acești copii care mureau cu sutele" [32]). Iată rezultatele anchetei făcute în bordeiele cu acești copii : „Copiii pe care i-am văzut în zilele de 25, 26 și 27 ianuarie 1917 și soarta lor nu s-ar putea descrie nici de pana celui mai iscusit prozator. Grămezi de corpuri aproape goale sau acoperite de zdrențe, zăcînd unul lîngă altul ca niște stafii negre și murdare ori ca niște schelete de piele. Unul în agonie, alături de altul care delirează de febră și de durere. Unul mort de mai multe zile și neridicat de nimeni, între alți doi vii care abia se mișcau și care-și disputau a pătură de acoperit. Milioane de păduchi sug și torturează corpul celor vii, sau acopăr hainele celor morți și înghețați, ca și cum ar fi fost presărate cu un strat de nisip. Te găsești parcă în fața stafiilor din basme" [33]).

În satele moldovenești supraaglomerate de trupe, epidemiile decimau atît pe soldații încartiruiți cît și pe femei și copii. Au fost sate unde nu a mai rămas nici un supravețuitor, iar morții rămîneau în unele case, cîte 5–6 zile neavînd cine să-i ridice.

29) Mon. Of. nr. 88, 28 mai 1917, p. 290–291.
30) Mon. Of. nr. 118, șed. din 18 iunie 1917, p. 249.
31) Monit. Of. nr. 1, ianuarie 1918, p. 57.
32) Arhivele Statului Iași, Fond. N. A. Bogdan, ms. dos. nr. 6 (nepaginat).
33) Monit. Of. nr. 1, ianuarie 1918, p. 57.

În ceea ce priveşte situaţia soldaţilor din punct de vedere sanitar, socotim necesar să amintim că încă înainte de sfîrşitul anului 1917 „numărul morţilor nu a mai fost comunicat stării civile în urma unui ordin special dat de autorităţi“ [34]).

Deosebit de semnificativ, pe această linie, este un raport al medicului şef al serviciului sanitar al oraşului Iaşi către autorităţi : „De la anul 1894, dată de cînd posedăm date statistice mai complete, pînă astăzi, anul 1917 ajunge punctul culminant în istoricul epidemiologiei în Moldova. Evenimentele aduc o suprapopulaţie în oraşul Iaşi, pe care oraşul greu a suportat-o, o promiscuitate cu greu de imaginat, o lipsă de tot ce poate da o rezistenţă corporală cît de minimă... Începutul anului 1917 ne găseşte cu totul nepregătiţi. Numărul bolnavilor de febră tifoidă în 1917 este cel mai mare de cînd posedăm date statistice. Centrul cel mai bîntuit a fost centrul industrial militar improvizat de război care coincide şi cu centrul cel mai sărac şi insalubru (malul drept al Bahluiului)“. În continuare raportul adăuga : „Noi am dat alarma, dar nimeni nu mai era ascultat, nimic nu se mai lua în seamă, succedarea evenimentelor nu mai dădea răgaz de soluţionarea chestiunilor care aveau un caracter imediat foarte grav“ [35]). Şi pentru că grija de oameni nu erau o chestiune cu caracter imediat foarte grav, bolnavii de pneumonie şi febră tifoidă ori exantematic erau trimişi de la formaţiile militare la spitale pe jos, cîte 20 km. pe un frig de minus 14⁰, numai în tunică şi în loc de manta şi cojoc ei erau căptuşiţi cu paie. „În spitalele fără foc, bolnavii de boli grele nu aveau pe ei decît o cămaşă scurtă şi o izmană ruptă, desculţi, fără manta pe ei. Erau bolnavi cîte trei într-un pat, alţii pe sub pat, amestecaţi, cel de gripă sau reumatism cu cel plin de păduchi de exantematic. Bordeiele şi bărăcile cărora li se ziceau spitale erau pline de oameni îmbrăcaţi, aşa cum veneau de la corpuri, unii peste alţii, grămezi şi amestecaţi, fără nici un ajutor medical, în care erau doar băgaţi să moară în ele spre a nu muri pe străzi... În Iaşi şi Bacău mureau cîte 100–150 de oameni pe zi de tifos exantematic. Morţii nu mai puteau fi îngropaţi, aşa că la un moment dat erau în Iaşi, prin spitale peste 300 de cadavre neîngropate“ [36]).

Ziarele oficiale dădeau cifra de 60.000 de oameni morţi numai din trupă [37]), deşi se pare că e vorba de un număr mult mai mare. La tifosul exantematic nu se poate da o statistică exactă şi niciodată nu se va putea şti numărul real. Din cauza faptului că populaţia era îngrozită şi bolnavii erau ascunşi de familiile lor, iar personalul sanitar de control era insuficient, medicii nu declarau toate cazurile. Autorul raportului către Ministerul de Interne arată că toa-

---

34) Arhivele Statului Iaşi, Fond N. A. Bogdan, dos. nr. 6 (nepaginat).

35) Idem, dos. nr. 19, 1918 (nepaginat). (Raportul medicului şef al serviciului militar Iaşi către Ministerul de Interne).

36) Monit. Of. nr. 1, ianuarie 1918, p. 39.

37) «Renaşterea», Bucureşti, iulie 1918. „În total, conchide un ziar, au pierit în acea iarnă (1916–1917 – E. B.) de boli, de frig şi de mizerii peste 600.000 suflete“ (v. articolul *Chestia prizonierilor de război*. «Renaşterea», Bucureşti, 10 iulie 1918). În realitate bilanţul primului război mondial s-a încheiat pentru România cu 800.000 morţi – 300.000 pe front şi 500.000 morţi de foame, frig, tifos exantematic. (v. Maior V. Anescu şi Căpit. M. Popa, *Jefuirea poporului romîn de către monarhie*. Edit. militară a M. F. A. ale R.P.R. Buc., 1958, p. 65).

te acestea au fost posibile „din cauza promiscuității locuințelor, a lipsei de hrană, a lipsei de combustibil și a păduchilor". Mortalitatea în urma difteriei din 1917 întrece cu mult media cunoscută în mortalitatea difteriei de la data descoperirii acțiunii curative a serului antidifteric. Izolarea bolnavilor, în ianuarie 1917 ca și spitalizarea civililor era aproape imposibilă. Spitalele s-au transformat prin forța întîmplărilor în azil de muribunzi" [38]).

Iată „grija deosebită" a burgheziei și moșierimii pentru soldații romîni și populația civilă în perioada retragerii în Moldova. Fără îndoială că istoriografia burgheză a fost obligată să arate acest aspect al lucrurilor, încercînd uneori să arunce vina asupra unor abuzuri ale aparatului de stat și mai rar, asupra partidului liberal. Practica vieții politice însă în orînduirea burgheză a arătat că acestea n-au împiedicat niciodată ca partidele și grupurile politice să-și dea mîna, cînd era vorba să lupte împotriva mișcărilor revoluționare, ca astfel să-și păstreze dominația de clasă.

Ansamblul greutăților expuse mai sus, a dus, așa cum era firesc, la o nemulțumire generală și la acțiuni revoluționare în rîndul armatei, țăranilor și muncitorilor. În vederea preîntîmpinării unei revoluții, guvernul a luat măsuri pentru creșterea aparatului polițienesc, a mobilizat pe toți bărbații, a luat măsuri drastice împotriva unor învățători care purtaseră – după părerea unor moșieri – mare vină în 1907 [39]) au condamnat la moarte sau la mulți ani de temniță elemente mai înaintate din armată, a pornit o aprigă teroare în rîndul muncitorilor și țăranilor.

În județele Moldovei au fost acordate puteri discreționare celor trei fruntași de județ (prefectul, consilierul agricol și comandantul militar), a fost introdusă legea muncii obligatorii și în același timp au fost intensificate rechizițiile. Toată grija burgheziei și a moșierimii era „să nu se miște țărănimea" proslăvindu-se mereu „puterea răbdării cu care dumnezeu înzestrase pe țăranul romîn".

Cu toate ordinele severe și măsurile luate de guvern, în mai toate satele Moldovei erau mișcări împotriva cartiruirii cu forța a unităților militare, fără respectarea formelor legale [40]) ca și împotriva muncii obligatorii. Țăranii din Leorda, județul Botoșani la ordinul de a se scoate oamenii din sat la treierat la boieri, au amenințat cu topoarele pe jandarmi, spunîndu-le răspicat că va curge sînge, dar ei nu se vor duce la lucru și că vor încerca să facă orice alte corvezi, chiar și serviciul de pază pe zi, subliniind că nu mai vor să lucreze gratuit [41]). Consiliul de război de la Iași a fost în repetate rînduri informat că „în multe sate oamenii refuză să se supună legii obligatorii a muncilor" [42]). Drept răspuns guvernul începe o serie de represalii, intensifică propaganda

38) Arhivele Statului Iași, dos. nr. 19/1918 (raport al medicului șef al serviciului sanitar Iași, către Ministerul de Interne).

39) Se anunțase că guvernul se pregătea să vină cu un decret lege prin care să împiedice pe învățătorii de la sate să facă politică (v. «Curierul Putnei», anul I, IV din 8 decembrie 1918).

40) Arhivele Statului Iași, Fond. Consiliului de Război nr. 4093, 27 iunie 1918.

41) Arhivele Statului Iași, Dos. nr. 976, Tr. 1883, noiembrie 1918, p. 2–3.

42) Idem, Cons. de Război nr. 4093, 3 iulie 1918.

prin biserici şi mai ales face o largă propagandă în jurul apropiatei reforme agrare. Cercurile guvernante retrase la Iaşi au fost obligate însă să recunoască că lupta cu ţărănimea nu era deloc uşoară, mai ales că acesteia i se luase în mod ilegal totul, pînă la totala distrugere a gospodăriilor [43]). Samavolniciile la care se pretau autorităţile la sate începuse să îngrijoreze chiar şi guvernul de la Iaşi.

Acţiunile de protest ale maselor populare au îmbrăcat diferite forme. Astfel, în comuna Boroaia, judeţul Suceava la 17 iunie 1918, „trei sute de bărbaţi, afară de femei, se agitară contra autorităţilor, pentru că primiseră legea muncii obligatorii, publicată în Monitorul Oficial A 48/1918. La sfaturile ce le dădea D-l agronom, ţăranii au rămas reci, continuau să strige că nu primesc această lege, că preferă chiar moartea şi oricine din autorităţi va îndrăzni să scoată la muncă pe ţărani vor fi omorîţi, vorbind cuvinte aţîţătoare şi ameninţătoare contra tuturor funcţionarilor şi chiar a m. s. regelui, pentru că sub pretext că în loc să pună în aplicare legea împroprietăririi după cum li se spunea pe front, a pus asupra lor, legea muncii obligatorii. La un moment dat, o ceată de femei, îndemnate de locuitori, au pus mîna şi au tras din mulţime pe notarul comunei, pe care l-au maltratat îngrozitor şi apoi au pus mîna pe noi, jandarmii“ [44]). Ţăranii au spus hotărît „că sub nici un motiv nu vor să execute dispoziţiile decretului“. Ei cereau distrugerea imediată a procesului verbal de constituire a comitetului format din consilierul agricol, jandarmul şi preotul în vederea aplicării legii muncii obligatorii, iar preotul recunoaşte în declaraţia sa că nici autoritatea sa morală nu a mai avut putere asupra ţăranilor deşi el „le-a explicat că dacă vor rupe aceste lucrări vor fi luaţi ca răzvrătitori şi că nu e timpul acuma să facă asemenea lucruri“ [45]). Ţăranii însă îşi revendicau drepturile lor. La procesul care a avut loc imediat, ţăranii au arătat că legea obligatorie este o pacoste pe capul lor şi s-au ridicat împotriva autorităţilor, care „şi-au bătut joc de viaţa şi munca lor în timpul războiului, pentru că le-au luat lucrurile în timpul mobilizării“ [46]).

Acesta era un aspect al situaţiei. De la începutul anului 1917, dezertările din armată pot fi numărate cu miile. Sînt mii de dosare ale curţilor marţiale care funcţionau în permanenţă în Moldova şi din care reiese că dezertările cuprinsese masa compactă de soldaţi şi grade inferioare. Ele erau determinate de puternica influenţă exercitată de soldaţii ruşi, eliberaţi pentru totdeauna de tirania şi exploatarea boierilor şi a capitaliştilor. Această influenţă puternică era ascunsă de autorităţile militare romîneşti sub termenul de „pericolul pacifismului“. „Se atrage atenţia asupra unei propagande pacifiste interesate şi foarte dăunătoare spiritului războinic şi moral al armatei“ [47]), pentru care comandamentele au fost invitate să ia măsurile cuvenite pentru „preîntîmpinarea

43) Merită a fi subliniat că prin rechiziţii s-au luat pînă şi plăpumele, pernele, pînzeturi şi chiar cizmele din picioare (v. Arh. St. Iaşi, Dos. nr. 4 148, p. 10).

44) Idem, p. 12.

45) Idem, p. 28.

46) Ibid., p. 103.

47) Arhivele Statului Iaşi, Trib. Militar nr. 9/1918 (copie după ordinul Marelui Cartier general nr. 335 din 1 februarie 1918, p. 1).

răului". Printre aceste măsuri se recomanda: „Informaţiuni din diverse surse ne dau prilejul de a insista asupra necesităţii unui contact sufletesc cît mai intim şi demn între ofiţeri şi trupă. La rîndul lor, ofiţerii secondaţi de preoţi trebuie să ţină des cuvîntări înrîurind în bine sufletul atît de primitiv al soldatului. Trebuie să dispară de pe faţa soldaţilor noştri tristeţea observată în mod bătător la ochi faţă de veselia pacifiştilor. S-a observat pe alocuri, cu toate ordinele date, că soldaţii şi chiar ofiţerii iau de la inamic gazete" [48]).

Se dădeau multe ordine de „supraveghere" a soldaţilor şi gradelor inferioare. „Direcţia poliţiei şi siguranţei generale ne semnalează, se spunea într-un ordin, că o mare parte din gradele inferioare, mobilizate la părţile sedentare, nutresc idei socialiste, sînt înscrişi în cluburi socialiste şi caută prin propagandă a răspîndi asemenea idei care în timpurile de faţă sînt periculoase ordinii şi disciplinei ce trebuie să domnească. Pentru împiedicarea acestora am onoarea a vă ruga să binevoiţi a da ordine confidenţiale tuturor organelor în subordine pentru o discretă şi strictă supraveghere a celor constataţi că intră în categoria de mai sus şi a ne semnala pe vinovaţi spre a lua măsuri în consecinţă" [49]). „Se constată – scrie un ordin confidenţial, că soldaţii şi caporalii au fost povăţuiţi să nu se prezinte la mobilizare [50]), iar alt ordin subliniază, de mai multe ori că „soldaţii fug şi dezertează, iar alţii cer pămînt. Ordon, – scrie generalul Averescu – ca vinovaţii de aceste rele periculoase să fie imediat judecaţi şi împuşcaţi" [51]). La curtea marţială soldaţii răspundeau cu îndrăzneală că nu vor să lucreze la boieri „ci mai degrabă la orfani şi invalizi", sau la propriul lor pămînt [52]). Sub influenţa ideilor înnoitoare de viaţă, lupta soldaţilor a îmbrăcat forme variate. Ei se ridicau împotriva continuării războiului, împotriva muncii forţate, împotriva înfometării, cerînd grabnica întoarcere acasă, hrană şi îmbrăcăminte. „Peste 100 soldaţi – scria un raport – s-au grupat în faţa cancelariei, parlamentînd între ei, din care reieşea că ar cere imediat demobilizarea şi libera trecere în teritoriul ocupat, precum că nu sînt mulţumiţi de felul hranei. Le-am arătat – declara autorul notei informative – că fac o greşeală şi că, să se împrăştie la servicii pentru a nu lăsa caii în părăsire. Peste puţin s-a adunat trupa şi am căutat a-i sfătui să fie cu răbdare, arătîndu-le că alimentele trebuiesc economisite". Autorul notei spunea în continuare că această acţiune trebuie reprimată cu toată asprimea „pentru că ar putea avea consecinţe regretabile" [53]). Caporalii şi soldaţii care au lucrat la construcţia de bărăci de la Pădureni şi Adjud şi apoi la Coţofeneşti au fost judecaţi pentru „instigaţie pe şantier" [54]). Soldaţii din compania a IV-a C.F.R. care munceau pe linia de lucru Fălciu, au manifestat şi au bătut conducerea şantierului [55]). În dosarele existente sînt nenumărate cazuri de nesupunere şi

48) Idem, p. 15.
49) Arhiva M.F.A., Bîrlad, Dos. nr. 329, Lada nr. 26, fila 264, copie după ordinul M. St. M. nr. 4 039 din 19 mai 1917.
50) Arhivele Statului Iaşi, Dos. nr. 993, Tr. 1883, noiembrie 1918.
51) Idem, dos. nr. 23, Armata II, ordinul nr. 9 268, 1917.
52) Idem, dos. 1/1918, vol. II Corespondenţa, p. 26.
53) Idem, Dos. Corespondenţă, mai 1918, Curtea Marţială, Armata II. Transp., 1883, nr. 2722.
54) Idem, Dos. nr. 11/1918, Curtea Marţială, Armata II, 14 martie 1919.
55) Idem, Dos. Corespondenţă, Curtea Marţială, Armata II, Tr. 1883 nr. 27, aprilie 1918.

neexecutare de ordine. Lucrătorii militari şi civili în număr de 228 care aparţineau regimentului de tracţiune auto-mobilă şi care depindeau direct de cartierul general, au lipsit în ziua de 2 aprilie 1918 de la lucru „înţeleşi între ei şi în mod global, solidarizîndu-se la grevă cu lucrătorii C.F.R. şi de la alte stabilimente, punîndu-se în grevă“ [56]). Peste o sută din aceştia erau soldaţi din contingentele 1916–1917 şi 1919 de meserie ajustori, lemnari, fierari, zidari, tapiţeri. E vorba de o grevă a lucrătorilor de la atelirele C.F.R. care înaintaseră un memoriu ministerului de război. Toţi muncitorii implicaţi în acest proces au refuzat să iscălească orice declaraţie ceea ce a dus la concluzia anchetatorului că „toţi erau înţeleşi de a înceta lucrul pentru a obţine cererile din memoriul înaintat ministerului de război“. Sînt interesante răspunsurile date de soldaţi la anchetă : „Motivul lipsei a fost pentru demobilizarea noastră şi îmbunătăţirea traiului“. Altul spunea că a plecat „la întrunirea muncitorilor“. „Motivul lipsei mele – declara alt muncitor îmbrăcat în haine militare – este, ca protest pentru neluarea în consideraţie a memoriului lucrătorilor trimis domnului ministru“. „Motivul lipsei mele este pentru cererea îmbunătăţirii sorţii faţă de scumpetea traiului şi trimiterea la vatră prin semnarea păcii“ etc. [57]).

La 29 aprilie 1918 soldaţii coloanei de subzistenţă a comandamentelor trupelor Iaşi, împărţit pe diferite secţii au primit ordin de a pregăti plecarea pe ziua de 30 aprilie spre Basarabia. „Azi dimineaţă – relatează un ofiţer – ducîndu-mă la secţia a II-a am găsit toţi soldaţii vociferînd că ei nu se mişcă din loc, chiar dacă i-ar împuşca, că ei au copii pe front şi că mai mult de 1 mai nu vor sta şi că vor părăsi serviciul. La secţia I am văzut aceeaşi stare de spirit. Am strîns toţi gradaţii şi toţi spuneau să-i demobilizeze să nu mai meargă nicăieri. După aceea m-am dus la detaşamentul de rezervă unde soldatul Popa Ion a răspuns în numele soldaţilor de la detaşament că ei vor face ce fac soldaţii de la secţiile celelalte“. În urma unui ordin dat de comandament, au fost strînşi toţi soldaţii în prezenţa ofiţerilor, unde li s-a vorbit explicîndu-le starea lucrurilor, „dar soldaţii nu au cedat şi văzînd aşa, am dat ordin să se aleagă care merg în Basarabia şi care nu, au trecut cu toţi la o parte din cei ce nu merg în Basarabia şi au rămas pe loc numai cîţiva gradaţi. În numele soldaţilor vorbea soldatul Bărbiţă Stan, chiar din faţa domnului maior, zicînd că nu se duce nicăieri, să-i demobilizeze, pînă cînd să muncească statului“ [58]). Un sergent (Mihăilescu Dumitru) din detaşamentul de operaţii, nutrind idei revoluţionare, îndemna pe soldaţi să nu iasă la lucru şi să fugă la regimentele din care fac parte deoarece mîncarea era insuficientă şi munceau degeaba [59]).

Curţile marţiale nu mai prididesc cu condamnările. Găsim nenumărate rapoarte ale acestora în care arătau „că sînt aglomerate şi că nu pot face faţă mulţimii proceselor atît de felurite“. Într-o singură şedinţă, – 19 decembrie 1917 – s-au condamnat la moarte 16 soldaţi dezertori. La 9 ianuarie 1918 curtea

56) Arhivele Statului Iaşi, Tribunalul Militar dos. nr. 3941/1918, fila 1–6.
57) Idem, filele 7–14.
58) Arhivele Statului Iaşi, dos. nr. 2041/1918, Tr. 1883, fila 10.
59) Arhivele M.F.A. Bîrlad, nr. 2069, Lada 22, fila 106.

marțială a diviziei a 5-a condamnă la moarte 20 soldați, iar la 22 ianuarie alți 25. La 11 ianuarie, curtea marțială a Diviziei a 10-a „într-un timp foarte scurt condamnă la moarte 25 de soldați“ [60]). Astfel erau executați sute de tineri care erau „bănuiți a fi implicați în organizarea dezertărilor în Rusia“ [61]), a fi autorii răspîndirii știrilor relative la încheierea păcii, a fi lovit în superiori, a fi cerut pămînt, a-și fi spus cuvîntul împotriva războiului.

Istoriografia burgheză, rareori, amintește și de unele dezertări, grăbindu-se să dea explicații fictive cu ajutorul cărora să ascundă crimele fără număr comise împotriva soldaților. Asupra condițiilor de viață ale soldaților am mai amintit mai sus și considerăm necesar să mai adăugăm altele. Este astăzi un adevăr cunoscut că armata a intrat în război slab pregătită din toate punctele de vedere. Această situație se datorește jafului din armată, jaf care a îmbogățit o serie de ofițeri din cadrele conducătoare, mînuitori de bani, efecte și depozite și care s-au făcut vinovați de furturi de milioane din banii statului. Alături de aceștia s-au îmbogățit și marii politicieni, oblăduiți de rege și camarilă, care erau complici la toate aceste afaceri.

Slaba pregătire pentru război, corupția și furturile au făcut ca serviciile absolut necesare unei armate, ca cele de aprovizionare cu hrană și îmbrăcămintea ca și cele sanitare să se afle într-o stare deplorabilă. Acestea au determinat ca țara noastră să aibă în primul război mondial un procentaj de mortalitate și infirmi considerabil. Această stare de lucruri, cunoscută maselor largi populare, a determinat cercurile conducătoare refugiate în Moldova, să intensifice propaganda, pentru a abate atenția maselor, subliniind mereu suferințele prizonierilor romîni la nemți.

Considerăm că nu au existat deosebiri de tratament și nici de metode între ocupantul prusac și guvernarea liberală, față de zecile de mii de soldați ca și față de populația civilă. Dacă la data de 19 octombrie 1917 numărul prizonierilor morți în Germania, fără a include pe cei din Bulgaria se ridica la 18.859 [62]), dacă ei au fost folosiți la munca cîmpului flămînzi și trăind în mizerie și lipsuri [63]), apoi aceeași situație au avut-o atît soldații armatei romîne cît și populația civilă.

Și în rîndurile corpului didactic nemulțumirile erau destul de evidente. Brăteanu era supărat de faptul că profesorii au făcut o cerere de ridicarea cenzurii [64]). Asemenea atitudini considerate de guvernul Brăteanu „foarte primejdioase“ se constată peste capul cenzurii și a stării de asediu. Muncitorii ceferiști de la Bîrlad, arătau într-un memoriu, că nu au ce mînca și că salariul se achită cu multă zăbavă [65]).

La Pașcani, ceferiștii protestează pentru mărirea în batjocură a salariilor.

---

60) Idem, Fond Tribunalul militar, Dos. nr. 9 (nepaginat).

61) Idem.

62) Alex. Marghiloman, *Note politice ;* 1897–1924, vol. III, 1917, Buc., Inst. Arte Grafice „Eminescu“, S. A. Parlamentului 2, 1927, p. 180.

63) Arh. M.F.A. Bîrlad. dos. 18/1891 și 6/72, fila 76 și 20 (În sat. Jariștea–Focșani, reg. ocup. de nemți, mureau zilnic în lunile februarie și martie cîte 10 persoane de inaniție. Ad-ția locală germană nu dădea locuitorilor decît doi pumni de mălai de cap de om pe zi).

64) Monit. Of. nr. 52, 8 mai 1917, p. 111.

65) «Tribuna», 19 noiembrie 1918, nr. 252.

Astfel, salariul mărit, unora cu 75 de bani sau 20 lei pe lună sau la alţii cu 50 de bani sau 14 lei pe lună era absolut insuficient, dacă ne gîndim că un sac de mălai costa 250 lei, 81 lei suta de kilograme de cartofi, 80 lei un metru de postav şi 40 lei o sticlă de doctorie, 500 lei o pereche de încălţăminte [66]), 14 lei kg. de untură, 20 lei kg. de zahăr etc. [67]). Lucrătorii tipografi din Iaşi au decis, în urma unei consfătuiri, că în cazul nerezolvării cererilor din memoriul înaintat patronilor tipografi, vor intra în grevă [68]).

În ziua de 21 noiembrie 1917, lucrătorii atelierelor C.F.R. Nicolina erau în grevă, denumită în nota informativă „grevă generală". Greviştii vorbeau despre lipsa de alimente, lipsa pîinii, a îmbrăcămintei şi a încălţămintei [69]). La 7 decembrie 1917, comandantul companiei de jandarmi cu reşedinţa la Paşcani raporta de asemenea că lucrătorii din atelierele C.F.R. au declarat grevă [70]).

Grupurile comuniste editau nenumărate manifeste care îndemnau pe soldaţii romîni să urmeze pilda soldaţilor ruşi, să răstoarne monarhia şi pe guvernanţii de la conducere şi să instaureze republica democrată, „adică domnia poporului adevărat" [71]), şi să nu lupte împotriva muncitorilor şi ţăranilor din Basarabia, aşa cum intenţionau să facă guvernele burghezo-moşiereşti. Mişcarea revoluţionară internă, puternic influenţată de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a ridicat conştiinţa truditorilor, iar burghezia şi moşierimea a fost nevoită să facă concesii sub presiunea puternică a maselor. În afară de aceasta, burghezo-moşierimea de la conducere, pentru a-şi apăra cu orice preţ dominaţia ei de clasă, a încheiat pacea separată cu Puterile Centrale. Deşi prin această pace se cedau bogăţiile ţării în totalitatea lor şi pe mulţi ani, guvernele din Romînia, vor folosi încetarea luptelor de pe front pentru reprimarea mişcărilor revoluţionare interne. De asemenea, din acest moment, Romînia devine un element important de manevră în planurile antisovietice ale capitalului monopolist internaţional.

К ВОПРОСУ О ПОЛОЖЕНИИ В МОЛДОВЕ ВО ВРЕМЯ ОТСТУПЛЕНИЯ РУМЫНСКИХ ВОЙСК (1917—1918 гг.)

Краткое содержание

Спустя четыре месяца после вступления Румынии в войну против великих держав, румынская армия была вынуждена отступить в Молдову. Одновременно с ней, с территории, окупированной немцами, эвакуировались сюда: гражданское население, учреждения, парламент и правительство. Слабо развита в экономическом отношении, террито-

66) Idem.

67) Sabina Cantacuzino, *Din viaţa familiei I. C. Brăteanu, Războiul 1914–1919*, «Universul», 1937, p. 282.

68) «Muncitorul», p. 1, 28 iunie 1918.

69) Arh. Statului Iaşi, dos. nr. 3822, Tr. 1883, 21 noiembrie 1917.

70) Idem, 7 decembrie 1917.

71) Doc. Ist. P.C.R., 1917–1922, E.S.P.L.P., Buc., ediţia a II-a, p. 43.

рия Молдовы не могла тогда удовлетворить потребности населения, которое, из-за эвакуации, намного возросло. Недостаток жилых домов, продовольствия, горючего и медицинской помощи породили всякого рода болезни, как-то: сыпной, брюшной и возвратный тиф, дизентерию и пр., которые губили больше человеческих жизней, чем сама война. Вследствие исключительно тяжелых внутренних условий и под влиянием Великой Октябрьской Социалистической Революции в стране создалось объективное революционное положение. Документы эпохи свидетельствуют о многочисленных случаях того, как рабочие солдаты и крестьяне поднялись на борьбу против буржуазно-помещичьего строя. Стремясь следовать примеру русского народа, рабочие организуют забастовки и требуют прекращения войны. Солдаты дезертируют и отказываются воевать за увеличение прибылей правящих классов а крестяне, подвергнутые бесчисленным реквизициям и принужденные работать на боярских землях, требуют аграрную реформу.

Притесняющий народные массы, буржуазно-государственный аппарат приговорил тогда к смерти или пожизненной каторге многих из тех, которые поднялись на борьбу против капиталистического режима.

CONTRIBUTIONS À LA CONNAISSANCE DE LA SITUATION DE MOLDAVIE PENDANT LA RETRAITE (1917–1918)

Résumé

Quatre mois après l'entrée de la Roumanie dans la guerre contre les Pouvoirs Centraux, l'armée roumaine a du se retirer en Moldavie. En même temps se sont retirés du territoire occupé par les Allemands la population civile, les institutions, le parlement et le gouvernement. Le territoire de Moldavie, peu développé du point de vue économique, ne pouvait pas satisfaire les nécessités d'une population accrue de beaucoup. Le manque de logements, de nourriture, de combustible, d'assistance médicale a déterminé des maladies comme le typhus exantématique, la fièvre typhoïde, la fièvre récurrente, qui ont fait plus de victimes que la guerre elle-même. Grâce aux conditions internes exceptionnellement difficiles et à l'influence de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre, une situation révolutionnaire objective s'est créée dans notre pays. Les documents de l'époque relèvent de nombreux cas ou les ouvriers, les soldats et les paysans se sont soulevés contre le régime bourgeois-agrarien. Les ouvriers ont fait des grèves en demandant de mettre fin à la guerre et de suivre l'exemple russe ; les soldats désertaient de l'armée et ne voulaient plus combattre au profit des classes dirigeantes ; les paysans soumis aux nombreuses réquisitions et obligés de travailler sur les propriétés foncières des boyards, demandaient la réforme agraire.

L'appareil de répression a condamné à mort ou emprisonné à vie un grand nombre de ceux qui ont lutté contre le régime capitaliste.

TERMINOLOGIA PROFESIONALĂ ÎN REGIUNEA VIITORULUI LAC DE ACUMULARE AL HIDROCENTRALEI «V. I. LENIN» DE LA BICAZ

DE

V. ARVINTE, N. A. URSU şi AL. ANDRIESCU

Ancheta pentru adunarea materialului pe baza căruia s-a alcătuit lucrarea de față a fost efectuată de un colectiv de cercetători de la Filiala Iaşi a Academiei R. P. R. în trei etape: octombrie 1954, iulie 1955, august 1956. S-au folosit, în această anchetă, chestionarele Muzeului limbii romîne de la Cluj şi chestionarele referitoare la agricultură şi plutărit alcătuite de colectivul din Iaşi. Diversitatea materialului cercetat şi în special caracterul muncii la pădure, cu lucrători specializați în diferite faze ale unui proces de producție complex, a impus folosirea informatorilor ocazionali. Materialul trebuia cules chiar la fața locului, în timpul lucrului. Toți lucrătorii dintr-o schelă pentru legatul plutelor deveneau, firesc, subiectele anchetate. La fel s-a procedat la punctele de încărcare a buştenilor în vagonete etc. Chiar în cazul anchetei la stînă sau în casă, pentru industria casnică textilă, informațiile au fost culese de la persoane numeroase. Socotim că pentru anchetele referitoare la cercetarea lexicului aceasta este metoda cea mai potrivită. Cît priveşte muncile colective, cum sînt cele de la pădure, considerăm că este singura metodă indicată. De aceea nu putem da amănuntele obişnuite în legătură cu informatorii, numărul lor fiind extrem de mare. De la unele subiecte anchetate am cules doar cîțiva termeni.

Valea Bistriței este săracă şi de aceea locuitorii ei îşi cîştigă existența mai ales ca muncitori la pădure. Terminologia profesională legată de pădurărit şi plutărit este, din această cauză, foarte bogată şi foarte variată ca origini şi probleme. Nu trebuie să se piardă din vedere faptul că acesta este un sector industrial unde cercetătorul poate şi trebuie să studieze terminologia înarmat cu instrumentele dialectologului. Termenul tehnic din cea mai nouă lucrare asupra tăierii şi prelucrării lemnului se întîlneşte alături de cuvîntul străvechi: *cioflînc* nu poate fi considerat mai puțin tehnic decît cuvîntul *circular*. Dubla ocupație a acestor oameni, agricultori şi muncitori forestieri, va imprima o notă

specifică acestei terminologii. Legată de industrie, ea își va mărturisi, în ciuda termenilor neologistici, esența rurală. Nu trebuie să scăpăm din vedere faptul că a existat, în aceste părți, înaintea fabricilor moderne de cherestea, o industrie primitivă țărănească destul de dezvoltată. Ne gîndim atît la ferăstraiele de apă, cît și la morile mișcate tot de apele Bistriței. Terminologia profesională sporește în această regiune, din cauzele amintite, și cantitativ și ca interes pentru cercetător.

Trebuie pomenit aici și un factor fără care ne-ar fi greu să explicăm unitatea relativă a acestei terminologii pe întreaga vale a Bistriței, cît și în regiunile învecinate, Maramureș, de exemplu, sau chiar mai îndepărtate, valea Sebeșului. Valea Bistriței, cu pădurile ei atît de bogate, a atras lucrători din diferite părți ale țării. Astăzi lucrează în exploatările din această regiune numeroși maramureșeni. Aceștia și înaintașii lor mai vechi din Ardeal au adus o serie de cuvinte maghiare. În jurul anului 1900 au venit pe aici lucrători sezonieri din provinciile fostului imperiu austro-ungar: Carintia, Tirol și Craina. Acești lucrători, cu o tehnică mult mai avansată, au transmis lucrătorilor noștri un bogat material lexical străin. Numai așa ne putem explica, de pildă, unii termeni de origine italiană comuni unor regiuni atît de îndepărtate cum sînt valea Bistriței și valea Sebeșului.

Terminologia din regiunea viitorului lac de acumulare al hidrocentralei de la Bicaz se deosebește puțin de cea de pe cursul superior al Bistriței, din Bucovina, și este destul de apropiată de cea din Maramureș, care prezintă totuși deosebirile cele mai accentuate (elemente ucrainene și germane mai numeroase decît în alte părți).

Dintre elementele lexicale străine infiltrate în terminologia forestieră din această regiune cele mai importante sînt cuvintele de origine germană. Prezența lor se explică prin aceeași legătură strînsă a muncitorilor din localitățile cu coloniști germani (Bucovina) cu cei din satele cu populație romînească din aria anchetată. Termenii de origine ucraineană s-au răspîndit datorită acelorași cauze. S-a creat, apoi, mai ales după unirea Ardealului, o flotanță foarte accentuată a muncitorilor din aceste părți. Trebuie să ținem seama și de faptul că angajarea în muncile la pădure nu-l leagă strîns pe muncitor de o anumită localitate, ca în cazul cînd ar lucra într-o fabrică. Dimpotrivă, locul de muncă, prin forța împrejurărilor, se schimbă în funcție de terenurile date în exploatare. De aceea în oricare localitate de pe valea Bistriței găsești muncitori care provin din regiuni destul de îndepărtate. Nu mai vorbim de activitatea plutașilor, care străbat, în permanență, toată valea, poposind pe parcurs în diverse localități. Toți factorii amintiți contribuie ca aceiași termeni să circule pe întreaga vale a Bistriței. Aici trebuie căutat aspectul relativ unitar al acestei terminologii, cu cîteva inerente deosebiri de la o localitate la alta, precum și varietatea etimologică (termeni germani, ucraineni, maghiari și chiar italieni). Această varietate sporește dacă luăm în considerație și cele cîteva elemente vechi turcești.

Toate aceste influențe s-au suprapus peste un fond vechi căruia i-am putea spune „romînesc“. Ne referim la cuvinte moștenite din la-

tină, din fondul vechi slav etc., în general termeni care nu sînt simțiți de proveniență recentă.

Se vorbește, prin părțile locului, de așa-zisul șes al Hangului, rezultat din aluviunile depuse de Bistrița. Oamenii au aici mai mult loc pentru agricultură. Bineînțeles nici unul din locuitorii din Hangu și din satele vecine nu pot trăi numai din agricultură. Deși terminologia agricolă din regiunea anchetată nu cunoaște varietatea din regiunile de șes, ea este, totuși, departe de a putea fi considerată săracă. În elementele ei de bază, este bine reprezentată.

Pășunile sînt întinse. Defrișările vechi au transformat culmile în fînețuri bogate. Stînile sînt, îndeosebi, numeroase. De aceea terminologia legată de păstorit, fără să cuprindă numeroase elemente deosebite în comparație cu alte regiuni, este bogată. Activitățile oamenilor de la stînă, uneltele, animalele, construcția stînii și prelucrarea laptelui sînt numite cu termeni preciși. Locuitorii din satele anchetate cresc, în afară de oi, și alte animale. Caii și boii sînt întrebuințați în muncile la pădure, dar din ce în ce mai puțin la transportul butucilor pe distanțe mari. Cu excepția termenilor legați de munca la pădure, materialul privitor la creșterea animalelor de tracțiune este cunoscut.

Izolarea — ne referim la situația din trecut —, energia apei, cultivarea cînepii, pășunile pentru oi au dezvoltat mult industria casnică a firului. Femeia la cîmpie muncește mult în agricultură. Aici toarce și țese. Terminologia legată de această ocupație este, de aceea, destul de bogată. Materialul adunat cuprinde puțini termeni care să nu fie cunoscuți mai în toate localitățile din această parte a Carpaților.

În această situație se află și terminologia referitoare la casă și la celelalte construcții din curtea țăranului. Ea se integrează ariei lingvistice care cuprinde atît regiunile vecine din Ardeal, cît și zona subcarpatică vecină din Moldova. Terminologia referitoare la meșteșuguri ca: tîmplăria, fierăria etc. este mai bogată în elemente străine, mai ales de origine germană. Faptul se explică prin contactul acestor locuitori cu meseriașii de origine germană din Bucovina și din Piatra-Neamț. O mențiune specială merită morăritul, destul de dezvoltat, cu o terminologie bogată și precisă, în care termenii de origine străină nu sînt însă prea numeroși.

Nota specifică a terminologiei profesionale din localitățile anchetate este dată, după cum vedem, de numeroasele cuvinte legate de exploatarea lemnului. Infiltrațiile stăine în terminologia aceasta îi dau un caracter oarecum amestecat, ca origine, deși este vorba de cuvinte întrebuințate de țăranii care lucrează la pădure. Termenii legați de celelalte profesiuni ridică prea puține probleme speciale. Față de primii, se caracterizează printr-o vechime mult mai mare.

Dintre ramificațiile limbii naționale, acad. Al. Graur crede că graiurile profesionale sînt cele care pot furniza elemente mai numeroase pentru îmbogățirea fondului principal lexical. „Desigur, cuvintele tehnice nu intră în masă în fondul principal, și nici măcar în vocabularul activ al întregii populații, pentru motivele pe care le-am arătat mai sus. Se întîmplă totuși destul de des ca ele să fie cunoscute de toată

populaţia, să devină astfel elemente importante ale masei vocabularului de unde pot apoi pătrunde în fondul principal. Aceasta se întîmplă mai ales atunci cînd, schimbîndu-se obiectul, se schimbă numai sensul numelui iar forma lui rămîne aceeaşi, deci cuvîntul are timpul să se înrădăcineze în limbă"[1]). În această categorie ar intra, orientîndu-ne după criteriile de mai sus, cuvinte ca: *pădure, topor, trunchi* etc. Toate cuvintele prea strîns legate de munca la pădure, necunoscute de ceilalţi vorbitori ai limbii romîne, trebuie considerate de o importanţă secundară chiar în masa vocabularului, de vreme ce ele nu intră în vocabularul activ al întregii colectivităţi de vorbitori ai limbii romîne. Am observa că sînt mult mai numeroase cuvintele legate de celelalte îndeletniciri ale locuitorilor din comunele anchetate (păstoritul sau industria casnică, de exemplu) în fondul principal sau măcar în vocabularul activ al unei majorităţi zdrobitoare de vorbitori. Faptul se explică cu uşurinţă dacă ne gîndim la vechimea acestor terminologii faţă de cea forestieră, relativ recentă.

Trebuie să menţionăm, în încheierea acestor consideraţii introductive, că nu vom lua în discuţie, din bogatul material lexical cules pe teren, indiferent de îndeletnicirile de care ne ocupăm, decît termenii reprezentativi. Lucrarea nu epuizează, prin urmare, materialul lexical adunat, acesta urmînd să fie prezentat, mai tîrziu, în glosarul monografiei lingvistice a regiunii viitorului lac de acumulare de la Bicaz, elaborată de un colectiv de cercetători din Bucureşti, Cluj şi Iaşi. Menţionăm de asemenea că în redactarea acestei lucrări am renunţat la transcrierea fonetică a cuvintelor discutate.

I. *TERMINOLOGIA FORESTIERĂ*

Cum s-a arătat mai sus, principala îndeletnicire a locuitorilor din satele anchetate este lucrul la pădure, transportul buştenilor şi prelucrarea lor. Ocupaţia aceasta este, fără îndoială, veche. Ştiri furnizate de o serie de documente moldoveneşti confirmă existenţa unei intense activităţi de tăiere şi transportare a lemnului din această regiune pe apele rîului Bistriţa, sub formă de plute. De la Bacău, plutele îşi continuau mersul pe Siret, pînă la Dunăre, la Galaţi. De aici, materialul lemnos era încărcat pe corăbii pentru Constantinopole sau pentru cetăţile turceşti din sudul Rusiei. Secole de-a rîndul, nevoile în produse forestiere ale capitalei turceşti au fost satisfăcute de ţările romîneşti. În această privinţă, regiunea păduroasă a bazinului Bistriţei, mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi în primele decenii ale celui următor, a constituit una dintre sursele cele mai bogate şi mai lesne de exploatat.

Pentru cunoaşterea trecutului exploatărilor forestiere şi a plutăritului pe Valea Bistriţei, cititorul poate vedea lucrarea lui V. A r v i n t e,

1) A l. G r a u r, *Încercare asupra fondului principal al limbii romîne*, Ed. Acad. R. P. R., 1954, p. 82.

Terminologia exploatării lemnului şi a plutăritului[2]), în care, la p. 8—15, 27—30 şi în alte locuri, sînt adunate diferite ştiri, unele inedite, referitoare la această chestiune. De aceea considerăm că nu-i necesar să repetăm aici lucruri spuse deja pe larg acolo. De altfel, această lucrare ne obligă să renunţăm şi la prezentarea altor aspecte ale problemei referitoare la terminologia pădurăritului, pentru că ele sînt de asemenea tratate pe larg acolo, luîndu-se în consideraţie întreaga vale a Bistriţei, Maramureşul şi părţi din Bucovina.

Unele din ştirile inedite de care pomeneam se referă chiar la sate aşezate în zona viitorului lac de acumulare de la Bicaz. Este vorba de localităţi ca Hangu, cu diferitele lui „cotunuri", Bistricioara, Galu [3]). Mulţi din locuitorii acestor sate erau proprietari de ferăstraie, iar documentele dezvăluie diverse conflicte ale acestora cu arendaşii moşiilor sau cu unii negustori de cherestea. Acestea se petrec în primele decenii ale secolului trecut. Exploatarea pădurilor din regiune trebuie să fie însă mai veche. În genere, ea se făcea la început, pînă în prima jumătate a secolului al XIX-lea (Pacea de la Adrianopole) în folosul stăpînitorilor turci. Faptul acesta a avut o oarecare influenţă asupra formării terminologiei forestiere din regiune.

La o analiză amănunţită a materialului adunat în anchetele noastre, avîndu-se în vedere originea cuvintelor, se constată că există aproximativ vreo 15 termeni forestieri, oarecum speciali, de origine turcă, sau care au ajuns la noi prin intermediul acestei limbi din neogreacă sau din italiană. Ei au pătruns în graiul plutaşilor şi tăietorilor de lemne romîni în timpul cînd antreprenorii şi negustorii turci veneau pe valea Bistriţei pentru a procura lemnul necesar Porţii Otomane. Aceste cuvinte sînt o mărturie lingvistică despre unele realităţi economice şi sociale mai vechi. Multe din ele sînt pe cale de dispariţie. În vremea cînd ele au pătruns, tehnica muncii la pădure şi cea a transporturilor pe apă erau slab dezvoltate. Se foloseau mijloace de producţie rudimentare, mult mai înapoiate decît cele de la sfîrşitul secolului trecut şi începutul secolului nostru, cînd are loc, cum vom arăta mai departe, o pătrundere masivă a capitalului în această ramură de producţie. Ca urmare a acestui fapt, nici terminologia forestieră corespunzătoare nu putea să fie prea bogată, pentru că este ştiut că unei tehnici înapoiate îi corespunde şi o terminologie săracă.

Alături de elementele turceşti, legate de prima etapă a dezvoltării producţiei forestiere, se grupează alţi cîţiva termeni care, indiferent de originea lor, atestă o tehnică rudimentară în această ramură de producţie. Despre obiectele denumite printr-înşii, subiectele anchetate au făcut precizarea că existau altădată, „în vechime". Împreună, aceste cuvinte constituie *primul strat terminologic* în procesul de formare a terminologiei pădurăritului.

---

2) Vezi «Studii şi cercetări ştiinţifice», Filologie, an. VIII, fasc. 1, Iaşi, 1957, p. 1—185.
3) V. *op. cit.*, [2]) *p.* 10—11.

Elemente turcești. Întrucît în lucrarea pomenită cuvintele de origine turcă din terminologia forestieră (precum și cele de alte origini) sînt discutate pe larg, noi nu vom face aici decît o simplă înșirare a lor. Vom aminti, bineînțeles, numai acei termeni care sînt cunoscuți în satele din regiunea viitorului lac de la Bicaz. Iată aceste cuvinte: *cazîc* „stîlp puternic înfipt pe malul apei, de care se leagă pluta de mal". Termenul e cunoscut în toate localitățile anchetate. În bazinul superior al Bistriței, unde negustorii sau antreprenorii turci ajungeau mai greu, cuvîntul s-a răspîndit mai tîrziu (< turc. *kazyk*); *ceapráz* „unealtă cu ajutorul căreia se distanțează dinții ferăstrăului". Termenul e cunoscut și prin alte locuri (< turc *čapraz*); *dălcăúș* „ajutorul plutașului, plutaș care stătea altădată pe ultima tablă a plutei, ajutînd la conducerea acesteia" (< turc. *dalkauk, dalkavuk*); *poiánt* „cui de lemn bătut în butucii care alcătuiesc o tablă a plutei, servind la fixarea gînjurilor (= nuiele de mesteacăn pîrlite și răsucite)" (Gl) (< turc. *paianta*); *sal* „plută mare care mergea altădată pe Siret" (Gl) (< turc. *sal*); *zaviț* „șeful unei lucrări de exploatare forestieră, al unei echipe de lucrători la pădure, iar în trecut intermediar între lucrători și proprietari" (PG) (< turc. *zabit*).

Termenii care urmează există și în limba turcă, dar aici ei provin fie din neogreacă, fie din italiană sau din alte limbi. Ei au pătruns în mai multe limbi din Peninsula Balcanică. Cu excepția termenului *dragomán* „conducător al unei lucrări de exploatare forestieră, șef al unei echipe de plutași, intermediar între lucrători și proprietar (în trecut)", toți ceilalți aparțineau la început terminologiei marinărești, denumind părți de corabie. În secolul al XVIII-lea la Galați se construiau corăbii turcești cu lemn din Moldova [4]). La fel și în primele decenii ale secolului următor. Așa se explică de ce locuitorii din satele anchetate, ca de altfel din toate satele văii Bistriței, întrebuințează și astăzi pentru diferite sortimente lemnoase termeni care la origine denumeau anumite părți ale navelor. În această situație se află cuvinte precum: *catárg* „trunchi de brad lung de 27—30 m" (< ngr. κατάρτιον); *galión* „trunchi de brad lung de la 30 de metri în sus" (< ital. *galeone*, ngr. γαλεώνι, turc. *kalion*, cu sensul de „corabie de război"); *pălimár* „odgon gros de tei sau de cînepă, care servea înainte la ancoratul plutei de *cazîc*" (< turc. *palamar*; termenul există în alb., sîrb., bg., ngr., ital. etc.); *schélă* „loc pe malul apei unde se construiesc sau se ancorează plutele" (< ital. *scala*, prin intermediul turcesc, neogrecesc etc.); *trinchét* „lemn rotund avînd între 2—4 m^3" (< ital. *trinchetto* „catart", prin intermediul turcesc sau neogrecesc).

În localitățile de care ne ocupăm au fost înregistrate și următoarele cuvinte care, indiferent de originea lor, amintesc de o tehnică învechită în lucrul la pădure: *boinóc* (sau *poinóc*) „cui gros de lemn bătut într-un butuc din plută, de care se anina *ciocîrlia* și se ancora pluta la mal" (Cl) (cf. rus. *proboinik* „priboi de găurit", *probiti* „a străpunge, a găuri"); *căpătîi* „tablă la plută"; *chíngă* „lemn pus de-a

4) V. *op. cit.*, 2) p. 20.

curmezişul pe capetele butucilor dintr-o tablă de plută, în partea din faţă" (IA); *ciocîrlíe* „legătură din nuiele pîrlite şi răsucite, cu ajutorul căreia se lega altădată pluta la mal" (≪ *cioacă* „trunchi cu rădăcinile unui copac scos din pămînt + suf. *-îrlă* + *ie*); *gînj* „nuia de mesteacăn pîrlită şi răsucită, servind la legatul buştenilor dintr-o plută"; *iápă* „cui de lemn într-unul din butucii plutei, în care se agăţa *ciocîrlia*"; *ţenchi* „idem".

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd exploatările forestiere încep să capete o mare amploare în munţii Moldovei, o dată cu dezvoltarea capitalismului, în terminologia acestei profesiuni îşi fac loc noi cuvinte oglindind realităţile determinate de noua conjunctură economică a regiunii şi a ţării. Pentru a vedea modul cum s-a dezvoltat capitalismul în această ramură de producţie, poate fi consultată cu folos lucrarea mai veche a lui M. A n a n i a, *Pădurea Tarcău* 5). Autorul se ocupă de exploatările forestiere de pe domeniul Tarcău. Situaţia de aici este concludentă pentru întreaga regiune a Bistriţei. La sfîrşitul secolului al XIX-lea, întreprinderile forestiere din regiune aduc, o dată cu maşini perfecţionate, şi lucrători sau tehnicieni specialişti în munca de exploatare la pădure. Printre aceştia şi-au cîştigat o adevărată faimă fraţii Giacomuzzi, italieni din Tirol, care au introdus pe această vale unelte noi, de pildă *ţapinele*, au construit primele scocuri sau jilipuri pentru transportat buştenii de pe munte, au introdus ferăstrăul de tip *veneţian*, cum spune M. A n a n i a, *op. cit.*, p. 325. Unul din aceşti fraţi, Virgiliu Giacomuzzi, avea, pe la 1900, în antrepriză domeniul Bicaz. Interesante sînt datele furnizate de un alt articol apărut tot în «Revista pădurilor», din anul 1903, scris de Gh. D. Bielinschi 6). Se vorbeşte acolo de existenţa unui funicular care pleca de la poalele Ceahlăului pînă la maşinile din Valea Pîntecului, unde buştenii erau transformaţi în „marfa germană, engleză..." (p. 166). De asemenea pe la Bicaz trecea un uluc care aducea lemne tocmai din „ţara ungurească".

Lucrătorii italieni sezonieri au încetăţenit în satele de pe valea Bistriţei o serie de cuvinte tehnice speciale, pe care le folosesc şi astăzi muncitorii romîni. Tot acum terminologia în discuţie se îmbogăţeşte prin pătrunderea unor elemente de origine germană, maghiară sau ucraineană, precum şi prin impunerea unor neologisme din limbajul tehnicienilor şi inginerilor silvici romîni. Se constituie astfel *cel de-al doilea* şi cel mai important *strat terminologic*.

E l e m e n t e i t a l i e n e. De origine italiană sînt termeni precum *şprángă* „sîrmă groasă, uneori împletită, cu ajutorul căreia se leagă pluta la mal" (< ital. *spranga* „idem"); *a ştronţa*, „a rotunji capetele unui trunchi cu toporul, pentru a evita crăparea lui în timpul mersului pe uluc la vale", *a se ştronţa* „a se lovi cap în cap (despre două trunchiuri)" (< ital. *stronzare*); *a tapá* „a face cu toporul o aşchie în trunchiul unui copac înainte de a-l tăia cu beschia", *tápă* „tăietură în trunchiul unui copac" (cf. ital. *tappo*); *tasón* „locul de la capătul de jos al ulucului

5) «Revista pădurilor», anul XIX (1900), p. 193—216; 289—338.
6) «Rev păd.», anul XVIII (1903), p. 164 urm., articolul *Civilizaţie, progres...*

unde se adună buștenii dați la vale pe uluc" (< ital. *tasso* „grămadă"; cf. fr. *tasser* „a îngrămădi", *tas* „grămadă"); *țapín(ă)* „unealtă folosită de lucrătorii la pădure și de plutași la manipularea buștenilor" (< ital. *zappa*, carint. *zappin*, slov. *capin*).

Alături de acestea, se numără și o serie de interjecții sau semnale pe care lucrătorii forestieri le folosesc la manipularea trunchiurilor sau pentru a asigura buna funcționare a ulucului de transportat buștenii de pe munte. Asupra semnificației și etimologiei fiecăreia dintre ele vom reveni mai încolo. Ne mulțumim deocamdată numai cu înșirarea lor: *báinia-báinia!*, *bizúnia!*, *gárga!*, *marína!*, *ména-ména!*, *ohí!*, *tiára-tiára!*, *tíra!*, *várda!*, *vólta!*.

Elemente germane. O mare parte din inovațiile tehnice din domeniul forestier se datoresc și lucrătorilor de limbă germană, unii din ei stabiliți definitiv în țara noastră, alții veniți numai pentru un anumit timp ca angajați ai diferitelor întreprinderi capitaliste. Cele mai multe dintre elementele germane ale terminologiei forestiere trebuie explicate prin influența vorbitorilor germani din nordul țării noastre, din Bucovina sau Maramureș, precum și din Ardealul propriu-zis. Cele cîteva elemente de origine săsească (*cioflînc*, *jcágăr* etc.) au putut pătrunde în regiunea anchetată cu mult înainte de epoca de care ne ocupăm. Probabil că unii termeni germani din graiurile populare ar putea fi explicați și prin influența limbajului tehnicienilor și inginerilor silvici.

O discuție aparte merită influența pe care au putut s-o exercite acei lucrători veniți în munții noștri la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru din Carintia, Tirol și Craina. Oamenii din satele anchetate le spun *gráineri* sau *cráineri*, desigur după numele provinciei Craina de unde proveneau. În Craina, alături de sloveni, locuiesc și numeroși germani. De asemenea se vorbește aici, precum și în Tirol, limba italiană (și retoromana). În această regiune păduroasă s-a constituit, prin munca în comun la pădure a unor oameni de diferite origini, un sistem de semnalizare alcătuit din cuvinte de origine italiană (v. mai sus), germană sau slovenă. Acest sistem a fost apoi transplantat și în munții noștri. Elementele germane din acest sistem trebuie explicate mai degrabă prin limba vorbită de acei lucrători germani din Alpii Carnici, vestiți specialiști în munca la pădure.

Ca și în cazurile precedente, pentru a ilustra puternica influență germană asupra terminologiei forestiere, vom înșira cîteva cuvinte cu o mare circulație în regiunea anchetată: *clúpă* „unealtă cu ajutorul căreia se determină volumul trunchiurilor" (< germ. *Kluppe*); *flúdăr* „tablă alcătuită din butuci, fixată cu un capăt pe canalul numit *șlaiț*, iar cu celălalt lăsat liber pe apă, un fel de prelungire a *șlaițului*, avînd menirea de a ajuta pluta, care vine cu viteză din baraj (*hait*), să se înscrie în curentul de apă al rîului" (Gl, IA) (< germ. *Fluder* „scoc la moară"); *gadarắie* „un fel de cerdac la baraca lucrătorilor forestieri originari din Borșa (Maramureș) (< germ. *Catter* „parmaclîc" + suf. *-ei*); *leáfă* „lopată la cîrma plutei" (< germ. *Löffel* „lopată"); *pláncă* „uluc simplu din scînduri, construit în mod provizoriu pe o rîpă, pentru

transportat buşteni" (< germ. *Planke* „scîndură", *planken* „a îmblăni cu scînduri"); *raiá* „lemn rotund, lung între 20—22 m" (Cl) (< germ. *Rahe*); *riz(ă)* „canal, uluc pentru dat buştenii de pe munte la vale" (< germ. *Riese*); *şláidăr* „construcţie din butuci groşi, cu un capăt prinşi de mal şi cu celălalt lăsat liber pe apă, avînd menirea de a feri plutele de izbituri" (PG) (< germ. *Schleuder*, *schleudern* „a arunca, a azvîrli"); *şláiţ* „canalul prin care iese apa din hait şi o dată cu ea şi plutele" (< germ. *Schleuse* „zăgaz, stăvilar, ecluză"); *vécsăl* „ramificaţie la uluc, locul unde se întîlnesc două sau trei ulucuri sau unde se ramifică o linie de cale ferată forestieră" (< germ. *Wechsel*).

Iată acum şi cîteva interjecţii sau „comenzi" de origine germană, care stau în sistemul de semnalizare alături de cele italiene sau slovene: *abáuf!*, *contrafúx!* şi *fux!*, *fórverţ!*, *şpiţ!*, *şíba!*.

E l e m e n t e u c r a i n e n e. În terminologia profesiunii de care ne ocupăm există un număr relativ mic de elemente slave de dată recentă, care au putut pătrunde fie de la lucrătorii ucraineni, fie de la cei sloveni veniţi din Craina. Dată fiind marea asemănare dintre limbile slave, este uneori foarte greu de spus despre unele cuvinte dacă sînt ucrainene sau slovene (în cazul nostru). Poate că unele din elementele slave din sistemul de semnalizare, cum sînt *palúga!*, *drécea!*, să fie de origine slovenă. Despre un cuvînt ca *ocináş!* „tatăl nostru", cu care se dă seara încetarea lucrului, este greu de spus cărei limbi slave i se datoreşte. Unele elemente ucrainene pot fi însă mai cu uşurinţă identificate. Ele au pătruns de la lucrătorii forestieri sezonieri ucraineni în primul rînd de la lucrătorii forestieri huţuli), mai numeroşi în satele din nordul ţării. Iată cîteva exemple: *boc* „tablă la plută, a doua sau a treia tablă la plută, cînd pluta este alcătuită din trei table" (Cl, Gl) (<ucr. *bocor* „plută"); *corován* „trunchi de brad curăţit de crengi dar necojit; de obicei i se lasă vîrful netăiat, pentru ca seva din el să se tragă în frunze. Coaja se usucă şi se lipeşte de lemn atît de tare, încît numai prin cioplire poate fi înlăturată" (Bh, PG) (cf. ucr. *kora* „scoarţă", *korávyj* „aspru, scorţos"); *húzăr* „capătul gros al unui trunchi" (<ucr. *huzer*); *puríf* „un fel de prag în curmezişul apei, de la maluri pînă aproape de mijlocul ei; *firul apei* se lasă liber astfel ca să poată trece plutele" (ucr. *porih* „prag"). Sînt cunoscute şi cîteva „semnale" ale lucrătorilor forestieri care cuprind elemente ucrainene sau slave, în genere: *(várda) crivúla!*, *vîrşánu!* sau *(varda) vîrşánul!*, *ocináş*, apoi *drécea!*, *(ohi) drécea!*, *palúga!*, care pot fi de origine slovenă.

E l e m e n t e m a g h i a r e. Zona viitorului lac de acumulare al hidrocentralei „V. I. Lenin" de la Bicaz se află, din punct de vedere lingvistic, într-un strîns contact cu Ardealul. Ca urmare a acestui fapt, numeroase elemente de origine maghiară pot fi întîlnite în graiul oamenilor de aici. În terminologia forestieră această influenţă nu este totuşi prea puternică. Pot fi amintite următoarele cuvinte: *captár* „coajă de brad, care se pune uneori pe unele adăposturi provizorii în munte" (Bh) (<magh. *Kaptár*); *călădău* „lemn pus de-a curmezişul pe prima tablă a plutei" (cf. magh. *koloda* „trunchi"); *foltău* „coajă lungă de brad folosită la acoperitul colibelor" (<magh. *folt* „făşie, zdreanţă", cu suf.

-ău); *háit* „zăgaz, stăvilar pentru reglementarea debitului necesar de apă pentru plutărit" (cf. magh *hajtani* „a mîna"); *támos* „lemn scurt care se pune sub călcîiul ţapinei ca sprijin la ridicat buştenii" (Gl) (<magh. *tamasz*); *răcoánţă* „drug de fier prins vertical pe perinocul vagonetului de cale ferată sau la remorci, un fel de ţepuşă (ca la sanie), avînd menirea de a susţine buştenii încărcaţi" (Cl, PG) (<magh. *rakonca* „idem").

Neologisme din limbajul tehnicienilor silvici. În materialul adunat din satele anchetate există un număr destul de mare de termeni neologistici, pătrunşi, desigur, în graiurile populare datorită prestigiului limbii literare, vorbită de inginerii şi tehnicienii silvici. Astfel se explică folosirea curentă de către lucrătorii forestieri şi plutaşi a unor termeni ca: *acord* (în expresia *muncă în acord*), *a ancora* (pluta la mal), *antreprenor* (cu variantele *antîpinor* sau *întîmpinor*), expresia *arbore cursă* „copac pregătit anume pentru prinderea şi distrugerea insectei numite ştiinţific *bostrichus typographus*" (localnicii (Gl), îi spun *bostrıţă*), *a asorta* (sau *a sorta*) „a alege lemnele după dimensiuni pentru construirea unei plute", *bailón* „stîlp puternic care susţine ulucul de transportat lemnele" (<fr. *bâillon*), *baracă*, *baraj*, *canal*, *echipă*, *manipulant* „conducător de exploatare forestieră", expresia *piaţă de experienţă* (Cl) „porţiune de pădure căreia i se calculează volumul mediu şi serveşte ca unitate de apreciere pentru restul pădurii", *plantaţie* (cu variantele *plîntaţie* şi *împlîntaţie*), *remorcă*, *sonetă* „berbece de bătut parii la întăriturile făcute de-a lungul rîului pe care se plutăreşte" etc.

În ultima vreme, o dată cu perfecţionarea mijloacelor tehnice şi cu reorganizarea muncii la pădure, terminologia de care ne ocupăm s-a îmbogăţit cu noi elemente lexicale. S-ar putea vorbi, în ciuda numărului restrîns de cuvinte, de cel *de-al treilea strat terminologic*, mai cu seamă că numărul acestor elemente de dată recentă este într-o continuă creştere, o dată cu permanenta perfecţionare a tehnicii forestiere. Iată cîteva exemple din această categorie: *combinat* (forestier), *responsabil* (de plutaşi), *brigadă* „echipă de lucrători forestieri", *catéu* „tractor special, folosit la desfacerea *închisorilor* de plute sau pentru tîrît buşteni", expresia *echipă fulger* (alcătuită din lucrători care au obligaţia de a veni în ajutorul plutaşilor cărora li s-a oprit pluta pe parcurs). Majoritatea acestor cuvinte nu caracterizează strict vorbirea lucrătorilor forestieri, ci ele sînt comune şi altor terminologii profesionale, uneori fiind chiar termeni general cunoscuţi.

După aceste consideraţii asupra formării terminologiei forestiere şi a influenţelor străine mai puternice, vom trece acum la prezentarea materialului lexical ţinînd seama de procesele mai importante de muncă ale acestei ramuri de producţie. Uneori vom nota şi termeni oarecum cunoscuţi, din cauză că lucrarea de faţă tinde să consemneze cît mai multe cuvinte dintr-o regiune ai cărei locuitori vor trebui să-şi părăsească locurile de baştină. Pentru cercetătorii de mai tîrziu, atestarea unor cuvinte, a unor fapte lingvistice, va fi de un real folos.

Într-un prim capitol vor fi grupaţi termenii care se referă la acţiunea de doborîre a buştenilor, la transportul lor pe uluc etc. Vor in-

tra, așadar, termenii care țin de munca la pădure. Apoi vor urma cuvintele folosite de cei care transportă trunchiurile din pădure la fabricile de cherestea sau la gaterele de apă, fie cu ajutorul vagonetelor de munte, fie cu camioanele sau căruțele, dar mai cu seamă cu plutele. În sfîrșit ne vom ocupa de cuvintele folosite la prelucrarea lemnului. Întrucît în zona viitorului lac de acumulare al hidrocentralei de la Bicaz această operație se reduce doar la confecționarea de scînduri cu ajutorul gaterelor, ne vom opri numai asupra terminologiei acestei instalații. Chiar și în acest caz nu vor fi discutați termenii tehnici caracteristici marilor gatere sau instalații industriale (de fapt, în zona noastră nici nu există așa ceva) și nici termenii care denumesc părțile gaterului țărănesc comune cu cele ale altor instalații de apă, cum ar fi *lătocul* de la moară (întîlnit și la piuă sau la gater). Acești termeni vor trece în capitolele referitoare la aceste instalații.

Ca orice grupare care ține seama de criteriul semantic, și aceasta pe care o prezentăm acum ridică unele dificultăți, atîta vreme cît un cuvînt, avînd mai multe sensuri, poate fi trecut în mai multe categorii deodată. În același timp, unii termeni sînt întrebuințați atît în munca la pădure, cît și la transportul cu plutele sau chiar la gaterul de apă. Cu toate acestea, existența unor faze distincte în cadrul întregii munci forestiere e indiscutabilă.

A. *Munca la pădure*

Pădurea. Ca și în alte regiuni ale țării, și în zona de la Bicaz locurile acoperite cu arbori sînt denumite cu substantive colective care indică soiurile de copaci ce cresc pe ele. Un loc acoperit cu brad poartă numele de *brădet* (Hn), unul pe care cresc fagi se cheamă *în făgărie* (Cl). Menționăm apoi cuvinte ca *mestecăniș, tufiș* „loc acoperit cu aluni (sau *tufe*), aluniș" (Cl), *afiniș*, unde cresc afine, *ariniș, buhășime* „loc acoperit cu brazi mici, închirciți, numiți *buhași*". Pentru toți acești termeni, să se compare hărțile 595, 601, 602, 604 din ALR, II (serie nouă).

Pentru „pădure tînără și deasă" se folosește cuvîntul *sîhlă* sau sau *sîhléte*. Există și derivatul adjectival *sîhlós,-oásă*. Limitele unei păduri sînt marcate cu ajutorl *bórnelor* sau a *ciúhelor* (Gl). Primul termen provine din limbajul tehnicienilor silvici. Pentru al doilea (< germ. *Scheuche* „momîie, sperietoare"), vezi «St. cerc. șt.», VI, Iași, 1955, p. 235–238.

Exploatare de pădure. Vom grupa aici cîțiva termeni al căror sens se referă la operațiunile preliminare tăierii unei păduri și la denumirile date terenurilor care urmează a fi despădurite. Înainte de a începe tăiatul, *pădurea se marcă* (Gl), adică se însemnă cu toporul sau cu un ciocan special arborii care urmează a fi doborîți. Pentru determinarea volumului lemnos al unei păduri ce urmează a fi defrișată, se practică, în ultimul timp, procedeul numit *piață de experiență* (Gl) sau *piesă de esperiență* (Cl). Pădurea poate fi tăiată *cu rasu*, adică pînă

la ultimul copac, sau parțial, cîte un brad doborît la trei lăsați. În ultimul caz, parcela de pădure poartă numele de *mărcătúră*, pentru că arborii care se vor tăia sînt mai întîi marcați cu un ciocan. La Cl, despre o asemenea tăiere se spune că-i făcută *înțărcălát*. Copacii însemnați cu toporul se mai numesc și *cioplắși* (Cl).

Exploatarea de pădure poartă numele de *parchet* în toate satele anchetate. Sinonim cu el este *bolotău* (IA). În timpul lucrului, parchetul se împarte în mai multe fășii, fiecare purtînd numele de *pórție* (Bh, Cl, Gl, IA), *parcélă* (aceleași localități) sau *plásă* (PG).

S o i u r i d e c o n i f e r e. Se cunosc în satele anchetate următoarele specii de brad: *brad alb*, *molíft*, numit și *brad molid* (PG, Cl), *brad luc*, care are *cetina lungă și albicioasă*. Uneori *luc* este sinonim cu *pin* (IA) (pentru etimologie, cf. B e r n e k e r, *Sl. etym. Wörterb.*, p. 742, sub *luča*). O specie de conifer pe cale de dispariție este *tisa* (Cl, GL, PG). Consemnăm și termenul *jneápăn*, cu forma *jnépăr* -pl. *jnéperi* (PG), sau *jnápi, jnapáni* (Cl), probabil printr-o confuzie cu cuvîntul *jnapan*, care are cu totul alt sens. Aceluiași arbust i se mai spune și *ípir* (Cl) sau *íniper* (Gl). La PG, *ípirul* este cunoscut ca un „brad țepos din ale cărui fructe se face rachiu". Termenul a pătruns recent în graiurile populare, căci lat. *juniperus* a devenit *jneápăn*. O specie aparte de conifer este *crínul*, „brad *cu cetina plîngătoare*", cum ni s-a spus (la IA), precum și *tămîierul*, „un soi de brad *cu scoarța ca la cireș, care sloboade tămîie*" (PG).

Adăugăm și cîțiva termeni referitori la aspectul exterior al arborilor. Un brad mic, închircit, poartă numele de *buháș*, altul care are tulpina desfăcută în două sau mai multe brațe se numește *îngemănat* sau *brad cu feșnic* (PG). Dacă-i găunos, cu inima mîncată, putredă, i se spune *bortár*, *știubéi*, *brad stupós*, *brad bortós*, *iescár* sau *lemn atacat*. Un brad uscat din picioare este denumit *cioáblă* (Cl), *ciómp* sau *ciúng* (Cl). Arborele atacat de insecta numită *bóstriță* se numește *muscár*.

O r g a n i z a r e a m u n c i i l a p ă d u r e. Lucrătorii forestieri sînt organizați în *echipe* sau *brigăzi* de cîte 4-8 oameni. În trecut aceste grupuri se numeau *céte*. Ele ascultau de un *dragomán* sau de *zavíț* (PG). Ultimul cuvînt e rar folosit în zona de care ne ocupăm. În schimb termenul *dragomán* este des întrebuințat. Alături de el se folosesc cuvintele *antreprenor* (*întîmpinor*, *manipulant*, *șef de pîrău* sau *șef de sector*).

La pădure, oamenii locuiesc în colibe numite *súrle* sau în *barăci*. Este cunoscută în regiune baraca numită *borșeneáscă*, construită de lucrătorii maramureșeni originari din localitatea Borșa. Acest adăpost are ca trăsătură caracteristică o gaură rotundă, mare, în acoperișul circular, pentru că această construcție este rotundă. Prin această gaură iese fumul de la focul făcut direct pe pămînt, în mijlocul barăcii. Lucrătorii din Maramureș numesc această deschizătură circulară *șofréică*. Sub forma *juvléică*, cuvîntul a fost înregistrat și în zona noastră (Cl, PG) (e un derivat de la *șopru* > *șofru* + suf. *-éică*). *Baraca borșănească* are la intrare un fel de cerdac, de parmaclîc, cunoscut sub numele de *gadaráie* sau *ghidăráie*.

În timpul zilei, cînd lucrătorii sînt la muncă, în baracă rămîne un copil de 12-14 ani, numit *cáiman* (Bh, Cl, PG), *cúhăr* (Bh), *focár* sau

sócaci (Bh), care întreține focul, pregătește mîncarea, face curățenie în încăpere. Lucrătorii forestieri numesc alimentele pe care le primesc de la magazia unității unde-s angajați *magazín: am luat magazinul.*

Uneltele tăietorilor de lemne. Cu un singur termen, unelte ca *toporul, țapina, beschia* sau *joagărul* sînt numite *sarsámuri* (< magh.). Țapina are un vîrf ascuțit numit de lucrători *șpiț* (<germ. *Spitz*), iar partea unde se introduce coada de lemn se cheamă *călcîi*. Sub țapină, cînd se ridică bușteni, lucrătorii pun un căpătîi de lemn numit *támoș*, (*tamîs*) (Gl), sau *ciotóc* (Cl). Cu ajutorul lui, spunea un lucrător din Cl, *ai cîntar la țapină cînd miști butucul.* Printre *sărsamuri* trebuie trecute și *răzúșul* „fier cu care se cojesc copacii“, *pénele* folosite la despicatul trunchiurilor, *potcoávele* care se prind de încălțăminte în timpul iernii, cînd e prea mare ghețuș. Sînt cunoscute niște potcoave numite *italienești* (IA), alături de *țapinele italienești marca două chei* (IA).

Copac doborît. Munca de tăiere a unui copac cunoaște mai multe momente. Prima dată copacul *se tapează* sau *se talpează*, adică i se face cu toporul o tăietură la rădăcină, în partea unde trebuie să cadă, de obicei înspre deal. Tăietura poartă numele de *tápă* sau *háșchie* (Cl). Pentru „a tapă“ se cunosc și sinonimele *a încrestá* (PG) sau *a tăia áșchie* (Gl). Operația tăierii crengilor este denumită prin verbele *a cepurí* (derivat de la *cep*) sau *a ciontá* (Cl). Sinonimul *a cești*, de origine ucraineană,[7]) nu-i cunoscut în zona Bicazului.

După ce au fost doborîți, buștenii sînt rotunjiți cu toporul la capătul cel gros, la *húzăr*. Se spune atunci că se *olărește* lemnul la capăt (adică se face ca o oală) sau că *se teșește* (Gl). Cînd bușteanul care a fost doborît se lasă mai mult timp cu vîrful (*spicul, crucea*) netăiat și cu coaja pe el, un asemenea trunchi poartă numele de *corován*. Lemnul *jupit în c rovan* e de calitate superioară. I se spune și *rizonánt* (Gl).

Pentru „sevă de brad“ se cunosc sinonimele populare *mîjă, mîzgă* și *zămărie*. Seva de paltin, care este dulce și se bea, poartă denumirea de *mușteredáță* (Cl). Sînt demne de reținut denumirea de *urs* dată unui brad necojit (IA) și expresia *a tăia pădurea în urs*, folosită în legătură cu tăierea unei păduri în timpul iernii, cînd, din cauza înghețului, bradul nu poate fi cojit.

Partea mai groasă a unui trunchi poartă numele de *húzăr, botán* sau *turpínă*. Unii brazi bătrîni au aproape de pămînt, în lungul tulpinei, niște vine groase, umflate. Ele alcătuiesc ceea ce se cheamă *rochia bradului* (BG). Copacului căzut cu tulpina la vale i se spune *botán, huzureán* sau *turpinár*, iar celui cu vîrful la vale, *vîrșán* sau *vîrván*.

Ulucul. Acesta este termenul cel mai folosit în regiune pentru a denumi canalul prin care se transportă buștenii de pe munte în vale. Muncitorul de la uluc este numit *ulucár*, iar acțiunea făcută de el se exprimă prin verbul *a ulucărí*. Ulucul este alcătuit din butuci groși, cioplíți, care se sprijină pe niște *căsói* sau *ciúturi* (un fel de picioare ca la pod). Porțiunea dintre două *căsói* se numește *raclă de uluc*. Butucii de pe fundul ulucului, așezați pe aceste *ciúturi* sau *căsói*, alcătu-

7) Vezi V. Arvinte, *op. cit.*, [2]) p. 56.

iesc *ínima ulúcului* (Cl), *pînza ulúcului* sau *podeáua*. Butucii mai groşi de pe margine se cheamă *mărgináŕı, mărgináşi, víre* (sg. *víră*), *lăturáşi, biléŕı* (IA), *argéle* (sg. *argeá* sau *argícă*). La coturi, unde buştenii care vin la vale lovesc cu putere şi pot sări din uluc, se pun trei *argéle* una peste alta. Ele poartă numele de *taráz* (Gl, Cl). *Argélele* sînt sprijinite de nişte lemne numite *bailoáne* (< fr. *bâillon* „stîlp, proţap"). La rîndul lor, aceste *bailoáne* sînt sprijinite de *andréle* (sg. *andreá*) sau de *iópuri* sau de *contrafişuri* (Bh). Între *căsoáie* şi restul ulucului se află un lemn numit *tres*, pe care se sprijină *pînza ulúcului*. Termenii aceştia sînt adeseori confundaţi de subiectele anchetate.

Pe fundul ulucului, pentru a se micşora viteza buştenilor, se pune o placă de fier cu mai mulţi colţi, numită *clísă* (cf. s.-cr *klîs*, la B e r n e k k e r, *op. cit.*, p. 520), *mîţă* sau *şpánţă de fier* (PG). Cînd se pune un singur cui de fier mai gros, el poartă numele de *germán* sau *neámţ*. La Buhalniţa, cuvîntul *germánă* denumeşte o placă de fier cu un singur cui, prinsă pe fundul ulucului. Informatorul din P. Grinţieşului explica denumirea de *germán* sau *neámţ* dată acestor obiecte prin faptul că mai întîi procedeul a fost adus de lucrătorii germani la Cîrlibaba, către izvoarele Bistriţei, şi de aici s-a răspîndit pe întreaga vale. Un alt dispozitiv pentru micşorarea vitezei lemnelor care vin pe uluc este aşa-numitul *urs*, alcătuit dintr-un butuc greu, prins cu un capăt de o margine a ulucului şi cu cealaltă sprijinită pe marginea opusă, pe sub care trecînd buştenii se freacă şi-şi încetinesc viteza.

Locul de la capătul de sus al ulucului, unde se adună trunchiurile înainte de a fi date în vale, e numit *bofîntău* sau (*bofîltău*) (Cl) sau *parcánă* (IA, PG).

De-a lungul ulucului stau, din loc în loc, *santinélele* sau *póştele* (< germ. *Posten* „santinelă"), care au obligaţia de a anunţa eventualele stricăciuni produse în timpul lucrului sau de a transmite în sus sau în jos diferitele „comenzi" sau „semnale". Cel care îngrijeşte ulucul se numeşte *şoibár, şaibár, şubár* sau *şoáibă*. În timpul verii, acesta are grijă să toarne apă pe uluc, să-l *şpriţuiáscă* sau *să-i dea şpriţ* (< germ. *spritzen* „a stropi").

„C o m e n z i" ş i „s e m n a l e" î n m u n c a l a p ă d u r e. Lucrătorii forestieri romîni posedă un adevărat sistem de interjecţii-semnale prin care se anunţă efectuarea unor anumite operaţiuni în procesul transportului buştenilor. Unele interjecţii se folosesc la manipularea trunchiurilor cu ajutorul ţapinelor, în timp ce altele se strigă de-a lungul ulucului de către *santinele* sau *poşte*. Aproape toate aceste cuvinte sînt de origine străină.

Din prima categorie fac parte: *fórverţ!* „comandă prin care se anunţă împingerea buşteanului înainte cu ajutorul ţapinelor" (< germ. *vorwärts* „înainte"); *fux!* „comandă prin care se anunţă lucrătorii dintr-o echipă să mişte lemnul cu ţapinele de la capătul cel gros", (şi *contrafux!* „comandă prin care se anunţă că doi lucrători din echipă trebuie să înfigă ţapinele în pămînt, pentru a împiedica rostogolirea trunchiului la vale") (cf. germ. *Fuchs*, vb. fuchsen); *marína* „comandă prin care se anunţă învîrtirea buşteanului pe loc"; *páis!* „comandă prin care

se anunţă lucrătorii, aşezaţi de o parte şi de alta a lemnului, să-l salte de la pămînt cu vîrful ţapinelor, mişcînd toţi deodată aceste unelte, astfel încît trunchiul înaintează în lungul lui" *palúga!* „comandă prin care se anunţă introducerea ţapinelor sub buştean, după care lemnul este săltat de întreaga echipă" (<s.-cr. *paluga* „drug, manivelă"); *şíba!* (sau *şúba!*) „comandă prin care se anunţă împingerea lemnului de la capătul rămas în urmă" (<germ. *schieben* „a împinge", *Schub* „împingere, îmbrîncitură"); *şpiţ!* „comandă prin care se anunţă rostogolirea buşteanului cu vîrful ţapinei, numit şi *şpiţ* (<germ. *Spitze* „vîrf"); *vólta!* (sau *hei, vólta, uăi!* - Gl) „comandă prin care se anunţă rostogolirea trunchiului cu ajutorul ţapinelor".

Din a doua categorie (semnale folosite de-a lungul ulucului) fac parte: *abáuf!* (cu variantele *báuf!* sau *boáf!* „semnal prin care se anunţă că s-a produs vreo stricăciune pe uluc şi e nevoie să se înceteze lucrul"; cînd continuarea lucrului ar cauza pericole de moarte, se strigă *báuf bizúna!* (sau *bizúnia, vizúna*) (<germ. *aufheben*, la imperativ *hebe auf!*; pentru *bizúna*, cf. ital. bisogno); *báina-báina!* „semnal prin care se anunţă îngrijitorul ulucului să toarne apă pe uluc, în timpul verii, pentru ca trunchiurile să alunece mai uşor la vale" (din ital. *bagnare* „a uda, a stropi"); *dréce-dréce!* „semnal prin care se anunţă încetarea lucrului pe uluc, atunci cînd e nevoie să se pună în ordine materialul lemnos de la gura ulucului, în vale" (<s.-cr *drašavati, drešiti*); *húia!* „ semnal prin care se anunţă încetarea lucrului la amiază sau seara"; *gárga!* (şi *cárga!*) „semnal prin care se anunţă lucrătorii de la capătul de sus al ulucului că pot să dea drumul lemnelor la vale" (<ital. *caricare* „a încărca"); *ména-ména!* „semnal prin care se anunţă că trebuie date mai multe lemne pe uluc, pentru că treaba merge bine" (<ital. *menare* „a mîna, a face să meargă"); *ohí!* (sau *hohí!*) „interjecţie prin care se anunţă că s-a înţeles semnalul dat anterior"; *tiára-tiára!* „semnal prin care se anunţă îngrijitorul ulucului să toarne, în timp de iarnă, pămînt ars pe uluc pentru că lemnele vin cu prea mare iuţeală" (<ital. *terra* „pămînt"); *ocináş!* „semnal prin care se anunţă, seara, încetarea lucrului pe uluc" (<slav. *otče naš* „tatăl nostru"); *várda!* „semnal prin care lucrătorii de pe munte anunţă pe cei din vale să fie atenţi că vin buşteni pe uluc"; există şi următoarele expresii: *várdo bilánu!* „atenţie, vine un lemn greu pe uluc", *várdo vîrşánu!* „atenţie, vine un lemn cu vîrful înainte", *várda vîrvánu !* „idem", *vîrşán!* sau *vine vîrşánu uăi!* „idem", *várda crivúla!* „atenţie, vine un lemn strîmb pe uluc" (<ital. *varda*, lit. *guarda[re]*; *crivúla*, din sl. *krivъ* „strîmb", ucr. *krivúlja* „lemn strîmb").

A l t e m i j l o a c e d e t r a n s p o r t a t b u ş t e n i i. În afară de uluc, care se construieşte numai acolo unde sînt exploatări întinse, se folosesc şi alte procedee pentru scoborît trunchiurile de pe munte. Dacă, de pildă, acolo unde s-a tăiat o pădure există un pîrău, un fir de apă cu pantă mare, atunci lemnele pot fi date pe dînsul în vale. Unui astfel de pîrău cu o pantă puternic înclinată i se spune *fugár* (IA). Pentru „pantă", „loc înclinat", consemnăm şi termenii populari *hreápă, oblînc* (IA), *ţăpchiş* sau neologismele *versánt, loc forţát, loc accidentát,*

auzite la lucrători din P. Grințieșului. Uneori, pentru ca lemnele să nu se oprească în mersul lor pe pîrău la vale, se fac unele lucrări de amenajare, punîndu-se scînduri pe margine sau, cum spun subiectele anchetate, acum *se face plancă pe pîrău, se plăncuiește pîrăul*. Termenul *plancă* are și sensul de „uluc construit pe o coastă de munte (<germ. *Panke* „scîndură", *planken* „a îmblăni cu scînduri").

În lipsa unui pîrău sau a unei pante mari, pe care buștenii pot veni aproape singuri la vale, transportul se face cu ajutorul boilor sau cailor. Parchetul unde se poate folosi acest mijloc de transport se cheamă *loc de boi* (PG). Buștenii sînt legați de tînjala vitelor cu ajutorul *cioflîncului*. Acesta este alcătuit dintr-un lanț cu o verigă mai mare numită *ză* (pl. *zăle*), în care este introdus un cui gros de fier numit *fîrgău* (pl. *fîrgăie*) sau *furgău*. În localitatea Călugăreni i s-a spus *vîrtej*, aici *furgău* avînd sensul de „lanț prevăzut cu o verigă mai mare, în care se bagă *dreáva* (=ceatlăul), ca să se strîngă lemnele pe car". Termenul *cioflînc* este de origine săsească (v. *D. Acad.*), iar *fîrgău* de origine maghiară (magh. *forgó* „vîrtej"). De acest *fîrgău* este legată o pană de fier numită *pana cioflîncului* (Cl), *pană la cioflînc* (Gl) sau *pană de cioflînc* (PG). Cuiul de fier cu ajutorul căruia se prinde *cioflîncul* de tînjală poartă numele de *crampón*.

În pădure, buștenii se tîrăsc pe un drum numit *patláj* (cf. sl. *podložiti* „a pune, a așterne"), de-a curmezișul căruia sînt așezate din loc în loc niște lemne numite *mîzgari*, care au rostul de a ușura alunecarea trunchiurilor la vale. Dacă nu se pun acești *mîzgari*, atunci, cum spunea un informator, *bradul îmbrîncă cu botul în glod*. Acțiunea de așezare a acestor lemne de-a latul drumurilor de munte se denumește cu verbul *a pătlăjí (drum pătlăjit), a mîzguí (drum mîzguit)* sau *a argelá (drum argelat)* (Cl, Gl).

Pentru acțiunea de scoborîre a lemnelor de pe munte, indiferent dacă aceasta se face cu ajutorul ulucului, pe *plancă*, pe pîraie sau cu vitele, se folosește, în toate localitățile anchetate, verbul *a corhăní*, derivat de la *corhánă* „rîpă mare, ridicătură de teren". Este de asemenea cunoscut derivatul, nume de agent, *corhănitór* „muncitor care lucrează la scoborîtul lemnelor".

L o c d e s p ă d u r i t. Cînd s-a terminat de cărat lemnul dintr-o exploatare forestieră rămîn pe loc *hréșturi* sau *vreáscuri* (PG) sau *ciúturi* (Gl). Pentru că pe un asemenea loc crește planta numită *zmídă*, locul se cheamă și *zmidărie* (Cl). Termenul *curătúră*, ca și în alte părți, denumește tot un „loc de pe care s-a tăiat pădurea", iar *pîrlitúră*, „locul unde a ars o pădure". Cînd crește planta numită *șuvár*, locul despădurit se numește *parchét șuvár* (Cl). Consemnăm și pe *răsturnătúră* „pădure doborîtă la pămînt de vînt" (Cl), cu sinonimul său *cládă* (IA).

În ultima vreme se pune în practică măsura de a planta cît mai repede terenurile despădurite. Locul unde s-a efectuat această operație, pe care cresc puieți de brad, se cheamă *împlîntație* (adică *plantație*).

B. *Transportul lemnului*

Termenii care urmează aparțin celui de-al doilea moment mai important din munca la pădure. Este vorba de transportul buștenilor din pădure la fabrici, către locurile de prelucrare. În zona anchetată nu există astăzi o cale ferată forestieră, care însă, după cum spun localnicii, a existat altădată pe valea Secului, de la poalele Ceahlăului pînă la apa Bistriței. În regiune, cum am arătat mai sus, a funcționat acum vreo 50 de ani și un funicular. Astăzi lemnele se aduc pînă la Bistrița mai mult cu camioanele. De aici ele sînt legate în plute și transportate spre Piatra-Neamț, Bacău etc.

Schela de plute. Locul de pe malul Bistriței unde se depozitează lemnul și se leagă plutele e cunoscut sub numele *schélă*. Aici lemnul se așază mai întîi în *stíve, se stivuiește*. El poate fi *stivuít cadrél*, adică așezat în rînduri în curmeziș, unele peste altele (se spune și *stívă în cadrél* sau *stívă cadríl* (Gl) sau poate fi *stivuit normál* sau *grămádă*. Sub *stive* se pun niște lemne lungi numite *lungoáne*. Schelele sînt situate în locurile unde apa Bistriței merge domol, formînd așa-numitele *dólii* sau *bălți*, unde *apa-i moartă ca-n cofă* (PG).

Amenajarea rîului pentru plutărit. Pentru a menține un debit de apă constant, necesar plutăritului, de-a lungul rîurilor de munte se construiesc diferite *instalții* (PG). Cea mai importantă este *háitul* „stăvilar, zăgaz" (cuvîntul este, probabil, de origine maghiară) sau *șpráițul* (PG). Ultimul termen vine din germ. *Spreize*, care însă înseamnă „proptea". Modificarea semantică s-a produs pe terenul limbii romîne. În bazinul superior al Bistriței, *șpraiț* înseamnă „perete la hait în care lovește apa" sens oarecum mai apropiat de cel originar. Cu cît ne îndepărtăm de regiunea nordică, unde influența germană este mai puternică, termenul apare cu sensuri mai deosebite. În afară de „hait" el mai are și sensul de „canal prin care iese apa din *hait* o dată cu plutele" (Gl). Canalul prin care se scurge apa din hait, numit *șlaiț* (< germ. *Schleuse*) sau *radiér* (PG), se termină jos cu o *ráclă plutitoáre* sau *flútur* (< germ. *Fluder*) „o tablă din butuci fixați cu un capăt de acest canal, iar cu capătul opus lăsați să plutească pe apă, ușurînd astfel înscrierea plutelor, care vin cu mare viteză din stăvilar, în curentul de apă al rîului. La unele stăvilare sînt mai multe porți prin care iese apa, de regulă trei: *poárta principálă*, pe unde trec și plutele, și două *stărpuri* laterale, pe unde se scurge apa cînd stăvilarul e plin.

Pentru normalizarea cursului rîurilor de munte se mai folosesc și următoarele construcții: *cășițe* (sg. *cășiță*) (pentru originea căruia v. Gr. Rusu, *Etimologia cuvîntului cășiță*[8]), *farșíne* „întărituri de nuiele pe malul apei" (cf. germ. *Faschine*, ital. *fascina*, fr. *fascine*), *gărdúșuri, căsói, rácuri, șláidăre* (< germ. *Schleuder*). În ultimul timp s-au construit pe parcursul Bistriței așa-numitele *purífuri*. Termenul a fost discutat în paragraful despre elementele ucrainene.

8) În «Cercetări de lingvistică», an. I, Cluj, 1956, p. 141—143.

P l u t a. Înainte de a se lega sub formă de plute, trunchiurile sînt asortate după mărime, calitate etc. Ele se așază pe un drug cu două picioare numit *țap*. Pluta este compusă din mai multe *táble*, numite și *căpătîie* sau *bócuri*. Numărul lor poate varia de la 3 pînă la 7, 8 sau, rar, și mai multe. Tabla din față poartă numele de *buzár* sau *fruntár*, cea de la mijloc de *mijlocár*, iar ultima de *curár* (i se spune și *cur de plută* — Cl, Gl). Între prima și ultima tablă sînt mai mulți *mijlocári*. Partea din față a primei table se cheamă *buză, buza plutei*, iar partea din spate a aceleiași table, *huzăr*. Pe prima tablă este instalată *cîrma*, alcătuită dintr-un lemn lung, cioplit, numit *condéi*, și dintr-o scîndură prinsă de acesta numită *lopată* sau *leafă*. Cîrma e fixată în *jugul* plutei, la rîndul lui fixat pe *călădău* „lemn gros care leagă capetele buștenilor dintr-o plută". Specifică pentru regiunea Bicaz este denumirea de *talmíz* sau *talmíj* dată acestui lemn, denumire pe care nu am întîlnit-o în alte locuri de pe valea Bistriței. Pare a fi un cuvînt de origine turcă, însă nu putem spune sigur.

Cuiul de lemn în care se fixează *cîrma* poartă denumirea de *restéu, tiúz* sau *tiuzác*. Pe marginea fiecărei table se pun niște butuci mai lungi decît ceilalți, cu scopul de a feri tabla următoare de izbirea în mal, la cotituri. Se numesc *mărgináși* (sau *mărginári*), *arípe* sau *argéle*. Există, la fiecare tablă din plută, o *argică lungă* și o *argică scurtă*. În partea din urmă a fiecărei table se pune un lemn de-a curmezișul care se cheamă *cordár* sau *píhlă* (și *pihlár*) (IA) (< ucr. *piliha* „butuc, căpătîi"). Tablele se unesc unele de altele cu *șprăngi* sau *gînjáre*. Asupra unor termeni ca *pălimár, ciocîrlíe, cazîc, poinoc, poiánt* etc., de care ne-am ocupat mai sus, nu mai insistăm.

T r a n s p o r t u l p l u t e l o r. *Firul apei* pe unde trebuie ținută pluta în mersul ei se mai numește și *șípot, șfórul ápei, álbia apei* (PG), *strúnga apei*. Locurile din parcursul rîului unde se adună crengi, mîl, bușteni, care pot periclita plutăritul, poartă numele de *agéstru* sau *jneámăt*. Dacă se întîmplă să se sfărîme una sau mai multe plute, se formează o *închisoare de plute*, numită și *zahátă*. Expresia *a da pluta de buză* înseamnă a o conduce cu prima tablă către unul din maluri. Cînd pluta are prea mare viteză, cîrmaciul o apropie de maluri ca să se frece de bolovani și să-și încetinească mersul. Pentru aceasta folosește expresia *a dolií pluta*. Cînd o plută este ajunsă de alta, plutașul de pe prima plută strigă către cel care vine: *doliéște uăi!* Cunoscutele „comenzi" *la pădure!* și *la cîmp!*, prima însemnînd „la dreapta!", iar cealaltă „la stînga!", stau în legătură cu configurația văii Bistrița mai ales de la Piatra-Neamț la vale. Aici, într-adevăr, la dreapta sînt munții acoperiți cu păduri, iar la stînga e cîmp deschis. De la Bacău în jos, unde ambele laturi ale rîului au cam același aspect, comenzile de mai sus sînt înlocuite prin *la Muntenia!* „la pădure!, la dreapta!" și *la Moldova!* „la cîmp!, la stînga!".

C. *Ferăstrăul de apă*

Cum am arătat mai înainte, al treilea grup de termeni referitori la exploatarea lemnului ține de gaterul țărănesc de apă. Terminologia

de aici nu-i prea bogată. Iată cîteva exemple. Apa adusă pe *lătóc* pune în mişcare roata *gaterului*. Aceasta învîrte *grindéiul*, care, la rîndul său, pune în mişcare altă roată numită *călătău* (Hg), *buzdugán* (IA), pentru că are o greutate într-o parte ca la roţile de la locomotivă, *buzdugán alergătór* (PG) sau *bold* (PG). De această roată este prinsă o bielă, un lemn care transmite mişcarea la *jug*, numită *şuştáng* (IA), *ştángă* (Hg), *tînjálă* (PG). *Jugul* ferăstrăului de apă fixează *pînza* (eventual *pînzele*) care taie buştenii în scînduri. *Jugul* este stăpînit de patru *mănúşi*, *străji*, sau *ursói* (IA). Butucul din care se scot scînduri este aşezat pe un fel de platformă mobilă numită *canapeá* (Hg, PG) sau *car* (IA). *Canapeaua* alunecă pe nişte suluri de lemn, fixate în postamentul ferăstrăului, numite *válţuri* (PG), *súluri de transport* (Hg) sau *vălătúci* (IA). Aceste *válţuri* au la mijloc un şanţ prin care merge *ínima canapélei* adică muchia de dedesubtul *canapelei* care nu-i dă voie acesteia să joace pe postament. *Canapeáua* este mişcată, înspre *jugul* cu *pînza* care taie, de un dispozitiv numit *transpórt* (Hg, PG). El este alcătuit dintr-o *roată de transport* (IA), pusă în mişcare de o curea legată de osia roţii numită *buzdugan*. Întreaga instalaţie pe care-i fixată *canapeaua* se cheamă *capra mare* (PG) sau *postamentul joagărului* (Hg). Dimensiunile scîndurilor se stabilesc cu un dispozitiv numit *model*.

II. *TERMINOLOGIA AGRICOLĂ*

Spre deosebire de exploatarea lemnului şi de plutărit, care sînt îndeletniciri relativ recente în regiunea de care ne ocupăm, agricultura, creşterea vitelor şi păstoritul, industria casnică textilă, morăritul şi altele sînt ocupaţii străvechi. Dacă pe baza lexicului profesional şi a unor documente s-a putut schiţa un istoric, destul de incomplet, al exploatării lemnului şi al plutăritului pe valea Bistriţei, stabilindu-se şi anumite perioade în evoluţia acestor îndeletniciri, nu se poate face acelaşi lucru şi pentru agricultură sau păstorit, de exemplu, a căror terminologie de specialitate s-a constituit cu multe veacuri în urmă şi a rămas aproape neschimbată pînă astăzi. În timp ce tehnica modernă a adus mari schimbări în procesul muncii la pădure, care schimbări se reflectă şi în lexicul profesional, îndeletniciri ca agricultura, păstoritul, morăritul sau industria casnică textilă, în special într-o regiune muntoasă, cum e valea Bistriţei, se resimt în mai mică măsură de influenţa unei asemenea tehnici. O fază nouă în evoluţia profesiunilor menţionate începe abia în zilele noastre. Totuşi, pentru că termenii care atestă această fază nouă sînt încă prea puţini, nu vom stabili pentru îndeletnicirile următoare straturi terminologice, aşa cum am făcut în capitolul precedent.

Prezentarea materialului în capitolele următoare va fi deosebită faţă de cea din capitolul precedent şi pentru faptul că terminologia profesiunilor respective a mai stat în atenţia filologilor, fie în lucrări speciale, cum sînt ale lui Ovid Densusianu asupra păstoritului[9]), morărit-

9) Ovid Denusianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului*, curs universitar ţinut în anii şcolari 1933-1934 şi 1934-1935.

nografia lui Al. Bocănețu asupra terminologiei agricole [10]) sau a lui Sever Pop și Șt. Pașca asupra terminologiei calului[11]), fie în lucrări cu caracter etnografic și folcloric sau în diferite articole, note etimologice, glosare etc., răspîndite aproape în toate revistele cu caracter filologic apărute la noi de mai bine de jumătate de veac încoace. Aproape toți termenii specifici agriculturii, păstoritului, industriei casnice textile, morăritului și altor meșteșuguri sînt înregistrați și explicați de dicționarele existente. O contribuție însemnată la cunoașterea și repartiția teritorială a acestui lexic aduce și *Atlasul lingvistic romîn*. De aceea noi nu vom face aici discuții de amănunt asupra originii termenilor luați în discuție, ci — avînd în vedere faptul că populația acestei regiuni va fi dislocată — vom prezenta lexicul specific îndeletnicirilor respective mai mult descriptiv, menționînd, prin urmare, și unele cuvinte foarte cunoscute și răspîndite pe întreg cuprinsul țării. Raportările la *Atlasul lingvistic romîn* vor fi făcute numai în cazurile cînd va trebui să întregim imaginea ariei lingvistice a termenului discutat.

Terminologia agricolă din această regiune nu se deosebește în general de cea folosită în restul teritoriului locuit de romîni și în special de cea folosită în Moldova. Principalele faze de lucru, unelte agricole, feluri de cultură etc. au și aici aceleași denumiri. Astfel, se folosesc și aici, cu sensurile cunoscute, termeni ca *ciúhă, délniță, hat, hotár*. Alături de *délniță*, pentru „fășia de pămînt îngustă și lungă" se mai folosesc și cuvintele *dîrjúncă*, cu varianta *durjúncă*, și *șúșuiță* (Hn).

Terenuri de cultură. Un pămînt moale, mlăștinos, în general impropriu pentru agricultură, este numit *báhnă, loc băhnós, mocirlă*, dar și *mocioárcă* (IA). Un teren umed și puțin adîncit poartă denumirea de *toloácă* sau *șiștoácă* (IA). Dintre ceilalți termeni cu care se denumesc în regiune anumite terenuri după compoziția sau configurația lor, menționăm pe *hléi, pămînt hleiós, ponór, pămînt zgurós*, cu sensurile cunoscute. Alături de *pîrloágă*, am înregistrat și forma *priloágă* (IA), mai apropiată de etimon (<vsl. *prĕlogŭ*), pe care ALR, I, harta 7, o notează numai în punctele 172 (Arpașul de Jos-Făgăraș) și 551 (Pipirig), iar sub forma *prilóg* și în punctul 386 (Marginea-Bucovina).

Pentru a-l face bun de cultură, un ogor secătuit se *gunoiéște* sau se *tîrléște*, adică se împrăștie pe el *tîrlă* „bălegar de ovine sau de bovine" ori se mută pe el, din loc în loc, *tîrla* „ocolul mare al oilor". Terenul gunoit astfel se numește *tîrlitúră* sau *loc tîrlít*. ALR, I, harta 13, înregistrează verbul *tîrlí* numai în punctele 551 (Pipirig) și 365 (Ciocănești-V. Dornei). Se pare că derivatele de mai sus ale cuvîntului *tîrlă* formează o arie în partea muntoasă a Moldovei de nord, cuprinzînd și regiunea anchetată de noi.

Plugul. În satele anchetate, *cotiúgă* nu are decît sensul de „car, căruță, cu două sau cu patru roate", nu și pe cel de „roatele plugului",

10) Al. Bocănețu, *Terminologia agrară în limba romînă*, în «Codrul Cosminului» anul II (1925), și III (1926), p. 120–274.

11) Sever Pop, *Cîteva aspecte din terminologia calului* și Șt. Pașca, *Terminologia calului: părțile corpului*, «Dacoromania», anul V (1929), p. 51–337.

ca în alte părţi din Moldova. Pentru acest din urmă sens se folosesc aici expresii ca *roatele plugului, roate de plug*. La Bh am înregistrat şi expresia cu caracter neologistic *trenul plugului*. Dintre cuvintele care denumesc părţile plugului propriu-zis, se întîlnesc şi aici termenii sinonimi *cormánă* şi *cúcură*, apoi *brăzdár, bîrsă, broáscă, cuţit* (lat şi lung) *grindéi, pláz, schimboáie* etc. Datorită faptului că plugul este aici o unealtă mai rară decît în părţile unde agricultura reprezintă îndeletnicirea de bază, unii termeni dintre cei menţionaţi ori nu sînt cunoscuţi de către mulţi dintre locuitorii satelor anchetate, ori sînt confundaţi între ei. Astfel, la Hn unii informatori ne-au răspuns că nu cunosc cuvîntul *cormánă*, iar alţii ne-au spus că e tot una cu *bîrsa*. În aceeaşi localitate, însă, se foloseşte în mod propriu sinonimul lui *cormánă*, termenul *cúcură*. În localităţile unde este mai cunoscut termenul *cormánă* se poate primi răspunsul că *cúcură* denumea partea respectivă numai la plugurile de lemn. Şi cuvîntul *bîrsă* este adesea confundat, fie cu *plaz*, fie cu *grindéi*. O confuzie asemănătoare între *plaz* şi *bîrsă*, într-un răspuns dat cu oarecare ezitare, înregistrează şi ALR, I, hărţile 21 şi 22, în punctul 551 (Pipirig), din apropierea regiunii anchetate de noi, precum şi în nordul Moldovei şi al Ardealului. Probabil că această confuzie se explică prin faptul că la plugurile de lemn *bîrsa* era o piesă aparte, pe cînd la pugurile de fier ea a intrat în grupul de piese care alcătuiesc *plázul*.

Grapa. Termenul obişnuit pentru unealta cu care se sfarmă bulgării de pe arătură este *grapă*. Unii locuitori cunosc şi sinonimul *borónă* (sau *boroánă*), dar fac observaţia, confirmată şi de ALR, I, hărţile 34 şi 35, că aceste cuvinte se folosesc numai la cîmp, adică în partea deluroasă a Moldovei. Mai numeroşi sînt termenii folosiţi pentru denumirea bucăţilor de lemn în care se înfig *cuiele* sau *colţii* de lemn sau de fier ai grapei. În PG am înregistrat termenul *fălcică* (pl. *fălcéle*), pe care ALR, I, harta 36, îl înregistrează şi în punctul 228 (Topliţa). În Hn am notat cu acest sens expresia *amnari de grapă*, apoi pe *dalţári, delţári, dealţári, ghealţári gilţári*, variante ale cuvîntului *zbilţág* (neatestat cu această formă). Termenii *grindéi* (Bh) şi *lemne de grapă* (Se) sînt înregistraţi de harta pomenită şi în alte localităţi din apropierea regiunii anchetate de noi.

Bucăţile de lemn care leagă între ele părţile grapei discutate mai sus se numesc *chingi, curmezişuri* şi *stinghii*.

Plante cultivate. Planta cerealieră care se cultivă cel mai mult, aproape exclusiv, în această regiune este porumbul, numit în general *popuşói* sau *păpuşói*, dar şi *porumb*. Dintre soiurile de porumb cultivate aici, mai răspîndit este aşa-numitul *popuşoi moldovenesc* sau *hăngănesc*, după numele localităţii Hangu. Răspîndit este şi soiul numit *ciocantín*. *Colţul calului* şi *roşcánii* sînt soiuri mai puţin preferate, pentru că nu au timpul necesar să se coacă, din cauza climatului în general răcoros. Porumbul semănat des, pentru a fi cosit şi folosit ca nutreţ, se numeşte în regiune *coşolínă*, termen pe care harta 120 din ALR, I, consacrată acestei noţiuni, îl înregistrează numai în punctul 514 (Corop-

ceni-Iaşi). În legătură cu termenii care se referă la cultura porumbului, menţionăm faptul că în regiunea anchetată se foloseşte atît forma general moldovenească *a prăşí*, cît şi forma *a prăşuí*, care alternează cu prima pe o arie mai mare din partea muntoasă a Moldovei (v. şi harta 100, din ALR, I, unde se atestă forma *a prăşuí* în punctul 228, Topliţa). Alături de forma *prăşít*, în expresii ca *prăşítul dintîi* sau *prăşítul de-al doilea*, se întîlneşte şi forma *prăşilă*.

Ca în aproape tot nordul Moldovei şi în Bucovina, cel de-al doilea sau al treilea fir de porumb care creşte din aceeaşi rădăcină se numeşte *copiléţ*. În IA am înregistrat şi expresia *porumbul a îngemănoşít*. Harta 103, din ALR, I, notează pentru această noţiune cuvîntul *îngemănat* numai în punctele 574 (Mihăileni-Bacău) şi 362 (Borşa). Pentru „polenul de pe spicul porumbului" se foloseşte în general termenul *praf*. Uneori se întîlneşte şi neologismul *polen*. Fazele prin care trece ştiuletele de porumb pînă ce se coace au şi aici aceleaşi denumiri, ca aproape peste tot în Moldova: *păpuşoi urzít* sau *înurzít*, cînd abia încep să se recunoască grăunţele pe ciocălău, *păpuşoi în lapte*, cînd grăunţele sînt formate, dar pline cu un lichid cleios, şi *păpuşoi în ţinte*, cînd grăunţele încep să se coacă.

După ce s-a copt, porumbul *se culege*, adică se rup *păpuşile* de pe *strujéni*. În satele Hn şi Bh, pentru „rădăcinile de porumb care rămîn pe ogor după ce se taie strujenii" am notat termenul *cotóri* (pl), pe care harta 116, din ALR, I, îl înregistrează numai în două puncte din Ardeal şi, sub forma *cotoáre* (pl.), în cîteva localităţi din Bărăgan şi Dobrogea. Păpuşile *se desfácă*, adică se înlătură *penele* sau *pănuşile* de pe ştiuleţi. Ştiuleţii răi se numesc *códină*. Strujenii se taie, se fac *snop*, apoi *glugi* (sg. *glugă*). Locul de pe care s-a recoltat porumbul se numeşte *ciucălăíşte*.

Dintre păioase, aici se cultivă foarte puţin grîul şi ovăzul. De cele mai multe ori ovăzul se coseşte de verde, pentru nutreţ. De aceea, terminologia referitoare la uneltele cu care se recoltează păioasele este săracă şi, uneori, imprecisă. Grîul se recoltează cu secerea sau cu *hreápca* „coasă prevăzută cu un cîrlig pentru adunatul firelor de grîu cu spicele în aceeaşi parte, spre a se putea lega mai uşor în snopi". Operaţia se numeşte *a hrepcuí*. O grămadă mică de snopi de grîu se numeşte şi aici *cláie*. Sperietoarea pentru păsări, pusă într-un ogor de grîu sau de cînepă se numeşte, ca aproape peste tot în Moldova, *ciúhă* sau *momîie*, cu variantele *mămîie* şi *mămúie* (v. şi ALR, I, harta 46).

După ce s-a secerat, grîul *se bate* cu *îmblăcíul*. Alături de forma *îmblăciu*, am notat la Hn şi *mlăciu*, iar la IA forma *umblăcíu*, rezultată desigur prin apropierea făcută de informator între numele uneltei respective şi verbul *a umbla*. Nici unul din subiectele anchetate nu ne-a comunicat vreun termen special pentru fiecare dintre cele două capete de lemn care alcătuiesc *îmblăciul*. Cureaua care le leagă între ele se numeşte la Hangu *potîng*. Vînturatul grîului se face cu un *căúş*. Termenul *vînturíşcă*, înregistrat numai la Hn, denumeşte maşina de vînturat grîul. Locul de pe care s-au recoltat păioasele se numeşte peste tot *miríşte*.

Dintre legume, mai intens se cultivă aici cartoful. Pentru denumirea acestei plante, termenul cel mai răspîndit, aproape singurul folosit curent, este *cartoáfă* sau *cartófă*. Se cunosc, însă, şi termeni ca *pitióci* (pl.), despre care localnicii spun că se folosea mai de mult, *barabúle* (pl.), şi *bulughéne* (pl.), cuvinte pe care le aud — spun ei — în vorbirea ardelenilor. O altă legumă cultivată mai mult aici este şi varza. Alături de cuvîntul *varză* se întîlneşte frecvent şi *curéchi*.

C o a s a ş i r e c o l t a r e a f î n u l u i. O terminologie mai bogată şi mai precisă am întîlnit în domeniul recoltării fînului, datorită faptului că munca respectivă constituie aici o preocupare de prim ordin în lunile iulie şi august şi angajează atît pe bărbaţi cît şi pe femei. Unealta principală în această operaţiune fiind *coasa*, vom prezenta mai întîi terminologia referitoare la diferitele ei părţi. Ca aproape peste tot teritoriul dacoromîn se întîlnesc şi aici termenii *bátcă*, *brăţáre*, *gura coasei*, *măseaua coasei*, *pînza coasei*, *toc* (în care stă *arcérul*), *toporîşte*, *varga coasei*. Menţionăm faptul că gresia cu care se ascute coasa se numeşte *arcer;* foarte rar se foloseşte şi termenul *cúte*, care denumeşte aici îndeosebi piatra cu care se ascute toporul. Mănunchiul coasei, fixat la mijlocul toporîştei se numeşte peste tot *picior*. Termenul *cîrligătúră*, cu sensul de „picior la coasă", comunicat de un informator din Hn, credem că este o creaţie spontantă a subiectului respectiv, care nu-şi aducea aminte, ori nu cunoştea, cuvîntul *picior*, folosit în mod curent în localitate. La crearea termenului a contribuit şi faptul că acest mîner este îndoit, are formă de cîrlig.

Oarecare bogăţie lexicală am întîlnit în această regiune cu privire la uneltele de bătut coasa. În general, *batcă* se numeşte, la un loc, şi bucata de fier, nicovala, pe care se bate coasa, şi bucata de lemn în care este înfiptă nicovala. Uneori, însă, după cum am fost informaţi în Hn, se distinge între *batca* propriu-zisă, adică nicovala, şi *bătcălăul*, adică bucata de lemn în care stă nicovala. La Se, *bătcălăul* se numeşte *bătălău*, iar la Ch, datorită formei lui şi faptului că stă înfipt în pămînt, i se spune şi *ridíche*. Pentru aceleaşi obiecte am înregistrat la Bh şi expresia *lemn de batcă*. Toate uneltele de bătut şi ascuţit coasa, pe care cosaşul de obicei le duce la cîmp într-o traistă, se numesc la Hn *bătcăláie*, la Ch *bătăcănéle*, iar la Se *traista cu ciocanele*.

Scobitura făcută în toporîşte, căptuşită uneori cu o bucată de tablă mai groasă, în care intră *căţelul* coasei, se numeşte în toată regiunea anchetată *fleáşcă*. Termenul, neînregistrat cu acest sens în dicţionarele noastre, este probabil la origine germ. *Flasche*, în general cu sensul de „butelie", „carafă", dar care se poate ca în graiurile germane din Ardeal şi din Bucovina să aibă şi vreun sens mai apropiat sau chiar identic cu cel înregistrat aici. Un alt exemplu în care germ. *Flasche* a devenit *fleaşcă*, în vorbirea romînilor din Ardeal şi din Bucovina care au făcut armata la austrieci, este *ferfleaşcă* „ploscă", „bidon" (< germ. *Feldflasche*).

Pentru „locul de pe care se recoltează fînul" se folosesc în regiune trei termeni: *cosíre*, *fînáţ* şi *ţárină*, avînd cîteodată şi nuanţe semantice care-i deosebesc între ei. De exemplu, unui teren cu fînul

încă necosit i se spune *fînáţ*, iar după ce s-a luat fînul de pe el, *cosíre* sau *ţárină*. Alteori *cosíre* are sensul de „loc de cosit", fie înainte, fie după ce s-a luat fînul de pe el. Harta 122, din ALR, I, care înregistrează pe *fînáţ*, cu sensul de mai sus, în majoritatea punctelor anchetate, nu înregistrează în nici un punct termenul *cosíre*. Cu sensul de „loc de pe care s-a cosit fînul", însă, cuvîntul *cosíre* este notat de ALR, I, harta 125, în mai multe puncte din Moldova. Fînul cosit, dar neadunat, se numeşte peste tot *pológ*, iar cît rezultă din adunatul unei brazde şi care se poate lua o dată cu furca se numeşte *porşór* (pl. *porşóri*). Harta 131, din ALR, I, înregistrează termenul *porşor*, cu acest sens, în mai multe puncte din ţară, între care 228 (Topliţa) şi 551 (Pipirig), din vecinătatea regiunii cercetate. Brazdele adunate în *porşóri*, înainte de a fi făcute *căpiţă*, se numesc (la Hn şi Ch) *rînd de porşóri*. Termenul *vălătuc*, notat de ALR, I, harta 129, pentru această noţiune, în numeroase localităţi din apropierea regiunii anchetate de noi, nu este cunoscut aici. În IA şi Se am notat cu acest sens cuvîntul *córi*, neînregistrat de harta menţionată mai sus, unde apare numai forma de plural *coritúri*, (de la sg. *coritúră*), în punctul 365 (Ciocăneşti). Iarba nouă care creşte după cosit se numeşte peste tot *otavă*.

Din căpiţe, fînul este adunat în *clăi*, *stoguri* sau *girézi*. *Cláia* este mai mică decît *stógul*, iar diferenţa dintre *stog* şi *gireádă* constă în faptul că stogul este rotund, pe cînd *gireáda* este lungă şi subţire, făcută pe trei sau patru *prepeleci* (sg. *prepeleác*). Partea din claie, stog sau gireadă pînă unde începe vîrful se numeşte *pódină*, iar clăditul se face cu *fúrca* (dacă-i de fier) sau cu *ţăpóiul* (dacă-i de lemn) numit *turchinar* sau *durghinár* (IA). La vîrful grămezilor respective de fîn se lucrează cu furca sau cu ţăpoiul numit peste tot *vîrvár*, iar operaţia se numeşte a *vîrvuí* (stogul etc.). Pentru ca vîntul să nu împrăştie fînul adúnat, pe vîrful clăilor şi stogurilor sau al girezilor se pun *prăştini* (sg. *prăştină*), numite la Hn şi *prăjini* (sg. *prăjină*).

Pe lîngă fînaţul natural, pentru nutreţ se mai cultivă în regiune *lucerna* şi *trifoiul*. Buruienile nefolositoare, care de obicei se ocolesc cu coasa cînd se întîlnesc în fînaţ, se numesc la IA *bîlii*, iar la Se şi în alte localităţi şi *ogréji*. Tot *ogréji* se numesc la Hn resturile de fîn care rămîn în ieslea vitelor. În general, însă, pentru „resturile de fîn care rămîn după ce au mîncat vitele" se foloseşte termenul *túrişte*, cu varianta *tórişte* (Hn). Fînul mărunt, care rămîne pe fundul carului, după ce s-a descărcat, se numeşte peste tot *stróh*. La IA am notat, cu acelaşi sens, şi forma *strohărie*, derivat colectiv de la *stróh*, cu sufixul *-ărie*. Comparînd răspunsurile primite de noi cu datele oferite de ALR, I, harta 132, constatăm că aria lui *stróh* cuprinde aproximativ nordul Ardealului şi partea muntoasă a Moldovei de nord, regiune în care se întîlnesc şi alte elemente de origine germană.

M i j l o a c e d e t r a c ţ i u n e. Trecînd acum la prezentarea terminologiei referitoare la mijloacele de tracţiune folosite în mod obişnuit de populaţia acestei regiuni, menţionăm în primul rînd *carul*, tras de boi, şi *căruţa*, trasă de cai. Pentru ambele mijloace de transport po-

menite se foloseşte şi termenul *cotiúgă*. Iarna tracţiunea se face cu *sania* şi cu *sanciul* (v. mai jos).

C a r u l. Părţile carului au în general aceleaşi denumiri ca şi în restul Moldovei. Deşi majoritatea carelor sînt astăzi cu osii şi cu legături de fier, am întîlnit informatori care cunosc încă şi termeni specifici carelor de lemn. Bucata de lemn pusă deasupra osiei se numeşte *perinóc* sau *podul osiei*, dar şi *dric* (pl. *dricuri*). La Hn am înregistrat şi diminutivul *perinogáş*. Perinocul este fixat pe osie cu ajutorul *tarîngilor* (sg. *tarîngă*); la Hn *tarînci* (sg. *tarîncă*). La *dricul de dinainte*, pe perinoc se sprijină *vîrtejul* sau *benchiúşul*. Unii informatori confundă *vîrtejul* cu *perinocul* (v. şi ALR, I, harta 343, intitulată „vîrtej (la căruţă)", care înregistrează în punctele 551 (Pipirig) şi 386 (Marginea-Bucovina) răspunsul *perinóc*, la întrebarea privitoare la *vîrtej*). Ca să nu se răstoarne carul la cotituri, *vîrtejul* se mişcă pe un semicerc mare de fier, prins de *perinóc* şi sprijinit pe o bucată de lemn numită *splină*. Acest semicerc de fier se numeşte în general *cranţ* sau *cranţă* (IA), dar şi *colác* (Se) sau *coroánă* (CH). Bucăţile de lemn sau de fier care leagă *proţapul* ori *óiştea* de perinoc, precum şi *dricul de dinapoi* de *inima* carului sau a căruţei, se numesc *craci* (sg. *crac*), *colţári*, *corzi* (sg. *coardă*) şi *lămbi* (sg. *lámbă*). Pentru „cracii de la dricul de dinapoi" am înregistrat la Hn şi termenul *gemănări*.

Termenii care se referă la *roată* şi la părţile ei sînt cei în general cunoscuţi în Moldova: *butúcul* (roţii), *cercuri* (la butuc), *spiţe*, *obézi* (sg. *obádă*), *şină*, *búcşă*; *mutelcă* (la capătul osiei). Pentru „butuc (la roată)" am înregistrat şi termenul *căpăţînă* (Hn). Expresiile *a încălţa* (o roată) „a-i pune numai obezi noi" şi a *împintena* (o roată) „a-i pune spiţe şi obezi noi", larg răspîndite în Moldova, le-am înregistrat şi în această regiune. Dintre termenii care se referă la carul de lemn, rar întîlnit astăzi în regiunea anchetată, am notat pe *bleáh*, la Hn, şi pe *prodúşcă*, la IA şi Se, însemnînd acelaşi lucru: „bucată de tablă cu care se înveleşte capătul osiei, la carul de lemn, ca să nu se roadă sau să se aprindă prin frecare". Şuruburile cu care se fixează şina pe roată se numesc *şináre* (sg. *şinar*).

Coşul carului sau al căruţei se fixează între *ţepúşe* (de lemn şi căptuşite cu fier), care sînt înfipte în capetele vîrtejului. La carul de lemn, *ţepúşa* se sprijină pe capătul osiei cu ajutorul *léucei*. Leasa care se pune pe coşul carului, cînd se cară fînul, se numeşte în general *córcie*, dar şi *corlátă* (Se) sau *lóitră* (Bh, IA). Tot *córcie* se numeşte şi leasa întrucîtva asemănătoare cu cea de la căruţă, care este tîrîtă uneori în urma *sanciului* (v. mai jos). Cînd e făcută pentru sanie, o astfel de leasă poartă denumirea de *grátie*. Termenul *lóitră* se foloseşte şi aici cu sensul îndeobşte cunoscut. Bucata de lemn care leagă loitrele, atît dinainte, cît şi dinapoi, se numeşte *răscol*. Cortul sau acoperişul căruţei poartă în toată regiunea denumirea de *pocriş*.

S a n i a. Majoritatea termenilor folosiţi aici pentru denumirea diferitelor părţi ale săniei sînt în general cunoscuţi mai ales în Moldova. De exemplu: *opleán*, *tálpă* (de sanie), *picior* (de sanie), *cruce* (de sanie),

ţepuşă. „Botul săniei" (v. ALR, II, harta 359) este numit *pisc*, *gurgúi*, dar şi *bóur* (pl. *bóuri*) (Hn). O talpă nouă, care se adaugă peste una veche, cînd aceasta se roade, poartă peste tot denumirea de *tălpăşiţă*. La Hn am înregistrat cu acest sens şi termenii *tălpăluiálă* şi *tălpigă*. O sanie mai scurtă, prevăzută la unul din oplene cu un vîrtej, ca să se poată mai uşor transporta cu ea buştenii, se numeşte peste tot *sanciu*.

Jugul şi tînjala. Alături de *jug*, pentru „cerbice, partea de sus a jugului" am notat la Hn şi termenul *plocău* (pl. *plocăie)* cu varianta *plocáz* (pl. *plocazuri*), neînregistrat cu acest sens în dicţionarele existente. Pentru „policioară, partea de jos a jugului" se foloseşte în general termenul *cerbice*. Cu acest sens la IA am notat şi termenul *fălcică*. ALR, I, harta 335, înregistrează primul termen numai în punctul 551 (Pipirig), iar pe cel de-al doilea în 574 (Mihăileni-Reg. Aut. Magh.). Ca în toată regiunea vecină cu localităţile anchetate de noi (v. ALR, I, harta 336), pentru „bulfeie" se foloseşte aici numai termenul *lopăţică*.

Augumentativul *tînjălói* denumeşte în regiune tînjala mai mare, care se foloseşte de obicei la trasul butucilor, în pădure. Partea încovoiată în sus, de la capătul de jos al tînjalei, în care se agaţă cîrceia sau cioflîncul, poartă numele de *clobánţ*, termen înregistrat şi de ALR, I, harta 359, în punctul 551 (Pipirig), cu sensul de „botul săniei". Bucata de lemn sau de fier, prinsă la capătul de dinainte al proţapului sau al tînjalei, cu ajutorul căreia se fixează jugul, poartă şi aici denumirea de *cătúşă*. Prin cătuşă, jug şi proţap sau tînjală trece *cuiul* (de fier) ori *tiúzul* (de piele de vită, prevăzut la capete cu cîte o bucată de lemn numită *călúş*). Uneori, mai ales la căratul butucilor, pentru a se evita accidentele, tînjala nu mai are cătuşă, iar *tiuzul* leagă direct jugul de tînjală (IA).

Hamul. Toate obiectele necesare la înhămatul cailor, luate la un loc, se numesc fie *haláturi*, fie *sarsámuri*. Ca şi în alte regiuni ale Moldovei, întîlnim şi aici, cu sensurile cunoscute, termeni ca *hăţ* (pl. *hăţuri*), *căpăstru*, *căpeţeală*, *gură de ham*, *opritoare* (pl. *opritóri*), *orcic*, *ştreáng*. La căruţe de doi cai, orcicurile se prind de *crucea* căruţei; cînd se cară butucii cu caii, ori la arat şi la grăpat, orcicurile se leagă de o bucată de lemn numită *várşă*. Calul al treilea înhămat la o căruţă de doi cai se numeşte *prăştiér*.

III. *TERMINOLOGIA PĂSTORITULUI*

Mai bogată şi, în general, mai precisă decît terminologia agricolă, terminologia păstorească din această regiune are un caracter relativ unitar. După cum vom vedea, termenii diferiţi de la sat la sat nu sînt dintre cei mai des întîlniţi în vorbirea locuitorilor care se îndeletnicesc cu păstoritul. Unele cuvinte, însă, ne arată încă o dată că graiul acestei regiuni formează o zonă de trecere de la graiurile ardeleneşti la cel moldovenesc, cu predominarea particularităţilor graiului moldovenesc.

Dintre termenii care denumesc oile după culoarea lînii sau după anumite pete pe care le au pe trup sau pe bot, în afară de prea cunoscuţii *albă*, *neagră* sau *láie* şi *brumărie*, menţionăm pe *bucăláie* „oaie

albă, cu picioarele şi botul negru" (Rg), *cáceră* „cu pete albe şi negre pe trup", *múscură* „albă, cu *muşte* «mici pete negre» pe bot", *zudríe* „albă şi cu cîteva şuviţe de lînă neagră pe trup" (Rg). Sinonim cu *albă*, în Rg am înregistrat şi termenul *bălúţă*. Cuvîntul *noáten* se foloseşte aici atît cu sensul de „miel pînă la un an", cît şi cu sensul de „lînă neagră, tunsă de obicei de pe *noáteni*". În localităţile Cl, PG, *noáten* înseamnă şi „oaie neagră". La întrebarea „Cum îi ziceţi unei miele de un an ?", harta 387, din ALR, I, nu înregistrează termenul *noátenă* în nici unul din punctele vecine cu regiunea anchetată de noi, ci numai de *cîrlánă*, frecvent în Moldova, şi pe *mioáră*. Termenul *noáten,-ă* în această regiune este desigur de provenienţă ardelenească. După vîrstă, oile au şi numiri variate. Astfel, pe lîngă *noáten*, pomenit mai sus, „mielul pînă la un an" este numit peste tot şi *cîrlán*. *Mioáră* (masc. *miór*) se numeşte „oaia de doi ani". Berbecul de doi ani împliniţi se mai numeşte şi *terţíu*. *Oaia de un miel*, adică de trei ani, e *strămioáră* (masc. *strămiór*); berbecul de trei ani împliniţi, deci cînd este bun de reproducere, poartă şi denumirea de *mátur*. Unei oi sau unei vaci bătrîne i se spune *cănără* şi *hîştioágă*.

La stînă, oile se împart de obicei în *mînzări* (sg. *mînzáre*), adică cele cu lapte, şi *stérpe*, adică oile care n-au fătat în anul respectiv. Oaia care nu poate concepe se numeşte peste tot *ştiră*.

S e m n e l a o i. Pentru ca un proprietar de oi să-şi poată recunoaşte oile lui, în cazul cînd le amestecă cu ale altora, le *însemnă* la urechi. Dintre semnele frecvente în regiunea anchetată de noi menţionăm *cercélul*, adică semnul care constă din crestarea urechii într-o parte laterală. Această crestătură, atîrnînd, lasă impresia că oaia respectivă are un *cercel*; *dăltiţa*, semn care constă din tăierea unei bucăţi dreptunghiulare dintr-o parte laterală a urechii, în forma unui vîrf de *daltă*; *forfecătúră* (Bh), semn rezultat din despicarea urechii cu *foarfecele*, pe o distanţă de cîţiva centimetri, de la vîrf spre rădăcină; *furculiţă*, semn care constă din tăierea unei mici bucăţi triunghiulare de la vîrful urechii, în aşa fel ca ea să capete aspectul unei furculiţe cu două coarne; *hîrleţul*, adică semnul obţinut prin tăierea din vîrful urechii a unei bucăţi în formă de *pană de hîrleţ*; *pişcătura*, adică semnul rezultat din tăierea unei mici bucăţi de formă ovală, dintr-o parte laterală a urechii; *potricala* este gaura rotundă făcută în mijlocul urechii cu ajutorul uneltei numite de asemenea *potricală*; *retezătúra* este semnul care constă din retezarea totală a vîrfului urechii unei oi; *şuéta* sau *şuetúra* este retezarea piezişă numai a unei margini din vîrful urechii; o crestătură mică în ureche se numeşte *zambá*. Comparînd datele adunate de noi cu cele pe care le prezintă hărţile 403, 404, 405 şi 406 din ALR, II, constatăm mai întîi că din punctul de vedere al ariei de răspîndire a termenilor amintiţi această regiune aparţine graiului moldovenesc. Apoi, hărţile respective arată confuzia mare, observată şi de noi, între termenii care denumesc diferitele semne făcute la urechile oilor.

B o l i l e o i l o r. Dintre numirile pe care le au aici bolile sau paraziţii oilor menţionăm *înfierbîntatul* sau *răsfúlgul*. Această boală

constă în inflamaţia ugerului, cînd oaia respectivă nu s-a muls la timp sau a dormit în bălegar. Alte boale sînt *căpiátul* sau *tăhuiála*, *dalacul*, *gălbáza*, *gălbenárea*, *şchiopul*, *vărsátul*. Cuvîntul *pîşpîiálă*, înregistrat în întreaga regiune anchetată, denumeşte boala oilor pricinuită de faptul că mănîncă iarbă multă, mai ales cînd e prea crudă, sau o anumită buruiană numită tot *pîşpîiálă*. Cînd o vită, ovină sau bovină, este bolnavă *de sînge*, i se *ia sînge* cu briceagul special numit *stricneá*. Cei mai cunoscuţi paraziţi ai oilor sînt *chíchiriţa* şi *căpúşa*.

Stîna. Termenii care denumesc diferite părţi ale stînii sînt de asemenea numeroşi. Prin *stînă* se înţelege atît coliba în care se face brînza şi în care locuiesc ciobanii, cît şi întreaga aşezare păstorească, alcătuită din colibă şi diferitele ocoale pentru oi. Cu sensul al doilea, cuvîntul *stînă* este sinonim cu *tîrlă*, care înseamnă în mod obişnuit „ocolul oilor" sau „adăpostul de iarnă al oilor". Tot *tîrlă* se numeşte şi „bălegarul de oaie". Sinonim cu *tîrlă* „bălegarul de oaie" la IA am înregistrat termenul *tórnă*, iar la Hn *fîşchie*. Unei stîni mai mici, cu o singură încăpere, sau adăpostului de iarnă al vitelor i se mai spune *córlă* sau *şoprón* (PG), termen înregistrat şi de harta 393, din ALR, II, intitulată *şopron (pentru oi)*, în punctele 551 (Pipirig) şi 219 (Prundul Bîrgăului). Mieii se ţin într-un ocol mai mic, numit *coşér* sau *nímăt* (Cl). La IA un astfel de ocol se numeşte şi *cotár*. Hărţile 392, 393 şi 402 din ALR, II înregistrează termenul *coşér*, sub formele *coşăr* şi *corşér* (Topliţa), în numeroase puncte din vecinătatea regiunii anchetate de noi, dar nu numai cu sensul de „ţarc pentru miei", ci şi de „staul sau şopron (pentru oi)"; *nímăt* şi *cotár* nu sînt înregistraţi nicăieri. Cu sensul de „ocol pentru vite, la cîmp", *nimăt* este cunoscut pe aproape întreaga vale a Bistriţei. Coliba de la ocolul mieilor se numeşte *súrlă* sau *barátcă* (IA), iar adăpostul improvizat la *aripa oilor* este o *pătúlă* sau *colibă*.

Ocolul în care stau oile cu lapte, *mînzările*, înainte de a trece la muls, se numeşte *strúngă*, iar cel în care stau după muls sau noaptea, *plásă* sau *coşér* (PG). Porţile ocoalelor se mai numesc şi *zăvoáre* (sg. *zăvór*), iar suportul de lemne aşezat de obicei în mijlocul ocolului vitelor, în care se pune *dróbul* de sare, este numit peste tot *criválă*.

Revenind acum la stîna propriu-zisă, adică la coliba în care stau ciobanii, observăm mai întîi că aproape toate stînile din această regiune au o încăpere, numită *brînzărie*, în care se păstrează brînza. Leasa pe care se pune brînza la scurs şi la zvîntat se numeşte *pat*, *pat de brînză*, sau *pat de ţinut brînza*. Cînd mulg oile, ciobanii stau sub *comárnic* „adăpost de ploaie", iar găurile prin care trec oile la muls se numesc *spătări*. Pentru că aceste găuri sînt făcute într-o plasă de gard special amenajată şi aşezată sub *comárnic*, termenul *spătări* este uneori sinonim cu *comárnic*. La Bh şi IA cuvîntul *spatîr*, variantă a lui *spătări*, denumeşte şi „scaunul pe care stă ciobanul la muls oile". Ca să nu poată trece oile prin *spătări* oricînd, ci numai atunci cînd este necesar, acestea sînt prevăzute cu două bucăţi mobile de scîndură, numite *şter-gătóri* sau *uşi* (PG). Locul din stînă unde se face focul cînd se fierbe

zerul se numeşte peste tot *vatră*. Cînd se face focul, lemnele mai mici, *célniţele*, se reazemă pe un butuc mai gros, numit *naclád* sau *năcărúş* (Rg).

În toată regiunea, cuvîntul *mutáre* sau *mutătoáre* (Hn) înseamnă „locul unde pasc oile". La acest sens s-a ajuns datorită faptului că locul de păşunat al unei stîni nu este acelaşi din primăvară pînă toamna. Cînd ciobanul consideră că oile nu mai au păşune bună într-un loc, se mută cu tot cu stînă într-o altă *mutáre*.

Uneltele de la stînă. Operaţia măsurării laptelui muls o dată de la fiecare oaie, în ziua cînd se alcătuieşte stîna, pentru a stabili cantitatea de brînză cuvenită proprietarului ei, este denumită aici prin expresiile *a pune pe brînză* şi *a băga pe brînză*; harta 396, din ALR, II, înregistrează în punctele vecine cu regiunea noastră numai *a pune pe brînză*. Laptele se mulge în *cúpă* „vas mic de lemn sau de metal", care este fixată în timpul mulsului între *báierele* găleţii; după ce se umple cupa, laptele curge în *găleátă*. Vasul de lemn în care *se încheagă* laptele se numeşte *budácă*. Aria acestui cuvînt, în care se include şi regiunea anchetată de noi, cuprinde partea centrală şi de nord a Moldovei, precum şi estul Ardealului şi al Maramureşului (vezi ALR, II, harta 414). În restul teritoriului dacoromîn se folosesc sinonomele *pútină*, *hîrdău*, *ciubăr* etc. Stomacul de miel sau de viţel, din care se prepară *chiagul*, se numeşte tot *rînză* şi *chiag*. După preparare, chiagul se păstrează într-un vas de lemn, denumit *chigornicér*. Ca în aproape toţi Carpaţii răsăriteni şi sudici (vezi ALR, I, II, harta 415), laptele închegat se numeşte şi aici *străgheáţă*. Înainte de a se strînge caşul, acesta *se bate* cu unealta de lemn numită *brighidău*. Alături de *strecătoáre*, formă folosită curent în această regiune, am înregistrat la PG şi pe *strecurătoáre*. Harta 412, din ALR, II, nu înregistrează în nici un punct din Moldova centrală sau de nord forma *strecurătoáre*, ceea ce ne determină să credem că prezenţa ei în localitatea pomenită este o infiltraţie din Ardeal unde această formă este atestată în puncte numeroase. Se poate ca această formă să apară şi sub influenţa limbii literare. Cu sensul de „strecurătoare", mai ales pentru strecurat urda, am notat şi termenul *zăgîrnă* (Hn), cu varianta *zăgîlnă* (Bh). Cuvîntul *hîrzób*, denumind obiectul cu ajutorul căruia se sprijină strecurătoarea deasupra budăcii, cînd se strecoară laptele, se întîlneşte frecvent şi aici, ca aproape în toată Moldova şi în alte regiuni din ţară (vezi ALR, II, harta 413). Băţul cu care se suceşte strecurătoarea ca să se scurgă caşul se numeşte *sucitór*.

După ce s-a strîns, caşul se *jintuiéşte*, adică se frămîntă în strecurătoare sau în *crintă* „bucată de lemn scobită, în formă de covată". Zerul gros şi cu multă grăsime, care iese atunci din caş, se numeşte *jintuít*. În localitatea Rugineşti, alturi de *jintuít* am notat şi forma *janţ*, cu menţiunea că se foloseşte mai mult în glumă. Harta 422, din ALR, II, care atestă pentru Ardeal şi Moldova de nord formele *jintuit* şi *jintuială*, înregistrează şi pe *janţ* în mai multe puncte din sudul Moldovei, sud-estul Ardealului şi estul Munteniei. Din *jintuít*, după ce se lasă mai multă vreme să dospească într-o putină, numită de aceea *zăcă-*

toáre, se alege untul. Vasul în care *se bate* untul se numește în general *badău*. La Buhalnița am înregistrat cu acest sens și forma *bîdîiéș* (diminutiv de la *budîi*), la Hangu termenul *budalău*, iar la Ruginești *budurói*. Bățul prevăzut la un capăt cu o rotiță de lemn găurită, cu care se amestecă *jintuitul* în *badău* se numește *brighidău* sau *roată de bătut unt*. Aceeași unealtă servește și la bătut *străgheáța*, despre care a fost vorba mai sus. Lichidul care rămîne după ce se alege untul se numește peste tot *záră*.

Zerul rămas de la caș se fierbe în *căldare* (dacă-i de tablă) sau în *cazan* (dacă-i de tuci). Ca să nu se prindă zerul de fundul căldării, se mestecă cu un băț numit *tăujér*. Căldarea cu zer este susținută deasupra focului cu un *vîrtéj* sau cu o *cújbă*. Termenul *jíntiță*, înregistrat de harta 418, din ALR, II, în aproape toate punctele anchetate, se folosește curent și aici. Zerul rămas de la urdă se numește *zer acru*, spre deosebire de *zerul dulce*, rămas de la caș. Lingura de lemn cu care se toarnă urda fiartă în strecurătoare este numită *lingură mare* sau *lingură de luat urda*.

Putina în care *se bate* brînza se numește *bărbînță* sau *putină de brînză*. Înainte vreme brînza se mai păstra și în *burdúf*. Între *ciuvéiele* de la stînă se află și vasul de lemn, nu prea mare și înfundat la ambele capete, în care ciobanii țin de obicei apă și care se numește *bótă* (pl. *bóte*) sau *fedeléș* (IA). Termenul *bótă*, însă, are în această regiune, ca și în alte părți din Carpații răsăriteni, și sensul de „baston, ciomag". Pentru „bățul mai lung, prevăzut la un capăt cu un cîrlig de lemn sau de fier, cu care se servesc ciobanii la prins oile", se folosește aici termenul *cáță*, mai răspîndit în Moldova decît în alte regiuni ale țării (vezi ALR, II, harta 395).

M î n c ă r u r i o b i ș n u i t e la s t î n ă. Dintre mîncărurile speciale pe care le pregătesc ciobanii, menționăm *diresélele* (sg. *direseálă*) sau *dresélele* (sg. *dreseálă*), făcute din zarzavat fiert cu zer acru și amestecat cu *jintuit*, *gătejelele* „bucăți de caș amestecate cu jintuit", *topitul* „caș topit în prăjitură de ceapă cu unt", *urdárul* „amestecătură de urdă și unt" (Rg), *tolcámul* „amestecătură de urdă cu jintuit" (Hn).

F u n c ț i i l e î n d e p l i n i t e d e c i o b a n i la s t î n ă. După obligațiunile precise pe care le au ciobanii la stînă, ei poartă diferite denumiri. *Báciul* se îndeletnicește, la stînile mari, numai cu preparatul brînzei și al celorlalte produse lactate; la stînile mai mici el este și cel mai mare peste ciobani. În acest caz, partea de simbrie primită de el în plus față de ceilalți se numește *băcíe*. Administratorul unei stîni mari se numea înainte, uneori se numește și astăzi, *scutár*; sinonim cu *scutár*, am înregistrat la Hn și termenul *sámeș*. Sensul de aici al cuvîntului *sámeș* nu este prea îndepărtat de acela pe care-l avea în limba romînă din sec. al XIX-lea: „casier, administrator financiar, om priceput în probleme financiare". Pentru că *scutárul* era de multe ori și proprietarul celor mai multe oi din stînă, el se numea și *stăpîn mare*, *stăpînul stînei* sau *stăpîn de stînă*. Astăzi, la stînile aparținînd cooperativelor, începe să se introducă termenul *responsabil* sau *cioban pe samă* (Rg), adică cel care are responsabilitatea întregii stîni, înlocuindu-l pe

mai vechiul *scutár*. Ciobanii care nu au oi în stînă, ci lucrează numai pentru *simbrie* „plată în bani și în brînză" se numesc *sîmbráși* (PG,Cl). Ciobanul care paște oile cu lapte, *mînzările*, și — totodată — participă la muls se numește *mulgár* sau *mînzărár*, iar cel care paște oile sterpe, *sterpár*. Pentru că oile sterpe sînt adesea amestecate la păscut cu cîrlanii, ciobanul respectiv se mai numește și *cîrlănár*. Ciobanul de la berbeci este *berbecár*. În cazul cînd caprele sînt mai numeroase la o stînă și se aleg într-un cîrd aparte, cel care le paște se numește *căprár*. Ciobanul care mînă oile la strungă, de obicei un copil, este numit *strungár*. Cu termenul *pohár*, folosit adesea în glumă, este numit ciobanul mai tînăr, un copil care nu are o sarcină precisă la stînă, fiind întrebuințat, după împrejurări, la toate treburile, dar mai ales ca strungar. Cuvîntul este un derivat cu sufixul-*ar*, de la *púhă* „bici", prin analogie cu ceilalți termeni care denumesc ciobanii după sarcinile îndeplinite la stînă: *mulgár*, *sterpár*, *berbecár*, *cîrlănár* etc. Aproape pe lîngă fiecare stînă este și cîte o cireadă de vaci. Păstorul însărcinat cu paza vacilor este numit *văcár*, iar cel care paște viteii, *vițelár*.

Un număr de oi mai mic decît ceea ce se înțelege în mod obișnuit prin turmă se numește *cîrd*. În satele IA și Bh am notat și termenul *botéi*, pe care harta 390, ALR, II, îl înregistrează pe o arie compactă în Ardealul central și de nord, inclusiv Maramureșul, precum și în mai multe puncte din Moldova. Prezența acestui cuvînt în regiunea anchetată de noi, ca și în restul Moldovei, se datorește probabil unei infiltrații ardelenești. Tot doi termeni se folosesc în regiune și pentru locul umbrit și expus la bătaia vîntului, unde se odihnesc vitele la amiază. Alături de *stánişte* se întîlnește și *amiezătoáre*. Toamna, cînd stîna se desface, în sensul că fiecare om își ia oile acasă, se zice că se *aleg* sau se *răscolesc* oile. Operația aceasta, precum și data cînd *se răscolésc* oile, poartă denumirea de *răscól*. Harta 399, din ALR, II, înregistrează termenul *a răscolí*, cu acest sens, în mai multe puncte din nordul Moldovei, Bucovina și Maramureș, printre care și punctul 551 (Pipirig), din vecinătatea regiunii anchetate de noi.

Locul unde a fost o stînă se numește în general *tîrlitúră*. Pentru că pe un asemenea loc cresc de obicei urzici, la IA i se spune și *urzicărie*. În satul Rg, unui loc cu iarbă mai bună, preferat de păstori, i se spune *dumésnic*, termen înregistrat cu acest sens și de dicționarul ilustrat al lui Candrea. În general, locul unde pasc vitele se numește *izláz*. Cu același sens, la Hn am notat și termenul *pășúne*, iar la IA *nimáș* (< magh. *nyomás* „bătătură"), pe care harta 317, din ALR, II, îl înregistrează în Moldova numai în localitatea Mircești-Roman.

Din prezentarea termenilor păstorești făcută pînă aici se poate cu ușurință constata lipsa neologismelor, precum și numărul mic de elemente străine intrate relativ recent în componența acestei terminologii. Faptul se explică în primul rînd prin nivelul tehnic scăzut la care se găsește această îndeletnicire, în raport cu progresul tehnic mai mare realizat de aceiași locuitori în alte domenii ale vieții lor materiale. Astfel, în timp ce în terminologia păstorească nu întîlnim aproape nici

un cuvînt de origine germană, în terminologia meşteşugurilor, după cum vom vedea mai departe, termenii germani abundă, datorită contactului pe care l-au avut locuitorii romîni din această regiune cu meşteşugarii germani din Bucovina sau din oraşele Piatra-Neamţ şi Vatra Dornei.

IV. TERMINOLOGIA INDUSTRIEI CASNICE TEXTILE

Ca în toate regiunile muntoase ale ţării, prelucrarea lînii şi a cînepei formează şi aici îndeletnicirea de bază a femeilor. Termenii referitori la diferitele unelte şi operaţiuni specifice acestui domeniu de activitate nu diferă faţă de cei folosiţi în Moldova sau în regiunile limitrofe din Ardeal. Aşa cum am constatat în cazul terminologiei agricole şi a păstoritului, aria de răspîndire a unor termeni din regiunea anchetată de noi cuprinde fie numai Moldova (adesea cu Bucovina, Maramureşul şi Ardealul de nord-est), fie numai Ardealul sau partea Ardealului vecină cu Moldova. În mod firesc, sînt şi cuvinte a căror arie de răspîndire cuprinde regiuni mai mari, uneori chiar întreg teritoriul locuit de romîni. Alteori, însă, pentru aceeaşi noţiune se folosesc aici doi termeni, dintre care unul caracterizează graiul moldovenesc, iar celălalt anumite graiuri adeleneşti, ceea ce face ca regiunea respectivă să aibă aspectul unei zone de tranziţie între graiul moldovenesc şi graiurile ardeleneşti.

Dintre cele două plante textile mai cunoscute, cînepa şi inul, aici se cultivă aproape numai prima. În afară de expresiile *cînepă de vară* şi *cînepă de toamnă*, se întîlneşte peste tot şi termenul *haldán* (pl. *haldáni*), denumind cînepa mai mare, care creşte de obicei la rărime. Locul pe care se seamănă cînepa se numeşte *cînepişte*. După ce se coace, cînepa *se culege*, apoi se usucă şi se scutură de frunze şi de floarea cu seminţe, numită în regiune *buc*, *huc* şi *muc*. Firele care se iau o dată în mînă, cînd se culege cînepa, alcătuiesc un *mănúnchi* sau un *smoc*. Din cîteva *mănúnche* sau *smocuri* se alcătuieşte un *fuior*. Cînepa prea măruntă care rămîne pe ogor după ce s-a cules cea bună, şi care serveşte de legători pentru fuioare, se numeşte *porghici*. La Cl am notat şi forma *purghici*, iar la PG *purdic* şi *purdéi*. În Hn ni s-a spus că o astfel de cînepă se numeşte şi *rămăşiţă*.

După operaţiile amintite, cînepa se duce la *topilă*, unde se *topéşte*. Nu se cunoaşte în regiune, cu acest sens, verbul *a mura* (cînepa). Apoi se usucă şi *se bate* (Hn) sau *se zdrobeşte* (PG), cu *meliţóiul*, alcătuit din *limbă*, *picioare* şi meliţoiul propriu-zis sau *tocul* (Hn), termen creat probabil de la verbul *a toca* „a sfărîma". La meliţoi se elimină aproape în întregime *pozdéria*, adică partea lemnoasă a cînepei. Cîtă mai rămîne se elimină cînd *se trage* cînepa la *meliţúică*, Harta 257, din ALR,I, care notează pe arii întinse din Moldova, Muntenia şi Ardeal, cu acest sens, termenul *meliţă*, înregistrează în cîteva puncte din Moldova, între care şi Pipirig, din vecinătatea regiunii noastre, pe *meliţúică*, derivat de la *meliţă* cu sufixul diminutival *-uică*, după cum *meliţói* este derivat de la acelaşi cuvînt, cu sufixul augmentativ *-oi*. După meliţat,

cînepa se trece în *ragilă* (verbul este *a răgelá*), cu care ocazie se aleg *cîlţii*. Aria cuvintelor *rágilă* şi a *răgelá*, în care intră întreaga regiune anchetată de noi, cuprinde numai Moldova şi o mică parte din Ardealul de nord-est şi din Maramureş (vezi ALR, I, hărţile 260 şi 261). Calitatea cea mai bună a cînepei, cu firul lung şi subţire, care se obţine prin răgelat, se numeşte *fuiór*. Douăsprezece fuioare alcătuiesc o *chită*. În Moldova, aria lui *chită* se suprapune ariei cuvintelor *rágilă* şi a *răgelá* (vezi ALR, I, harta 262). Cuvîntul *búci*, plurale tantum, se foloseşte şi aici în mod curent pentru a denumi cînepa de cea mai proastă calitate, care rămîne după ce se *piáptănă* cîlţii.

O terminologie în general cunoscută, mai ales în Moldova, am înregistrat şi în domeniul prelucrării lînii. Lîna tunsă de pe burta oilor şi de pe coadă se numeşte *tuşinătúră* (pl. *tuşinătúri*). La Hn i se mai spune şi *floáce*. Operaţia respectivă se numeşte peste tot a *tuşiná*. *A miţi* înseamnă la Hn „a tunde lîna de pe cîrlani", iar lîna respectivă poartă denumirea de *miţe* (sg. *miţă*). Pe lîngă sensul comun, termenul *lînă* are peste tot şi pe cel de „cantitatea de lînă tunsă de pe o oaie". Cînd e cu firul mai scurt, la Cl i se spune *lînă cănuroasă*, iar cînd e cu firul lung, *lînă păroasă*. Murdăria care iese din lînă la primul spălat se numeşte şi aici *usúc*. În general, în regiune se foloseşte forma *scărmăná*. La Cl, însă, am înregistrat şi varianta *cărmăná*, rezultată prin afereza lui *s*, pe care harta 432, din ALR, II, o înregistrează în mai multe puncte din Moldova de nord, între care şi Pipirig, precum şi în cîteva localităţi din munţii Apuseni. Lîna scărmănată se *piáptănă* cu nişte *piépteni* speciali, cu care ocazie se selectează două calităţi: *părul*, care se toarce pentru *urzeálă*, şi *cánura*, care — după ce se trage din nou prin nişte piepteni mai fini, numiţi *pieptănúşi* — se toarce pentru *băteálă* (sau *bătătúră*). Harta 483, din ALR, II, nu înregistrează termenul *băteálă* în nici o localitate din Moldova. Peste tot este numai *bătătúră*. Prezenţa lui în regiunea anchetată de noi, eventual şi în alte localităţi din partea muntoasă a Moldovei, poate fi pusă pe seama unei infiltraţii ardeleneşti. Lîna trasă în *pieptănúşi* se aşază sub formă de pături, numite *pále* (sg. *pálă*), iar din mai multe pale se face un *cáier*. Uneori numai cantitatea de *păr* care se pune o dată în furcă se numeşte *cáier*, iar cantitatea de *cánură* pusă o dată în furcă se numeşte *pálă*. Scărmănatul lînii se mai face în regiune şi cu maşina. Lîna măruntă, de calitate inferioară, care cade sub maşina de scărmănat se numeşte *códină* sau *scuturătúră*.

T o r s u l ş i ţ e s u t u l. Atît lîna cît şi cînepa se *torc* în general cu *furca* şi *fusul*, dar şi cu *roata de tors* (Hn). Un fus mai mare se mai numeşte şi *drúgă*. Tot *drúgă* se numeşte şi cantitatea de tort pusă pe un fus. După ce se scoate de pe fus, *drúga* se *deápănă*, se face *scúle* sau *ghéme*. Sculele se fac pe *răşchitór*, iar operaţia se numeşte *a răşchiá*. Unealta cu care se *urzéşte* o ţesătură se numeşte peste tot *urzói* (pl. *urzoáie*), termen derivat de la verbul *a urzi*, cu sufixul *-oi*. Cuvîntul *urzói*, notat de harta 461, din ALR, II, şi în localitatea Pipirig, poate fi socotit tot o infiltraţie ardelenească. În restul Moldovei, unealta res-

pectivă se numeşte numai *urzitór* sau *urzitoáre*. Locului unde se încrucişează firele pe urzoi sau pe răşchitor i se spune *rost* sau *cruce*. Existenţa în această regiune a ambilor termeni se explică prin faptul că localităţile anchetate fac parte din zona de tranziţie între aria lui *rost* şi aria lui *cruce* (vezi ALR, II, harta 450). Firele de pe urzoi se numără în grupuri de cîte trei. La un loc, trei fire alcătuiesc o *numărătúră*. Zece *numărături* alcătuiesc o *jeliúţă* sau *jurubiţă* (Cl). Toate firele de pe urzoi, *sculul*, alcătuiesc o *jirébie* sau un *caleáp* (Hn).

Părţile *vîrtelniţei* se numesc şi aici, ca aproape peste tot în Moldova, *pop*, *cruci*, dar şi *raze* (PG), *fofeze* (sg. *fofeáză*). *Ţéviile* sau *ţevile* se fac cu *sucála*, numită în PG şi *roată de făcut ţevi*. Pentru *sucálă*, în Hn şi IA am înregistrat şi sinonimul său moldovenesc *létcă*.

Noţiunea „război de ţesut" este denumită aici numai cu termenul general moldovenesc, dar a cărui arie cuprinde şi Ardealul de nord-est, inclusiv Maramureşul (vezi ALR, II, harta 470, *státive*. Bucăţile de lemn scobite, în care se fixează spata se numesc *vatále*, ca peste tot în Moldova şi în Muntenia propriu-zisă. Cele două bucăţi de lemn care leagă între ele tălpile războiului de ţesut se numesc aici *prinzătóri* (sg. *prinzătoáre*). Harta 474, din ALR, II, înregistrează acest termen numai în localităţile Topliţa, Pipirig şi Ciocăneşti, din vecinătatea regiunii anchetate de noi. Probabil că aria lui nu depăşeşte partea de nord a Carpaţilor răsăriteni. Ochiurile iţelor prin care trec firele urzelii, la *nevedit*, se numesc în general *cotléţe* (sg. *cotléţ*), în localităţile Cl şi PG, însă, am înregistrat, pentru această noţiune, şi termenul *căşiţă*, neatestat în nici un punct de ALR, II, harta 479. Bucăţile de lemn pe care se apasă cu picioarele ca să se facă *róstul*, să *rosteáscă* pînza, se numesc *călcătóri*. Cele două beţe care ţin rostul sau crucea pînzei şi care stau lîngă sulul de dinapoi se numesc *fuştéi* (sg. *fuştél*). *Teáră* se numeşte şi aici distanţa dintre iţe şi sulul de dinapoi, precum şi întreaga urzeală *învelită* de acest sul, iar *nátră*, distanţa dintre sulul de dinainte şi spată. Cuvintele *amnár*, *amnărúş* şi *lemnúş* numesc în unele localităţi atît unealta cu care se suceşte sulul de dinainte, cît şi beţişorul care menţine ţevia în suveică, deşi în general primul este numit *amnár* ori *amnăruş*, iar al doilea *amnărúş* sau *lemnuş*. Bucata de lemn sau de fier, cu zimţi la capete, care întinde pînza la ţesut se numeşte în general *întinsoáre*, iar la PG şi *mîţă*. Prezenţa termenului *mîţă*, cu acest sens, la PG trebuie pusă în legătură cu existenţa lui şi la Topliţa (vezi ALR, II, harta 486), ambele localităţi fiind aproape vecine şi situate pe şoseaua care face legătura între valea Bistriţei şi Ardeal, pe valea rîului Bistricioara. „Firul rupt sau urzit în plus, care se deapănă de obicei înspre sulul de dinapoi" se numeşte *mînzóc*, *mînz* sau *urióc* (Pt). În general, *urióc* se numesc resturile de urzeală care nu se mai pot ţese, la capătul pînzei. Greşul făcut în pînză, cînd un fir rupt nu a fost înlocuit, se numeşte peste tot *lătunói* sau *lătînói* (pl. *lătunoáie*, *lătînoáie*), iar la Cl şi *cărare*. Pentru ca pînza să nu se *destrámă*, se *tivéşte* la capete sau se *căpestreáză* (Cl).

În legătură cu termenii care se referă la felul cum este ambalat sau la calitatea *bumbacului* menţionăm faptul că, alături de *pachet*, am

înregistrat în PG și forma *pac* (de bumbac), ; cf. germ. *Pack* „pachet, legătură". Bumbacul tors subțire se numește peste tot *perișor*. Legătura de bumbac mai mică decît pachetul, alcătuită de obicei din cinci *scule*, este numită *sucitúră*, dar și *păpúșă* (Hn). Comparînd termenii înregistrați de noi cu datele oferite de ALR, II, harta 459, care înregistrează în punctele anchetate în Moldova termenii *păpúșă* sau *scul*, presupunem că *sucitúră* este aici o infiltrație ardelenească. Harta menționată consemnează prezența acestui termen în mai multe localități din Ardeal.

Țesături. Dintre termenii sau expresiile care denumesc diferite feluri de țesături am întîlnit și aici pe *bîrneáță* „baieră la traistă", înregistrat de ALR, II, harta 495, numai în localitățile Pipirig și Mihăileni-Bacău, apoi pe *cuvertură, lăicér, macát, pănură, pînză de bumbac, pînză de cîlți* sau *șiac de tort, pînză de fuior, pocládă* (și *poclád*) sau *plocádă, prosop*. „Valul de pînză" se numește, ca peste tot în Moldova (vezi ALR, II, harta 489), atît *val* cît și *vălătúc*. Florile sau diferite figuri care *se aleg* în țesătură, cu ajutorul unei scînduri numite *speteázá*, poartă denumirea de *alesătúri*.

V. *TERMINOLOGIA MEȘTEȘUGURILOR*

Spre deosebire de terminologia agricolă, a păstoritului sau a industriei casnice textile, unde am constatat lipsa aproape totală a termenilor străini, terminologia unor meșteșuguri, mai ales a tîmplăriei și a fierăriei, prezintă un mare număr de elemente străine, în special germane. Ca și cazul termenilor de origine germană din terminologia forestieră, asupra cărora am insistat mai sus, aspectul formal al cuvintelor respective din domeniul tîmplăriei și al fierăriei a suferit numeroase schimbări în graiul locuitorilor din regiunea anchetată, datorită anumitor particularități fonetice și morfologice ale limbii romîne.

Tîmplărie. Meseriașul care se ocupă cu tîmplăria se numește în regiune *tîmplár* (și *stolér*). Masa lui de lucru este denumită atît *tejgheá* cît și *báncă* (sau *bánc* < germ. *Bank*) *de lucru, de tîmplărie, de lemnărie*. Părțile băncii de tîmplărie au și aici denumiri ca *șurubul* sau *șurupul mare* și *mic, broasca, cutia băncii* sau *saltárul, cuiul opritor, cuiele pentru strîns, jugul móbil, picioarele băncii*. Fața mesei de lucru este numită și *blát* (< germ. *Blatt* „fața mesei").

Uneltele tîmplarului. Termenul *ferăstrău* apare aici numai cu formele *ferestău* și *firistău*, ca în mai multe părți din Moldova și Muntenia de est (vezi ALR, II, harta 553). Alături de cuvintele menționate, care denumesc mai ales „ferăstrăul de mînă", apar și termenii *béschie*, cu varianta *béstie*, și *joágăr*, denumind un ferestrău mare, mînuit de două persoane. Unealta cu care se înclină dinții ferestrăului, unul la stînga și altul la dreapta, ca să taie mai ușor, se numește peste tot *rostár* (termen pe care harta 554, din ALR, II, îl înregistrează numai în localitatea Pipirig), dar și *polizór* (IA).

După felul cum sînt construite și după întrebuințarea lor, ferăstraiele de mînă au diferite numiri. Astfel, „ferăstrăul de scobit" se nu-

meşte *şfáizîc* sau *şfaizîr* (< germ. *Schweifsäge*). Dintre celelalte menţionăm pe *lóczéc* sau *coadă de şoarece* (< germ. *Lochsäge*), ferăstrăul *fúxtanţ* (şi *fucşfanţ*) sau *coadă de vulpe* (< germ. *Fuchsschwanz*), ferăstrăul cu dinţii mici, numit *şliţ* (< germ. *Schlitz*), ferăstrăul mic, folosit de obicei la îngropatul *chingilor*, numit *chingár*.

După felul cum sînt construite şi după întrebuinţarea lor, nume diferite au şi *dălţile*. În primul rînd subliniem faptul că alături de termenii *dáltă* şi *dăltuí* se folosesc curent şi *ştémaizîn* (< germ. *Stemmeisen* „daltă") şi a *ştemuí*. O daltă groasă se numeşte *lócbaidîn* (< germ. *Lochbeitel*). Dalta crucişă, folosită de obicei la îngropat balamalele, este denumită *cráismă* (< germ. *Kreuzmeissel*). Pentru „daltă" am notat la Hangu şi termenul *răzúş*.

Mai numeroşi sînt termenii care denumesc diferitele feluri de gealăie. Pe lîngă termenul *gealău*, în regiune se foloseşte curent şi *rindeá*, cu varianta *răndea*. Lama de fier a gealăului se numeşte peste tot *custúră*. Gealăul cu care se trage pentru prima dată pe o scîndură se numeşte *hălcitór* şi *cioplitór*, iar cel cu care se trage ultima dată, *feţuitór* sau *dúblu óbel* (< germ. *Doppelhobel*). Gealăul cu care se fac tablii la uşă este denumit *plátbanc* şi *pátbanc*, la Se (< germ. *Plattbank* [*hobel*]). Gealăul cu care se fac şanţurile în lemn, *núturi* (< germ. *Nut* „şanţ, scobitură"), se numeşte *garníz* (< germ. *Karnies* [*hobel*]), *nútobel* (< germ. *Nuthobel*) sau *şpónt*. Cercevelele ferestrelor se lucrează cu gealăul special numit *chítfalţ* (< germ. *Kittfalz*). Muchiile rotunde sau bastoanele se lucrează cu rindeaua numită *ştáb* (cf. germ. *Rundstabhobel*). Un alt gealău, folosit mai ales la subţiat scîndura, poartă numele de *şrótobel* (< germ. *Schrothobel*). Rindeaua mare, cu care se îndreaptă *muchiile* scîndurilor sau ale doagelor este numit *muchér* sau *robánc* (< germ. *Rauhbank* [*hobel*]). Pentru a îndrepta sau a adînci un şanţ făcut cu *garnizul*, se foloseşte gealăul numit *gură de broască*. Cu gealăul numit *lambá* se face scobitura de la muchia unei scînduri, ca să se îmbuce cu alta. Alături de *geluitúri*, pentru făşiile de lemn care ies de la geluit am înregistrat la IA termenii *perciúni* şi *cîrcéi*.

Dintre ciocanele folosite de tîmplar, unele comune şi fierarului, menţionăm *fóşlacul* (< germ. *Vorschlag* [hammer]), *fálţamerul* (< *germ. Falzhammer*) *şlácamerul* (< germ. *Schlaghammer*).

În afară de uneltele pomenite mai sus tîmplarul se mai foloseşte şi de *ţiglínă* „lamă de fier, cu ajutorul căreia se răzuieşte o bucată de lemn" (< germ. *Ziehklinge* numită la Hangu şi *clóţur* sau *croáţăr* (< germ. *Kratzer* „răzuitor"). Unealta cu care se înseamnă pe o scîndură linii rotunde se numeşte *compas*, iar cea cu care se înseamnă unghiuri poartă în general numele de *vinclu* (< germ. *Winkel*), dar şi *colţár*, derivat de la *colţ*, sau *şmíglă* (< germ. *Schmiege*). Tot *compas* (sau *clupă*) se numeşte şi unealta cu care se măsoară lungimea sau grosimea lemnelor. „Compasul de grosime" mai poartă şi numele de *gráifţirc* (< germ. *Greifzirkel*). Pentru găurit lemnul se foloseşte *sfléderul* (la IA şi *sféder*) sau *burghiul* şi *coárba*, la care se pot fixa, după trebuinţă, diferite *burghie*. Tot *coárbă*, sau *língură* (Hn), se numeşte în regiune burghiul mare, cu ajutorul căruia se fac găuri mai largi, îndeosebi la butucul roţii. Unealta

cu care se fac cepurile la spiţele roţilor poartă aici numele de *ţápmaşin* (< germ. *Zapfenmaschine*). Butucul pe care reazemă tîmplarul bucata de lemn, cînd ciopleşte, sau pe care stă nicovala fierarului, se numeşte *trunchi de cioplit, cioată* sau *ştoc* (< germ. *Stock*). În sfîrşit, o ultimă unealtă pe care o mai pomenim aici este *zgîriácul*. Cu ajutorul lui se înseamnă, prin *zgîrietúri*, linii paralele cu marginea unei scînduri; pe baza acestor însemnări se fac alte operaţii, cu alte unelte. Aceeaşi unealtă este denumită şi cu termenul *ştráihmas* (cu variantele *ştrágmais* şi *tráxmais*), (< germ. *Streifmass*) sau *şablón*, cu varianta *jablón*, la Se, (< germ. *Schablone*).

S t r u n g u l. Aproape toţi meşterii tîmplari din regiune au *strúng*. Forma *strug*, pe care ALR, II, harta 568, o înregistrează pe o arie largă în Moldova şi în Ardealul de nord-est nu apare în vorbirea meseriaşilor tîmplari din regiunea anchetată; peste tot am întîlnit numai *strung*. Dintre termenii care denumesc diferitele părţi ale strungului, menţionăm *capul supórt* cu *furca*, în care se fixează un capăt al lemnului de strujit; la capătul celălalt lemnul respectiv se sprijină într-o bucată de fier, cu vîrful conic, numit *chérner* sau *chélnir* (< germ. *Kőrner*), apoi *roata strungului* sau *roata volánţă* „volantă" (Hn), care — fiind pusă în mişcare cu ajutorul *pedálei* sau *călcătórului* — produce energia necesară pentru a fi învîrtită cu viteză *osia strungului*. Bara de fier pe care se reazemă cuţitele, cînd se lucrează la strung, este numită *liniár* (< germ. *Lineal*) sau *téu*. La strungurile rudimentare, bucata de lemn care face legătura între pedală sau călcător şi osia strungului se numeşte *colătău*. La strungurile mai noi, mişcarea de la roata volantă la osie este transmisă cu ajutorul unei curele. Roata mică, fixată pe osia strungului, care este pusă în mişcare de cureaua respectivă, se numeşte *şáibă* (< germ. *Scheibe*). Surcelele care ies cînd se strujeşte lemnul poartă şi aici denumirea de *strujituri*.

F i e r ă r i e. Alături de cuvîntul *fierar*, folosit curent în regiune, apare sporadic şi termenul de origine maghiară, pătruns în localităţile anchetate din Ardeal, *cováci*, cu varianta *covál*.

U n e l t e l e f i e r a r u l u i. În primul rînd trebuie să subliniem faptul amintit deja că şi în cadrul acestui domeniu de activitate terminologia constă dintr-un amestec de elemente romîneşti şi germane. Amestecul acesta de termeni romîneşti, uneori reprezentînd traducerea sau calchierea celor germani, şi termeni germani propriu-zişi caracterizează terminologia tîmplăriei şi a fierăriei nu numai în regiunea Bicaz sau pe valea Bistriţei. Atare amestec, produs într-un timp nu prea îndepărtat, se întîlneşte aproape peste tot în Moldova şi se datoreşte faptului că meşteşugarii de la care au învăţat romînii aceste meserii erau mai ales germani sau evrei stabiliţi în oraşele şi tîrgurile moldoveneşti. Pătrunderea acestor termeni tehnici germani în graiurile populare romîneşti a fost susţinută apoi şi de învăţămîntul în vechile şcoli de meserii, unde mulţi dintre maiştri erau de asemenea germani[12]).

12) Simion C. M î n d r e s c u, în lucrarea sa *Influenţa germană asupra limbii romîne*, Iaşi, 1904, p. 20, dă o bogată listă de numiri germane folosite pentru diferite gealăie, în şcoala de arte şi meserii din Iaşi, cu menţiunea că numiri germane poartă şi alte numeroase unelte din atelierele şcolii.

În afară de unii termeni cunoscuți, ca *nicoválă, foále, ilău, ciocán, barós*, „ciocanul cel mai greu", *chéie* (*fixă, franceză* sau *universală*), *minghină* „cleşte mare de fier, fixat la masa de lucru a fierarului" şi alții, care alcătuiesc un strat terminologic mai vechi, am înregistrat şi cuvinte aparținînd unui strat mai nou ca *bonfáer* „ferăstrău de mînă pentru tăiat fierul", *hántamer* „ciocan de mărime mijlocie" (< germ. *Handhammer*), *nítamer* „ciocan de bătut nituri" (< germ. *Niethammer*), *bórmaşină* „unealta cu care se găureşte fierul la rece" (< germ. *Bohrmaschine*). Ciocanul special de făcut potcoave se numeşte *şpíțhamer* (< germ. *Spitzhammer*), dar şi *fórbaism*, la Se. Alte numiri pentru ciocane am notat la tîmplărie.

Dulgheria şi construcția casei. Terminologia acestei îndeletniciri este mai puțin bogată în cuvinte străine de proveniență relativ recentă în limba romînă, în comparație cu terminologia forestieră sau cu a tîmplăriei şi fierăriei. În general, termenii referitori la construcția casei folosiți în această regiune sînt aceiaşi ca pe întreaga vale a Bistriței. Casa se construieşte fie încheiată *durát* sau *în durat, în chiotori*, adică din *bîrne* încheiate la colțuri, fie *în şóşi* sau *în amnáre*, adică din stîlpi (numiți *şóşi*) fixați jos în *tálpa* casei, iar sus înfipți în *grinzi*, între care se bagă *înfundătúra* „lemnele care formează umplutura pereților casei". *Şóşii* de la colțurile casei sînt sprijiniți de o parte şi de alta de *contrafíşe*. Alături de termenul *grindă* am notat cu sensul de aici şi pe *coárdă*. Pe capetele grinzilor se pun *costoroábele*, iar pe acestea se fixează capetele de jos ale *căpriórilor*. Acoperişul casei poartă denumirea de *hazáş* sau *hăzáş*, dar şi *acoperiş*. Gaura din acoperiş prin care intră lumina în podul casei se numeşte *bagícă* şi *fumár* (Se). Materialul folosit în mod curent pentru acoperiş este *dránița*. Alături de acest termen se foloseşte şi cuvîntul *şindílă*, uneori cu specificarea că şindila îi subțire şi scurtă, pe cînd dranița-i mai groasă. Retezătura de brad din care se face dranița se numeşte *şpan* (< germ. *Span*), iar operația respectivă *a şpănuí*. Din *şpan*, bucățile de draniță se desprind cu unealta de fier numită *cîrnéci*. Dranița se bate pe *leațuri* (sg. *leáț*); alături de *leáțuri*, am notat şi forma *léțuri* (sg. *leț*). Scîndura care se bate peste căpriori, cînd se înveleşte casa cu tablă, se numeşte *astereálă* (< tc. *astar* „căptuşeală" + suf. *-eală*) sau *tabán*, termen de asemenea turcesc.

După ce s-a ridicat construcția de lemn, pentru a putea fi lipită casa se *şuşeléşte* sau se *şipcuiéşte*, adică se bat în bîrne sau în înfundătură *şuşéle, cercevéle, şipci* sau *țánduri* „leațuri mici de scîndură, care susțin lipitura". În toată regiunea am întîlnit, cu sensul cunoscut, cuvîntul *prispă*. Cînd prispa este prevăzută la exterior cu un grilaj de scîndură, se numeşte *cerdác* sau *tîrnáț*. Şopronul sau paravanul făcut la spatele casei se numeşte *dólie* (Cl, PG).

Tavanul casei se numeşte în mod obişnuit *bagdadíe*, dar şi *sufit*. Jos se bate *duşumeá* (şi *duşameá*) sau *podeálă*. Lemnele pe care se bate duşumeaua poartă denumirea de *căpătíie* sau *grinzi*. Pe lîngă termenul *toc* (de uşă sau de fereastră), am notat cu acelaşi sens şi pe *uşór*. Bucățile de scîndură puse pe dinafara geamului sau a uşei, formînd un

fel de ramă, se numesc *blăni* (sg. *blánă*, dar și *tasmále* sau *tăsmăli* (sg. *tasmá, tăsmă*), la Se.

C o j o c ă r i a. Termenii referitori la prelucrarea pieilor și la făcutul cojoacelor sînt puțini și aproape toți cunoscuți și în alte regiuni ale țării. De exemplu, unealta cu care se rad pieile înainte de a le *dubí* se numește și aici *grípcă* iar operația respectivă a *gripcuí*. Pielea se întinde cu unealta specială numită *cîrlig*. De la acest cuvînt s-a creat și verbul *a cîrligí* „a întinde pielea cu cîrligul". Suportul pe care se așază pielea cînd se *gripcuiéște* se numește *státivă*. Alături de termenul *bóndă*, cu sensul cunoscut, am înregistrat, cu același sens, și pe *pieptár*. Marginea neagră sau brumărie la o bondă, făcută fie din piele de miel, fie din lînă toarsă și vopsită, se numește *prim* sau *imitáție*. Dintre înfloriturile făcute pe bondă, menționăm *flórile, musculíțele* și *púricii*. Aceste înflorituri se coasă pe o bucată de piele special pregătită numită *jámșă*. Ca să nu se strice cojocul sau bonda, nasturii se coasă pe niște bucăți de piele, aplicate, numite *pingéle*.

M o r ă r i t. Deși bogată și, uneori, variată de la o localitate la alta, terminologia acestui ultim meșteșug asupra căruia ne oprim în paginile de față nu conține multe elemente străine de proveniență relativ recentă. Prin urmare, ca și terminologia dulgheriei și a construcției casei sau a cojocăriei, terminologia morăritului se deosebește din acest punct de vedere de cea a tîmplăriei sau fierăriei, bogată în elemente germane.

Toate morile, ferăstraiele sau joagărele de apă și pivele din această regiune sînt puse în mișcare de forța apei; șanțul prin care vine apa se numește *canál* sau *gîrlă*. Uneori, partea de unde această gîrlă începe să fie amenajată, eventual ridicată, pentru a aduce apa la nivelul necesar, poartă denumirea de *lăptóc* sau *lătóc*. Alteori, însă, termenii *canál, gîrlă* și *lăptoc* sau *lătoc* sînt perfect sinonimi. Lăptocul se face din scînduri, pe niște *stîlpi*. Lemnele puse de pe un capăt pe altul al stîlpilor și care sprijină lăptocul se numesc *curmezíșuri*. Din lăptoc, prin partea înclinată numită *săritoáre*, apa izbește în *roata de apă*. Cu ajutorul unei pîrghii numită *cúmpănă*, se oprește sau se pornește roata de apă, coborînd ori ridicînd *stávila* sau *stăvilárul*. Cînd stavila este coborîtă și prin urmare roata nu se mișcă, apa din lătoc curge pe o săritoare laterală, numită *sterp*, termen înregistrat de ALR, I, harta 152, numai în punctele 386 (Marginea-Bucovina) și 812 (Grădiștea-Oltenia). Lemnul gros și lung, care constituie osia roții de apă, se numește *grindei*. În acest grindei sînt înțepenite bine, cu *péne* sau *dópuri* (Cl) de lemn, *crucile* roții. De cruci sînt prinși *colácii* „obezile", iar între colaci sînt fixate *cúpele*, adică scîndurile roții în care lovește apa. Roata de apă este fixată la partea dinafară a grindeiului; la capătul lui din interior este fixată *roata de măsele*. Capătul dinafară al grindeiului se sprijină pe o construcție specială numită *căpătîi*. Lemnele din care se face căpătîiul se numesc *andréle*, dar și *căpătîie*. Sinonim cu *căpătîi*, la Audia am înregistrat termenul *postament*. În formă de ax, în capetele grindeiului se bat adînc niște buloane de fier, numite *cépuri* sau *ósii* (Cl). Bucata de lemn tare (fag, stejar etc.), fixată în căpătîi, pe care se

sprijină *cépul*, poartă numele de *broáscă* sau *măsáuă* (Cl). Dacă-i de metal, bucata respectivă se numește *lagăr* (PG, Ad). De multe ori, termenul *căpătîi* are atît sensul notat mai sus, cît și pe cel de *broáscă* sau *lágăr*. ALR, I, harta 161, intitulată *broáscă (supt cepul grindeiului)*, nu înregistrează termenul *broáscă* în nici una din localitățile vecine cu regiunea anchetată de noi.

Instalația descrisă pînă aici este comună morilor, joagărelor și pivelor. În cotinuare, ne vom ocupa numai de terminologia referitoare la diferitele părți ale morii. *Roata de măsele* adică roata care are pe una din părțile laterale ale obezilor înfipți niște colți de lemn tare, numiți *măséle*, pune în mișcare *crîngul*, alcătuit dintr-o axă verticală, numită *fus* sau *drúgul crîngului* (Ad), și din niște bucăți de lemn fixate în jurul fusului. Aceste bucăți de lemn, în care se angrenează măselele, se numesc *șuștóri* sau *șîștóri* (IA). Capătul de jos al fusului se sprijină pe o bucată de lemn numită *púnte*, *púntea crîngului* (Ad), *púnte mobilă* (Hn), *supórt* (Hn) sau *grinda morii* (PG). Cu ajutorul ei se ridică sau se coboară piatra de deasupra, ca să iasă făina — după preferință — mai mare sau mai mică. Dispozitivul special construit pentru aceasta se numește *frînă* (IA, Bh), *șurub de transport* (PG), *manivélă* (Cl), *mînă cu zăvór* (Gl). Bucata de metal sau lemn tare, scobită și fixată în punte, pe care se învîrte fusul, se numește *tigáie*. Capătul fusului, care intră în *tigáie* și care este prevăzut uneori cu un vîrf de metal, se mai numește și *cățél* (Gl) sau *buburúz* (PG). Capătul de sus al fusului este înfipt în puntea de metal numită *părpăriță* (Ad), *pîrpăriță* (IA, Ad), *părpăliță* (Bh), *pîrpăliță* (IA, Hn), *pirpeliță* (Gl), *pérpeliță* (Cl), *pîrpalița cardalnică* (PG), fixată în *piatra alergătoare*, adică piatra de deasupra. Sinonim cu *pîrpăriță*, la Bh am înregistrat și termenul *lágăr*. Piatra de dedesupt, care nu se mișcă, se numește *zăcătoáre*. Bucata de lemn care căptușește gaura din piatra zăcătoare, prin care trece fusul, este numită peste tot *buric*. Uneori nu numai bucata de lemn, ci și gaura respectivă poartă acest nume.

Pietrele morii sînt înconjurate de o *véșcă* făcută din scînduri. Locul ridicat unde se află *cóșul* se numește în general *podul morii*, dar și *postaméntul morii* (Bh, Hn, Ad). Lemnele groase, înfipte în pămînt, care susțin podul morii se numesc *stîlpi*, *pópuri*, *ursói* sau *úrși*. Partea de dedesupt, unde se află roata de măsele, puntea etc., poartă denumirea de *fundamént* (Gl) sau *bășcă* (Cl). Lemnul din față, la podul morii, pe care se reazemă și pietrele, se numește la Galu *fruntár*.

Coșul morii se sprijină pe *cái*, două lemne numite așa datorită faptului că de obicei au capetele din față sculptate în formă de cap de cal. Din coș, grăunțele cad mai întîi într-o cutie de lemn numită *téică*, iar de aici, prin gaura din piatra alergătoare, între pietre. Teica este scuturată, ca să curgă grăunțele din ea, cu ajutorul unui dispozitiv special numit *titiréz*, *scuturătoarea teicii* (PG), *scuturíște* (Bh). Cantitatea de grăunțe care trebuie să curgă continuu din teică între pietrele morii este stabilită cu ajutorul dispozitivului pus în mișcare de rotița numită *roata pentru grăunțe*, *roata de dat făina* (Bh), *duríță* (Gl) sau *grăunțár* (Cl). Ighia-

bul prin care curge făina dintre pietrele morii are în această regiune mai multe denumiri, cunoscute de toţi morarii. Mai răspîndite sînt *téică* şi *piscoáie*. La PG am notat, alături de *téică*, şi termenul *gîrlici*. Cu acelaşi sens, la Cl, Ad, IA şi Bh am înregistrat cuvîntul *şipot*. Lada în care curge făina se numeşte peste tot *covátă*. Din covată, făina se pune în saci cu *căúşul de luat făină*, *leáfa de luat făină* sau *lopáta*. Măsurarea grăunţelor de măcinat sau a făinii se făcea altădată (uneori se mai face şi astăzi) cu *mierticul* şi *stamboála* (sau *stambólul*). Plata în grăunţe sau în făină, pe care o ia morarul pentru măcinat, se numeşte astăzi *huiúm* sau *uiúm*. Cu acelaşi sens, altădată se folosea mai ales cuvîntul *vámă*. Lada în care se păstrează *huiúmul* se numeşte la Călugăreni *hambár*.

Din timp în timp, pietrele morii se *férecă*, cu *ciocanul de ferecát*. Dispozitivul cu care se ridică piatra alergătoare, cînd se ferecă moara, se numeşte *cápră* sau *ţap* (Hn). Făina fină, care se aşază, sub formă de praf, pe diferitele părţi ale morii, este numită în general *ométiţă*, dar şi *píclă* (Hn). Făina prea mare, care se amestecă de obicei în hrana viţelor, poartă şi aici denumirea de *urluiálă*.

CONCLUZII

După ce am parcurs toate sectoarele terminologiei profesionale din localităţile anchetate, se cuvine să precizăm, în cîteva rînduri, caracterele generale ale acestui vocabular.

De la început, am distins o foarte bogată terminologie forestieră. Alături de termeni aparţinînd unui fond străvechi (*pădure*, *lemn*, *copac* etc.), sau de împrumuturi mai vechi, cum sînt cele cîteva turcisme (*dragoman*, *dălcăuş*, *şirin*, *ghionder* etc.) din timpul cînd exploatările forestiere de pe valea Bistriţei aprovizionau pieţele imperiului otoman, am observat prezenţa unui amestec foarte variat de cuvinte de diverse origini. Lucrătorii străini de această regiune, sau chiar din alte ţări, specializaţi în muncile la pădure, au lăsat urme adînci în acest vocabular, dîndu-i un caracter eterogen. Cei mai numeroşi termeni rezultaţi din astfel de împrumuturi sînt de origine germană, ucraineană, maghiară şi italiană. Vocabularul forestier se îmbogăţeşte, în momentul de faţă, cunumeroşi termeni legaţi de tehnica avansată care se aplică în exploatarea lemnului. Neologismele tehnice devin tot mai numeroase: *acord*, *ancora*, *antreprenor*, *baraj*, *canal*, *combinat*, *manipulant*, *plantaţie*, *rampă*, *remorcă*, *sonetă*, *sorta* etc.

Faţă de terminologia forestieră, într-o continuă prefacere, în plină dezvoltare, vocabularul legat de celelalte îndeletniciri ale oamenilor din regiunea viitorului lac de acumulare prezintă un caracter mai staţionar. Neologismul îşi face loc cu multă greutate şi, cum este şi firesc, angajează mai puternic diverse meşteşuguri, care se învaţă la oraş sau de la meşteri care, la rîndul lor, au învăţat meseria practicată în centrele urbane. Păstoritul, industria casnică textilă şi agricultura, cu o tehnică învechită în satele anchetate, cunosc o terminologie în general străveche şi, din această cauză, cu puţine elemente deosebite faţă de

alte regiuni din Carpați. Dacă împrumuturile relativ recente sînt puține, în schimb impresionează numărul mare de derivate cu sufixele *-ar* și *-(i) tor : berbecar, căprar, cîrlănar, colțar, gemănar, mînzărar, mulgar, pohar, sterpar, strungar, văcar, vițelar, vîrvar* etc., *călcător, fețuitor, hălcitor, urzitor* etc. Alte sufixe nu ajung acest grad de productivitate și nu este cazul să le pomenim în mod special. Cele menționate sînt instrumente foarte importante și în îmbogățirea terminologiei forestiere : *gînjar, mărginar, mijlocar, mîzgar, tasonar, ulucar* etc. ; *corhănitor, doborîtor, fasonator, sortator* etc. Din nou trebuie să observăm că la celelalte îndeletniciri derivarea, cu un rol mare în trecut, nu mai prezintă aceeași importanță în momentul de față. Caracterul staționar al terminologiei agricole, păstorești, al industriei casnice textile și al unor meșteșuguri, cum ar fi morăritul, față de prefacerile mari din terminologia forestieră, este evident și din acest punct de vedere. În timp ce terminologia forestieră se îndepărtează tot mai mult de caracterul rural, se „tehnicizează", restul vocabularului profesional își păstrează, în linii mari, caracterul său vechi.

LISTA LOCALITĂȚILOR ANCHETATE

cu abreviațiile respective folosite în lucrare

Ad — Audia
Bh — Buhalnița
Ch — Ceahlău
Cl — Călugăreni
Fg — Fîrțigi
Gl — Galu
Hn — Hangu
IA — Izvorul Alb
PG — Poiana Grințieșului
Pt — Potoci
Rg — Ruginești
Sch — Schitul-Durău
Se — Secu

INDICE DE CUVINTE

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ РАЙОНА БУДУЩЕГО ВОДОХРАНИЛИЩА БИКАЗКОЙ ГИДРОЭЛЕКТРОСТАНЦИИ „В. И. ЛЕНИНА"

Краткое садержание

Данная работа является частью раздела, касающегося лексики народного говора, представленного в лингвистической монографии Биказа, которая была составлена коллективом исследователей из Бухареста, Клужа и Ясс.

Была исследована профессиональная лексика, связанная с лесной промышленностью, земледелием, скотоводством, кустарным текстильным производством и с некоторыми другими ремёслами. В отношении возможностей её развития профессиональная терминология исследуемой области имеет два аспекта: а) лексика, связанная с лесной промышленностью, столярным и кузнечным ремеслом, т. е. с такими занятиями, в которых техника получает с каждым днём всё большее применение; б) терминология из сферы земледелия, скотоводства, кустарного текстильного производства и др. является более устойчивой.

Терминология из области лесной промышленности очень богата и в то же время весьма разнообразна по своему происхождению. На основу старых румынских элементов наслаивается прежде всего пласт турецких слов, проникших ещё в то время, когда лесная промышленности снабжала главным образом в пользу турков (напр. *cazîc*, *dălcăuş*, *dragoman*, *zaviţ* и др.). В период проникновения капитализма в эту сферу производства, к этому слою прибавляются элементы немецкого

происхождения (*fludăr, leafă, şlaidăr, şlaiţ* и др.), итальянского (*garga!, marina!, şprangă ţapină, volta!* и др.), украинского (*boc, hufăr, purif* и др.), венгерского (*călădău, răcoanţă, tamos* и др.). Особое место занимают технические неологизмы, широко распространяемые в последнее время квалифицированными служащими лесной промышленности.

Остальные два занатия из первой группы, отмеченной выше, — столярное и кузнечное ремесло — содержат большое число элементов немецкого происхождения. Эти элементы проникли при посредстве немецких и еврейских мастеров, поселившихся в исследуемом районе или в таких городах как Ватра-Дорней и Пятра-Нямц.

Терминология, связанная с остальными занятиями известна во всей Молдавии. Наличие в этой терминологии отдельных трансильванских слов, происхождение которых было установлено авторами при помощи румынского лингвистического атласа, объясняется географическим положением данного района.

Сельскохозяйственная терминология не очень богата вследствие неблагоприятных условий для более широкого развития земледелия. Однако терминология из области скотоводства и кустарного текстильного производства несравненно богаче.

Отличительной чертой терминологии, связанной с указанными выше занятиями, является отсутствие в ней иноязычных элементов.

LA TERMINOLOGIE PROFESSIONNELLE DANS LA RÉGION DU FUTUR LAC D'ACCUMULATION DE L'HYDROCENTRALE „V. I. LENIN" DE BICAZ

Résumé

Le présent travail n'est qu'un fragment du chapitre qui s'occupe du lexique du parler populaire présenté dans la monographie linguistique de Bicaz, élaborée par un collectif de philologues de Bucarest, Cluj et Iassy.

On a étudié la terminologie professionnelle relative à l'exploitation du bois, à l'agriculture, à l'industrie textile domestique, à certains métiers comme aussi la terminologie pastorale. Du point de vue des possibilités de développement, la terminologie professionnelle de la région enquêtée offre deux aspects: a) le vocabulaire lié à l'exploitation forestière, à la menuiserie ou à la ferronnerie, — occupations qui se trouvent dans un progrès technique ininterrompu, — subit des modifications permanentes; b) la terminologie de certaines occupations à savoir l'agriculture, l'élevage des moutons, l'industrie domestique textile et autres est de beaucoup plus stationnaire.

Extrêment riche, la terminologie forestiere de la dite région est aussi très variée comme origine. Sur un fond d'élements vieux roumains se greffe tout d'abord une couche de mots turques adoptés au temps où l'exploitation du bois servait les intérêts turcs (ex. *cazic, dălcăuş, dragoman, zaviţ* etc.). À l'époque de la pénétration du capita-

lisme dans cette branche de production on y ajoute des éléments d'origine allemande (*fludăr, leafă, şlaidăr, şlaiţ* etc.), italienne (*garga!, marina!, şprangă, ţapină, volta!* etc.) ukraïnienne (*boc, huzăr, purif* etc.), magyare (*călădău, răcoanţă, tamos* etc.). Il faut donner une place spéciale aux néologismes techniques qui, dernièrement, jouissent d'une circulation intense par l'intermède du personnel silvique qui a une qualification spéciale.

Dans les deux autres métiers (ci dessus) cités, la menuiserie et la ferronnerie, on emploie un vocabulaire très riche en élements allemands. Ces éléments s'y sont introduits moyennant les artisans allemands et juifs qui se sont établis dans la région enquêtée ou dans des localités comme Vatra-Dornei et Piatra-Neamţ.

Quant à la terminologie relative aux autres occupations indiquées, elle est généralement répandue dans la Moldavie toute entière.

Grâce à la position géographique de la région en discussion certains éléments transylvains ont passé la montagne en s'y introduisant. Les auteurs les ont identifiés en se servant de *l'Atlas linguistique roumain.* La terminologie agricole reste pauvre, ce que l'on explique par le fait que le sol de la région est assez impropre à l'agriculture. Par contre, le vocabulaire concernant l'élevage du bétail comme aussi celui de l'industrie textile domestique est mieux représenté. Leur trait caractéristique est le manque d'éléments étrangers de date récente.

DE LA INDO-EUROPEANĂ LA BALTO-SLAVĂ — INOVAŢII MORFOLOGIGE *)

DE

A. VRACIU

§ 1. În ultima vreme interesul faţă de studierea celor mai vechi relaţii lingvistice balto-slave a crescut în mod considerabil. Despre aceasta ne vorbesc numeroasele cercetări publicate recent — sau relativ recent — în diferite ţări europene [1]). Dar, întrucît perioada de timp su-

---

*) Menţionăm că, din lipsă de semne, n-am putut respecta, în note, ortografia limbilor în discuţie.

1) Dintre studiile consacrate de lingvişti şi arheologi problemei respective menţionăm: A. S e n n, *On the degree of kinship between Slavic and Baltic*, «Slavonic and East European Review», vol. XX, 1941, p. 251—265; *Die Beziehungen des Baltischen zum Slavischen und Germanischen*, «Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung», Bd. 71, 1954, p. 162—188; C h r. S. S t a n g, *Das slavische und baltische Verbum*, Oslo, 1942; J. S a f a r e w i c z, *Przyczynki do zagadnienia wspólnoty balto-slowianskiej*, «Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejetnosci», t. XLVI, nr. 7, Kraków, 1945; *Balto-slowianskie stosunki jezykowe*, Slownik starozytnosci slowianskich (Zeszyt dyskusyjny), Wroclaw, 1958, p. 4—6; J. K o s t r z e w s k i, *Balto-slowiane i poczatki Slowian*, «Przeglad Zachodni», t. II, nr. 2, 1946, p. 168—173; *Stosunki miedzy kultura luzycka i baltycka a zagadnienie wspólnoty jezykowej balto-slowianskiej*, «Slavia Antiqua», V, 1956, p. 7—75; T. L e h r—S p l a w i n s k i, *O pochodzeniu i praojczyznie Slowian*, Poznan, 1946; *Jezyk polski*, ed. II, Warszawa, 1951, p. 18—19, p. 33—34 (Vezi şi traducerea rusă, *Польский язык*, Editura literaturii străine, Moscova, 1954, p. 10—11, p. 21—22); *Wspólnota jezykowa balto-slowianska a problem etnogenezy Slowian*, «Slavia Antiqua», t. IV, Poznan—Wroclaw, 1954, p. 1—21; *Новая попытка освещения проблемы происхождения славян*, «Voprosî iazîkoznaniia», nr. 1, 1955, p. 152—161; în colaborare cu Z d. S t i e b e r, *Gramatyka historyczna jezyka czeskiego*, partea I, Warszawa, 1957, p. 13—15; *Балто-славянская языковая общность и проблема этногенеза славян*, «Voprosî slaveanskogo iazîkoznaniia», fasc. 3, 1958, p. 5—14; *Podstawy indoeuropejskie wspólnoty jezykowej balto-slowianskiej*, Z polskich studiów slawistycznych, t. I (Prace jezykoznawcze i etnogenetyczne na IV miedzynarodowy kongres slawistów w Moskwie, 1958), Panstwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa, 1958, p. 125—136; E. G h e o r g h i e v, *Балто-славянско-германското езиково родство*, «Izvestiia na Seminara po slaveanska filologiia», kn. VIII şi IX, Sofia, 1948, p. 1—46; O. S z e m e r é n y i, *Sur l'unité linguistique balto-slave*, «Études slaves et roumaines,» vol. I, fasc. 2, 3, 1948, p. 65—85, 159—193; *The Problem of baltoslavic Unity*, «Kratylos», Jg. II, 1957; J. K u r y l o w i c z, *Le degré long en balto-slave*, «Rocznik Slawistyczny», t. 16, 1948, p. 1—14; *L'accentuation des langues indo-euro-*

pusă observației ține de preistorie, e natural ca divergențele de păreri să fie foarte mari, iar ipotezele mai mult ori mai puțin plauzibile.

Studiind însă elementele comune în vocabularul, fonetica și gramatica limbilor balto-slave, ajungem la concluzia că, după scindarea unității indo-europene, vorbitorii acestor dialecte au trecut printr-o epocă de comunitate. Teza aceasta este susținută în prezent de majoritatea lingviștilor. Puțini sînt cei care mai adoptă astăzi concepția emisă cîndva de A. Meillet, concepție potrivit căreia inovațiile spe-

---

péennes, Kraków, 1952; *L'apophonie en indo-européen,* Wroclaw, 1956; *O jednosci jezykowej balto-slowianskiej,* «Biuletyn Polskiego Towarzystwa jezykoznawczego», XVI, Wroclaw-Kraków, 1957, p. 71—113; *О балто-славянском языковом единстве,* «Voprosî slaveanskogo iazîkoznaniia», fasc. 3, 1958, p. 15—49; E. Fraenkel, *Die baltischen Sprachen. Ihre Beziehungen zu einander und zu den indogermanischen Schwesteridiomen als Einführung in die baltische Sprachwissenschaft,* Heidelberg, 1950; *Zum baltischen und slavischen Verbum,* «Zeitschrift für slavische Philologie», Bd. XX, nr. 2, 1950, p. 236 - 320; A. Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves,* t. I, Lyon-Paris, 1950; J. M. Endzelin, *Древнейшие славяно-балтийские языковые связи,* «Trudî Instituta iazîka i literaturî Akademii Nauk Latviiskoi SSR», t. II, Riga, 1953, p. 67—82; P. N. Tretiakov, *Восточнославянские племена,* ed. a II-a, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1953; J. S. Otrembski, *Славяно-балтийское языковое единство,* «Voprosî iazîkoznaniia», 1954, nr. 5, p. 27—42, nr. 6, p. 28—46; *Rozwój wzajemnych stosunków miedzy grupa jezykova baltycka a slowianska,* Z polskich studiów slawistycznych, T. I, p. 146—148; P. Arumaa, *Die Verwandtschaftverhältnisse zwischen Baltisch und Slavisch,* «Zeitschrif für slavische Philologie», Bd. XXIV, 1955, p. 9—28; M. Leumann, *Baltisch und Slavisch,* Corolla linguistica. Festschrift F. Sommer, Wiesbaden, 1955, p. 154—162; V. Gheorghiev, *Към въпроса за балтославянската езикова общност,* «Bălgarski ezik», god. VIII (1958), kn. 2; *Балто-славянский, германский и индоиранский,* Slaveanskaia filologiia, Sbornik statei, T. I, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958, p. 7-26; V. K. Mathews, *О взаимоотношении славянских и балтийских языков,* ibidem, p. 27—44; S. B. Bernstein, *Балто-славянская языковая сообщность,* ibidem, p. 45—67; V. V. Ivanov și V. N. Toporov, *К постановке вопроса о древнейших отношениях балтийских и славянских языков,* Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958; V. N. Toporov, *Новейшие работы в области изучения балто-славянских языковых отношений,* «Voprosî Slaveanskogo iazîkoznaniia», fasc. 3, p. 134—161; V. Maziulis, *Заметки к вопросу о древнейших отношениях балтийских и славянских языков,* Editura de Stat pentru literatură politică și științifică a R.S.S. Lituaniene, Vilnius, 1958; P. Trost, *O baltoslovanskych vztazich v oblasti syntaxe,* K historickosrovnávacímu studiu slovanskych jazyku, Státni Pedagogické Nakladatelství, Praha, 1958, p. 124—127; *K otázce baltoslovanskych jazykovych vztahu,* Ceskoslovenské Prednásky pro IV. Mezinárodní sjezd slavistu v Moskve, Nakladatelství Ceskoslovenské Akademie Ved, Praha, 1958, p. 221—227; Adolf Erhart, *Zum Problem der baltisch—slavischen Spracheinheit,* Sborník prací filosofické fakulty Brnenské University, Rocnik VII, Rady jazykovedne (A), C. 6, Brno, 1958, p. 123—130; B. Rosenkranz, *Zur Entstehungsgeschichte des bestimmten Adjektivs des Baltischen und Slavischen,* «Die Welt der Slaven», Jg. III, Heft 2, 1958, p. 97—101; B. V. Gornung, *К дискуссии о балто-славянском языковом и этническом единстве,* «Voprosî iazîkoznaniia», 1958, nr. 4, p. 55—62; W. Hensel, *O tzw. balto-slowianskiej wspólnocie kulturowej,* Z polskich studiów slawistycznych, T. I, p. 149—158, P. S. Kuznețov, *Развитие индоевропейского склонения в общеславянском языке,* Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958; T. P. Lomtev, *О синтаксических соответствиях тождества и различия в глагольно-именных сочетаниях в славянских языках,* Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958, p. 5, nota 3; Vezi și «Voprosî iazîkoznaniia», 1958, nr. 1, p. 37—54 sau *Сборник ответов на вопросы по языкознанию,* (К IV Международному Съезду Славистов), Editura Academiei de Științe a U.R.S.S.,

cifice balților și slavilor ar fi apărut independent și s-ar fi dezvoltat paralel [2]).

În cele ce urmează vom discuta unele fapte morfologice care, după părerea noastră, pledează în favoarea unei comunități lingvistice balto-slave. Concordanțele acestea deosebesc balto-slava atît de indo-europeana primitivă, cît și de limbile atestate istoricește.

§ 2. Una din particularitățile caracteristice morfologiei balto-slave o constituie desinența *-a* la genitivul singular al temelor în *-o-* (substantive masculine și neutre); cf. v. sl. влъка < * *vĭlkā*, let. *vilka* (nom. *vilks* „lup"), lit. *vìlko* (nom. *vìlkas*); dialectele lituaniene au *vilkā*. În fond *o* din limba lituaniană literară este lung și identic ca atare cu *a* din slavă și letonă.

Limbile slave împart această inovație numai cu subgrupul baltic oriental. Deși vechea prusiană nu ne oferă propriu-zis o desinență în *-a*, totuși *-as* (de la aceleași teme indo-europene în *-o*) care apare în texte, nu diferă prea mult de letonă, lituaniană sau slavă. De fapt ori de cîte ori venim în contact cu materialul limbii prusiene, trebuie avut în vedere:

a) Caracterul conservator al acestei limbi;

b) Influența originalului german.

Cunoscători superficiali ai limbii vechi prusiene, traducătorii denaturau realitățile lingvistice, adeseori străine lor. Așa se face că și astăzi datele furnizate de prusiană sînt folosite într-o mai mică măsură în lucrările de gramatică comparată (indo-europeană sau baltică). Se înțelege de la sine, grafiile defectuoase reflectă inexact spiritul limbii.

c) Existența unui număr insuficient de texte.

d) Izolarea teritorială. Unele inovații s-au ivit după scindarea balților în subgrupa occidentală (vechea prusiană) și orientală (lituaniana și letona), dar înainte de destrămarea slavei comune [3]).

În ceea ce privește originea desinenței *-a*, părerile sînt împărțite. A. Leskien [4]), O. Hujer [5]), A. Meillet [6]), J. Endzelin [7]) și alții au susținut că în slavă și baltică genitivul în *-a* s-a dezvoltat dintr-un ablativ (cf.

Moscova, 1958, p. 152—175, unde au fost publicate răspunsurile primite de la T. Lehr—Splawinski, L. A. Bulahovski, K. Janácek, K. Treimer, S. B. Bernstein, P. Trost, V. R. Kiparsky, M. Budimir, I. Lekov, V. Ernits, V. Gheorghiev și E. Dickenmann în problema unității lingvistice balto-slave. Chestiunea aceasta a fost dezbătută pe larg la cel de-al IV-lea Congres Internațional al Slaviștilor, ale cărui lucrări s-au desfășurat la Moscova, între 1 și 10 septembrie 1958.

2) Printre aceștia se numără: Kazimieras Buga, J. M. Korinek, A. Senn și V. P. Maziulis.

3) Vezi și J. S. Otrembski, *Славяно-балтийское языковое единство*, «Voprosî iazîkoznaniia», nr. 6, 1954, p. 45.

4) *Die Declination im Slavisch-Litauischen und Germanischen*, Leipzig, 1876, p. 34.

5) *Úvod do dejin jazyka ceskeho*, ed. III., Praha, 1946.

6) *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes; Le slave commun*, ed. II, Paris, 1934.

7) *Славяно-балтийские этюды*, p. 132 și urm.; *Baltu valodu skanas un formas*, Latvijas valsts izdevnieciba, Riga, 1948, p. 115; *Latviesu valodas gramatika*, Latvijas valsts izdevnieciba, Riga, 1951, p. 396.

scr. *vr̥kāt*, lat. *lupō* (*d*); aici *-āt* < *-o-at*[8]). Dimpotrivă, V. K. Porzeziński[9]), F. F. Fortunatov[10]), A. A, Şahmatov[11]) şi, recent, P. S. Kuznețov[12]) arată că în limba lituaniană *o* nu provine din i.-e. *ōd*, căci *-ō* a dat în lituană diftongul *-uo-*. Alţii au legat formarea genitivului indoeuropean de adjective[13]).

S-a afirmat, în fine, că pe teren balto-slav s-ar fi dezvoltat un nou ablativ, în urma alipirii unei postpoziţii (lit. şi let. *at*, slavă отъ, întrebuinţate şi ca prepoziţie, şi ca prefix. Teoria aceasta, emisă la începutul secolului nostru de C. Kappus, a fost reluată nu de mult de lingvistul sovietic P. S. Kuznețov[14]). Mai sînt, bineînţeles, şi alte ipoteze[15]). Indiferent însă de cea pe care am accepta-o, cert e că avem a face cu o inovaţie specifică limbilor balto-slave[16]). Întrucît genitivul slav îndeplineşte şi funcţiile ablativului, mai verosimilă ni se pare ipoteza, conform căreia, contopirea celor două cazuri s-a produs în epoca de comunitate a slavilor cu balţii[17]).

---

8) Părerea aceasta a fost împărtăşită şi de E. Fraenkel. Vezi *Die baltischen Sprachen. Ihre Beziehungen zu einander und zu den indogermanischen Schwesteridiomen als Einführung in die baltische Sprachwissenchaft*, Heidelberg, 1950, p. 78. Cu 10 ani mai înainte o susţinuse şi slavistul sovietic A. M. Selişcev (1883—1942). Vezi A. M. Selişcev, *Старославянский язык*, partea I, Moscova, 1951, p. 226, partea II, 1952, p. 90. În *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen* (ed. II, Strasburg, 1897—1916) K. Brugmann pune inovaţia menţionată aici în rîndul celor balto-slave.

9) V. K. Porzezinski, *Сравнительная морфология древнеиндийского, греческого, латинского и старославянского языков*, partea I, Moscova, 1916, p. 34—35.

10) *Сравнительная морфология индоевропейских языков*, Избранные труды, t. II, Moscova, 1957, p. 379—380.

11) A. A. Şahmatov, *Историческая морфология русского языка*, Moscova, 1957, p. 24.

12) Vezi A. Meillet. *Общеславянский язык*, Edit. literaturii străine, Moscova, 1951, p. 463; O. Hujer, *Введение в историю чешского языка*, Editura literaturii străine, Moscova, 1953, p. 128, nota 11; *Историческая грамматика русского языка. Морфология*, Editura Universităţii din Moscova, 1953, p. 48—49; *Развитие индоевропейского склонения в общеславянском языке*, p. 27.

13) Vezi J. Wackernagel, *Genitiv und Adjektiv*, Mélanges de linguistique offerts à F. de Saussure, Paris, 1908; J. Knobloch, *Zur Vorgeschichte des indogermanisches Genitivs der* o *Stämme auf*—sjo, «Die Sprache», Bd. II, Hf. 3, Wien, 1951. În legătură cu originea genitivului indo-european vezi şi V. V. Şevorîkin, *К истории индоевропейского генитива*, «Voprosî iazîkoznaniia», 1957, nr. 6, p. 89—90.

14) Vezi C. Kappus, *Der indogermanische Ablativ*, Marburg, 1903; P. S. Kuzneţov, *Развитие индоевропейского склонения в общеславянском языке*, p. 28—32.

15) Astfel, A. Vaillant este de părere că *-ot* > *-at* sub influenţa lui *—as* de la nominativ. Vezi, în acest sens, *Grammaire comparée des langues slaves*, t. I, Lyon — Paris, 1950, p. 112. J. S. Otrembski se întreabă dacă nu cumva — *a* de la genitiv provine din morfemul — *a* — (specific formaţiilor în *-a -къ* din limbile slave, *-o-kas* din lituaniană şi *a-ks* din letonă). Vezi *Славяно-балтийское языковое единство*, «Voprosî iazîkoznaniia», 1954, nr. 6, p. 31.

16) În orice caz nu poate fi vorba aici de un împrumut slav (cum pretindeau A. Senn şi A. Erhart).

17) În ceea ce priveşte structura genitivului în limba rusă vezi V. V. Vinogradov, *Русский язык (Грамматическое учение о слове)*, Moscova—Leningrad, 1947, p. 173—176. Genitivul pe lîngă verbele *bijóti* „a se teme“, *nusigasti* „a se speria“, *gédintis* „a-i fi ruşine de“ constituie în lituaniană un rest al vechiului ablativ.

§ 3. O altă particularitate, demnă în aceeaşi măsură de relevat, apare tot la singularul temelor în *-o-*. Este vorba de desinenţa dativului. Cf. lit. *vìlkui* şi v. sl. вльку. Nu se poate contesta caracterul nou al acestui fapt lingvistic, mai ales că şi vechea prusiană are un dativ în *-u*. Dativul în *-am* (*tēvam* „tatălui", *brāļam* „fratelui" etc.) reprezintă în letonă formaţii tîrzii, apărute sub influenţa adjectivului şi a pronumelui demonstrativ: cf. *labs* „bun" — dat. *labam*, *tas* „acela" — dat. *tam*.

§ 4. Dativul pronumelui personal de persoana I; cf. v. sl. мьнѣ „mie", lit. (dialectul žemait) *munęi*, *mùny* <* *munie* şi let. (graiurile de sus) *mun*, *muns*[18]). Dialectul žemait mai dispune la dativ şi de forme de tipul *mùn*, *mùna*[19]). În limba letonă literară, ca de altfel şi în lituaniană, acest pronume face la dativ *man* (let.), *mán* (lit.). Formele respective au fost refăcute după modelul pronumelor posesive (lit. *mãnas* „al meu", let. *mans*). Graiurile reflectă o realitate existentă în perioada unităţii balto-slave.

§ 5. Limbile balto-slave au două feluri de adjective: nominale şi pronominale (li se mai spune scurte şi lungi, nearticulate — articulate). În ambele ramuri adjectivele articulate se obţin de la cele nearticulate prin adăugarea pronumelui demonstrativ: lit. *jìs*, *jì*, let, *jis*, *ja*, sl. *jь*, *ja*, *je*<i.-e.* *yos*, *ya*, *yod*. Cf. lit. *báltas* „alb", *baltàsis* „cel alb" (*báltas* + *jìs* „el", pronume personal, dezvoltat, ca şi în limbile slave, dintr-un demonstrativ)[20]); gen. *báltojo* < *bálto* + *jõ* „a lui"; *gẽras* „bun" -*geràsis* „cel bun"; *gerà* (fem., forma nominală) — *geróji* (forma lungă); let. *mazs* „mic" — *mazais* „cel mic"; v. sl. новъ „nou" -новъıи „cel nou", новаıа (fem.), новоıє (n.); синь „albastru" -синии (m.), синıаıа (f.), синıєıє (n.). În vechea prusiană adjectivele pronominale se întîlnesc mai rar[21]). Formele atestate în monumente (de ex., *pirmois* „cel dintîi", *pirmoi* (fem.) în raport cu *pirmas* (neart.) ne arată însă că au aceeaşi origine.

În limbile lituaniană şi letonă adjectivele scurte se întrebuinţează şi în momentul de faţă cu funcţie atributivă (spre deosebire de rusă, de exemplu, unde ele au numai rol predicativ), ceea ce ne aminteşte

18) Limba lituaniană se împarte în două dialecte principale: de sud (*zemait*) şi de sus (*aukstait*). Limba literară s-a format pe baza graiurilor aukstaite de sud-vest. Letona dispune de trei dialecte: a) grupul de nord-vest, b) graiurile de sus şi c) grupul graiurilor de mijloc, care au constituit temelia limbii letone contemporane.

19) Vezi şi J. Endzelin, *Baltu valodu skanas un formas*, p. 162; *Latviesu valodas gramatika*, p. 508—509.

20) Fenomenul este frecvent şi în alte limbi. Vezi cazul limbilor neolatine, al finlandezei etc.

21) Cauzele au fost arătate de noi mai sus. Deoarece primii autori ai monumentelor de limbă letonă erau tot de origine germană, adjectivele articulate apar arareori şi sînt folosite inconsecvent. Vezi în acest sens şi observaţia lui Z. P. Zinkevicius în monografia *Lietuviu kalbos ivardziuotiniu budvardziu istorijos bruozai* (Schiţe de istorie a adjectivelor pronominale din limba lituaniană), Valstybine politines ir mokslines literaturos leidykla, Vilnius, 1957, p. 14 şi în studiul *Некоторые вопросы образования местоименных прилагательных в литовском языке*, «Voprosî Slaveanskogo iazîkoznaniia», fasc. 3, 1958, p. 56.

perfect de situaţia caracteristică într-o perioadă mai veche tuturor limbilor slave[22].

Dar problema genezei adjectivelor articulate este controversată. Astfel, în timp ce unii (K. Brugmann[23]), A. Şahmatov[24]), O Hujer[25]) J. Endzelin[26]), J. Otrębski[27]) şi P. Trost[28]) aduc probe în favoarea apariţiei acestei categorii în epoca unităţii lingvistice balto-slave, alţii (A. Meillet[29]), E. Fraenkel[30]), Z. Zinkevičius[31]), A. Erhart[32]) şi B. Rozenkranz[33]) găsesc analogii în hitită, indo-iraniană şi la Homer. De aici s-a tras concluzia, greşită după părerea noastră, că îmbinarea pronumelui demonstrativ cu adjectivele nominale s-a petrecut în limbile balto-slave independent şi în perioade diferite[34]). Adepţii acestei concepţii uită că nici o limbă indo-europeană (veche sau nouă) nu posedă adjective articulate de tipul celor din slavă sau baltică. Asemănările se reduc exclusiv la faptul că în vedică, avestică, veche persană, dialectul homeric şi limbile iraniene actuale i-e. * *yo* (pronume relativ sau demonstrativ) îndeplineşte în anumite cazuri o funcţie similară cu adjectivele pline din balto-slavă. Există însă o deosebire esenţială. În Rig-Veda *ya* — „care" (fem.) precedă substantivul; în avestică, unde construcţiile acestea sînt şi mai numeroase, pronumele stă nu după adjectiv, ci înaintea lui (cf. *ahmi anhvō yat astvainti* „în viaţa aceasta, care (-i) trupească"; *azəm yō ahuro mazdå* „eu Ahur Mazd", literal: „eu, care (-s) Ahur Mazd)". Şi aşa mai departe. Prin urmare, existenţa adjectivelor pronominale constituie un indiciu sigur al înrudirii apropiate dintre baltică şi slavă.

---

22) În ceea ce priveşte întrebuinţarea adjectivelor articulate în limba lituaniană contemporană vezi A. V a l e c k i e n e, *Dabartines lietuviu kalbos ivardziuotiniu budvardziu vartojimas*, Literatura ir kalba, II, Lietuvos T S R Mokslu Akademija lietuviu kalbos ir literaturos Institutas, Valstybine grozines literaturos leidykla, Vilnius, 1957, p. 159 —328; *Употребление местоименных форм имен прилагательных в современном литовском языке*, Vilnius, 1958. Pentru letonă vezi J. E n d z e l i n, *Latviesu valodas gramatika*, p. 595—599.

23) *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*. ed. a II-a.

24) A. A. Ş a h m a t o v, *op. cit.*, p. 187.

25) O. H u j e r, *op. cit.*, ed. rusă, p. 49.

26) *Древнейшие славяно-балтийские языковые связи*, p. 74—75.

27) *Славяно-балтийское языковое единство*, «Voprosî iazîkoznaniia», nr. 6,1954,p. 34.

28) *K otázce baltoslovanskych jazykovych vztahu*, p. 222.

29) *Les dialectes indo-européens*, Paris, ed. II, 1922, p. 43.

30) *Die baltischen Sprachen*, p. 82.

31) Z. Z i n k e v i c i u s, *Lietuviu kalbos ivardziuotiniu budvardziu istorijos bruozai*, p. 9—11; *Некоторые вопросы образования местоименных прилагательных в литовском языке*, p. 53—54.

32) *Op. cit.*, p. 127.

33) *Op. cit.*, p. 97—100.

34) Susţinută recent de Z. Zinkevicius în studiile pomenite, p. 13 (cel redactat în lituaniană) şi p. 55 (cel publicat în limba rusă), ipoteza aceasta, formulată de alţii mai înainte, a fost acceptată şi de redactorii fasciculei 3 din «Voprosî Slaveanskogo iazîkoznaniia» (S. B. Bernstein, N. I. Tolstoi şi V. N. Toporov). Vezi *Prefaţa*, p. 3. Mai mult decît atît: Zinkevicius afirmă că în lituaniană adjectivele pronominale s-au format relativ tîrziu şi independent de letonă.

§ 6. Inovații esențiale se produc și în sistemul verbal.

a) În epoca balto-slavă se constituie infinitivul cu desinența caracteristică *-ti*; cf. v. sl. видѣти „a vedea" бьрати „a lua", кричати „a striga", зъвати „a chema", хвалити „a lăuda"; în limba rusă contemporană *-ti* s-a menținut numai sub accent (spre deosebire, de paleoslavă și rusă veche); нести „a purta, a duce", идти „a merge", плести „a împleti"; lituaniana are întotdeauna *-ti*: *būti*, „a fi", *dúoti* „a da", *vèsti* „a duce", *ė́sti* „a mînca", *gìmti* „a se naște", *gérti* „a bea"; letona literară are *-t* < *-ti* (conservat în dialecte): *dzert* „a bea" (dial. *dzerti*), *ēst* „a mînca" (dial. *ēsti*); *vest* „a duce", *būt* „a fi", *dot* „a da", *dzimt* „a se naște"; în vechea prusiană găsim mai multe tipuri de infinitiv: *dātwei*, *dāton* (refl. *dātunsi*) și *dāt* „a da" cu *t-* < *-ti*.

b) Spre deosebire de sanscrită și greacă, limbile balto-slave folosesc verbul „a da" fără reduplicare; cf. scr. *dádāmi* „dau", *dádasi* „dai"; gr. δίδωμι, δίδως etc.; lit *dúomi*, *dúosi*, *dúosti*; let. *duomu* (cu *u* de la verbele tematice); un document leton din anul 1587 atestă forma *dome*, considerată de J. Endzalin [35]) ca provenind din **duomi*; v. pr. (pers. II) *dāse* (cu *ā* de la infinitiv), *dāsit* (pers. III); v. sl. дамь, даси, дастъ (lui *a* din slavă îi corespunde în celelalte limbi indo-europene *ā* sau *ō*; în lituaniană *uo* < *i.-e. ō, ā*; în letonă *o* < *uo*).

În afară de apariția unor inovații [36]), verbul pierde, în perioada comunității lingvistice balto-slave, o serie de categorii mai vechi, conservate în alte limbi indo-europene. Dintre acestea amintim:

a) *Diateza medie* (cf. scr. *bháre* „port", *bhárase* „porți", *bhárate* „poartă", gr. φέρομαι, φέρεσαι, φέρεται; cf. de asemenea ved. *çaye* „el stă (întins)", scr. *çéte*, gr. κεῖται);

b) *Conjunctivul* (cf. gr. φῶ de la φημί „vorbesc", φῇς, φῇ etc; δεικνύω de la δείκνῦμι „arăt", δεικνύῃς, δεικνύῃ etc.).

c) *Perfectul* — (cf. scr. *cakára* „am făcut", *jagáma* „am venit", *jaghána* „am lovit"; gr. πέπονθα „am suferit", τέτροφα „am hrănit"; got. *lailot* „am lăsat") După cum se știe, în indo-europeana primitivă au existat și forme de perfect fără reduplicare. Paleoslava și vechea prusiană au păstrat doar un singur exemplu: вѣдѣ „știu, cunosc", v. pr. *waissei* (pers. II sg.), *waidimai* (pers. I pl.); cf. scr. *véda*, av. *vaēda*, gr. *wóida*, got. *wait*. Din primul procedeu în limbile balto-slave n-au rămas nici un fel de urme.

d) *Augmentul* care în indo-europeană era facultativ (apare numai în indo-iraniană, greacă și armeană; cf. ved. *ábharat* „el ducea", gr. ἔφερε, arm. *eber*).

§ 7. Mai sînt și alte afinități balto-slave (chiar la categoriile despre care am vorbit). Astfel, din analiza numeralelor reiese cît se poate de clar asemănarea dintre cele două ramuri lingvistice. Aceasta l-a

35) *Latviešu valodas gramatika*, p. 723.
36) Pentru rest, vezi J. Otrembski, *op. cit.*, «Voprosî iazîkoznaniia», nr. 6, p 35—40, apoi cercetările lui J. Endzelin, Chr. S. Stang, E. Fraenkel și ale altora.

îndreptățit pe J. Otrębski să afirme că: „Nimic nu ilustrează mai bine decît numeralele gradul de înrudire dintre limbile slave și cele baltice"[37]).

§ 8. Concordanțele morfologice semnalate mai sus confirmă, credem, într-o foarte mare măsură justețea tezei privitoare la comunitatea lingvistică balto-slavă. Argumentele care se aduc astăzi în favoarea acestei ipoteze sînt cu mult mai convingătoare și mai numeroase decît obiecțiile. Numai admițînd ca reală existența unei perioade de unitate a strămoșilor slavilor și balților, vom fi în stare să explicăm așa cum se cuvine originea inovațiilor atît de caracteristice ambelor grupuri. În afară de morfologie, inovațiile acestea se manifestă în mod pregnant în sistemul fonetic, în sintaxă, în derivare și, mai ales, în lexic. Ele sînt cu atît mai frapante, cu cît nu apar în alte limbi indo-europene. Evident, asemănările dintre slavă și baltică nu pot fi puse pe seama faptului că atît una, cît și cealaltă se trag din același izvor — din indoeuropeana primară[38]). Cu atît mai puțin este de presupus ca aceste trăsături comune să fie rezultatul unor evoluții paralele, independente, autonome.

Cercetarea minuțioasă a concordanțelor lingvistice balto-slave ne întărește convingerea că ele s-au constituit în urma interferenței îndelungate dintre cele două triburi, după desprinderea lor din indo-europeana comună[39]).

Acceptînd, pe baza argumentelor invocate, teza relativă la existența unei epoci de unitate a limbilor balto-slave, sîntem totuși nevoiți să recunoaștem că:

a) Într-o serie de cazuri (care anume?) nu avem a face cu inovații, ci cu menținerea unor trăsături mai vechi, moștenite din indoeuropeană[40]).

b) Unele elemente comune limbilor balto-slave se vor fi ivit independent și au evoluat paralel.

Desigur, limba balto-slavă n-a fost — și nici nu putea fi — perfect unitară. Ca orice limbă primară, ea era scindată în dialecte și graiuri. Urme ale acestei stări de lucruri sînt vizibile în limbile balto-slave.

Problema relațiilor balto-slave nu este exclusiv de competența lingvisticii; ea va putea fi rezolvată numai în colaborare cu istoricii, arheologii, antropologii și etnografii.

37) *Славяно-балтийское языковое единство*, «Voprosî iazîkoznaniia», 1954, nr. 6, p. 42. Vezi și V. Maziulis, *op. cit.*, p. 19, unde se arată că în limbile baltice cele mai vechi numerale provin din indo-europeana comună; în schimb, numeralele mai noi au în baltică forme asemănătoare cu slava și germanica. Lingvistul lituanian opinează însă pentru evoluția lor paralelă, independentă. Problema originii numeralelor este tratată de autor mai detaliat în: *Индоевропейская децимальная система числительных*, «Voprosî iazîkoznaniia», 1956, nr. 4, p. 53–59 și în *Kai kurie lietuviu kalbos gramatikos klausimai* (Unele probleme ale gramaticii limbii lituaniene), Vilnius, 1957, p. 40—64.

38) Vezi și S. B. Bernstein, *op. cit.*, p. 46.

39) Numai în felul acesta ar putea fi eliminat subiectivismul, care, după părerea lui V. K. Mathews, joacă un anumit rol în concepția adepților comunității lingvistice balto-slave. Vezi V. K. Mathews, *op. cit.*, p. 43.

40) Vezi și L. A. Bulahovski, «Voprosî iazîkoznaniia», 1958, nr. 1, p. 44 sau *Réponses aux questions linguistiques* (au IV-e Congrès International des Slavistes), Académie des Sciences de l'U. R. S. S., Moscou, 1958, p. 161.

După cum s-a subliniat la cel de-al IV-lea Congres Internaţional al Slaviştilor (Moscova, 1—10 septembrie 1958), participanţii căruia au susţinut aproape în unanimitate ideea limbii balto-slave comune, este de aşteptat ca soluţionarea acestei chestiuni controversate s-o dea faptele noi şi, în primul rînd, cele din domeniul toponimiei şi hidronimiei [41])

ОТ ИНДОЕВРОПЕЙСКОГО ПРАЯЗЫКА К ЯЗЫКУ БАЛТО-СЛАВЯНСКОМУ — МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ НОВООБРАЗОВАНИЯ

Краткое содержание

В статье приводятся морфологические данные, подтверждающие существование славяно-балтийского языкового единства.

Автор считает, что балтийские и славянские диалекты входят в единую диалектную область индоевропейского языка. Такой же точки зрения придерживаются в настоящее время многие лингвисты и археологи.

DE L'INDO-EUROPÉEN AU BALTO-SLAVE—INNOVATIONS MORPHOLOGIQUES

Résumé

L'article traite des innovations morphologiques parlant en faveur de l'existence d'une unité linguistique balto-slave. L'auteur trouve que le balto-slave constitue, au cadre de l'indo-européen, un groupe dialectal à partir du moment même de son détachement de la langue primitive. Cette conception est partagée, à présent, par la majorité des spécialistes en ce domaine.

---

41) Vezi şi V. M. Illici-Svitîci, *Балто-славянская проблематика на IV. Международном съезде славистов*, «Вопросы языкознания», 1959, nr. 1, p. 139—141.

ОБ ОДНОМ ФОНЕТИЧЕСКОМ ЯВЛЕНИИ В *PSALTIREA ŞCHEIANĂ* [1])

Г. ИСТРАТЕ

Несмотря на то что изучение старорумынского языка очень рано привлекло к себе внимание специалистов, а библиография, которой мы располагаем, является не только богатой, но и весьма ценной, все еще в этой области имеется много нерешенных вопросов и точек зрения.

Здесь мы остановимся лишь на случаях вставочного *i*, встречаемых у переписчика **C** Шкеянской псалтыри (*maire, taire, minuine, căntaire, giudecaire, mestecaire, păduire, scăpaire* и т. д.), по поводу которых специалисты выдвинули различные объяснения, вследствие чего мнения ученых расходятся по сей день. Уместно будет напомнить, что первые исследователи данного явления предполагали, что переписчик был не румыном по происхождению. Не приводя убедительных доводов, А. Прокопович ссылался еще в 1908 году на „венгерского священника“ [2]). Восемь лет спустя, И. А. Кандря считал, что скорее всего мы имеем дело с „греческим книжником“ или же с лицом, „обычным занятием которого было списывание греческих текстов“ [3]).

Однако, ни Прокопович, ни Кандря не уделяли этому факту должного внимания, так как их интересовали другие вопросы, связанные со старорумынским языком. Поэтому возникла небходимость возобновления дискуссии по вопросу о происхождении вставочного *i* в указанных примерах. Так, через некоторое время два клужских профессора исследовали более подробно это явление и, на основании богатой аргументации, пытались его объяснить. Речь идет о К. Лаче [4]) и Н. Дрэгану [5]), ссылавшихся на одного переписчика, сакса по происхождению, точка зрения которых, на наш взгляд, заслуживает внимания, несмотря на то, что она была отвергнута академиком А. Росетти [6]),

1) Доклад, прочтанный на пятой научной сессии Ясского университета им. „А. И. Кузы“, 1958 г.

2) *Despre nazalizare şi rotacism*, стр. 34.

3) *Psaltirea Şcheiană*, I стр. CXXIII.

4) *Copiştii Psaltirii Şcheiene* («Dacoromania», III, стр. 461—471).

5) *Manuscrisul liceului grăniceresc „G. Coşbuc“ din Năsăud şi săsismele celor mai vechi manuscrise romîneşti* («Dacoromania» III стр. 472—508).

6) «Grai şi suflet», II, стр. 169 и след. Ср. *Istoria limbii romîne*, VI, стр. 144, а также *Mélanges de linguistique et de philologie*, стр. 558—585.

последним видным исследователем данного вопроса, считающим, что указанное явление свойственно вообще румынскому языку и тождественно со вставкой *i* в словах *cîine, mîine, pîine, oichi, ureiche, veiche, Costaiche* и т. д.

К. Лача не ограничивается одними предположениями, а пытается найти доказательства в пользу своей точки зрения. Он полагает, что данное явление может быть объяснено как фонетическая особенность языка переписчика-сакса (стр. 464—465) из области Бистрица (стр. 469) причем, как нам кажется, некоторые из доводов, приводимые автором, весьма убедительны. Если все сказанное им до стр. 466 не обладает доказательной силой в пользу теории Лачи, в чем сам автор убедился, то доводы, приводимые далее, по нашему мнению, подтверждают высказывания автора.

Опираясь на работу И. Вольфа, *Über die Natur der Vocale im Siebenbürgisch — sächsichen Dialect,* Лача отмечает целый ряд примеров в языке саксов, где мы также находим вставку *i*; отсюда делается вывод, что саксы могли повлиять на немцев, говоряших и по-румынски и передать им эту фонетическую особенность. Автор предпринял среди учащихся-саксов из области Бистрица анкету и показал, что многие из них произносили *minuine* вместо *minune*. Августин Бена, автор работы *Limba romînă la saşii din Ardeal* (Cluj, 1952) сообщает Лаче, что, разговаривая по-румынски, саксы произносят *faişe* вместо *face*, *traişe*, вместо *trage* и т. д. [7]). Нам кажется исключительно важным утверждение автора на стр. 469, где говорится о том, что случаи типа „*pîine*, *cîine* и т. д. не имеют ничего общего с теми искажениями, которые наблюдаются у саксов“. Это заявление не следует понимать превратно. По мнению Лачи, с физиологической точки зрения, процесс появления *i* в *cîine* и в *minuine* является одинаковым, одним и тем же. Различие состоит только в том, что *minuine* можно было себе представить только в устах иностранца, в нашем случае сакса, в то время как *cîine* характеризует часть говорящих, для которых родным языком является румынский. Выше мы указывали, что не все доводы, приводимые Лачей, подтверждают его точку зрения. Впрочем сам автор отдавал себе отчет в этом, подчеркивая особое значение ранее отмеченных примеров: „Несомненной особенностью языка переписчика **C** является исключительно частая вставка *i* после ударяемого гласного (иногда и после безударного гласного) в тех случаях, когда за ним следует *r* или *n* в сочетании с гласным переднего ряда: *maire, măiritu-te-(-ai)*, *taire, minuine*, *minuinatu, căntaire, cărairea, cureairea, giudecaire, mestecaire, muiaire, păduire, scapaire, stairea*“ (Кандря, указ. соч., I, стр. XXXVII) «Dacoromania» III, 466).

„Переход *a* в *ai* и *u* в *ui* нельзя рассматривать как фонологический закон, свойственный румынскому языку, так как он (переход) является частым искажением, характерным только для саксов, говорящих по-румынски“ («Dacoromania», III, 470).

---

7) Мы сами записывали в речи саксов из *Cranimăt'a*, Бистрицкого района, фонетические явления типа *şaisă* (вместо рум. *şase !), Broit (*вместо нем. *Brot !).*

Как известно, точку зрения К. Лачи разделял также и Н. Дрэгану. Знаменательно то, что эти два клужских ученых пришли, совершенно независимо друг от друга, к такому выводу, основываясь на разных текстах и используя различные субъекты.

Подобно Лаче, Дрэгану ничуть не сомневается в саксском происхождении данного явления: „По причинам, о которых речь ниже, несомненно саксского происхождения дифтонгизация ***a*** в ***ai*** в словах ***maire, saile*** и ***taile...***“ («**Dacoromania**», **III**, 475).

Н. Дрэгану использовал многочисленные данные, полученные от нэсэудского преподавателя Виргилия Шотропы (стр. 487), бывшего директора журнала «**Arhiva Someşană**» (1924—1940 гг.), который предоставил ему большое количество документов архива Бистрицы. В этих материалах Дрэгану обнаружил примеры типа ***mairele, taire, cairele*** и т. д. На вопрос о том, известны ли Шотропе и другие документы, содержащие аналогичные примеры, он ответил Дрэгану, что „дифтонгизация ***ai*** встречается почти во всех румынских актах, составленных саксами“ и добавил: „Ведь саксы так говорят“. На основании показаний Шотропы, Дрэгану отметил в других документах такие примеры, как ***maire, Sellaire*** (= **Şelariu**), ***Văraire, Istrajte, Vailan*** (**vălian**), ***Karbuine*** (= **cărbune**), ***superaire, dreptaite, plecajre, aşezaire, fraitye, Rotair, Versaire*** (= **Vărzariu**), ***Kosokair*** (= **Cojocariu**).

„Имея в виду вышеуказанное, считаем, что все случаи дифтонгизации, наблюдаемые у переписчика с Шкеянской Псалтыри, приведенные господином И. А. Кандря в первом томе, на стр. **XXXVIII** своей работы, посвященной этой псалтыри, а также господином О. Денсушану в труде ***Histoire de la langue roumaine***, том 2, выпуск 1, стр. 52—53, 54, 56, 72 и 73, которые в основном сводятся к типам ***căraire*** и ***caraire, cîntaire, giudecaire, maire, măiri, mestecaire, scapaire, staire, taire, muiaire, cureaire, minuine, minuina, păduire, genuikele, ceireare***, куда можно привлечь еще слово ***meine***, следует приписать тому факту, что он (переписчик) был саксом по происхождению“, Н. Дрэгану, «**Dacoromania**», **III**, 497).

Точно так же, как **и** Лача, поступает совершенно правильно Дрэгану, исключая случаи вроде ***mîine, cîine*** и т. д., которые явно не саксского происхождения: „Только цроизношение ***îi*** в словах типа ***cîine, mîine, mîini*** (множ. число от ***mînă***!), ***pîine*** и ***păinichiu*** (***Cuvente den betrani***, **I**, 296) нельзя объяснить, ссылаясь на саксов“ («**Dacoromania**», **III**, 508).

Однако мы не можем согласиться с ним, когда он утверждает, что в случаях типа ***oichi, păreichi, ureichi, veichi, roike, păduike, Costaiche, Petraiche, straichină*** и т. д. отражается саксское влияние. Указанные на стр. 404—405 пять аргументов, неубедительны. Относящиеся сюда примеры однородны с ***mîine, cîine, pîine***, рядом с которыми они встречаются поныне на одном и том же ареале. Только ***păduire, minuine*** и т. д., выступающие в Шкеянской Псалтыри и которые в настоящее время неизвестны ни одному говору, следует объяснять саксским влиянием.

Отмеченное саксское влияние в Шкеянской Псалтыри, а также и

в других старых памятниках, было принято и С. Пушкарю (см. «**Dacoromania**», **III**, стр. 451, сноска).

В отличие от упомянутых ученых, А. Росетти[8]) полагает, что перед нами обычное для румынского языка явление и опирается между прочим на наличие в Олтении формы *straikină*, вместо *strachină* (стр. 559—560). К тому же в валашском говоре он отмечает *Iordaiche*, который, по его мнению, восходит к более древнему *Iordachie* (стр. 561). Однако ни *Iordaiche* ни *straikină* не стоят, по нашему мнению, на одной плоскости с *saile*, *taile*, *maire* и т. д. по той простой причине, что *Iordaiche*, *straichină* характерны для языка румын из определенной области, то-есть являются основной особенностью валашского говора, наряду с *mîine*, *cîine*, *pîine* и т. д., в то время как *saile*, *taile* не свойственны ни одному говору румынского языка; их мы никогда не услышим в произношении румын. Появчение вставочного *i* в некоторых словах действительно составляет характерную особенность нашего языка, и Росетти имеет полное основание приводить также примеры из других румынских диалектов, а именно из мегленорумынского и арумынского. Но он не должен был включать сюда примеры из Шкеянской Псалтыри, так как их наличие в старых текстах не является нормой; они не подкрепляются никакими данными современных румынских говоров. С физиологической точки зрения мы имеем дело с одним и тем же явлением. Подобно тому как *Iordachie* дало *Iordaiche*, точно так же *salie* легло в основу *saile*. Случаи первой категории нужно расценивать как проявление одной из тенденций румынского языка, получившее впоследствии всеобщее распространение на территории, где мы их находим и в настоящее время. Напротив, случаи второй категории представляют собою неудачное новообразование, возникшее в „неестественной" обстановке, в речи иностранцев, чем и объясняется тот факт, что оно не могло привиться.

Приводимый Росетти довод (стр. 562—563), согласно которому и другие иностранцы, кроме греков и саксов, отражали на письме *maire* вместо *mare* противоречит теории бухарестского языковеда и говорит скорее за „нерумынский" характер данного явления. Больше того, примеры вроде *maire*, *saile*, *taire* не могут быть отнесены хотя бы к полуобразованным людям (стр. 566), как это наблюдается в *mîine-ta*, услышанном мною случайно в Нэсэуде из уст говорящих, которые обычно „литераризируют". Этот пример напоминает нам такие примеры как *demăineață*, *rămîine* или *tătîine-său*, вносимые Варлаамом в свое знаменитое *Cazanie* по аналогии с *mîine*, *pîine*. Впрочем, вопреки авторитету, которым пользовалась книга молдавского митрополита, указанные новообразования также не укоренились в румынском языке (как в литературном, так и в говорах).

Подобно тому, как Дрэгану и Лача, пытаясь доказать свою точку зрения, усмотрели сакское влияние во многих фактах, на самом деле не имеющих никакой связи с этим воздействием, точно так же Росетти

---

8) См. *Mélanges de linguistique et de philologie*, стр. 559. Все последующие ссылки, указанные в скобках, относятся к этой работе.

считает, что можно целиком отвергнуть доводы, приводимые клужскими лингвистами. Устраняя из этого спора некоторые явления, легко объяснимые на почве нашего языка, следует все же отнести к сакскому влиянию, как это предлагал еще Дрэгану, а также Лача, вставку *i* в *maire, saile, taire.* К аргументам, приведенным этими двумя языковедами, а так же к доводам, упомянутым до сих пор, привлекаем еще один. В архиве Бистрицы, сохраненном попечением саксов, имеется ряд румынских документов, которые по своему начертанию очень похожи на тексты, написанные готическим шрифтом. Сходство это является самым верным показателем того, что автор текста был саксом, причем он не знал, что латинское *s* графически изображается иначе, чем готическое. Как раз в текстах такого рода мы встречаем *maire, saile, taire,* которые, как уже было сказано, нельзя извлечь из внутренних возможностей румынского языка.

Наконец, отметим одну деталь, которую не следует игнорировать, а именно, что фонетические явления, составляющие предмет настоящей статьи (*maire, taire, minuine, păduire* и т. д.) возникают на территории, где широко распространена палатализация, как это явствует из многих карт *Румынского лингвистического атласа* (**ALRM**). Вот несколько примеров, взятых наугад из **ALRM I, I**: *vińe* (множ. число от *vînă,* к. 7), *mint'e* (13), *frunt'e* (18), *lacrămń* (30), *d'int'e* (42, 43), *ińimă* (63), *ińimń* (64), *d'eget'e* (75, 76), *d'ăs* (99), *şt'irb* (101), *mńiros* (115), d'ĕ (155, 170). Во втором томе **ALRM, I** мы отметили также: *părint'e* (209). *frat'e* (219), *ńepot* (239), *ńepoată* (244), *t'ińeri* (256, 257), *oamiń* (271, 272), *fet'e* (275), *ŝiń* (303), *cunuńie* (348), *mńire* (357), *mńireasă* (360); *mń-a povestit* (383).

Наличие палатализованных согласных на территории, где были переведены ротацизированные тексты и, следовательно, Шкеянская Псалтырь, непосредственно интересующая нас, подтверждается и данными **ALRM, II, I,** откуда мы выписали *d'eget* (101), *ińimă* (119), *carie* (147), *hodińesc* (154), *mort'e* (213).

Не трудно заметить, что все примеры из Шкеянской Псалтыри содержат *r* или *n* смягченные. Палатализация содействовала возникновению вставочного *i.* Однако, в связи с тем, что это явление спорадическое у тех, для которых румынский язык не был родным языком, оно, вполне понятно, не могло сохраниться в памятниках, составленных после XVII в.

Исходя из этих соображений, мы считаем, что Росетти совершенно правильно предполагал (стр. 573), что гипотеза Дрэгану не выдерживает критики, если мы привлечем все без исключения языковые явления, подвергнутые анализу бывшим профессором древней румынской литературы Клужского Университета; но мы не можем с ним согласиться, что случаи типа *maire, taire* и т. д. якобы являются характерными для румын, начиная с XVII в. и по сей день. Вне всякого сомнения, что в этом случае утверждение Дрэгану-Лачи является наиболее приемлемым. Эти два клужских лингвиста правильно определили сакское происхождение данного явления.

UN PHONÉTISME PROPRE À LA *PSALTIREA ŞCHEIANĂ*

Résumé

Après des recherches d'archives et à la suite d'une confrontation des anciens textes roumains avec les parlers territoriaux, l'auteur arrive à la conclusion que les phonétismes du type *maire, taire, păduire, minuine* etc., rencontrés chez le copiste C. de la *Psaltirea Şcheiană*, ne sauraient être expliqués par les moyens internes de notre langue. Il prouve qu'il faut établir une distinction nette entre les phonétismes mentionnés et *cîine, pîine, mîine, oichi, ureiche, Castaiche etc.* Si ces derniers caractérisent certains parlers roumains, jusqu'à l'époque actuelle, les autres sont dûs à des étrangers qui ne connaissent pas suffisamment notre langue.

Les arguments sur lesquels s'appuie l'auteur sont de nature à donner gain de cause aux linguistes de Cluj, N. Drăganu et et C. Lacea qui, les premiers, ont avancé l'idée de l'origine saxonne du phénomène.

UN FONETISM PROPRIU *PSALTIRII ŞCHEIENE*

Rezumat

Pe baza unor cercetări de arhivă şi a confruntării textelor romîneşti vechi cu graiurile teritoriale, autorul ajunge la concluzia că fonetismele de tipul *maire, taire, păduire, minuine* etc., întîlnite la copistul C. al *Psaltirii Şcheiene,* nu pot fi explicate prin mijloacele interne ale limbii noastre. El demonstrează că între fonetismele pomenite şi între *cîine, pîine mîine, oichi, ureiche, Costaiche* etc., trebuie făcută distincţie netă. Dacă ultimele caracterizează anumite graiuri romîneşti, pînă în momentul de faţă, celelalte se datoresc unor străini care nu cunoşteau, în măsură suficientă, limba noastră.

Argumentele pe care se sprijină autorul sînt în măsură să dea cîştig de cauză lingviştilor clujeni N. Drăganu şi C. Lacea care s-au gîndit, cei dintîi, la originea săsească a fenomenului.

ASPECTE STILISTICE ALE SINTAXEI POEZIEI LUI MAIAKOVSKI

DE

A. STRATULAT

În cercetarea operelor marilor scriitori şi poeţi nu se pot obţine rezultate valabile, decît pornind de la ideea creaţiei lor ca proces unitar, în care toate elementele componente sînt legate dialectic, se întrepătrund, se condiţionează. Orice creaţie literară a marilor prozatori şi poeţi ne apare ca un tot arhitectonic, în care fiecare element component este necesar, introdus spre a juca un rol determinant. Numai necesitatea studiului duce la fragmentarea a ceea ce este unitar, considerente metodice impunînd separarea părţii de întreg. Rima sau ritmul unei poezii, de exemplu, nu pot fi interpretate considerîndu-le de sine stătătoare, în afara ambianţei generale a poeziei respective, în afara raportului cu celelalte mijloace de comunicare: lexicale, morfologice, sintactice etc.

După ştirea noastră, cercetătorii poeziei lui Maiakovski au acordat o deosebită atenţie problemelor de conţinut, aspectului lexical, prozodiei operei poetului, dar mai puţină construcţiilor sintactice, în conexiunea lor internă şi externă cu celelalte elemente de realizare artistică. Academicianul Tudor Vianu afirmă, că cercetătorii literaturii beletristice, în preocupările lor de a determina valoarea stilistică a operelor scriitorilor şi poeţilor, nu pot evita de-a face, în ultimă instanţă, lingvistică[1]). Prezenţa elementelor lingvistice în operele literare permit, ba chiar impun, studiul lor din ambele puncte de vedere — lingvistic şi literar —, de unde deci necesitatea aprecierii valorii stilistice a construcţiilor sintactice, ele fiind mijloacele principale de exprimare a concepţiei, sentimentelor, intenţiilor şi viziunii scriitorului.

În acest sens se impun constatările academicianului T. Vianu: „Felul propriu al oricărui scriitor, în exprimarea imaginilor fanteziei, ale sentimentului şi ale concepţiei lui nu poate fi pus în lumină decît stabilind, cu mijloacele lingvistice,... care este felul construcţiilor folosite mai des, dacă expunerea lui se apropie de tipul limbii vorbite sau scrise,... în ce chip conţinutul este exprimat... prin cadenţa fra-

---

1) Vezi Tudor Vianu, *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică*, E.S.P.L.A. (f. a.), p. 128.

zelor, prin ordonarea contextului"[2]). În cercetarea măiestriei artistice a oricărui prozator sau poet nu pot fi deci ignorate „construcţiile folosite mai des“, „cadenţa frazelor“, „ordonarea contextului“.

În cele ce urmează ne propunem o încercare de evaluare a construcţiilor sintactice din poezia lui Maiakovski sub aspectul lor afectiv emoţional.

Construcţiile sintactice în poezia lui Maiakovski sînt condiţionate de cel puţin trei factori deosebit de importanţi în orice creaţie artistică şi anume: de principiile selecţionării materialului realităţii, de conţinutul afectiv al operei respective şi, în sfîrşit, de particularităţile publicului căruia i se adresează autorul[3]).

O cercetare, fie şi sumară, ne duce la constatarea că poetul utilizează cu predilecţie propoziţia, simplă sau dezvoltată. Preferinţa pentru propoziţie nu poate fi explicată prin lipsa unui debit abundent al vorbirii poetului. Dimpotrivă, el a fost un iscusit orator, capabil să capteze auditorul şi să-i ţină atenţia încordată. Explicaţia se află în natura poeziei sale, născută în tumultul luptei revoluţionare. Despre orice ar fi vorbit, — despre dragoste sau luptă, natură sau situaţie economică, artă literară sau muncă în abataj, — poetul era copleşit de gînduri, simţăminte, pasiuni, dorinţe pe care vroia să le comunice pe toate cititorului. Contînd pe afinitatea sufletească a celui căruia i se adresa el nu simţea nevoia unor explicaţii suplimentare: erau suficiente constatările, îndemnurile, poruncile care caracterizează întreaga-i operă şi care pot fi exprimate în modul cel mai fericit prin construcţii lapidare, reduse la elementele cele mai semnificative şi strict necesare spre a realiza intenţia autorului. Aici există însă pericolul trunchierii ideii, al ştirbirii imaginii, al confuziei în mintea cititorului şi deci al reducerii valorii artistice a poeziei. Poetul a evitat cu multă măiestrie acest pericol folosind procedee care, stimulînd imaginaţia cititorului, îl determină să completeze imaginea cu amănuntele care se impun. Într-un studiu al său N. A. Şcegolev observă: „... la Maiakovski acţionează asupra gîndurilor şi imaginaţiei cititorului nu numai un cuvînt sau altul, ci şi asociaţia complimentară care ia naştere în funcţie de cuvîntul respectiv"[4]). Această „asociaţie complimentară“ are un rol deosebit şi ea nu apare spontan, ci este provocată intenţionat prin alegerea elementului lexical şi a construcţiei sintactice care să sugereze asocierile vizate de poet. Procedeul nu-l întîlnim numai la Maiakovski. Gogol l-a cunoscut în mare măsură, iar Cehov l-a dezvoltat în nuvele pînă la perfecţiune; în versurile sale Maiakovski l-a folosit ca principiu fundamental. Ritmul trepidant al desfăşurării evenimentelor, pulsul viu al vieţii noi în construcţie, evoluţia febrilă a realităţii ofereau poetului un conţinut cu aceleaşi particularităţi, ce nu poate fi exprimat decît într-un vestmînt artistic corespunzător. Construcţiile sintactice de tipul propoziţiei erau cele mai adecvate şi

2) Idem, p. 149.

3) Vezi Г. Л. Абрамович, *Введение в литературоведение,* Учпедгиз, 1950, p. 169.

4) Н. А. Шеголев, *Художественное мастерство В.В. Маяковского в поэме* „Хорошо!“ Учпедгиз, 1956, p. 14.

de aceea ele abundă într-o proporţie impunătoare în creaţia sa. Exprimînd stări sufleteşti sau relatînd fapte, îndeobşte cunoscute, cu afinităţi multiple şi ecou larg în inima cititorului, acestea sînt redate prin propoziţii adeseori monomembre, eliptice, reduse la o singură indicaţie. De aceea propoziţia se apropie de aforism, multe din ele cucerindu-şi locul trainic printre acestea ca de pildă: „Ленил жил, Ленин жив, Ленин будет жить" (Lenin a trăit, Lenin trăieşte, Lenin va trăi) sau „Мы говорим Ленин, подразумеваем партия; мы говорим партия подразумеваем Ленин" (spunem Lenin, înţelegem partidul; spunem partidul, înţelegem Lenin), ori „Славьте молот и стих землю молодости" (Slăveşte ciocan şi vers pămîntul tinereţii) şi altele. Paragrafele ce urmează vor aduce explicaţii suplimentare cu privire la particularităţile propoziţiei în poezia lui Maiakovski.

Predilecţia poetului pentru propoziţie nu împietează asupra utilizării frazei. Atunci cînd este stăpînit de stări sufleteşti clocotitoare, profunde, atunci cînd se simte purtătorul durerii sau bucuriei poporului său, propoziţia pare a fi limitată şi atunci el recurge la fraze, cîteodată ample, fără a ajunge însă la arborescenţă; arareori ele trec limitele strofei pentru a începe sau a se isprăvi în strofa învecinată. Spre a nu contrasta, fraza este alcătuită pe acelaşi principiu de bază al economiei lexicale, antrenînd, ca şi propoziţia, imaginaţia cititorului. Astfel, exprimînd sentimentele de durere pentru cei căzuţi, o durere însă care îmbărbătează, înaripează, exprimînd totodată şi sentimentele de încredere în viitor, creînd imaginea de necuprins în timp şi spaţiu a forţei poporului său şi a victoriei cucerite, Maiakovski alcătuieşte capitolul al III-lea din poemul *Vladimir Ilici Lenin* din numeroase fraze care se deapănă pe cele patru versuri ale multor strofe. Procedeul nu este frecvent şi de aceea, obişnuiţi cu propoziţia, fraza care apare ici şi colo ne reţine atenţia, sugerîndu-ne fie ideea de magnific, de sublim, ca mai sus, fie hiperbolizînd spre a sublinia imaginea ca în strofa:

Берет —
        как бомбу,
                берёт — как ежа
как брутву
        обоюдоострую,
бдрėт,
        как дремучую
                в 20 жал,
змею
        двухметроворостую,[5]) (I, 442)[6])

5) В. Маяковский, Избранные произведения в двух томах, ГИХЛ. М., 1955. În text se va indica volumul şi pagina

6) „Mi-l ia parcă-i bombă, / sau parcă-i arici, / sau parcă ar prinde / stilete, / cuţite, // sau şarpe de-un stînjen, / cu şuier de bici, // cu douăzeci de limbi / otrăvite." (V. Maiakovski, *Poeme alese*, C. Rusă, 1954, p. 158) Mai departe în text se va indica numai pagina.

fie spre a-şi exprima dispreţul batjocoritor faţă de anumite fenomene ca în strofa:

Кто стихами льёт из лейки,
Кто кропит,
набравши в рот, —
Кудреватые Митрейки,
мудреватые Кудрейки
Кто их, к черту, разберёт (II, 227)[7]

sau, în sfîrşit, în alte momente cînd poetul, fără a înceta de a crede în comuniunea afectivă cu cititorul său, ţine, totuşi, să-i dezvăluie în întregime emoţia sa, dovedindu-şi mai din plin satisfacţia de a fi găsit un răsunet larg în inima acestuia.

Alcătuirea frazelor este simplă, procedeul cel mai frecvent fiind acumularea enumerativă, ca în exemplele oferite mai sus, — şi în măsură mai mică construcţia hipotactică. Predominarea acumulărilor enumerative oferă aceleaşi posibilităţi ca şi propoziţia: poetul poate reduce enumerarea la ceea ce este esenţial şi semnificativ, în timp ce construcţiile hipotactice presupun raporturi de dependenţă, de interacţiune, care duc la construcţii ramificate. De aceea poetul nu face apel la ele decît atunci cînd are de prezentat situaţii contradictorii, sentimente opuse sau caracterizări prin contrast. În multe din aceste fraze regenta este precedată de subordonatele ei care-i pregătesc atmosfera subliniind-o sau, dimpotrivă, accentuează impresia sau ideea prin contrast, oferindu-ne o latură sau un amănunt la care regenta vine cu un aspect neaşteptat. Astfel, vorbind despre Kerenski, în strofa:

Если ж
с безработы загрустится,
сам
себя,
уверенно и быстро,
назначает —
то военным,
то юстщии
то каким — нибудь
ещё министром. (II, 193)[8]

regenta „сам себя назначает министром" (singur pe sine se numeşte ministru) este precedată de subordonata „Если ж с безработы загрустится" (dacă din trîndăvie îl prinde urîtul), care contrastează cu ea. Dar cum putea fi altfel zugrăvită figura lui Kerenski, lapidar şi sugestiv, decît prin aceste contraste neaşteptate? Spre a te numi, din

7) „Unul toarnă versul din stropitoare, // alţii pe gură-l stropşesc, ca pe apă, // Fasonel cel cu zorzoane, // Zorzonel cel cu fasoane — / toţi Mitreikini şi Kudreikini.. // dracu să-i pieptene, / el să-i priceapă." (p. 274).

8) „Dacă din trîndăvie / îl prinde urîtul, // singur, / pe sine, / hotărît şi în grabă, // se numeşte ministru / ba la război, / ba la justiţie, // ba la un oarecare alt / minister" (trad. n.).

plictiseală, la diferite ministere, trebuie să fii şi uşuratic, şi frivol, şi netalentat, ori tocmai acesta a fost Kerenski.[9])

În alte momente, aceeaşi subordonată cauzală, precedînd regenta, ne avertizează asupra celor ce vor urma, ne pregăteşte oarecum, pentru anumite consecinţe neaşteptate pe care ni le comunică regenta, uneori narativ, alteori retoric, iar cîteodată printr-o imperativă care ne convinge că altfel nu poate fi, că orice încercare de a găsi altă soluţie este zădarnică. Aşa bunăoară, unirea celor mulţi şi asupriţi în lupta comună nu poate avea alte urmări decît zdrobirea duşmanului şi de aceea regenta imperativă din fraza care urmează exprimă această idee fără echivoc.

А если
в партию сгрудились малые, —
сдайся, враг,
замри и ляг. (II, 143)[10])

Subordonata condiţională „А если в партию сгрудились малые" (Iar dacă cei mici s-au unit în partid) deschide perspective multiple din care poetul alege pe cea mai importantă şi o comunică prin regenta în care toate verbele, indicînd acelaşi rezultat, sînt la modul imperativ: „сдайся, враг, замри и ляг" (predă-te, duşmane, mori şi cazi). Încrederea în forţele „celor mici" şi siguranţa în victorie sînt sugerate de aceste imperative, care apar neaşteptat şi tocmai de aceea cu efect multiplicat. Alcătuirea asindetică a frazei nu face decît să sporească vioiciunea, dinamismul, deci şi emoţia. În trăsăturile sale caracteristice, exemplul analizat nu este singular: poetul uzează de asemenea construcţii ca mijloace de realizare artistică, ori de cîte ori tonul major sau intensitatea şi extensiunea sentimentului o cer.

În această ordine de idei se impun cîteva aprecieri şi asupra perioadei.

Făceam observaţia pe care o consideram ca regulă, că stilul lui Maiakovski se caracterizează prin conciziune, prin restrîngerea la maximum a elementelor verbale, care însă se dezvoltă larg în aparatul receptiv al cititorului, diluîndu-se ca o esenţă prea concentrată, găsindu-şi tocmai aici împlinirea proprietăţilor celor mai pregnante. Perioada nu se îndepărtează de la această regulă, oricît ar părea de paradoxal. Poetul evită arborescenţa, frazele peste măsură de bogate; ele ar putea reţine atenţia, mai mult decît s-ar impune, asupra unor momente în detrimentul altora, lăsînd astfel spaţii confuze, dacă nu chiar umbrite, în imaginea totală sugerată de o poezie sau poem, ori ar putea distribui atenţia, momentele signifiante rămînînd insuficient remarcate. De aceea perioada apare arareori, şi adeseori cînd îi constatăm prezenţa, ea naşte îndoiala, dacă poate fi considerată ca atare sau dacă nu este mai degrabă o frază

9) Vezi M. Zoşcenko, *Kerenski*, Cartea Rusă, 1953.

10) „Iar dacă / cei mici / s-au unit în partid, — // predă-te, duşmane, / mori / şi cazi" (trad. n).

complexă. Totuşi, acolo unde o găsim, ea dezvăluie priceperea autorului de a folosi complexitatea perioadei, realizînd-o limpede şi armonios.

Astfel starea economică a Rusiei Sovietice, strînsă în inelul blocadei capitaliste în anii războiului civil, creașe un moment de profund dramatism. Toate legăturile pe mare erau întrerupte; flota străină, în fruntea căreia se afla cea a Marii Britanii, împînzise mările şi oceanele litoralului Uniunii Sovietice. Un fragment din poemul *E bine!* zugrăveşte acest tablou:

Ткнёшься,
в Белое,
ткнёшься
в Чорное,
в Каспийское,
в Балтийское, —
куда
корабль
ни тычется,
конец
катаниям:
стоит морей владычица
булдожья Британия. (II, 228)[11])

Fără ramificaţii multiple, protaza perioadei este totuşi mai bogată decît apodoza. Regenta protazei „конец катаниям" (oprită-i navigaţia) se desprinde ca o concluzie şi o explicaţie a subordonatelor care o preced. Prima subordonată „Ткнёшься в Белое..." (de încerci în Marea Albă...) chiar şi fără repetarea complementelor circumstanţiale de loc „в Черное, в Каспийское, в Балтийское" creează aceeaşi impresie de generalizare graţie alcătuirii sale prin prezentul gnomic care prin sine însuşi are acest sens. Ea ne introduce în situaţia generală, precizată de cea de-a doua subordonată, o circumstanţială de loc, care îngustează cadrul, venind cu indicaţia privitoare la circulaţia vapoarelor devenită imposibilă datorită blocării căilor maritime, precum comunică regenta protazei „конец катаниям". Exprimată printr-o propoziţie principală, apodoza precizează nu numai autorul întregii situaţii create, ci precizează şi cine este conducătorul întregii acţiuni contrarevoluţionare îndreptate împotriva tînărului stat socialist. Evoluînd crescendo, perioada trece de la un grad de intensitate la altul superior, atingînd punctul culminant în cel de-al doilea membru al ei, ceea ce imprimă un raport de inegalitate a membrelor, necesar însă spre a reliefa impresia ultimă pe care o lasă cele din urmă cuvinte ale perioadei.

Acelaşi procedeu îl aflăm şi în alcătuirea altor construcţii similare. Iată de pildă, în pragul mauzoleului lui Lenin, poetul este copleşit

11) „De încerci / în Marea Albă, / în Marea Neagră, // în Caspica, / în Baltica: // oriunde / vaporul / ar încerca, // oprită-i / navigaţia: // domneşte pretutindeni a mărilor stăpînă, // Britania buldogă" (trad. n.).

de un noian de sentimente diferite: şi durerea pierderii conducătorului iubit, dar şi conştiinţa vie, care dă puteri, a prezenţei eterne a celui dispărut. El este prezent în sufletul mulţimii, este prezent în faptele eroice ale milioanelor de constructori, este prezent în cauza-i nemuritoare, tot mai grandioasă în cuprinderea neîncetată a noi şi noi inimi ce pulsează în acelaşi ritm, încălzite de flacăra aceluiaşi ideal. Perioada deci i s-a impus poetului spre a putea exprima polifonia vibraţiilor sale emoţionale:

Но в эту
дверь
никакая тоска
не втянет
меня,
черна и вязка, —
души не смущу
мертвизной —,
он бится,
как бился
в сердцах
и висках
живой
человечьей весной. (II, 265) [12]

Şi aici arborescenţa este reţinută, cu toate că membrele perioadei au o ramificaţie mai pronunţată. Echilibrul perioadei este mai accentuat fiind impus de profunzimea sentimentelor trăite de poet—durerea şi încrederea în viitor—, deşi simetria ei nu este desăvîrşită. Protaza este alcătuită din două propoziţii principale, ambele dezvăluind durerea care vine dinafară şi dinăuntru, durerea proprie şi a poporului. Legătura asindetică dă nota de continuitate, de unitate a acestor sorginte ale aceleiaşi dureri: poetul nu poate deosebi durerea sa de aceea a poporului. În numele viitorului, însă, el vrea să o depăşească, plin de speranţe luminoase. Unde se află izvorul acestui optimism neţărmurit? Răspunsul ni-l oferă apodoza: Lenin „se luptă cum lupta pe vremuri, în inimi şi în tîmple, viu ca primăvara omenirii". Alcătuită dintr-o regentă „el se luptă... viu ca primăvara omenirii" în care a fost intercalată o circumstanţială de mod comparativă „cum lupta pe vremuri în inimi şi în tîmple", ea realizează echilibrul cerut, sugerînd certitudinea optimismului poetului. Ştirbirea, oarecum, a simetriei — două propoziţii principale şi o regentă cu subordonata ei — subliniază vigoarea adevărului enunţat în apodoză şi credinţa nestrămutată în acest adevăr.

După aceste lapidare observaţii asupra valorii stilistice a propoziţiei, frazei şi perioadei, vom încerca o scurtă incursiune în acelaşi scop şi în aceleaşi limite, în domeniul altor construcţii sintatice, pe care le-am remarcat ca fiind frecvente în poezia poetului.

12) „Dar / gînduri chinuite // nu mă poartă, / negre şi vîscoase // lîngă / uşa asta / n-o să-mi umple // sufletul / tristeţile pieirii: // încă el se luptă, / cum lupta pe vremuri, / în inimi / şi în tîmple, // viu, / ca primăvara omenirii" (p. 258).

În cele ce urmează, selectînd numai cîteva din procedeele stilistice caracterizante, ne vom opri asupra inversiunii, elipsei, suspensiei şi repetiţiei.

Inversiunea, dictată de necesităţile ritmului şi rimei, o găsim prezentă în orice poezie, la Maiakovski însă, spre deosebire de alţi poeţi, ea este introdusă cu intenţii variate şi pe o scară foarte largă. Astfel este deajuns, credem, să menţionăm că în poemul *E bine!* alcătuit din aproape o mie cinci sute de versuri, din cele aproximativ optsutecincizeci de propoziţii şi fraze, cam 40% sînt construite pe temeiul inversiunii. Această situaţie îşi are o explicaţie neîndoielnică. În articolul său *Cum se fac versurile?* poetul scrie: „Rima te întoarce la versul anterior, te sileşte să-l reţii în memorie, determină toate versurile care exprimă o idee să se unească între ele“ [13]). De aceea „...eu aşez întotdeauna cuvîntul cel mai caracteristic la sfîrşitul versului şi-i găsesc apoi rimă cu orice preţ“ [14]). Aşa deci „cuvîntul cel mai caracteristic“, în primul rînd trebuie să stea la sfîrşitul versului; în al doilea rînd, trebuie să aibă rimă în versurile învecinate, „cu orice preţ“. Dar şi o cerinţă şi cealaltă cu greu pot fi satisfăcute fără încălcarea topicii limbii literare [15]). De aici şi numărul extrem de mare al inversiunilor. Iar pe baza mărturisirilor poetului, putem afirma că cel puţin jumătate din numărul acestora a fost cerut de a găsi „rimă cu orice preţ“; celelalte apar ca o posibilitate de a plasa „cuvîntul cel mai caracteristic la sfîrşitul versului“. Şi într-un caz şi în celelalte tendinţa autorului este vădită, inversiunea apărînd ca un mijloc folosit intenţionat în scopul realizării unei eficienţe maxime a expresiei artistice. De aceea ea este întotdeauna echilibrată, limpede şi neaşteptată. În versurile:

Для внуков
пишу
в один лист
капитализма
портрет родовой, (11, 123) [16])

inversiunea „капитализма портрет родовой“ în loc de „родовой портрет капиталзма“ precum ar cere topica limbii literare, — aduce la sfîrşitul versului cuvîntul „родовой“ fiindcă rimează cu „городовой“ dintr-un vers precedent, unde era subliniat ca cel „mai caracteristic“ cuvînt.

Originală şi de un efect neobişnuit ni se pare inversiunea atributului faţă de substantivul determinat. Poetul recurge adeseori la această construcţie spre a sublinia valoarea deosebită a atributului, pe care-l reliefează prin mai multe procedee, dintre care vom nota doar pe cele

---

13) М а я к о в с к и й, *Как делать стихи?*, Сов. писатель, 1952, p. 28.

14) I d e m, p. 29.

15) În opera lui Maiakovski se găsesc numeroase exemple de realizare a unor fraze ample, de o rară frumuseţe, în care topica limbii literare a fost respectată cu toată rigurozitatea, ca în strofa: „От боя к труду — / от труда / до атак, — // в голоде, в холоде / и наготе // держали / взятое, / да так, // что кровь, выступала из под ногтей“ (II, 253).

16) „Pentru nepoţi / voi zugrăvi / pe o foaie // al capitalismului / portret generic“ (trad. n.).

mai vizibile: a) prin aşezarea lui la sfîrşitul versului, b) prin găsirea rimei în alt vers, c) prin aşezarea după cuvîntul determinat, d) prin repetarea prepoziţiei de pe lîngă cuvîntul determinat şi e) separarea prin pauză, marcată de treapta nouă a versului pe care este situat atributul respectiv[17]). Astfel în versurile

И лунным
пламенем
озарена мне
площадь
в сиянии,
в яви
в денной (II, 265)[18])

atributul „денной" ca element esenţial al tabloului — sugerează lumina puternică a lunii, claritatea celor văzute şi deci neîndoielnica lor realitate — este subliniat prin procedeele menţionate, la care se adaugă şi faptul că poetul foloseşte un adjectiv cu circulaţie restrînsă „денной" ceea ce atrage atenţia şi mai mult, fixînd imaginea.

Acelaşi procedeu şi în versurile:

Всыпят
как пойдут в бои,
по число
по первое, (II, 272)[19])

unde inversiunea „по чусло по первое" este introdusă cu acelaşi scop, folosindu-se aceleaşi procedee. La concluzie similară ne duce şi versul:

Класс
гласит
из слова
из нашего, (I, 262)[20])

precum şi altele. Însă în versul:

Вот стою
на горке
на Владимирской, (I, 153)[21])

construit pe baza aceleiaşi scheme, inversiunea a fost utilizată nu atît pentru a sublinia atributul ca atare, ci spre a ne sugera atmosfera de loc istoric. Construcţia semnalată în acest vers este foarte frecventă în poezia populară mai cu seamă în bîline, în care abundă expresii ca: „Во славном во Киеве городе" (în slăvitul în oraşul Kiev). Prezenţa acestei inversiuni la începutul poeziei *Kiev* are menirea de a ne readuce

---

17) Vezi Н. А. Щеголев, *op. cit.*, p. 4.
18) „Şi flacăra / lunii / mi-a luminat // piaţa / într-o lumină / ca în fapt de zi" (trad. n.).
19) „Ştiu / c-or să se lupte / ei, // pe viaţă şi pe moarte" (p. 265)".
20) „Clasa vorbeşte prin cuvîntul printr-al nostru" (trad. n.).
21) „Iată-mă pe deal, pe Vladîmirka (trad. n.).

în memorie trecutul istoric îndepărtat al orașului care a jucat un rol deosebit de important în viața Rusiei vechi.

Numeroase inversiuni sînt dictate numai de necesitatea sporirii expresivității, unde, cu toate acestea, nu putem eluda valoarea impresivă a rimelor realizate tocmai prin intermediul celor dintîi.

Folosită pe scară largă și cu intenții diferite, această construcție variază de la simpla comutare a termenilor unei expresii, la schimbarea ordinii părților propozițiilor, pînă la inversiunea propozițiilor care alcătuiesc o frază, cunoscînd o mare diversitate de aspecte și care toate se reliefează, așa cum arătăm, prin claritate, precizie și expresivitate.

Elipsa alături de inversiune este procedeul stilistic cel mei frecvent în poezia lui Maiakovski, fiindcă oferă largi posibilități de comprimare a expresiei, de condensare a materialului lexical atît prin selecționarea cuvintelor celor mai semnificative, cît și prin înlăturarea cantitativă a tot ce poate fi subînțeles cu ușurință. Ilustrînd prin intermediul acelorași date statistice, vom arăta, bunăoară, că în poemul pomenit *E bine!* din cele optsutecincizeci de propoziții și fraze, cam o treime sînt eliptice. Constatarea explică în bună parte cum a reușit poetul să zugrăvească, în poeme mai ales, întregi perioade istorice, cu toată dinamica interioară și amploarea exterioară a lor, proiectînd pe acest fundal soarta oamenilor luați aparte sau în colectivul social.

În numeroase propoziții lipsește predicatul. Elipsa predicatului are efecte stilistice deosebite, sporește expresivitatea, conferă textului dinamism și vioiciune. Observația ar părea nefirească, întrucît, fiind exprimat, de regulă, prin verbe, predicatul comunică acțiuni, stări, forme ale mișcării, ceea ce imprimă narației mobilitate[22]). Maiakovski însă elidînd predicatul, construiește propoziția astfel încît el să fie nu numai subînțeles cu facilitate, ci întregit chiar de cunoștințele și experiența cititorului, ajungîndu-se astfel la o imagine mult mai bogată, mai vie, mai expresivă. La aceasta contribuie de cele mai multe ori contextul, prin care poetul nu-l lasă pe cititor absolut liber în conturarea imaginii și recepționarea emoției. Cîteva exemple.

Zmulgînd măștile de pe figurile abjecte ale celor ce se erijau în apărători ai Rusiei, în cap. al X-lea din poemul *E bine!* poetul recurge la o interogație retorică și o anaforă amplă în limitele căreia sînt introduse tablourile distrugerilor și al crimelor săvîrșite de contrarevoluționari. Aceste tablouri au fost realizate cu o rară măiestrie printr-o singură frază, alcătuită din două propoziții de sine stătătoare.

Леди,
　　спросите
　　　　　у мерина сивого —
. . . .

22) Vezi *Studii de gramatică*, vol. II, Acad. R. P. R. 1956, p. 182.

как над серыми
хатами
огненные перья
и рукн
холённые
туго у горл. (II, 231)[23]

Ambele propoziții care alcătuiesc fraza sînt eliptice de predicat. În prima „как над серыми хатами огненные перья" verbul predicativ развеваться (a fîlfîi) sau poate „пылать" (a arde în flăcări) ori altul nu-l găsim în propozițiile anterioare și nici vreo aluzie măcar la ele. Predicatul însă ne este sugerat de subiectul cu atributul său: „огненные перья". Epitetul „огненные" reprezintă de fapt elementul ce i-a permis poetului să elideze predicatul, fără ca tabloul zugrăvit să piardă din valoarea sa, dimpotrivă, conciziunea și valoarea impresivă a metaforei „огненные перья" îi conferă o semnificație mult mai adîncă și o plasticitate ce amintește de penelul unui Rubens.

Predicatul lipsește și în a doua propoziție: „руки холённые туго у горл". Verbul „сжимать" (a strînge) sau стискиваться (a se încleșta) se subînțelege nu din context, ci grație adverbului „туго" (strîns, încleștat), care ne trimite fără echivoc la unul din verbele amintite. Absența lor are aceleași efecte ca și în prima propoziție analizată.

În multe situații predicatul elidat se subînțelege fie datorită contextului, fie, în sfîrșit, în virtutea unei reguli generale a verbelor auxiliare, îndeosebi a verbului „быть" (a fi) care în limba rusă poate lipsi în construcțiile prezentului. Astfel în versurile:

А поверх
всех
с пушками
чудовищной длиноты
сверх дредноуты (II, 227)[24]

verbul predicativ „плавать" (a pluti) figurează într-o propoziție precedentă și de aceea asocierea se produce fără nici o dificultate.

Semnificative pentru conciziunea stilului maiakovskian par a fi construcțiile eliptice de ambele părți principale: subiect și predicat. În unele situații ele sînt indicate în context, ca de pildă:

В красное здание
на заседание. (II, 271)[25]

Subiectul „deputații" și predicatul „trec" figurează în propoziția precedentă. Repetarea lor nu numai că ar împovăra textul cu un balast de prisos, dar ar reduce dinamismul imaginii, reținînd atenția inutil. Alcătuită astfel, alături de alte elemente de expresie, construcția ne suge-

23) „Lady, / întreabă-l / pe neisprăvitul acesta — / ... Despre aripile incendierii / deasupra caselor / cenușii // și mîinile / îngrijite / încleștate pe gîturi" (trad. n.).
24) „Iar mai sus, / cu tunurile în nori, // supra-dreadnought-urile" (p. 218).
25) „Spre clădire în / roș închisă, // la ședință" (p. 265).

rează ideea vitezei („deputații trec în automobile"), a pulsului viu, chiar febril, în care se desfășura viața constructivă în anii de după Revoluția din Octombrie.

Nu întotdeauna elipsa subiectului și predicatului contează pe prezența lor în context. În multe situații ele sînt sugerate de însăși structura morfologică a propoziției. Astfel versul:

Грудью
у витринных
книжных груд, (II, 271)[26])

este o propoziție eliptică și de subiect și de predicat, acestea negăsindu-se în propozițiile învecinate; ele însă se desprind din cuvintele care alcătuiesc propoziția. Instrumentalul cu funcție adverbială de mod „грудью" prin asocierea cu anumite expresii de largă circulație ca de pildă „стать грудью", (a apăra cu pieptul) ne indică elementul uman, sugerîndu-ne și predicatul „стоять", grație asocierilor amintite. La aceasta contribuie și construcția circumstanțială de loc „у витринных книжных груд", menită să înlăture orice echivoc.

Prin îndepărtarea a tot ce nu este strict necesar, elipsa reprezintă unul din cele mai adecvate mijloace de realizare a conciziunii expresiei artistice. Maiakovski recurge la ea frecvent, dovedind multă măiestrie mai ales cînd are nevoie de un cadru mai larg, dar care nu reprezintă decît un ecran pe care urmează să se proiecteze coliziunea epico-lirică a poeziei respective. De aceea poetul nu-și poate permite să rezerve spații prea largi acestor momente de ansamalu, ci le realizează succint și sugestiv, din cîteva linii, indicînd doar efectele, consecințele; procesele, cauzele rămîn în afara textului, dar sînt prezente în planul tabloului general creionat. Astfel întreaga situație a Rusiei în momentul izbucnirii primei revoluții este redată, în partea a doua a poemului *Vladimir Ilici Lenin*, numai prin intermediul a trei propoziții.

Девятое января.
Конец гапонщины.
Падаем
царским свинцом косимы. (II, 145)[27])

Toate propozițiile sînt eliptice: primele două de predicat, cea din urmă de subiect. Elipsa a redus comunicarea la elementele cele mai esențiale. Contînd pe cunoștințele de istorie ale compatrioților săi, ba în momentul apariției poemului și pe amintirile încă vii în memoria multora, poetul alege doar cîteva jaloane: o dată istorică, un nume caracteristic pentru politica oficială din pragul revoluției, un aspect al încrîncenării luptei sociale, — și sîntem introduși pe de-a-ntregul în atmosfera revoluției din 1905—1907. Acestea n-ar fi posibile fără participarea activă, fără

26) „Cu pieptul aproape / de teancurile de cărți / din vitrină" (trad. n.)
27) „9 Ianuarie. / Sfîrșitul lui popa Gapon. // Cădem, / secerați de plumbii țariști" (trad. n.).

informaţiile cititorului, pe care Maiakovski l-a atras necontenit în realizarea creaţiei sale poetice.

În alte împrejurări, elipsa serveşte pentru zugrăvirea unor tablouri foarte cuprinzătoare, prin intermediul aceluiaşi procedeu al selecţionării excesive a mijloacelor de expresie. În poemul *E bine!* cu ajutorul altor trei propoziţii, poetul conturează extrem de sugestiv imaginea Petersburgului în timpul nopţii:

Петербургские окна.
Синё и темно.
Город
сном
и покоем скован. (II, 195)[28])

Oraşul cufundat în linişte nopţii, somnul care întrerupse febrilitatea vieţii din capitală, cerul de un albastru închis străjuind deasupra oraşului învăluit de obscuritatea menţinută de Guvernul Provizoriu, care nu încercase nimic pentru reglementarea vieţii oraşelor, reducîndu-şi întreaga politică la continuarea războiului imperialist. Totuşi liniştea şi întunericul nu sînt absolute, oraşele mari nu-şi pot înceta cu desăvîrşire activitatea nici în timpul nopţii. De aceea „ferestrele Petersburgului" străpung întunericul, trădînd prelungirea activităţii din timpul zilei. Întregul tablou nocturn al capitalei este redat prin cele trei propoziţii: prima eliptică de predicat, a doua alcătuită din două complemente circumstanţiale de loc, iar a treia o propoziţie dezvoltată. Primele două propoziţii sînt cele mai impresive tocmai datorită conciziunii lor. Ca şi în exemplul anterior şi aici dezvăluim acelaşi procedeu al jaloanelor care-l duc pe cititor la înţelegerea şi recepţionarea imaginii.

Maiakovski face apel la elipsă în momentele de tensiune lirică, precum şi atunci cînd îşi exprimă atitudinea proprie, ataşamentul sau dezaprobarea, faţă de anumite fapte sau fenomene ale realităţii. Vibraţiile puternice ale sensibilelor lui coarde sufleteşti sînt transmise parcă fragmentar, dar tocmai prin segmentele cînd amplitudinea lor este cea mai mare, prin notele dominante ale gamei intensităţii trăirilor interioare. Evitînd descrierea amplă a simţămintelor sale, cu excepţia doar a împrejurărilor cînd poetul devine exponentul durerii sau bucuriei întregului popor, el şi le exteriorizează prin cîteva construcţii extrem de concentrate sau de transparentă aluzie.

În ultima parte a poemului *Vladimir Ilici Lenin* după ce poetul vorbise cu căldură zugrăvind figura conducătorului şi după ce subliniase cu adîncă sinceritate neputinţa de a reda prin cuvinte măreţia şi magnificul figurii lui Lenin, ne face participanţi la ceremonialul de înmormîntare a lui Ilici. Dar orice strădanie de a da ceremonialului un fast cît mai mare, rămînea oarecum, zadarnică, fie pentru că marii simplităţi a lui Lenin nu i se potriveau asemenea manifestări pompoase, fie că nici un ceremonial, din cîte sînt posibile, n-ar fi putut reda pe

28) „Ferestrele Petersburguluui. / Albastrul cerului şi întuneric. // Oraşul / e ferecat de somn şi linişte" (trad. n.).

de-a-ntregul uriaşa durere din sutele de milioane de inimi. De aceea poetul trece cu oarecare grabă pe lîngă acest moment, consemnîndu-l doar:

Выполняют церемониал.
Говорили речи.
Говорят—и ладно. (II, 180)[29])

Ceremonialul ca atare, în comparaţie cu marea tristeţe a poporului, este atît de puţin semnificativ, încît poetul nu socoate de trebuinţă să precizeze nici cine îndeplineşte ceremonialul şi nici cine şi ce discursuri rostesc.

În poezia lui Maiakovski elipsa este un procedeu stilistic foarte răspîndit. Explicaţia rezidă, fără îndoială, în faptul că ea oferă posibilităţi extrem de largi în scopul realizării conciziunii stilului. Pe lîngă aceasta, elipsa îşi găseşte în creaţia poetului largi ecouri emoţionale, fie că e vorba de zugrăvirea unor tablouri ale realităţii, fie că e vorba de exteriorizarea sentimentelor care-l stăpînesc. Aceste două laturi ale poeziei sale se contopesc într-atît, încît adeseori este imposibil de sesizat limita dintre epic şi liric, fiindcă poetul a unit într-un singur şuvoi tot ce era al său şi al semenilor săi, fiindcă el a fost un participant activ, pasionat la desfăşurarea vieţii din patria sa.

Ca structură, suspensia este apropiată de elipsă. La Maiakovski o găsim alături de cele mai răspîndite procedee stilistice, cu deosebire doar că este înzestrată cu mai multă potenţă emoţională. Prin suspensie poetul caracterizează personaje, stări sufleteşti, îşi exprimă propriile-i sentimente şi atitudini; ea apare în vorbirea unor personaje, ca şi în vorbirea poetului, în ambele cazuri cu semnificaţie determinată, cu funcţiuni stilistice variate. Unele personaje, prin suspensia din vorbirea proprie, se caracterizează fără intervenţia autorului. Iată bunăoară în condiţiile extrem de grele ale războiului civil, încercuită de puterile imperialiste, hărţuită şi jefuită de forţele contrarevoluţionare Puterea Sovietică făcea eforturi nespus de mari spre a asigura minimum de trai populaţiei. Dispoziţiile guvernului erau duse la îndeplinire de oameni ce se ridicaseră nu de mult din bezna ignoranţei şi a mizeriei.

Fiind mai puţin familiarizat cu slovele, comisarul care citeşte „mandatul lui Lunacearski" le descifrează cu oarecare dificultate:

Так...
сахар...
так...
жирок вам.
Дров берёзовых...
посуше поленья...
и шубу широкого
потребления. (II, 237)[30])

29) „Îndeplinesc ceremonialul. / Rostesc discursuri. / Rostesc şi basta" (trad. n.).
30) „Aşa... / zahăr... / aşa... / grăsime... // Lemne / de mesteacăn.../ bucăţi mai uscate... // şi o blană... / cum poartă orişicine..." (p. 228).

În atmosfera precipitată, timpul fiind drămuit, comisarul nu are răgaz să întîrzie asupra celor scrise, să biruie în întregime textul şi de aceea el se limitează la cîteva cuvinte care poartă în ele embrionul întregii idei, restul fiind suspendat formal, figurînd însă în conştiinţa celui ce face lectura poemului, ca o completare, ca un aport solicitat de poet. Vorbind liber în versurile următoare, comisarul nu mai face pauzele de mai sus:

Я вас,
товарищ,
спрашиваю в упор:
хотите-
берите
головной убор.
Берите
пока что
ногу
лотажью. (II, 237)[31])

Suspensiile din primele versuri nu au alt rost decît de a caracteriza personajul în cauză despre care numai pe această cale ne dăm seama că este un om de încredere al Puterii Sovietice şi că provine dintre acei care, deşi talentaţi, nu au avut posibilitatea să se dezvolte din punct de vedere intelectual. Şi dacă scrisul îl biruie cu dificultate, în vorbirea liberă manifestă uşurinţă în exprimare, vioiciune, humor împletit cu o uşoară ironie.

Acelaşi procedeu îl găsim şi în capitolul al III-lea din poemul *E bine!* în care poetul ne înfăţişează figura aventurierului Kerenski sau în cap. al IV-lea al aceluiaşi poem în care apar alte două figuri din tabăra adversă revoluţiei: Kuskova şi Miliukov. În acest din urmă capitol suspensia apare şi în vorbirea poetului. Chiar la începutul capitolului citim versurile:

Город
сном и
покоем скован.
Но...
не спит
мадам Кускова (II, 195)[32])

Acest „но" suspendat între două propoziţii opuse ca sens are un rol şi o semnificaţie aparte. L. I. Timofeev observă pe bună dreptate; „Aici cuvîntul monosilabic „no" (dar) echilibrează ritmic primul vers care e lung (deoarece „temno"-întuneric rimează cu „no", iar „scovan"

31) „Eu, / tovarăşi,- / vă întreb- / şi pe bună dreptate- / doriţi ?- / luaţi ceva de pus pe cap ! // Toţi îmi vin / înfumuraţi // şi de mofturi / nu-şi încap. // Ştiţi ce, / deocamdată/ luaţi // un picior de cal" (p. 228).

32) „Oraşul / e ferecat / de somn şi linişte. // Dar... / madam Kuskova nu doarme" (trad. n.).

—înțepenit rimează cu „Kuskova") de aceea cuvîntul „no" se pronunță foarte accentuat iar după el vine o pauză foarte mare, necesară din punct de vedere ritmic. Dar această pauză este dictată și de sens: aici cuvîntul „dar" trebuie accentuat cu putere, pentru a sublinia tonul ironic al frazei și a sugera cititorului o atitudine corespunzătoare față de madam Kuskova"[33]). Suspensia care întrerupe cea de-a doua propoziție este introdusă spre a schimba dispoziția cititorului, dispoziție creată de descrierea plastică a Petersburgului nocturn, cu o stare de ironie și dispreț față de figurile și preocupările patriotarzilor de tipul Kuskovei și al lui Miliukov. Efect similar îl are și suspensia din versurile următoare, privind pe aceeași Kuskova.

С чего это
девушка
сохнети в янет?
Молчит...
но чувство,
вудать, велико. (!I, 195)[34])

Datorită suspensiei, satira biciuitoare din ultimul vers este realizată cu măiestria unui Necrasov sau Saltîcov-Scedrin.

Suspensia la Maiakovski servește și pentru exteriorizarea unor sentimente profunde, care cuprind întreaga ființă și nu lasă vorbele să se lege între ele curgător, ci frînte, în crîmpeie de fraze, prin aluzii. Astfel poetul A. Blok, înrolat în armată în anii revoluției, află că la țară i-a fost distrusă biblioteca. O pierdere grea, poate ireparabilă; sentimentul durerii este puternic și legitim. În discuția cu Maiakovski, — pe care acesta ne-o redă în poemul *E bine!* — Blok nu-i poate spune mai mult decît cîteva cuvinte:

Пишут...
из деревни...
сожгли...
у меня...
библиотеку в усадьде. (II, 216)[35])

Semnele de suspensie, care separă aproape fiecare cuvînt, marchează lipsa unor altor cuvinte care ar fi trebuit să exprime toată durerea poetului; pauzele mari care le înlocuiesc sînt însă suficiente spre a sugera starea de spirit a aceluia care și-a pierdut biblioteca în vîlvătăile incendiului, și ele apar mai sugestive decît o descriere amplă care ar fi contrastat cu atmosfera generală: bucuria revoluției înfăptuite[36]).

33) L. I. Timofeev, *Literatura sovietică rusă*, Cartea Rusă, 1951, p. 331.

34) „De ce se usucă / domnișoara? / Dece se vestejește / // Tace... / dar simțămîntul, / sigur, / e adînc" (p. 184).

35) „Îmi scriu... / de la țară... // mi-au ars... // biblioteca de la moșie" p. 206.

36) Înclinăm să credem că suspensia în fraza lui Blok nu este determinată numai de intensitatea sentimentului de durere, ci și de jena care-l stăpînea la gîndul că în momentul cînd în țară fuseseră distruse atîtea bunuri și muriseră atîția oameni, el se gîndea în primul rînd la biblioteca lui personală.

Particularitățile stilistice ale suspensiei, relevate mai sus, sînt de natură să confirme afirmația noastră că suspensia la Maiakovski ascunde în ea bogate rezerve emoționale, servind ca mijloc eficient, combativ al poetului.

Repetiția este un procedeu la care au recurs maeștrii cuvîntului încă din antichitate. Maiakovski a cunoscut și preluat această tradiție, dezvăluind în poezia lui posibilități noi, nuanțe noi dictate de conținutul cu totul deosebit, revoluționar al creației sale. De la repetarea unor cuvinte la începutul, la mijlocul și la sfîrșitul versurilor și terminînd cu repetarea unor strofe întregi, aceste construcții stilistice sînt rezonatorii color mai diferite note ale gamei afective, pe care le amplifică, le intensifică, le dă contur, conferindu-le o mare capacitate sugestivă. De aceea unele anafore, ca de ex.:

Партия —
спинной хребет рабочего класса.
Партия —
бессметртие нашего дела.
Партия—единственное,
что мне не изменит. (II, 144[37])

își cuceresc tot mai mult loc printre izolările lexicale, apropiindu-se de proverbe și zicători. În majoritatea cazurilor, repetiția are funcția sa fundamentală, adică de a sublinia o anumită idee sau imagine. Astfel în partea a III-a a poemului *Vladimir Ilici Lenin*, descriind cortegiul funerar al conducătorului, poetul reliefează legătura organică dintre Lenin și tot ce e rusesc printr-o anaforă amplă, în care cinci propoziții încep cu cuvîntul „здесь" (aici). Subliniind această indestructibilă legătură spirituală, anafora explică marea durere a poporului, transmițînd-o cititorului mai deplin, mai impresionant. Construcția nu este singulară în opera poetului de care ne ocupăm. Pretutindeni ea servește convingerea în adevărul celor relatate și trezește sentimentul sublimului cauzat de evenimentele sau momentele zugrăvite. Nu întotdeauna însă repetiția este organizată în forma anaforei.

Cu același efect ca mai sus, dar cu mai multă semnificație ideologică, în capitolul al VIII-lea din poemul *E bine!* pronumele „наш" (al nostru) este repetat de opt ori, iar în capitolul al XIX-lea pronumele „мой" (al meu) este repetat de cinsprezece ori. Prezența pronumelor în capitolele amintite nu este o întîmplare: semnificația lor apare evidentă [38]).

Capitolul al optulea este consacrat începutului noii atitudini socialiste față de muncă: subotnicele.

În cadrul și cu prilejul acestora a început să se manifeste și acel sentiment nou al proprietății colective. El nu se conturase încă pe deplin. Deabia se năștea, luptînd împotriva celuilalt sentiment al proprie-

37) „Partidul / e șira spinării clasei muncitoare. / Partidul / e nemurirea cauzei noastre. / Partidul / e singurul care nu mă va trăda" (trad. n.).

38) Vezi Н. А. Щеголев, *op. cit.*, p. 71, 73.

tăţii private, proces dificil, pe care M. Şolohov l-a zugrăvit în romanul său *Pămînt desţelenit* cu un talent neasemuit. De aceea noul sentiment nu se putea manifesta la început decît pe planul vieţii colective, adică în cadrul colectivului, susţinut şi animat de forţa acestuia, fără a fi adînc înrădăcinat în sufletul fiecăruia. Aşa fiind, poetul nu putea folosi pronumele posesiv decît la plural „al nostru". În celălalt capitol amintit atmosfera este cu totul alta: aici poetul zugrăveşte situaţia din ţară după zece ani de la Revoluţia din Octombrie (poemul a fost închinat celei de-a X-a aniversări a Marei Revoluţii Socialiste de Octombrie). În acest răstimp se schimbase nu numai faţa ţării, dar şi gîndurile şi simţămintele oamenilor, conştiinţa socialistă se dezvoltase: în locul intereselor meschine de îmbogăţire prin exploatare, sentimentul nou al legăturilor tovărăşeşti; în locul goanei după avuţie particulară, dragostea pentru avutul obştesc şi interesul pentru sporirea acestuia. Noul sentiment al proprietăţii colective, sentimentul de stăpîn al ţării prinsese rădăcini adînci în inima fiecăruia, manifestîndu-se nu numai pe planul colectivului şi imprimat de acesta, ci şi pe plan individual, fiecare simţindu-se răspunzător pentru bunul public, fiind cointeresat în păstrarea şi sporirea lui. Spre a reda acest amănunt semnificativ, poetul foloseşte în capitolul amintit pronumele posesiv la persoana întîia „мой": „улица мая / дома мои / мои депутаты / моя милиция / лётчики мои" şi aşa mai departe.

Adeseori repetiţia este însoţită de gradaţie. Cea mai frecventă construcţie din această serie ni se pare a fi repetarea aceluiaşi subiect însoţit însă de un alt predicat, exprimat printr-un verb cu o nuanţă nouă a acţiunii, indicînd o latură nouă a situaţiei sau chiar o mişcare neaşteptată, adeseori contrarie.

Poezia *Nemaipomenita păţanie întîmplată cu Vladimir Maiakovski, vara, în viligiatură* începe cu strofa:

В сто сорок солнц закат пылал,
в июль катилось лето,
была жара
жара плыла —
на даче было это. (I,69) [39]

Spre a ne introduce în canicula unei zile de iulie poetul nu foloseşte vreun comparativ sau superlativ, ci o repetiţie. Căldura era mare, de „o sută patruzeci de sori" şi poetul o constată: „была жара", iar spre a ne sugera intensitatea ei, pe lîngă metafora din primul vers, el repetă subiectul propoziţiei „жара" cu un predicat nou „плыла". Acest verb nu era cerut numai de rimă (care putea fi realizată cu orice verb la trecut), ci de faptul că spre deosebire de „быть" (a fi) care constată prezenţa, verbul „плыть" (a pluti, a plana) este dinamic, arată o mişcare, o deplasare, astfel că în mintea noastră se creează

39) „Cu o sută patruzeci de sori ardea apusul, / vara intra în iulie, / era căldură, / căldura plutea- / era în viligiatură" (trad. n.).

impresia că zăpuşeala nu mai încape în limitele spaţiului cuprins cu ochiul şi ea se deplasează în necuprins, pluteşte, încercînd a-şi reduce gradul de condensare. Acelaşi procedeu este folosit în rîndurile care urmează:

В наши вагоны,
на наши пути,
наиш
грузим дрова,
. . . .
Работа трудна,
работа томит. (II, 221)[40]

Este vorba aici de primele subotnice. Munca voluntară cu prilejul acestora era efectuată după programul zilei de lucru. Dacă încercăm să reconstituim în memorie atmosfera anilor 1918—1919, cînd pămîntul rusesc purta pe întreaga-i suprafaţă rănile războiului, cînd condiţiile de trai erau foarte precare, dacă ne imaginăm toate acestea, înţelegem că o zi de muncă solicita eforturi foarte mari din partea oamenilor, iar după toate acestea, munca voluntară. Dar munca era mai mult decît grea şi de aceea autorul repetă acelaşi subiect cu un predicat nou: „работа томит" (munca istoveşte). Precizarea din urmă nu priveşte munca în general, ci numai munca din condiţiile grele de atunci. Aici nu este o simplă precizare, repetiţia ne sugerează consecinţele încordării peste măsură a forţelor: în primul moment, participanţii la subotnice simţeau doar greutatea muncii, pentru ca în scurtă vreme să o simtă istovitoare, istovire pe care o putea birui numai conştiinţa „muncii în libertate / a oamenilor liberi adunaţi".

În sfîrşit, lăsînd la o parte alte aspecte stilistice ale repetiţiei, vom nota funcţia ei de a imprima stigmatul dispreţului şi al oprobiului poetului faţă de unele fenomene negative.

Prin repetiţia din vorbirea unor personaje, poetul face ca acestea să se autocaracterizeze, trezind repulsia cititorului. Aceeaşi Kuskova de mai sus vorbind cu Miliukov despre Kerenski, îi spune:

Ах, няня,
он такой речистый...
ах, няня — няняа!
няня!
ах! (II, 197)[41]

Cît de falsă, de săracă sufleteşte şi de mărginită ne apare Kuskova numai din această replică. Repetarea cuvîntului „няня" (dădacă) nu are deloc menirea de a sublinia profunzimea sentimentului, ci, dimpotrivă, lipsa unui atare sentiment şi încercarea de a-l acoperi cu vorbe,

40) „În vagoanele noastre, / pe drumurile noastre, // lemnele / noastre încărcăm" (trad. n.).
41) „Ah, dădacă / aş tot sta / să-l ascult... // Ah, dădacă, dădacă / dădacă / Ah !" (p. 187).

care la rîndul lor, nefiind stimulate de idei, nu se pot desprinde şi închega, iar rezultatul, aşa cum vedem, este repetarea agasantă a cuvîntului „няня". Acelaşi efect îl are şi repetarea interjecţiei „ah", care mai aduce cu ea, pe lîngă celelalte, şi o notă de ieftină dulcegărie şi de ton romanţios desuet. În poemul *E bine!*, ca şi în altele, există numeroase exemple similare, care ar putea fi invocate.

Încercarea de faţă, nu reprezintă un corespondent a ceea ce poate fi denumit rezolvarea totală a problemei. Trecerea sumară în revistă, sugerarea ideii necesităţii unor studii din punctul de vedere urmărit, intenţia de a schiţa un fir conducător,—acestea reprezintă, în fond, sensul observaţiilor de mai sus. Studiile similare ni se par cu atît mai necesare, cu cît tocmai în acest aspect al creaţiei poetice se vădeşte cel mai limpede talentul artistic, măiestria şi originalitatea artistului. Problemele conţinutului unei opere, ideile de fond urmărite, intenţia autorului sînt în nemijlocită legătură cu orientarea ideologică şi pregătirea politică a acestuia. Cît priveşte vestmîntul artistic în care sînt îmbrăcate, aici rolul preponderent îl are de jucat acel „eu" poetic pe care trebuie să-l posede orice artist al cuvîntului. Din acest punct de vedere, Vladimir Maiakovski ne oferă o operă în care originalitatea conţinutului se împleteşte strîns cu noutatea formei.

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ ПО СИНТАКСИСУ ПОЭЗИИ МАЯКОВСКОГО

Краткое содержание

В своей статье автор затронул вопрос о стилистических функциях некоторых синтаксическик конструкций в творчестве Маяковского : предложения, фазы и периода, а также инверсии, эллипсиса, повторения и др., основываясь, главным образом, на крупных поэмах. Анализируя художественное значение указанных конструкций, автор исходит из положения, что они находятся во взаимной связи со всеми другими средствами выражения.

Эти конструкции преобладают и характеризуют стиль Маяковского, так как их структура предоставляет художнику самые широкие возможности для осуществления экономного использовмния лексического материала. А это объясняет, в чём состоит и как удалось поэту создать свой оригинальный стиль-сжатый, лапидарный, выразительный.

Все рассмотренные примеры в тексте приведены с целью показа, что, устраняя всё лишнее, поэт сокращает выражение до существенных элементов, которым он придаёт большую эмоциональную сулу. Это позволяет поэту избегать широких описаний и предоставляет саммому читателю возможность дополнить художественный образ и воспринимать эмоции на основе собственного опыта, знаний и воображения. Тем самым поэт прочно связал своё рворчество с широкими массами читателей, предоставляя им художественное удовлетворение и окрыляя их созидательный труд.

DES ASPECTS STYLISTIQUES DANS LA SYNTAXE POÉTIQUE DE MAÏAKOWSKI

Résumé

Dans cette étude l'auteur pose le problème des valeurs stilistiques de certaines constructions syntactiques des plus connus poèmes de Maïakowski. Dans ce sens on discute la proposition, la phrase, la période ainsi qu'une série de figures de style: l'inversion, l'élipse, la répétition etc. En analysant l'importance des constructions mentionnées, l'auteur met en évidence, le fait que ces procédés correspondent au contenu de l'oeuvre respective et s'harmonisent en même temps avec les autres moyens d'expression dont le poète dispose.

Ces constructions sont caractéristiques et dominantes dans le style de Maïakowski; car leur structure correspond à l'intention de l'auteur de s'exprimer clairement et succinctement, ce qui constitue un trait de son style original. Les exemples analysés dans cette étude ont comme but de démontrer qu'en éliminant tout ce qui est superflu, le poète ramène d'une part l'expression à ses éléments essentiels, et d'autre part il accorde ces éléments essentiels, émouvants. Ce procédé permet au poète d'éviter les amples descriptions et de stimuler le lecteur à participer à l'acte poétique de création, en complétant le tableau grâce à ses propres connaissances, à son expérience et à son imagination.

C'est ainsi qu'il s'établit une étroite liaison entre le créateur et ses lecteurs, qui trouvent dans l'oeuvre de Maïakowski non seulement la satisfaction artistique mais aussi un stimulant dans le travail productif.

WIEDERHOLUNG, AUFZÄHLUNG, SATZKONSTRUKTION IN DEN NOVELLEN THOMAS MANNS *)

VON

HERTHA PERETZ

a. *Die Wiederholung*

Zu den stilistischen Ausdrucksmitteln, denen Thomas Mann in seinen Novellen grossen Spielraum gewährt, gehören : diè Wiederholung und die Aufzählung.

Wiederholungen sind für Thomas Manns Stil charakteristisch; der Schriftsteller erreicht durch sie die Steigerung der emotionalen Wirkung, so oft es der Inhalt der Aussage erfordert. Die Erscheinungsarten der Wiederholung sind bei ihm sehr verschieden. Wir unterscheiden hauptwörtliche Wiederholungen : „Das Meer ist gross, das Meer ist weit..." (1, S. 10). Verbale Wiederholungen und Wiederholungen der Konjunktion : „ich liebe, liebe heiss und begehrend und selig und jammervoll..." (1, S. 970).

Wiederholung von Fürwörtern : „dieser Ekel, der mich würgt, mich aufjagt, mich schüttelt und wieder niederwirft..." (1, S. 41). Auch Artikel, Adjektive, Zahlwörter usw. werden wiederholt. Wenn wir die verschiedenen Erscheinungsarten der Wiederholung von einem stilistischen Standpunkt betrachten, unterscheiden wir : *echte Wiederholungen* (Wiederholungen desselben Wortes, Satzes oder Absatzes) : „Was er aber sah, war dies : Komik und Elend–Komik und Elend" (1, S. 222).

„Freilich müsse man abwarten, wie im übrigen sich die Sache entwickeln werde und das Beste hoffen, wie gesagt, das Beste hoffen..." (1, S. 13).

„Dass dieser Mensch, vor dessen Sein und Wesen ich soeben noch den ehrlichsten Respekt empfand, in meinen Augen plötzlich sinkt, sinkt, sinkt..." (1, S. 237).

In manchen Fällen wird die emotionale Wirkung dadurch erhöht, dass die echte Wiederholung aus dem Satzverband austritt : „es hatte ihn mit furchtbarer, unwiderstehlicher Gewalt ergriffen und richtete ihn zugrunde! Es richtete ihn zugrunde, das fühlte er" (1, S. 34).

Die Wiederholung der Konjunktion, am häufigsten der Konjunktion „und", führt zu polysyndetischen Verbindungen : „Man behandelte ihn mit Nachsicht, er seinerseits war freundlich und entgegenkommend, und friedlich und geregelt

---

*) Der vorliegende Aufsatz ist ein Abschnitt der Studie : *Sprache und Stil in den Novellen Thomas Manns.*

verging die Zeit" (1, S. 16). (In diesem Fall trägt die Wiederholung zur Verbreitung einer gewissen Ruhe bei).

„Und wieder sass er, von Joschua heimlich getränkt und geatzt und metzte und meisselte, schrubbte und glättete, – sass und schrieb, mit dem Handrücken, manchmal die Stirn wischend, griffelnd und spachtelnd die Schrift in die Tafeln..." (1, S. 932). Oder ein anderes Beispiel : „ich mischte mich unter die Leute, die standen und schwatzten und sich anfreundeten gelegentlich ihres Missgeschickes und aufschnitten und sich wichtig machten" (1, S. 434).

Die häufigste Erscheinungsart ist die lexische Wiederholung mit Erweiterung, was sich durch die Neigung des Dichters zum Detail, zur Präzisierung erklärt. Er führt, zum Beispiel, ein Wort an und erläutert es dann durch eins, zwei, drei oder mehrere Adjektive. Dafür gibt es unzählige Beispiele. So etwa : „Ein Lächeln lag um ihren Mund, ein abwesendes und beinahe irres Lächeln..." (1, S. 96).

„Ein Kauz, ein ganz wunderlicher Kauz !" (1, S. 143).

„Nur auf einen Entschluss kommt es an, einen rettenden Entschluss" (1, S. 975).

„das Leben,..., das gemeine, das lächerliche und dennoch triumphierende Leben..." (1, S. 167).

„er warb um seine Liebe auf seine Art, eine langsame und innige, hingebungsvolle, leidende und wehmütige Art" (1, S. 208).

„Seine Liebe, diese nicht ganz tendenzlose, an ihrer Wurzel nicht ganz einwandfreie Liebe ist empfindlich" (1, S. 700).

Auch Erweiterungen des Verbums treten in Erscheinung : „ich liebe, liebe heiss und begehrend und selig und jammervoll" (1, S. 970).

Besonders wirkunsvoll ist diese Art der Wiederholung, wenn sie die Form eines selbständigen Satzes annimt :

„Ein Ende mit Schrecken, ein höchst fatales Ende" (1, S. 765).

Ein Beispiel von flektierter Wiederholung gibt uns folgender Satz : „Herr Friedemann war bleich, viel bleicher als gewöhnlich..." (1, S. 23).

Hiervon ausgehend können wir auch ein anderes stilistisches Ausdrucksmittel, die poetische Brechung, nennen, für die es in der Novelle „Die vertauschten Köpfe" ein interessantes Beispiel gibt : „Einkörperung nämlich schafft Vereinzelung, Vereinzelung schafft Verschiedenheit, Verschiedenheit schafft Vergleichung, Vergleichung schafft Unruhe, Unruhe schafft Bewunderung, Bewunderung aber Verlangen nach Austausch und Vereinigung" (1, S. 767).

Auch Beispiele von unterbrochener Wiederholung (Anapher und Epipher) können angeführt werden, wobei bemerkt werden muss, dass die Anapher in den Novellen Manns viel häufiger ist.

Anapher :

In diesem Wägelchen aber sass das Kind, sass Anton Klöterjahn der Jüngere, sass Gabriele Eckhofs dicker Sohn" (1, S. 174).

„Seltsame Orte gibt es, seltsame Gehirne, seltsame Regionen des Geistes" (1, S. 296).

„es kommt darauf an, für was man sich hält, für was man sich gibt, für was man Sicherheit hat, sich zu geben" (1, S. 61) (das ist gleichzeitig ein Beispiel flektierter Wiederholung).

„Sie müsste kommen! Sie müsste bemerken, dass er fort war, müsste fühlen, wie es um ihn stand, müsste ihm heimlich folgen“ (1, S. 219).

„Und er verliess die winklige Hauptstadt, um deren Giebel der feuchte Wind pfiff, verliess den Springbrunnen und den alten Walnussbaum im Garten, die Vertrauten seiner Jugend, verliess auch das Meer, das er so sehr liebte...“ (1, S. 222).

Wirkungsvoll ist die Anapher in Verbindung mit steigender Aufzählung:

„er war schon versucht, er war sicher versucht, ich lasse es nicht auf mir sitzen, dass er nicht höchlichst versucht gewesen wäre“ (1, S. 817).

Ephipher:

„er begann mich zu durchschauen, mich erstaunt anzusehen, kühl zu werden, überlegen zu werden, ungeduldig und widerwillig zu werden und mir schliesslich seine Verachtung mit jeder Miene zu zeigen“ (1, S. 74) (Wiederholung von „werden“ um das Anwachsen des Gefühls der Verachtung zu zeigen).

Eine Abart der unterbrochenen Wiederholung, die Rahmenwiederholung unterscheiden wir in „Gladius Dei“:

„*München leuchtete.* Über den festlichen Plätzen und weissen Säulentempeln, den antikisierenden Monumenten und Barockkirchen...“ (1, S. 176).

„ein treuherziger Kultus der Linie des Schmuckes, der Form, der Sinne, der Schönheit obwaltet. *München leuchtete*“ (1, S. 179).

Oft dient als Wiederholung ein Synonym oder ein Fremdwort mit gleicher Bedeutung. Etwa in folgenden Beispielen:

„Fabrizierte Riechstoffe, Parfüms,...“ (1, S. 942).

„sehr ernst *molto grave*“ (1, S. 721).

„Inmitten der Blösse auf einem Stein, einem Altar-Sockel stand es, ein Bild, ein Machwerk, ein Götzenunfug, ein güldenes Kalb“ (1, S. 926).

„Er stand vom Schreibtisch auf, von seiner kleinen, gebrechlichen Schreibkommode,...“ (1, S. 417).

„Sie sind ein Gourmand, mein Herr, ein plebejischer Gourmand, ein Bauer mit Geschmack“ (1, S. 166).

In diesem Satz gibt es eine synonymische Wiederholung und eine lexikalische mit Erweiterung. Überhaupt sind Sätze, in denen zwei oder auch mehr Erscheinungsarten der Wiederholung auftreten, nicht selten.

„die Hauptnummer, die Glanznummer, der Clou, der Höhepunkt; – etwas ganz Besonderes, ganz Verblüffendes, ein Spass, der die Heiterkeit auf den Gipfel bringt,...“ (1, S. 95).

„es handelt sich um einen Scherz, eine Mummerei, einen unschuldigen Spass...“ (1, S. 99).

„sei die verwirrende Tatsache denn beim Namen genannt, das Unglück, das Malheur, die Bescherung“ (1, S. 822).

Tautologien unterscheiden wir zumeist bei den Zwillingsformeln: „sein Hoffen und Harren“ (1, S. 563), „stumm und stier“ (1, S. 159).

Auch Beispiele von figura etymologica (Wiederholung von Wörtern gleicher Stämme) unterscheiden wir: „Die Wucht des Wortes, mit welcher hier das Verworfene verworfen wurde“ (1, S. 466), „der ist ein Übel, und übel will ich mit ihm verfahren“ (1, S. 908).

Verbunden mit wörtlicher Wiederholung begegnen wir auch Parallelismen:

„Da ging es zu, da trieben sie es, da wälzten sie sich, da feierten sie eine elende Freiheit“ (1, S. 926).

Die Wiederholung ist ein besonderes Merkmal von Thomas Manns Stil. Wir können die verschiedensten Erscheinungsarten unterscheiden ; oft enthält derselbe Satz zwei oder mehr Abarten der Wiederholung. Am häufigsten sind die lexikalischen Wiederholungen mit Erweiterung, die dem Hang des Dichters zur Präzisierung entsprechen. Die Wiederholungen verstärken die emotionale Wirkung der Aussage, sie rufen bei Mann erhöhte Dynamik hervor, in anderen Fällen tragen sie aber zur Verbreitung einer gewissen Ruhe bei.

b. *Die Aufzählung*

Ein Schriftsteller wie Thomas Mann, der die Dinge in allen Einzelheiten beschreibt, die Seele der Helden bis ins Kleinste zerfasert, wird, erklärlicherweise, oft zu Aufzählungen greifen. Auf diese Weise entstehen lange terminologische Ketten. Nehmen wir als Beispiel die Beschreibung von Amras Salon *(Luischen)* : „in Amras Salon, einem kleinen, warmen und vollen Raum, der mit einem dicken Teppich, einer Ottomane nebst vielen Kissen, einer Fächerpalme, englischen Ledersesseln und einem Mahagonitisch mit geschweiften Beinen ausgestattet war, auf dem eine Plüschdecke und mehrere Prachtwerke lagen. Auch ein Kamin war vorhanden, der noch ein wenig geheizt war ; auf der schwarzen Steinplatte standen einige Teller mit feinbelegtem Butterbrot, Gläser und zwei Karaffen mit Sherry (1, S. 94). Ebenso die Aufzählung verschiedener moderner Tänze in *Unordnung und frühes Leid* : „diese Double Fox, Afrikanische Shimmys, Java dances und Polka Creolas – wildes, parfümiertes Zeug, teils schmachtend, teils exerzierend, von fremden Rhytmus, ein monotones, mit orchestralem Zierat, Schlagzeug, Geklimper und Schnalzen aufgeputztes Neger–Amüsement“ (1, S. 699).

Es kann vorkommen, dass auf diese Art des Guten zu viel getan wird und der Dichter sich von der Neigung zum Detail mitreissen lässt, wie etwa bei der Beschreibung des Tempels der Göttin Kali, in *Die vertauschten Köpfe* : „Gesichte des Lebens im Fleisch, wie es aus Knochen, Haut, Sehnen und Mark, aus Samen, Schweiss, Tränen und Augenbutter, Kot, Harn und Galle zusammengeschüttet, behaftet mit Leidenschaft, Zorn, Wahn, Begierde, Neid und Versagen, mit Trennung von Liebem, Bindung an Unliebes, Hunger, Durst, Alter, Kummer und Tod, unversieglich durchströmt vom süssen und heissen Blutstrom, in tausend Gestalten sich leidend geniesst, sich wimmelnd verschlingt und ineinander sich wandelt, wo denn im fliessend allerfüllenden Gewirr des Menschlichen, Tierischen ein Elephantenrüssel den Arm eines Mannes abzugeben, ein Eberkopf aber an die Stelle zu treten schien von eines Weibes Haupt“ (1, S. 801). Bis man ans Ende der Aufzählung gelangt vergisst man beinahe um was es sich handelt.

Am häufigsten ist die blosse Anhäufung (Akkumulation). Wir unterscheiden vor allem zahlreiche hauptwörtliche, zeitwörtliche und eigenschaftswörtliche Anhäufungen. Beispiele für hauptwörtliche Anhäufungen enthalten folgende Sätze : „der treuherzige Kultus der Linie, des Schmuckes, der Form, der Sinne, der Schönheit...“ (1, S. 179) ; „eine Fülle von Farbe, Linie und Form, von Stil, Witz, Wohlgeschmack und Schönheit“ (1, S. 181) ; „der warme und erregende

Dunst... von Blumen und Wein, von Speisen, Staub, Puder, Parfüm und festlich erhitzten Körpern" (1, S. 196). „Dreitakt und Gläserklang, – Tumult, Dunst, Summen und Tanzschritt" (1, S. 282). „Es waren Predigten, Gleichnisse, Thesen, Gesetze, Visionen, Prophezeiungen und tagesbefehlartige Aufrufe" (1, S. 303). „ein fahrender Virtuose, ein Unterhaltungskünstler, Forzatore, Illusionista und Prestidigitatore (so bezeichnete er sich)" (1, S. 723). „Oder was sonst noch vorkam an Körperverletzung, Sklavenmisshandlung, Diebstahl und Einbruch, Flurschädigung, Brandlegung und Missbrauch von Anvertrautem" (1, S. 900), „das Treiben in „Einfried"... das Massieren, Elektrisieren und Injizieren, das Duschen, Baden, Turnen, Schwitzen und Inhalieren..." (1, S. 129).

Auch zeitwörtliche Anhäufungen kommen oft vor: „Die langen Beine der Herren bogen sich ein wenig, federten, schnellten und schwangen sich fort" (1, S. 287), „er tobt, geifert, gebärdet sich wie verrückt vor Wut, rast allein sein Anwesen auf und ab, droht über den Zaun zu springen, um den Treulosen zu erwürgen, und sendet ihm die gemeinsten Schmähungen nach" (1, S. 568). „Nicht grübeln! Arbeiten! Begrenzen, ausschalten, gestalten, fertig werden!" (1, S. 425). „Mose... schüttelte die Fäuste an breiten Handgelenken und rüttelte, mäkelte, krittelte und regelte an ihrem Dasein, rügte, richtete und säuberte daran herum" (1, S. 904).

Eine Anhäufung mit Schlusszusammenfassung umfasst folgendes Beispiel: „Der Springbrunnen, der alte Walnussbaum, seine Geige, und in der Ferne das Meer, die Ostsee, deren sommerliche Träume er in den Ferien belauschen durfte, diese Dinge, waren es, die er liebte..." (1, S. 206).

Wenn gegensätzliche Begriffe angehäuft werden, haben wir eine Verbindung von Akkumulation und Antithese: „Die Auffassung des „Glückes" als eine Art von Verdienst, Genie, Vornehmheit, Liebenswürdigkeit, die Auffassung des „Unglücks" als etwas Hässliches, Lichtscheues, Verächtliches und mit einem Worte Lächerliches ist mir zu tief eigentlich, als dass ich mich selbst noch zu achten vermöchte, wenn ich unglücklich wäre" (1, S. 61). „Denn es ist Alles und nicht nur Eines: Leben und Tod, Wahn und Weisheit, Zauberei und Befreierin" (1, S. 786).

Sehr oft tritt die Aufzählung verbunden mit der Wiederholung auf: „Wunder der Sehnsucht waren seine Werke, der Sehnsucht nach Form, Gestalt, Begrenzung, Körperlichkeit, der Sehnsucht hinüber in die klare Welt des anderen" (1, S. 424). „Hier ist das Ende, das Eis, die Reinheit und das Nichts. Hier gilt kein Vertrag, kein Zugeständnis, keine Nachsicht, kein Mass und kein Wert" (1, S. 296).

Aus Neigung zum Detail greift Thomas Mann sehr oft zu Aufzählungen, meist zu zeitwörtlichen, hauptwörtlichen und eigenschaftwörtlichen Akkumulationen. Die Aufzählung erscheint auch in Verbindung mit Wiederholungen und Antithesen. Manchmal lässt sich der Verfasser mitreissen, häuft zu viele Wörter an, was zu negativen Resultaten führt.

c. *Satzkonstruktion – Wortfolge.*

Thomas Mann ist ein Schriftsteller, dem es um Genauigkeit der Beschreibung, um Präzisierung aller Einzelheiten zu tun ist und nicht um Kürze und Konzentration. Diese Tatsache wirkt sich bestimmend auf seinen Satzbau aus, der,

ausser den Epitheta, zu den spezifischsten Eigentümlichkeiten seines Stils gehört. Der Dichter verdankt seinen Ruf als Stilist in hohem Masse dem wohlgegliederten Reichtum seiner mit feinem musikalischem Gefühl konstruirten Sätzen. Charakteristisch für Thomas Mann ist der synthetische, lange Satz, den er namentlich an beschreibenden oder erörternden Stellen verwendet, im Unterschied zu den Gesprächen, wo der kurze Satz vorherrscht. So werden in der Novelle, *Der Tod in Venedig* (Seite 458) 149 Worte in einem Satz eingeschlossen. *Die vertauschten Köpfe* haben auf Seite 770 einen Satz der 135 Worte umfasst, gefolgt von einem Satz mit 109 Worten. Die Regel sind Sätze mit 20–40 Worten. Trotz ihrer Länge sind die Sätze klar und übersichtlich, dank der grossen Kompositionskunst mit der sie zusammengehalten werden. Nehmen wir als Beispiel einen der oben erwähnten Sätze : „Seine Begierde ward sehnend, seine Einbildungskraft, noch nicht zur Ruhe gekommen seit den Stunden der Arbeit, schuf sich ein Beispiel für alle Wunder und Schrecken der mannigfaltigen Erde, die sie auf einmal sich vorzustellen bestrebt war : er sah, sah eine Landschaft, ein tropisches Sumpfgebiet unter dickdunstigem Himmel, feucht, üppig und ungeheuer, eine Art Urweltwildnis aus Inseln, Morästen und Schlamm führenden Wasserarmen, – sah aus abenteurlich blühendem Pflanzenwerk haarige Palmenschäfte nah und fern emporstreben, sah wunderlich ungestalte Bäume ihre Wurzeln durch die Luft in den Boden, in stockende, grünschattig spiegelnde Fluten versenken, wo zwischen schwimmenden Blumen, die milchweiss und gross wie Schüsseln waren, Vögel von fremder Art, hochschultrig, mit unförmigen Schnäbeln, im Seichten standen und unbeweglich zur Seite blickten, sah zwischen den knotigen Rohrstämmen des Bambusdickichts die Lichter eines kauernden Tigers funkeln – und fühlte sein Herz pochen vor Entsetzen und rätselhaftem Verlangen“ (1, S. 458). Wir unterscheiden sieben Hauptsätze und vier Nebensätze. Hinzu kommen zahlreiche Partizipialkonstruktionen („noch nicht zur Ruhe gekommen seit den Stunden der Arbeit“, „Schlamm führende Wasserarme“ u.a.m.), Appositionen, Adverbien usw. Die Übersichtlichkeit verdanken wir hier in erster Linie der Wiederholung des Verbums „sehen“. Andere Sätze wieder weisen zahlreiche Einschübe und Beisätze auf : „Dennoch geschah es, dass er – sechzehn Jahre zählte er damals – zu einem gleichaltrigen Mädchen eine plötzliche Neigung fasste“ (1, S. 15). „Wir nahmen – nun also doch – die Kinder“ (1, S. 764). „Das junge Mädchen dagegen – seine Tochter, ohne Zweifel – sass interessiert und lebhaft vorgebeugt“ (1, S. 65). Oft unterscheiden wir Appositionen „die Wahl haben zwischen einem geteerten Lümmel, so einem Salzfisch und Meeresobst und einem Mario, einem Ritter der Serviette“ (1, S. 763), und Partizipialkonstruktionen. Thomas Mann gehört zu den partizipienpflegenden Dichtern. Das Streben nach Konzentration hat ihn, wie viele andere deutsche Schriftsteller, dazu bewogen, wo irgend möglich, Partizipformen des Verbs zu verwenden, die das Vermeiden von Nebensätzen gestatten. Minunter wirken sie etwas trocken („den Hund angehend“, „doch dies geschehen, gab. . .“), oft sind sie aber feierlich und voll Poesie, wie etwa in *Tod in Venedig*, in folgenden Beispielen : „Ein kleiner Platz, verlassen, verwunschen anmutend, öffnete sich vor ihm“ (1, S. 533), „wenn das Murmeln des umnachteten Meeres, leise heraufdringend die Seele besprach“ (1, S. 498), „wie die lebendige Gestalt, schön wie ein zarter Gott, herkommend aus den Tiefen von Himmel und Meer, dem Elemente entstieg und entrann“ (1, S. 490).

„Als ob er die Hand aus der Hüfte lösend, hinausdeute, voranschwebe ins Verheissungsvoll-Ungeheure" (1, S. 536).

Eine andere Eigentümlichkeit des Mannschen Satzbaus sind die unzähligen Füllwörter, die den Satzbau auflockern. Wir notieren : „gleichviel", „wohlgemerkt", „wie selbstverständlich", „mag sein", „vor allem", „schlechterdings", „sozusagen", „allenfalls", „genug".

Von den Nebensätzen herrscht der Relativsatz vor, der mitunter kurz hinter dem Pronomen unterbrochen ist : „Er hatte den entlastenden Schlummer nicht gefunden, der ihm, bei zunehmender Abnutzbarkeit seiner Kräfte, einmal untertags so nötig war" (1, S. 455). Die stilistische Monotonie wird auf verschiedene Art und Weise vermieden. Erstens durch Variation der verbalen Zeiten und Formen. Die verbale Zeit, die er am häufigsten verwendet, ist das Präteritum, was für die deutsche Sprache nicht weiter verwunderlich ist. Er erzählt meist mit Hilfe des Präteritums, vermeidet aber die Eintönigkeit durch die Verwendung des Imperativs und des Präsens, wenn er sich direkt an den Leser wendet : „Blick um dich, sieh in die Fenster der Buchläden ! Deinen Augen begegnen Titel wie..." (1, S. 178).

Am häufigsten ist der Präsens bei allgemeinen Betrachtungen, Erläuterungen und Stellen, die in der Ich-Form gehalten sind : „Beherrscht dich ein Gedanke, so findest du ihn überall ausgedrückt, riechst ihn sogar im Wind" (1, S. 226). „Unterdessen nähert sich das Dampfboot dem Bahnhof, und Schmerz und Ratlosigkeit steigen bis zur Verwirrung. Die Abreise dünkt den Gequälten unmöglich, die Umkehr nicht minder... Aschenbach hatte Mühe" (1, S. 496), „du sitzest am Fenster, rauchst Zigaretten, und unwiderstehlich beschleicht dich ein Gefühl der Abneigung von aller Welt" (1, S. 57).

Ein anderes Mittel durch das der Dichter die Monotonie vermeidet, ist die Variation in der Satzform. Vorherrschend sind die Aussagesätze. Um den Text aber aufzulockern, greift der Autor immer wieder zu kürzeren Fragesätzen, in denen entweder er selbst oder eine seiner Figuren Fragen stellt, oder zu Ausrufesätzen, die zur Unterstreichung der emotionalen Wirkung, zur Dynamisierung des Textes beitragen. So lesen wir im „Bajazzo" (1, S. 41) : „Ich haben mir dies reinliche Heft bereitet, um meine „Geschichte", darin zu erzählen ; warum eigentlich ? Vielleicht um überhaupt etwas zu tun zu haben ? Aus Lust am Psychologischen vielleicht und um mich an der Notwendigkeit alles dessen zu loben ? Die Notwendigkeit ist so tröstlich ! Vielleicht auch, um auf Augenblicke eine Art von Überlegenheit über mich selbst und etwas wie Gleichgültigkeit zu geniessen ? – Denn Gleichgültigkeit, ich weiss, das wäre eine Art von Glück". Auch in *Mario und der Zauberer* wird die Folge von Aussagesätzen, mit denen der Autor die Atmosphäre des italienischen Badeortes beschreibt, durch direkte Fragestellung an den Leser unterbrochen : „Die Hitze war unmässig, soll ich das anführen ? Sie war afrikanisch... Mögen Sie das ? Mögen Sie es wochenlang ?" (1, S. 716).

Konsequent durchgeführt ist gleichfalls die Unterbrechung der Folge langer Sätze durch Einschiebung kurzer Sätze, dort wo das Ziel der Aussage es gestattet. Es ist meist der Fall, wo erhöhte Dynamik verfolgt wird, da der Übergang von kurzen zu langen Sätzen und umgekehrt, dem Text rapiden Rhytmus verleiht. So lesen wir in der Novelle *Der kleine Herr Friedemann :* „Sein Kopf sass tiefer als je zwischen den Schultern, seine Hände zitterten, und sein scharfer, drängender Schmerz stieg ihm aus der Brust den Hals hinauf. Aber er würgte ihn hinunter

und richtete sich entschlossen auf, so gut er das vermochte. Gut, sagte er zu sich, das ist zu Ende. Ich will mich niemals wieder um alles bekümmern. Den anderen gewährt es Glück und Freude, mir aber vermag es immer nur Gram und Leid zu bringen. Ich bin fertig damit. Es ist für mich abgetan. Nie wieder" (1, S. 15). Bemerkenswert ist, dass manche Novellen des Autors mit kurzen Sätzen beginnen, die die Aufmerksamkeit des Leser leichter packen sollen. Wir führen Beispiele an:

„Die Amme hatte die Schuld" *(Der kleine Herr Friedemann).*

„Hier ist „Einfried" das Sanatorium !" *(Tristan).*

„München leuchtete" *(Gladius Dei).*

„Das Wunderkind kommt herein – im Saale wird's still" *(Das Wunderkind).*

„Still ! Wir wollen in eine Seele schauen" *(Ein Glück).*

„Seltsame Orte gibt es, seltsame Regionen des Geistes, hoch und ärmlich" *(Beim Propheten).*

„Etwas erzählen ? Aber ich weiss nichts" *(Das Eisenbahnunglück).*

„Als Hauptgericht hat es nur Gemüse gegeben" *(Unordnung und frühes Leid).*

„Die Erinnerung an Torre di Venere ist atmosphärisch unangenehm" *(Mario und der Zauberer).*

In Fragen der Wortfolge lässt sich der Autor von seinem Gefühl für den Prosarhytmus, und von seinem Wunsch bestimmte Worte oder Wortfolgen zu unterstreichen, leiten. So entstehen Änderungen der natürlichen Wortfolge, einzelne Worte oder ganze Satzglieder werden von ihrem Platz gerückt, wodurch stärkeres Licht auf sie fällt. Häufig sind Nachtragskonstruktionen, d.h. Wiederaufnahmen eines Pronomens durch einen Substantiv zu Zwecken der besonderen Betonung : „Er würde höhnen, flehen, poltern – der Freund". (1. S. 419). „Er war beleibt, der Rechtsanwalt, er war mehr als beleibt..." (1, S. 88), „Sie liegt so weit dahinten, die kleine, alte Stadt" (1, S. 42).

Beispiele einer altertümelnden Wortfolge finden wir im *Gesetz* : „und wird verstossen werden gegen die Worte immer und überall" (1, S. 933), „Als er zwee Jahre unter den Stutzern gelebt hatte des thebanischen Schulhauses" (1, S. 871), „Warum hast du uns lassen aus Ägypten ziehen ?" (1, S. 890).

Hier sind zumeist Verben vorgerückt. Eine andere Variationsmöglichkeit ist die Subjektslokalisation in Endstellung : „aufmerksam und mit grossen Augen lauschte er" (1, S. 14). Auch die Negation finden wir oft an ungewöhnlichen Stellen, wohin sie zu Betonungszwecken gerückt ist : „Nicht führte er den schweren Hammer". (1, S. 847), „Und nicht konnte sie umhin" (1, S. 990).

Auf den ersten Blick fällt die Kompositionskunst auf, mit der Thomas Mann seine Sätze, namentlich seine langen Sätze, aufbaut. Trotz ihrer Länge sind dieselben klar und übersichtlich. Da er alles ganz genau beschreibt, wirken seine Sätze behaglich, ruhig, manchmal sogar umständlich. Sie enthalten Relativsätze und andere Nebensätze, Konjunktionen, Adverbien, Partizipialkonstruktionen, Appositionen usw.

Um die Monotonie zu vermeiden, variiert der Autor verbale Formen und Zeiten, Satzform, lässt kurze und lange Sätze einander Folgen. Ebenso schöpft er alle Variationsmöglichkeiten der Wortfolge aus.

Lehrstuhl für Fremdsprachen

BIBLIOGRAFIE

1. Thomas Mann – *Gesammelte Werke*, 9. Band. Aufbau-Verlag, Berlin, 1956.

ПОВТОРЕНИЕ, ПЕРЕЧИСЛЕНИЕ И СТРОЙ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В ПОВЕСТЯХ Т. МАННА

Краткое содержание

Данная работа является однhм из разделом *Очерка по языку и стиле повестей Т. Манна*. Одним из характерных аспектов стиля выдающегося немецкого писателя является повторение. У него различаем несколько форм повторения. Одна и та же фраза содержит иногда два или несколько повторений. Чаще всего это лексические повторениия, иногда распространенные одним или несколькими прилагательными, уточняющими мысль автора. Повторения усиливают эмоциональную окраску высказывания, динамичность фразы. Частое использование перечислений определяется склонностью автора к описанию деталей. В большинстве случаев эти перечисления выражаются в изобилии глаголов, существительных и прилагательных. Перечисления сочетаются также с повторением и противопоставлением. Иногда автор увлекается этим приемом и в результате получается слишком большое и нежелательное скопление слов.

Стиль Т. Манна характеризуется стройностью фразы и в особенности и сложностью периода, что однако не мешает ясному пониманию его изложения. Этот прием, например, способствует более широкому охвату явлений. В стиле Т. Манна нет монотонности и разнообразие его стилистических приемов не утомляют читателя.

REPETIŢIA, ENUMERAREA ŞI CONSTRUCŢIA FRAZEI ÎN NUVELELE LUI THOMAS MANN

Rezumat

Lucrarea de faţă este un fragment din studiul *Limba şi stilul în nuvelele lui Thomas Mann* şi are ca obiect de cercetare repetiţia, enumerarea şi construcţia frazei. Repetiţia e un aspect specific al stilului celebrului scriitor german. Putem distinge, în nuvelele scriitorului de care ne ocupăm, mai multe forme de repetiţie. Uneori aceeaşi frază conţine două sau mai multe feluri de repetiţie. Cele mai frecvente sînt, însă, cele lexicale cu un determinant în plus, de cele mai multe ori un adjectiv (sau un lanţ de adjective), solicitat de excesiva nevoie de precizare a scriitorului. Repetiţiile întăresc efectul emoţional al comunicării. Ele intensifică dinamica frazei şi contribuie, în acelaşi timp, la răspîndirea unui anumit calm. Inclinaţia spre detaliu determină, în mare măsură, şi frecvenţa enumerărilor. De cele mai multe ori este vorba de acumulări de verbe, de sub-

stantive şi adjective. Enumerarea apare, de asemenea, în combinaţie cu repetiţia şi antiteza. Uneori, autorul se lasă antrenat de acest procedeu şi îngrămădeşte prea multe cuvinte, ceea ce duce la rezultate negative.

Thomas Mann stăpîneşte deplin compoziţia frazei, cultivînd în special perioada construită savant. Claritatea expunerii nu sufere din această cauză, ci, dimpotrivă, s-ar putea spune că este avantajată de posibilitatea privirii sinoptice pe care o oferă procesul. Cultivînd intens aceste procedee, Th. Mann nu-şi oboseşte cititorii prin monotonia stilistică, pe care o evită folosind toate posibilităţile de variere a topicii.

PREOCUPĂRI DE FOLCLOR ÎN OPERA LUI ALEXANDRU ODOBESCU

DE

M. IGNAT FRUNZĂ

În conspectul general al culturii noastre din secolul trecut, lui Alexandru Odobescu i se cuvine – ca artist şi ca erudit – un loc de cinste, printre scriitorii ce au contribuit la fundamentarea şi creşterea ştiinţei, artei şi literaturii romîneşti, ca şi a învăţămîntului nostru, în cea de-a doua jumătate a veacului. Şi-a desfăşurat activitatea în sfere dintre cele mai variate, poate determinat în mare parte de împrejurări, nu de voinţa proprie numai [1]) – însă în toate direcţiile activităţii lui, mereu, a cheltuit acelaşi neîntrecut „elan naţional şi social“ [2]), izbutind să îmbine armonios în personalitatea sa „paşoptismul cu umanismul“ [3]).

În multiplele domenii ale ştiinţei în care s-a manifestat, Alexandru Odobescu „a adus contribuţia unui înaintaş“ [4]), „în folclor, în lingvistică, în istoria patriei şi a vechii literaturi, în studiile clasice, în istoria artelor şi în arheologie“ [5]) – ca şi în literatură, în care s-a impus definitiv prin cea mai *reprezentativă* operă a sa *Falsul tratat de vînătoare,* „cel dintîi eseu al literaturii noastre“ [6]).

În toate tărîmurile în care s-a afirmat, determinînd desfăşurarea progresistă a culturii noastre, el a dus muncă de deşţelenire, avînd de întîmpinat uneori dificultăţi mari.

Însufleţit în prima tinereţe de idealurile revoluţionare de la 1848, Alexandru Olobescu, chiar după ce abandonează (următor momentului 1863) pe plan politic practic ideologia post-patruzecioptistă, continuă să fie pe planul cultural reprezentantul vechiului fond ideologic progresist, din care se alimen-

---

1) I o r d a n Al., *Contribuţie la cunoaşterea operei lui Alexandru Odobescu. – Bibliografia completă a scrierilor lui Alexandru Odobescu.* Bucureşti, 1936, p. 6.

2) V i a n u T., *Al. Odobescu paşoptist şi umanist,* studiu introductiv la ediţia : Al. I. Odobescu – *Opere.* ESPLA, 1955, vol. I, p. 78.

3) I d e m, p. 78.

4) *Ibidem,*

5) I d e m, p. 78.

6) I d e m, p. 59.

tează marea energie și căldură ce depune în activitatea sa științifică, lingvistică, literară și didactică, prin care a îmbogățit cultura noastră.

Pînă în ultima parte a vieții, el e preocupat ca măcar „prin vreo lucrare de adevărat folos – pe tărîmul științei (n. n.) – să se apropie cîtuși de puțin de îndrăznețele aspirațiuni și visuri ale tinereții"[7]), spre a căror rememorare ne ducem cu gîndul la articolul program al revistei «Junimea romînă», din Paris, 1 mai 1851, la a cărui redactare a colaborat, sau la înaripatele cuvinte din finalul articolului *Muncitorul romîn,* cu care a colaborat la același prim număr, din 1851. Chiar de atunci, în concepția lui Odobescu datoria tinerilor ce studiau în țări străine sau în țară urma să fie aceea de a se sili să înapoieze prin muncă pe tărîmul culturii, al științei, hrana ce muncitorul romîn o „dă pe toată ziua". „*Lucrul* numai, *lucrul* (sublinierea lui Odobescu) drept și bine întocmit", prin care să înapoieze patriei „o hrană intelectuală și morală, pe care știința singură o poate da și care va ridica lesne pe țăran din adînca ofilire, în care pare a-l fi afundat suferințele lui"[8]).

Patruzecioptismul, influența curentului istoric-poporan, l-a dus atît la interesul – spre care se credea înclinat și prin firea sa – pentru trecutul istoric al poporului, cît și la cel pentru traiul țărănimii, cu obiceiurile și producțiile sale artistice, dublu interes căruia i-a rămas legat toată viața.

La răstimp de 36 de ani, scriind despre *Junimea Romînă din Paris* într-un articol din «Epoca», 1887, reamintește pentru contemporan ținta ce-și fixase, în anii juniei și ai idealurilor de entuziast „romantism social"[9]), generația lui de intelectuali ce se voiau a fi continuatori ai patruzecioptiștilor prin dezvoltarea preocupărilor științei la noi. „Noi ne pusesem în gînd să întărim pe viitor cu proptele și cu chezășiile științei acel pod măreț pe care numai prin instinct și cu un nobil avînt bătrînii noștri întinsese la 1848 – meargă unde-o merge – poporul romînesc"[10]). Odobescu era conștient de rolul dificil ce i-a revenit ca „pionier pe mai multe ogoare deodată"[11]) „într-o societate și într-un mediu în care cîmpul de lucru se întindea imens, primitiv"[12]).

„Stau foarte la îndoială" (afirmă el în 1887) „dacă, într-acest mers pe dibuite am nimerit vreodată să așez, nu doară o piatră, ci măcar o cărămidă temeinică", arătînd că de pe la 1854 începînd, s-a străduit să caute „cînd la deal, cînd la vale, un colțișor unde să-și dureze un palat sau o colibă pe locul cam viran al literaturii și istoriei romînești"[13]).

Istoria literaturii și culturii noastre a relevat ulterior „temeinicia" operei scriitorului, – durată sub impulsul acelui înalt ideal de a realiza „o lucrare de

7) Odobescu Al. *Pia desideria.* Dare de seamă despre lucrarea operei *Le trésor de Pétrossa,* rostită în ședința publică din 22 martie 1887 a Academiei Romîne, în volumul III din *Scrieri literare și istorice,* București 1887, p. 623.

8) Odobescu Al., *Muncitorul romîn,* în vol. *Scrieri alese,* Buc. 1949 p. 73.

9) Dima Al., *Al. Odobescu (Privire sintetică asupra operei și personalității)* Sibiu, 1935, p. 8.

10) Odobescu Al. *Junimea Romînă din Paris pe la 1852,* art. publicat în «Epoca», Buc., 1887, anul II, nr. 514 din 18 (30) aug., p. 1.

11) Dima Al., *op. cit.,* p. 9.

12) Idem, p. 7.

13) Odobescu Al., *Pia desideria.* – Dare de seamă despre lucrarea *Le trésor de Pétrossa,* rostită în ședința publică din 22 martie 1887, a Acad. Rom., în *Scrieri literare și ist.,* vol. III, 1887, p. 622.

adevărat folos" „pentru propășirea națională", – operă care în totul ei este impresionantă prin fondul bogat, informat, ca și prin limba și stilul de o deosebită valoare, judecate în raport cu momentul lingvistic academic latinizant, ce i-a fost contemporan.

Studiile, consacrate analizei în general a operei lui, au scos în lumină o imagine de ansamblu a multiplelor sale contribuții la creșterea culturii romînești, – evidențiind meritele sale literare și filologice, ca și pe acelea de întemeietor nu numai al studiului arheologiei, dar și al istoriei artei romînești, în genere.

Mai puțin s-a văzut însă preocuparea de a urmări și a fixa printr-o cercetare științifică, locul și însemnătatea contribuției lui în fiecare din variatele domenii ce l-au interesat, luate aparte. Așa este, îndeosebi, cazul, cînd ne gîndim la domeniul folclorului, ca latură a preocupărilor în opera lui Al. Odobescu. În toată bogata bibliografie ce am avut la îndemînă (folosind și indicațiile lui G. Adamescu și pe acele din Bibliografia Odobescu, lucrată de Al. Iordan și pe acele din ediția E.S.P.L.A., 1955, îngrijită de Tudor Vianu și altele, găsite de noi înșine), – în afară de referiri atingătoare și de preocupările de folclor în opera scriitorului, referiri făcute în trecere în cadrul studiilor generale, nu cunosc, cu preocupare specială de acest domeniu al activității lui Odobescu, decît articolul lui C. Gerota, *Odobescu folclorist* [14]). Articolul poartă un titlu necorespunzător [15]), este contradictoriu tocmai în afirmațiile cele mai interesante pe care le face (v. afirmațiile despre romantismul lui Odobescu „folclorist" [16])) și nu sesizează metoda, cu toate că rezumă în amănunt discuția comparatistă a lui Odobescu, – dar constată în mod just, despre contribuția lui Odobescu în folcloristica noastră, că reprezintă „o etapă în problema atît de complexă a Mioriței", subliniind că „în epoca cînd a scris el", (1861) „cuvîntul „Folclor" nu avea nici 25 de ani de existență" – (trecuseră abia 15

14) Gerota C., *Odobescu folclorist,* în «Convorbiri literare», LXVII, 7–9, LVI, iulie 1934 (număr închinat integral lui Odobescu), p. 747–751.

15) Fără a arăta în ce constau și cum s-au manifestat preocupările lui Odobescu despre folclor, fără a îmbrățișa toată activitatea și ideile lui în această direcție, C. Gerota se limitează numai la a rezuma discuția făcută de Odobescu asupra baladei *Miorița,* în articolul I, din *Cîntecele populare ale Europei răsăritene în raport cu țara, datinile și istoria romînilor,* «Revista Romînă», 1861, C. Gerota citează, inexact : *Răsunete ale Pindului în Carpați,* 1861 (v. «Convorbiri literare», *op. cit.*, p. 750 și vorbește – tot inexact – despre prefața lui Odobescu la colecția de *Poezii populare* a lui Gh. Dem. Teodorescu, pe cînd, în fapt, Odobescu scrie prefața la vol. *Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului romîn,* al acestuia.

16) Referindu-se la „romanticul în esență" Odobescu, C. Gerota face afirmații contradictorii despre atracția scriitorului spre erudiția „dezordonată", pentru ca, pe aceeași pagină (v. *op. cit.*, p. 750) să constate „inegalata cultură clasică" și „măsura clasică" caracteristice formației lui Odobescu. De altfel, deși interesante ca o expresie a punctului de vedere convorbirist în legătură cu patruzecioptismul, afirmațiile lui Gerota despre romantismul lui „Odobescu folclorist" nu pot avea valoare pentru noi. Trebuie menționat că Gerota nu se referă la o integrare a lui Odobescu printre adepții acestui curent în folcloristică sau măcar despre influența acestuia asupră-i, ci folosește termenul romantism pentru a se referi la ceea ce numește el „acel defect al epocii" de „a idealiza poporul romîn", considerînd – fără a-i deosebi în vreun fel – că Odobescu „l-a idealizat ca și Alecsandri, ca și Hașdeu, ca și Bălcescu" (v. *op. cit.*, p. 750).

ani de la art. lui W. G. Thoms, n. n.) – „şi nu putea să dea mai mult decît a dat“ [17]).

Folclorul, nu numai că a însemnat o atenţie permanentă în opera lui Al. Odobescu, – ca interes pentru *culegeri* sau *prelucrări* de material folcloric, lărgind preocuparea, de la poezie şi la basme, legende, anecdote şi proverbe, – dar i-a dat prilejul, în începuturile activităţii lui literare şi publicistice (1861), în «Revista romînă» prin articolul *Cîntecele poporane ale Europei răsăritene mai cu sémă în rapportu cu térra, istoriea şi datinele romînilor* [18]), să pună temelia la noi studiului despre folclor.

Atrăgînd atenţia asupra importanţei ce poate avea pentru cercetător studierea creaţiei populare orale, el însuşi, – bazat pe un bogat aparat critic, apelînd la date din variate opere ale culturii universale (de literatură, istorie, mitologie ; din antichitatea elină şi latină, din evul mediu sau din epoca modernă) şi folosind informaţia din folcloristica universală, atît cît i-a stat la îndemînă – se încearcă să aplice metoda comparatistă în studiul producţiei folclorice (ca reprezentînd „aparatul tehnic“ cel mai avansat al timpului) şi apelează la filologie pentru soluţionarea problemelor de folclor comparat. În cuprinsul articolului, Odobescu face cunoscut ecoul ce a avut curentul occidental de preocupări pentru folclor în literatură şi în istorie : „De la Herder încoace – scrie el – mai toate naţiile Europei, sau prin critici pămînteni sau prin scriitori străini, şi-au adunat cîntecele poporane ; din acele felurite colecţii, purtînd fiecare stema unei naţionalităţi, nu e de tăgăduit că şi literile şi istoria s-au înavuţit cu noţiuni mai lămurite şi mai drepte despre caracterul şi despre principiul vital al popoarelor, cu izvoare mai îmbelşugate şi mai sporitoare de o inspiraţie ce atinge mai de aproape şi mişcă mai cu tărie inimile“ [19]). Prin acelaşi articol, el face cunoscute la noi o serie de cărţi (culegeri şi lucrări despre folclor sau conţinînd date interesante pentru studiul folclorului), din ţările vecine sau din Occident [20]).

---

17) G e r o t a C., *op. cit.*, p. 750.

18) O d o b e s c u Al. *Cîntecele poporane ale Europei răsăritene, mai cu sémă în rapportu cu térra, istoriea şi datinele Romînilor,* în «Revista Romînă pentru Ştiinţe, litere şi arte», Buc., vol. I, nr. 1, 1861, p. 27–60.

19) O d o b e s c u Al., *Cîntecele poporane. Introducere,* în «Revista Romînă», *op. cit.*, p. 28.

20) Pentru a aminti numai cîteva din bogatele citări şi trimiteri ale lui Odobescu, selectînd din informaţia notată în cuprinsul sau în subsolul paginilor din redacţia articolului în «Revista Romînă», 1861 :

– *Stimmen der Völker in Liedern,* gesammelt, geordnet und zum Theil übersetzt von I. Gottfried Herder (1778–79) – „Glasuri ale popórelor“, cum traduce Odobescu şi citează, pentru ideile ei, prefaţa : *Vorrede der Volkslieder* în care găseşte el cuvinte ce reprezintă ca o „definiţie în care se vădeşte toată însemnătatea poeziei poporane“ (v. «Revista Romînă», *op. cit.*, p. 28).

– „Dissertaţia“ lui Lessing : *Wie die Alten den Tod gebildet,* 1769.

– *Essais* de Michel M o n t a i g n e, Liv. I, chap. 64, pentru consideraţiile prin care autorul afirmă că frumuseţea poeziei populare îi dă dreptul să fie comparată „poeziei desăvîrşite despre artă“.

– Miczkiewicz este citat prin cuvintele-i reprezentînd o caldă invocaţie a „poeziei populare, acest glas al popoarelor“. Citează apoi : F r a n c i s q u e Michel, *Le pays Basque,* Paris, 1857.

Cu atît mai mult, pune pentru noi semne de întrebare unul[21]) dintre studiile cele mai documentate și interesante despre epoca ce constituie și obiectul atenției noastre, în care totuși nu se pomenește contribuția lui Odobescu[22]), atribuindu-se și meritul modest, dar care pe drept i se cuvine acestuia, contemporanului său, B. P. Hașdeu. În studiul la care ne referim, pe lîngă faptul că nu se menționează contribuția lui Odobescu, la fel nu se menționează nimic despre contribuția lui Alecu Russo, prin studiul său *Poezia poporală* apărut în 1868, publicat postum de V. Alecsandri, în numărul 8 din «Foaia societății pentru literatura și cultura romînă». În același studiu[23]), după aprecierile elogioase asupra culegerii lui Alecsandri, pe care o consideră ca o cristalizare a concepției folclorice a generației de la 1848, care limita preocuparea folclorică numai la poezia populară și exalta valoarea estetică a acesteia, se afirmă : „*Pentru întîia oară* (sublinierea noastră) B. P. Hașdeu încearcă să-i opună acestei concepții, pe de o parte o lărgire a noțiunii de folclor, pe de altă parte *studierea folclorului* (sublinierea autorului), nu participarea la creația populară“ [24]).

Restabilirea unui adevăr de domeniul istoriei literare nu știrbește întru nimic valoarea incontestabilă de deosebit de însemnat folclorist, a marelui contemporan al lui Odobescu, care a fost B. P. Hașdeu. Adevărul se demonstrează singur, printr-o urmărire paralelă comparativă a primelor preocupări de folclor ale celor doi mari oameni de cultură ai noștri, cunoscînd noutatea preocupării și metodei introdusă la noi de Odobescu în 1861 prin studiul amintit, din

– F. G. W e l c k e r, – *Ueber den Linos. Kleine Schriften,* Bonn, 1884, erster Band.

– Ernst von L a s a u l x, *Die Linosklage. – Studien des classischen Alterthums,* Regensburg, 1854.

– *Chants populaires de la Grèce moderne publiés* et traduits en français par C. Fauriel, Paris 1824 și trad. germană publicată de W. Müller, din 1825.

– *Researches in Greece by Wiliam Martin Leake,* London 1814.

– Vuk Stefanovici K a r a g i c i, *Cîntece populare sîrbești,* Viena, 1815, completată în două ediții : Lipsca (4 vol) 1823–34 și Viena (3 vol.) 1841–1846, „cărora se va adăuga un al patrulea volum la care „în 1861“ încă lucrează editorul“.

– Iacob R o b i n s o n (Talvy) trad. în germ. a lucr. lui K a r a g i c i : *Serbische Lieder,* Halle, 1826, (2 Bände).

– Eliza V o i a r t – reprod. în limba fr. *Chants populaires des Serviens,* Paris 1834, 2 vol.

– O altă colecție de cîntece sîrbești tradusă în limba franceză : *Poésies populaires des Serbes,* traduites par Aug. Dozon, Paris, 1859.

– Odobescu se referă și la răspîndirea colecției lui V. Alecsandri în limba franceză, cu prefață de Ubicini (1856) Paris ; în germană, efectuată și publicată de Wilh. Kotzebue (1851) Berlin și ungară (1858) Pest – și enumeră, făcînd și aprecieri asupra însemnătății lor, culegerile romînești mai puțin cunoscute ale lui O. Dimitrescu, Christu Ioaninu sau culegeri din Anton Pann și Ath. Marian Marienescu și mai ales culegerea fraților Arthur și Albert Schott (*Wallachische Märchen,* Stuttgart und Tübingen, 1854).

21) Vezi C h i ț i m i a, I. C., *B. P. Hașdeu și problemele de folclor,* în «Studii și cercetări de istorie literară și folclor» anul I, nr. 1–4, 1952, p. 161–191.

22) Vezi V i a n u T. *(op. cit.,* p. 79) ; vezi D i m a Al. *(op. cit.,* p. 19) ; vezi I o r d a n Al. (Ed. *Opere,* 1941, p. 16) etc.

23) Vezi C h i ț i m i a, I. C., *B. P. Hașdeu și problemele de folclor (op. cit.)*

24) I d e m, *op. cit.,* p. 164.

«Revista romînă» : *Cîntecele poporane ale Europei răsăritene, în raport cu țara, istoria și datinele romînilor.* Anterior acestei date, cele două scurte culegeri de versuri bulgărești însoțite de comentarii, publicate de Hașdeu în 1859 [25]), nu pot fi considerate ca studii și încă atît de importante încît prin ele să devină un fondator al unei noi direcții sau un îndrumător *încă de atunci* al concepției despre folclor la noi în a doua jumătate a veacului. În ceea ce privește ideea că folclorul constituie „un material informativ indispensabil cunoașterii și explicării dezvoltării istorice și vieții sociale a poporului" [26]), ce se poate „observa" încă din acele publicații, este la Hașdeu rezultatul influenței lui Bălcescu (v. prefața la *Ion Vodă cel Cumplit),* ea este prezentă și la Odobescu, și datorită – cu siguranță – aceleiași surse de influență, dată fiind legătura de prietenie dintre Bălcescu și Odobescu.

Folosirea folclorului, ca izvor de creație literară, de către Hașdeu, în *Ion Vodă cel Cumplit* (1864) și în *Răzvan și Vidra* (1867) este, de asemenea, devansată de Odobescu, de altfel, la amîndoi, fiind ecoul influenței curentului istoric poporan.

În *Scenele istorice din cronicile romînești, (Mihnea Vodă)* publicată în 1857, în «Romînul», nr. 16–22, iar *Doamna Chiajna* în 1860, în «Revista Carpaților», I, p. 9, 265 și II p. 97), pentru care după cum singur mărturisește, s-a silit „să adune datine, numiri și cuvinte bătrînești" [27]), Odobescu menționează în subsol, alături de lucrările savante și de cronicile ce i-au servit ca izvor de documentare istorică, – și tradiții orale (cum sînt : gluma cu mărgăritarii în pilaf, din *Mihnea Vodă,* legenda icoanei de la Mănăstirea dintr-un lemn, din *Doamna Chiajna),* sau balade populare (ca de ex., *Mihu Copilu* sau *Gruie Grozăveanu),* acestea din urmă în ediția V. Alecsandri, servindu-i și pentru documentare sub raport lingvistic [28]). În sfîrșit, referitor la faptul că „B. P. Hașdeu vede în folclor material de construcție pentru o cultură și literatură populară" [29]), trebuie amintit că Odobescu dezvolta această idee încă din 1851, în conferința ținută la Paris în cadrul „Junimii romîne", sub titlul *Viitorul artelor în Romînia,* dezvoltînd-o și mai tîrziu, în cursul bogatei sale activități preocupată de înflorirea culturii și artei naționale romînești pe bază populară.

A rămas de arătat că, pînă la 1879, cînd va publica studiul său capital în acest domeniu *Cărțile poporane ale Romînilor în sec. XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă,* (vol. II din *Cuvente den Betrani),* care marchează cu adevărat momentul afirmării lui definitiv și neîntrecut ca folclorist și savant, B. P. Hașdeu, – în afară de îndrumarea către „cercetări pe teren amplu" [30]), ce dă *de la anul 1871 mai departe* folcloriștilor colaboratori la «Columna lui Traian» și «Revista nouă», – personal va publica în ceea ce privește

25) Hașdeu, B. P., *Craiul Marco în țera romîna,* în «Romînia», 1859, T. I. p. 7–8 și *Poezia naciunară. Grecoaicele, romîncele și bulgăroaicele. Cîntec bulgar,* în «Foaia de istorie romînă», 1859, T. I., p. 31–32, apud I. C. Chițimia, *op. cit.,* p. 170–171.

26) Chițimia, I. C., *op. cit.,* p. 171.

27) Odobescu, Al. I., *Prefața la Scene istorice din cronicile romînești,* București 1860.

28) Odobescu Al. I., *Doamna Chiajna,* în vol. *Scrieri literare și istorice,* București, 1887 (vol. I), nota 1 și 2, p. 161.

29) Chițimia I. C., *op. cit.,* p. 171.

30) *Ibidem.*

folclorul doar o prefață la *Basmele* lui I. C. Fundescu, în 1867, iar în 1873, în «Columna lui Traian» studiul *Frunză verde în poezia populară romînească.* Și ideea, pe care o afirmă în prefața amintită, că „literatura populară este adaptată, prelucrată, cînd trece de la popor la popor“ [31]), nu este originală și nici pentru prima oară adusă în discuție la noi. Odobescu, nu numai că o cunoștea încă din 1861, dar o și aplica atunci în interesantul, chiar dacă depășitul său studiu comparativ al baladei Mioarei, dezvoltat în cadrul *Articolului întîi* al „Cîntecelor poporane“ [32]). De asemenea și dintre datele referitoare la începuturile culegerii de anecdote și basme romînești, pe care le enumeră Hașdeu în aceeași prefață, figurează enumerate de Odobescu încă din 1861, în *Cîntece poporane,* – de ex. numele lui Anton Pann sau acela al fraților Arthur și Albert Schott prin culegerea : *Wallachische Märchen,* Stuttgart și Tübingen, 1845.

Însăși ideea înrudirii folclorului cu lingvistica, a necesității apelului la argumente filologice în cadrul folclorului studiat comparativ, – pe care o va dezvolta în 1879, în mod științific, Hașdeu – a fost preconizată de Odobescu, care a încercat aplicarea ei în studiul Mioarei, fără o tehnică științifică însă, de aceea și fără rezultate valabile, după cum el însuși recunoaște, în nota finală la articolul *Răsunete ale Pindului în Carpați* în ediția 1887 și după cum a dovedit ulterior Tiktin.

Așadar, încă din 1861, în *Cîntece ale Europei Răsăritene mai cu sémă în rapportu cu țérra, istoriea și datinele romînilor,* pornind de la ideea ce i-o insuflă romanticul Herder, de a cerceta firea popoarelor în cîntecele lor populare și folosind o bogată bibliografie a culegerilor de folclor al popoarelor vecine (Vuk Karagici, Fauriel, du Tyrac de Marcellus, Dozon) sau scrierile lui G. Pachymer, Benjamin de Tudella, Cinnamus, Giustinian Ana Comnéno, Joffroi de Villechardouin, Leake [33]) etc. și informație din culegerile de folclor național în limba romînă sau în traduceri (A. Pann, V. Alecsandri, Ath. Marienescu, alături de frații Schott, Kotzebue etc.), – Odobescu ajunge să distingă o orientare a preocupărilor folclorice spre o fundamentare științifică. La baza acestei orientări el vede folosirea producțiilor folclorice ca documente istorice și ca documente ale psihologiei poporului și ale limbii naționale.

Preocupat de problema raporturilor istorice dintre poporul romîn și popoarele vecine, ca și de problema urmei ce a lăsat istoria și psihologia tuturor în folclorul lor, în decursul secolelor, el preconizează studiul comparativ al literaturii populare.

Plecînd de la problema originii și răspîndirii *Mioriței,* în *Articolul antiiu* al *Cîntecelor poporane,* clasicistul Odobescu recunoaște în balada poporului nostru motivul „Linos“-ului, cîntec de jale la moartea unui tînăr nevinovat, amintit de Herodot ca existent în vechea Eladă, găsit de Herodot și la egipteni și răspîndit în Asia Mică, cu numirile „Maneros“, „Rormos“, „Hylas“, „Linos“, „Adonis“ și altele.

31) *Ibidem,* p. 174.

32) V. «Revista Romînă», 1861, anul I, tom. 1, p. 27–60.

33) O d o b e s c u Al., *articolul citat,* «Revista Romînă», 1861, anul I, tom. I, p. 50–58 (numele sînt citate în grafia lui Odobescu).

Odobescu, urmărind cîntecul lui Linos, îl găseşte în versul lui Homer, îl găseşte la Hesiod, la Virgil – şi conchide că balada *Mioriţa* este vechiul motiv transfigurat, adaptat şi prelucrat de un popor de ciobani. Cîntecul a ajuns, din vechea Eladă, răspîndit mai întîi prin „Romînii din Thessaliea", prin veacul al XII-lea şi al XIII-lea, la romînii din Dacia şi ei ducînd o viaţă similară, legată de animale şi de natură.

Pentru sprijinirea ipotezei sale, el încearcă folosirea argumentelor lingvistice (idee valabilă, chiar dacă rezultatul obţinut a fost un eşec). Prin studiul *Cîntecele poporane ale Europei Răsăritene în raport cu ţara, datinele şi istoria romînilor,* Odobescu are meritul că a indicat pentru cercetarea ştiinţifică un sector de probleme, idei şi metode la a căror fundamentare cercetătorii ulteriori au contribuit – normal – prin opere superioare.

Rezultă deci clar că, faţă chiar de savantul său contemporan, Haşdeu, – Odobescu, el însuşi savant în felul lui, este un înaintaş în domeniul preocupărilor de folclor, făcînd doar începutul, acolo unde contemporanul său va veni (în 1879) cu contribuţia sa viguroasă ; un înaintaş modest dar de nuanţa unicităţii, conturîndu-se ca o „fizionomie specială şi unică dintr-un punct de vedere" [34]).

Urmărind activitatea sa după momentul 1861, – patriotismul său, preocuparea sa de popor, spre care a fost orientat de patruzecioptism, rămîne constantă, însufleţindu-i opera, – dar în felul cum şi-a desfăşurat această operă se resimte influenţa adîncilor şi copleşitoarelor contradicţii din cea de-a doua jumătate a veacului în care şi-a dus viaţa, sub tot acel aspect de „sinteză", de „armonie", despre care se vorbeşte în referirile la Odobescu ale criticilor şi istoricilor literari.

În ceea ce priveşte latura preocupărilor pentru folclor din opera sa, poate încă mai mult decît în alt domeniu al activităţii lui se resimte aceasta. Pornit de la început cu atîta entuziasm romantic şi cu interes ştiinţific pe drumul acestor preocupări, – după ce în 1861, prin *Cîntecele poporane,* schiţează intenţia unui studiu de o amploare şi o importanţă ce depăşeau cu mult posibilităţile culturii noastre atunci, el rezumă această intenţie la puţina parte din ea ce realizase prin articolul din 1861, poate în mare măsură determinat chiar de propria constatare a elasticităţii reduse a acestor posibilităţi. (Probabil astfel se şi explică reducerea titlului în ediţia îngrijită de el în 1887, a operelor sale, la numai *Cîntecele poporane în raport cu ţéra, istoria şi datinele romînilor,* faţă de *Cîntecele poporane ale Europei Răsăritene mai cu sémă, în rapportu cu ţérra, istoriea şi datinele Romînilor,* cum fusese iniţial). De la 1861 mai departe, preocupările sale de folclor sînt foarte inegale ca proporţie şi valoare, oferă un material împrăştiat şi fărîmiţat în toată opera scriitorului, mereu nou şi variat ca interes şi, de cele mai multe ori, influenţat în prezentare de cultura clasică, umanistică şi enciclopedică a scriitorului.

În 1868, în note – redactate în limba franceză – extrase din *Catalogul productelor secţiunii romîne,* în Expoziţia Universală din 1867, la Paris, – sub titlul *Casa, veşmintele şi petrecerile ţeranului romîn,* Odobescu lărgeşte

34) Ibrăileanu G., *Spiritul critic în cultura romînească,* ed. V. Rom., Iaşi 1922, p. 217.

preocupările la domeniul etnografiei, iar în capitolul III *(Petrecerile țeranului)*, după ce vorbește de dansuri, Odobescu prezintă colecția lui V. Alecsandri (pentru cîntece, doine și hore).

În 1874 în *Pseudo-cinegetikos*, integrează „basmul Bisoceanului", culegere și prelucrare în manieră lirică a unor legende buzoiene ; prelucrarea „Vulpea bearcă" ; citate din colecția de *Poezii populare* a lui Alecsandri și nenumărate proverbe, prin aceste din urmă servind ulterior însemnatului nostru folclorist Iuliu Zanne, ca unul din izvoarele cele mai apreciate pentru culegerea lui, *Proverbele romînilor*. Tot în 1874, prefațînd volumul *Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului romîn* de G. Dem. Teodorescu, Odobescu indică folosul studiilor clasice pentru înțelegerea folclorului național, idee de care fusese orientat, de fapt, și în studiul despre *Cîntecele poporane*, din 1861.

În 1875 publică cele două prelucrări *Jupîn Rănică Vulpoiul* după un motiv din cărțile populare franceze și *Tigrul păcălit*. În 1877, inserează, în raportul prezentat Academiei în sesiunea anului 1877, sub titlul *Antichitățile județului Romanați*, însemnări despre brazda lui Novac și culegerea baladei populare despre Radu Calomfirescu, culeasă încă din 1861. Ca și în balada *Radu Calomfirescu*, culeasă de Alecsandri, balada culeasă de Odobescu narează lupta victorioasă ce duce contra cotropitorilor tătari personajul Radu Calomfierscu ucis apoi de către frații Buzești și Căplești.

În 1879, Odobescu se ocupă de legenda meșterului Manole, într-o cuvîntare pregătită pentru ședința de închidere a sesiunii Academiei Romîne în acel an, sub titlul *Biserica de la Curtea de Argeș și legenda meșterului Manole*, în care identifică pe „miticul" Manole, din legendă, cu un meșter Manea, al cărui nume prin activitatea lui desfășurată în veacul al XVIII-lea, în timpul lui Șerban Cantacuzino, ar fi trecut în folclor. Identificarea făcută de Odobescu a fost demonstrată ca nevalabilă, prin descoperirile mai recente despre existența unui „Manolii din Niaesia" (din Nyssa, din Capadocia sau Nysia din Asia Mică), pe care Neagoe l-ar fi adus din Constantinopole [35]). Mai interesant e faptul că Odobescu găsește aci prilejul să aplice, din nou, metoda studierii comparative a folclorului și ideea circulației motivelor folclorice de la popor la popor, în discutarea motivului despre zidirea de vie a soției meșterului, pentru a asigura durabilitatea construcției. Odobescu îl arată circulînd în folclorul din Grecia (Balada despre „puntea" de la Arta), din Albania (balada despre zidirea cetății Scodra) și în Serbia (balada Semendriei, de pe malul Dunării). Odobescu ajunge chiar la îndrăzneața ipoteză a unei îndepărtate proveniențe apusene, – prin cavaleri cruciați, – a motivului ce se regăsește pe Rin și în nord [36]).

Tot în 1879 e data prefațării *Poveștilor unchiașului sfătos* ale lui Ispirescu, despre care se ocupă și mai tîrziu, cu prilejul unui raport la academie, în 1887, la cîțiva ani după moartea „talentatului culegător tipograf". În 1860 retipărește, la cererea lui V. A. Urechia, în *Album Macedo-Romîn*, *Articolul*

---

35) Vianu T., studiul introductiv la ediția Al. I. Odobescu, *Opere*, ESPLA, 1955, p. 71.
36) *Ibidem*.

întîi din *Cîntecele poporane,* publicat în 1861 în «Revista Romînă». În 1887 publică *Zece basme mitologice* (inedite), (Povești ale Greciei vechi) prelucrate după C. W. C o x, *Tales of ancient Greece,* în care tratează temele antice în limbă populară și înrudește psihologia eroilor cu cea a personajelor din basmele romînești.

Tot acum editează *Scrieri istorice și literare* în trei volume, București, 1887, în cadrul cărora, în volumul întîi revine, pentru a treia oară acum, pentru a o publica în întregime aici, dar într-o nouă prezentare, la cea mai însemnată dintre scrierile sale cu preocupare de folclor : *Cîntecele poporane.*

Este interesant de urmărit evoluția textului *Cîntecelor poporane* în cele trei tipărituri succesive, începînd cu forma pe care o dăduse Odobescu în prima redacție, pentru «Revista Romînă», anul I, tomul I, 1861, p. 27–60. Aici apare sub titlul *Cîntecele poporane ale Europei Răsăritene mai cu sémă în rapportu cu țérra, istoriea și datinele Romînilor,* cuprinzînd între paginile 27–34, cu subtitlul *Introducere,* partea cunoscută apoi, de la ediția din 1887 încoace, sub titlul : *Cîntecele poporane în raport cu țera, istoria și datinele Romînilor.* (Trebuie observat că modificările survenite pentru această ultimă formă sînt doar în sensul sărăcirii notelor, bogat aparatate în «Revista Romînă» [37]).

Sub titlul arătat mai sus, pentru «Revista Romînă», de la paginile 34–60, este tipărită cu titulatura *Articolul antiiu,* partea care a fost retipărită în *Albumul Macedo-Romîn* al lui V. A. U r e c h i a, în 1880, fiind intitulată, *acum pentru prima dată,* oarecum impus și de imperativul de a răspunde la atmosfera generală a Albumului, *Răsunete ale Pindului în Carpați – Nicóra – Diochiul – Năluca,* între paginile 89–91 și 94–98. Nu s-au făcut modificări textului articolului decît în ultima frază, care a fost îmbogățită cu un adaos de cuvinte lipsite în fond de importanță. Deosebirea, față de textul din «Revista Romînă», constă în împărțirea în patru părți (care acuma apare întîi și va fi respectată întru totul în ediția din 1887). Lucrul, însă, cel mai important este că pînă astăzi se respectă și nimeni n-a „îndrăznit" să rectifice greșeala de tipar intervenită la *Albumul Macedo-Romîn,* în cuvîntul *Nicóra)* din cele trei specificări succesive ce urmează titlului și ele de asemenea acum întîi notate, cu acest prilej ,de Odobescu). Greșeala este reluată chiar de cercetători și editori ai operei lui Odobescu. Cităm, de exemplu, cazul lui Al. Iordan (atît în ediția din 1941 a operelor scriitorului, la cap. Bibliografie, p. 40, cît și în bibliografia separată scoasă de el [38]). Citit cu atenție, textul din *Albumul Macedo-Romîn* lămurește singur eroarea : pretutindeni Odobescu folosește acolo cuvîntul *Nieóra* pentru cuvîntul *Mieóra* care figurează în ediția 1887. O simplă nedescifrare a vocalei *e* dinaintea lui *ó* (diftongat) a creat această... „enigmă".

În sfîrșit, în ediția din 1887, titlul *Răsunete ale Pindului în Carpați* e urmat de specificările succesive : *Diochiul – Năluca – Mieóra – Moș Ajun,* care

37) O d o b e s c u Al., *Scrieri istorice și literare,* București, 1887, vol. I, p. 179.

38) I o r d a n Al., *Contribuție la cunoașterea operei lui Al. Odobescu. Bibliografia completă a scrierilor lui Al. Odobescu,* Buc. 1936.

– Trebuie specificat că greșeala este reluată chiar și în ediția *Opere,* ESPLA 1955, la cap. Bibliografie (vol. II, p. 397).

însă, nici de data aceasta, ca și în forma lor din *Albumul Macedo-Romîn,* nu corespund prea exact fondului capitolelor la care te aștepți să se refere.

Am socotit necesară această incursiune în textologie, pentru clarificarea evoluției textului lui Odobescu și a neînțelegerilor ce au persistat în legătură cu „variantele" lui, întrucît s-a intîmplat ca, în ediții, ce s-au aflat și se află încă larg răspîndite la îndemîna celor ce studiază opera lui Odobescu, să figureze date bibliografice sau afirmații insuficint verificate, ducînd la concluzii eronate [39]).

Referitor la informația ce a stat la baza studiului lui Odobescu, trebuie pus în lumină faptul că scriitorul nu cunoștea dialectele romînilor din Pind și n-a avut la îndemînă nici o colecție din folclorul acestora – lucru ce el mărturisește într-o notă la *Cîntecele poporane,* în «Revista Romînă», *op. cit.,* p. 17 : „Aceste concluzii la care am ajuns prin deducții depărtate ar avé o tărie mult mai mare cînd am ști pozitiv că cînticul *Mieórei,* astfel cum îl cîntă poporul la noi, séu pucin diferit, se află și printre romînii din Thessaliea. Este de neapărată trebuință pentru istoriea limbei nóstre ca se facem o mai întinsă cunoscință cu dialecte Kuțovlachilor și o cullegere de cîntece poporane din acele părți ar fi o comoară neprețuită pentru noi".

Odobescu renunță, în reeditările textului, la nota din «Revista Romînă», prin care mărturisea această necunoaștere a vreunei variante a *Mioriței* la romînii din Tesalia și regretul că nu a avut la îndemînă o colecție de folclor romînesc „cuțovlah" din Pind, dar afirmația din nota citată rămîne valabilă, căci el nu arată totuși nicăieri cunoașterea unor asemenea culegeri și studiul n-a suportat nici o modificare a conținutului.

În concluzie, deși dependent de notele specifice ale mișcării folclorice din cadrul curentului istoric poporan patruzecioptist, mișcarea dezvoltată de pleiada de la «Dacia literară» sub influența ideilor lor revoluționare și a romantismului apusean, Odobescu a adus contribuția sa, – încă din 1861, cu 7 ani înainte chiar de a vedea lumina tiparului studiul *Poezia poporală,* al lui Al. Russo, – deschizînd etapa *studierii* folclorului.

Odobescu a remarcat înțelesul și valoarea istorică documentară a folclorului și, totodată, i-a observat aspectele interesante ale limbii, și a sesizat necesitatea uzitării în folcloristică de elemente și argumente filologice. În folclor, el a văzut exprimarea trăsăturilor specifice firii și vieții poporului nostru și de aceea l-a dorit izvorul culturii și artei noastre naționale, indicînd, pe de altă parte și folosul studiilor clasice pentru înțelegerea folclorului național și necesitatea studiului comparativ al acestuia, cu folclorul popoarelor vecine, avînd în vedere schimburile elementelor de cultură efectuate între ele de-a lungul veacurilor, datorită condițiilor materiale și culturale care le apropiau. Odobescu a devenit astfel preconizator și al metodei comparatiste și al folosirii datelor lingvistice în cercetarea folclorului. În acest fel el își propusese să

39) Iordan Al., ed. *Opere* de Al. Odobescu, 1941, studiu introductiv, la vol. II, p. 16, – ca să amintim numai un exemplu. – De altfel urmărind referirile cu privire la preocupările de folclor ale lui Odobescu, ale tuturor cercetătorilor, – nici unul nu menționează explicit faptul că cele două titluri nu reprezintă două studii scrise separat, la distanță de 19 ani, ci că al doilea este numai retipărirea sub alt titlu a cap. I al primului.

studieze trecerea motivelor de literatură populară de la popor la popor, mai ales în „Europa răsăriteană“, la popoarele care au alcătuit oarecum o comunitate de cultură aici, înfrățite într-un fel prin suferința comună din partea cotropirii turcești : „...împărtășim *mai* aceleași glorii și aceleași nevoi, resimțim aceleași loviri și cîntînd într-un acord, fiecare pe lira sa națională, cîntări de același fel“ [40]).

Este interesant de observat și faptul că deși mai toți cercetătorii operei lui Odobescu vorbesc, în legătură cu această intenție a scriitorului de sfera sud-estului european, Odobescu însuși nicăieri n-a limitat în acest fel studiul ce-și propunea. În titlul, ce-și fixase inițial studiului său, enunță : „Cîntecele poporane ale Europei răsăritene în rapportu cu țérra, istoria și datinele romînilor“, iar în sfîrșitul notei 2 (**), ce cuprinde un larg subsol la p. 28 în «Revista Romînă», anul I, nr. 1, 1861, își expune planul de a se interesa de material și din celelalte țări vecine, nu numai din acele ce ocupă *sud*-estul european : „Mă voi sili a da mai tîrziu notiții bibliografice despre cînturile poporane ale Magyarilor, ale Polonilor, ale Malo-Rosienilor (Rușii din Mica Russie), și ale altor nații vecine, (precum și de a completa pe cele de mai sus)“.

Patruzecioptist, așa cum i-a plăcut lui să se prezinte, – „sinteză de criticism și patruzecioptism“, cum îl consideră G. Ibrăileanu, – sau „patruzecioptist și umanist“, cum recent îl catalogheză T. Vianu, – Al. Odobescu apare pentru cercetătorul ce studiază opera sa, ca un scriitor dominat mai presus de orice de sentimentul patriotic și încredere optimistă în popor.

Toată munca, inteligența și cultura lui deosebită, cu toate că autodidactică, sînt închinate intereselor științifice, artistice și culturale ale țării.

Cercetător neobosit al întinderilor țării, din interes arheologic și istoric, ca și al frumuseților țării, al datinelor și producțiilor folclorice, în scopul de a găsi în ele izvoare și puncte de orientare pentru arta națională, Al. Odobescu își influențează epoca, îi devine îndrumător pe planul culturii, animat de patriotismul său „pe cît de discret, pe atît de adînc“.

ВОПРОСЫ ФОЛЬКЛОРА В ТВОРЧЕСТВЕ АЛ. ОДОБЕСКУ

Краткое содержание

Настоящая работа преследует цель выявить роль Ал. Одобеску в развитии фольклора в период перехода от простой собирательской деятельности, характерной представителям историко-народного течения, к теоретическому изучению народного творчества, достигнувшего, благодаря Б. П. Хаждэу в 1879, научного уровня.

В этом вопросе нельзя не уделить должного внимания трудам Одобеску, посвящённым фольклору а именно : ***Cîntecele poporane ale Europei răsăritene, mai cu seamă în raport cu țara, istoria și datinele romînilor*** (Народные песни Восточной Европы, преимущественно песни, связанные

40) Odobescu Al., *Cîntece poporane...*, «Revista Romînă», anul I, nr. 1, 1861, p. 34.

с историей и обычаями Румынской страны), из «**Revista Romînă pentru ştiinţe, litere şi arte**», Бухарест, том I, № 1, 1891, стр. 27—60.

В этой статье, содержащей лишь «Введение» и «Первую главу», проэктированного им обширного труда, Одобеску намечает новый этап в изучении фольклора.

Несмотря на несомненное влияние историко-народного течения 1848 года, распростанявшееся плеядой журнала «**Dacia literară**» под влиянием революционных идей и западно-европейского романтизма, взгляды Одобеску являются ценным вкладом в изучение народного творчества ещё с 1861 г., то есть до появления статьи Ал. Руссо *Poezia populară* (Народная поэзия);

Ставя себе целью изучение перехода сюжетов народного творчества от одного народа к другому, главным образом в Восточной Европе, у народов, которые имели некоторую культурную общность, находясь под турецким игом, Одобеску осветил историко-познавательное значение фольклора, отмечая также интересные лингвистические факты. Он положил начало, таким образом, компаратистскому методу изучения фольклора и указал на роль лингвистических данных в углублении народных текстов.

Изучая издания, появившиеся при жизни Одобеску, а также последующие интерпретации, автор данной работы даёт некоторые текстологические уточнения, связанные с трудами Одобеску, посвяшёнными фольклору.

PRÉOCCUPATIONS DE FOLKLORE DANS L'OEUVRE D'ALEXANDRE ODOBESCU

Résumé

Le problème d'où part ce travail c'est la transition de l'intérêt à collectionner le folklore, caractéristique aux représentants du courant historique–populaire, vers l'étude folkloristique, élevée à un niveau scientifique par B. P. Haşdeu en 1879. On cherche à fixer l'apport d'Al. Odobescu, en ce qui concerne les préoccupations d'étude folkloristique dans la période de transition entre les deux moments mentionnés.

Les contributions d'avant 1879 ne peuvent être ignorées et notre travail souligne l'importance d'Odobescu, dans ce domaine, avec ses : *Cîntecele populare ale Europei răsăritene, mai cu seamă în raport cu ţara istoria şi datinele romînilor (Chants populaires de l'Europe orientale, surtout par rapport aux pays, à l'histoire et aux moeurs des Roumains),* publiés dans la «Revue Roumaine pour les sciences, les lettres et les arts» («Revista Romînă pentru ştiinţe, litere şi arte») Bucarest, tome I-er, nr. 1, 1861, p. 27–60.

Par cet article, qui n'est que l',,introduction" et l',,Article premier" d'une étude d'amples dimensions qu'il concevait, mais qu'il abandonna dès lors, – Odobescu ouvrait *l'etape de l'étude folkloristique.* Tout en dépendant des notes, spécifiques au mouvement folklorique inclus dans le courant historique–populaire de 1848, mouvement dû à la pléiade de la revue «Dacia literară»,

sous l'influence de leurs idées révolutionnaires et du romantisme occidental, – Odobescu a sa contribution à lui et son article parut sept ans avant même que l'étude d'Al. Russo : *Poezia poporală (La poésie populaire)* fût publiée.

Parti de l'idée d'étudier la circulation des motifs folkloriques d'un peuple à l'autre, surtout en l'Europe orientale, chez les peuples qui ont ici réalisé comme une communaute de culture, liés par une souffrance commune devant l'oppression turque ,– Odobescu releva le sens et la valeur istorique – documentaire de la création littéraire folklorique, mais aussi des intéressants aspects linguistiques.

Al. Odobescu préconise ainsi, quelles que soient les limites de son étude, la méthode comparative dans les recherches folkloristiques, aussi bien que l'utilisation des données linguistiques.

En suivant l'évolution du texte dans les rééditions successives du vivant d'Odobescu, discutant également les interprétations ultérieures de ces textes, notre travail précise aussi des questions de textologie, concernant les préoccupations de folklore chez Alexandre Odobescu.

PENTRU METODE VARIATE ÎN PREDAREA CURSURILOR ŞI SEMINARIILOR SPECIALE

DE

V. IVAŞEVA

În sistemul de învăţămînt al studenţilor, la facultăţile umaniste din Uniunea Sovietică, cursurile şi seminariile speciale reprezintă un atelier în care se formează specialistul cu un anumit profil. Tocmai aici, la cursurile şi seminariile speciale este înlăturat spiritul şcolăresc şi se cristalizează viitorul specialist. Aici, studenţii îşi însuşesc nu numai cunoştinţele necesare specialistului în literatura engleză, în romanistică, germanistică şi aşa mai departe, ci şi deprinderile muncii independente. La cursurile şi seminariile speciale studentul trece printr-o şcoală a ştiinţei, îşi elaborează sub conducerea unui cadru didactic „stilul ştiinţific" propriu, independent.

În universităţile noastre se foloseşte mai cu seamă sistemul predării cursurilor şi seminariilor speciale de către cadre didactice diferite. Tematica cursurilor şi seminariilor speciale, la acelaşi an de studii, de regulă, este deosebită. La alcătuirea normelor didactice pentru anul şcolar viitor, şefii de catedră dau toată libertatea membrilor catedrei să-şi aleagă temele cursurilor şi seminariilor speciale. În cadrul unui an universitar sînt larg folosite cursurile speciale (64 de ore academice) tratînd un singur scriitor (Shakespeare sau Schiller, Heine sau Goethe, Byron sau Dickens, Balzac sau Mérimée) şi mai rar o anumită problemă a cursului (poezia franceză a Renaşterii, realismul critic din Anglia în sec. al XVIII-lea, nuvela spaniolă din sec. al XVI-lea ş.a.m.d.). În alcătuirea unui anumit curs special, profesorii pleacă, de obicei, de la studiile ştiinţifice pe care le au gata (sau în curs de elaborare). De regulă, cursul special reprezintă o expunere amplă a unei teze de disertaţie în pregătire, a unei cărţi ş.a.m.d. Seminariile speciale, organizate la acelaşi an de studiu, sînt axate pe un material care de cele mai multe ori nu este legat de tema cursului special.

Nu încape nici o discuţie că atare cursuri speciale pot fi de mare folos studenţilor. Audiind, în cursul unui an, prelegerile unui mare specialist care-l introduce în laboratorul cercetărilor sale, în cercul de probleme legate de studiul unui anumit scriitor (sau problemă literară), studentul va avea multe de învăţat ; va privi cu alţi ochi obiectul de studiu, va deprinde (dacă va dori) metoda cercetării ştiinţifice, păşind pe urmele specialistului în cercetările ştiinţifice.

Dar nu fiecare student care audiază un asemenea curs va asimila cu egală profunzime cele auzite în prelegerile profesorului respectiv. Nu fiecare îşi va însuşi la fel de temeinic şi cu acelaşi profit materialul cercetărilor detaliate pe care i-l pune la dispoziţie conducătorul său. Acelaşi student, frecventînd paralel şi seminarul, în cadrul căruia, în virtutea situaţiei existente va scrie şi lucrarea de an, va fi preocupat, de regulă, de elaborarea unor probleme cu nimic legate de problematica cursului special. Astfel, audiind, bunăoară, cursul despre Shakespeare, studentul poate studia la seminar pe Dickens sau pe Thackeray, audiind cursul despre Mérimée, la seminar poate studia poezia Renaşterii ş.a.m.d. Pot fi date o sumedenie de alte exemple, asemănătoare acestora.

Un curs detaliat, pe un an de studii, consacrat unui scriitor, se dovedeşte, în ultimă analiză, că nu foloseşte nici pe departe în mod judicios orele didactice afectate : dacă ideile, concepţia generală a celui ce ţine cursul este însuşită de către auditoriu, majoritatea detaliilor (pentru comunicarea cărora sînt necesare nu minute, ci ore) nu sînt nici notate şi nici reţinute în memorie, în ultimă instanţă, se uită.

Lucrînd în decurs de mulţi ani în institutele de învăţămînt superior din Uniunea Sovietică, printre care şi în două universităţi de frunte (cea din Leningrad şi cea din Moscova) şi pregătind pînă în prezent numeroase serii de specialişti în domeniul literaturii de peste hotare (îndeosebi în domeniul literaturii engleze), am ajuns, în ultimii ani, la unele concluzii, pe care vreau să le împărtăşesc colegilor mei care lucrează în domeniul studiului literaturii de peste hotare şi pregătesc cadre de istorici ai literaturii de peste hotare în şcolile superioare din Romînia democrată.

Meditînd asupra felului în care trebuie să fie folosite cu maximum de eficacitate orele atît de preţioase rezervate cursurilor şi seminariilor speciale, am ajuns la convingerea că este necesară folosirea altor metode de lucru şi am încercat să fac experienţe care au şi dus de pe acum la rezultatele dorite.

În anul şcolar 1957–1958 am luat asupra mea obligaţia de a ţine şi cursul şi seminarul special, studenţilor din anul al treilea care studiază limba engleză în cadrul secţiei de romanistică şi germanistică. Tema cursului şi a seminarului era aceeaşi : atît cursul special, cît şi seminarul special au fost consacrate istoriei romanului englez din sec. al XIX-lea. În prelegeri a fost expus un material destul de vast (de la Godwin pînă la Hardy, Wilde şi Kipling). Seminarul special, la care au participat nouă studenţi, a constituit un ajutor nu numai pentru dezvoltarea detaliată a aceluiaşi material şi verificarea însuşirii lui, ci şi pentru aprofundarea şi fixarea cunoştinţelor studenţilor în acest capitol foarte important al cursului (literatura sec. al XIX-lea). Obţinînd rezultate pozitive, mi-am continuat experienţa : în anul universitar 1958–1959 desfăşor o activitate analogă la anul al IV-lea, cu aceiaşi studenţi. Tema cursului special este literatura engleză din sec. al XX-lea, iar a seminarului special, romanul englez după cel de-al doilea război mondial, adică în ultimii 10–12 ani.

Studenţii care studiază limba engleză şi-au însuşit strălucit materialul istorico-literar al sec. al XIX-lea. La sfîrşitul anului universitar prezent nădăjduiesc să obţin rezultate tot atît de bune şi în asimilarea materialului de literatură contemporană.

În ce constă, după părerea mea, superioritatea unui atare sistem de organizare a muncii la cursurile şi seminariile speciale ?

1) Conducerea aparţine unui singur om de ştiinţă. Seminarul special (forma cea mai dificilă a activităţii prevăzute în planul de muncă universitară) este condus de un cadru cu aceeaşi experienţă ca şi la cursul special şi la acelaşi nivel teoretic.

2) Alcătuit nu pe baza principiului monografic, ci al privirilor de ansamblu, aprofundate, cursul special oferă studenţilor un volum mult mai mare de informaţii.

3) Seminarul special, care se desfăşoară pe baza materialului cursului, permite fixarea şi adîncirea cunoştinţelor pe care studenţii le capătă în timpul audierii cursului.

Cîteva cuvinte cu privire la metodica parcurgerii materialului în condiţiile legării seminarului special de cursul special.

Pentru seminar sînt prevăzute de la 64 pînă la 68 de ore pe an. Grupa de seminar este alcătuită, de regulă, din zece studenţi. Fiecare participant la seminar este obligat să trateze o temă şi să elaboreze, în vederea sfîrşitului de an, o lucrare cu această temă. Avînd în vedere că participanţii la seminar audiază în acelaşi timp şi cursul special care cuprinde acelaşi cerc de probleme, conducătorul de seminar se poate limita la una sau două lecţii introductive în care orientează pe studenţi în problematică şi le oferă o privire de ansamblu bibliografică şi istoriografică. Fiecare temă în parte este analizată la seminar nu o dată, la sfîrşitul anului, ci pe capitole sau părţi, de două-trei ori pe an şi „se susţine" apoi, asemenea unei lucrări de diplomă, la sfîrşitul anului. Folosindu-se o atare metodă în elaborarea lucrărilor de an, studenţii capătă o frumoasă pregătire ; au de profitat de pe urma analizei capitolelor lucrării de către participanţii la seminar nu numai autorul lucrării (al capitolelor) ci şi întregul colectiv al seminarului. Analiza finală a lucrării de an (cunoscută în prealabil de către toţi participanţii la seminar) se desfăşoară după procedeul următor : o introducere (scurtă) a autorului lucrării în care sînt expuse tezele principale ale acesteia, cuvîntul „coreferentului" numit din rîndul studenţilor seminarului, de către conducător, analiza întregii lucrări şi concluzia conducătorului.

Acest plan de muncă permite folosirea orelor afectate lucrării de seminar în modul cel mai eficient. Dacă plecăm de la cifra medie de 10 participanţi la seminar, repartiţia orelor este următoarea : 1) patru ore pentru lecţiile introductive, 2) cîte trei ore pentru analiza fiecărei lucrări de an, deci 30 de ore, 3) cîte o oră pentru „susţinerea" fiecărei lucrări, adică 10 ore. Cele 20 de ore rămase la dispoziţia conducătorului sînt utilizate pentru analiza colectivă (pregătită din timp de grupă) de texte luate din opere literare amintite în cursul special.

Astfel, în anul universitar trecut, studenţii care mi-au audiat cursul, cuprinzînd proza engleză în sec. al XIX-lea, au elaborat şi analizat următoarele lucrări de an :

1) Începuturile romanului social englez din sec. al XIX-lea *Caleb Williams* de Godwin.

2) Realismul lui J. Osten şi deosebirea lui de realismul critic.

3) Evoluţia creaţiei lui Thackeray de la nuvelele satirice din deceniul al 3-lea pînă la *Bîlciul deşertăciunilor*.

4) Vederile estetice ale lui Dickens (pe baza materialului oferit de întreaga galerie a personajelor sale) şi realizarea lor în practica creaţiei artistului.

5) Lupta lui Brontë pentru realismul critic (pe baza materialului din corespondenţa cu criticul pozitivist Henri Lewis).

6) Concepţiile estetice ale lui J. Eliot, conducătorul şcolii naturalismului englez.

7) Ultimele lucrări ale cercetătorilor literari englezi despre Ch. Dickens.

8) Criticii marxişti englezi despre realismul critic din sec. al XIX-lea.

În orele rămase libere au fost analizate următoarele opere ale autorilor studiaţi la cursul special:

1. *Clubul Pickwick, Oliver Twist* şi *Casa rece* ale lui Dickens.
2. *Briliantul lui Hoggarth, Cartea snobilor* ale lui Thackeray.
3. *Charlie* de Brontë
4. *Mary Barton* de Gaskell.
5. *Moara de pe Floss* de J. Eliot.
6. *Întoarcerea în patrie* şi *Tess din neamul d'Ubarville* ale lui Hardy.

În anul universitar prezent, după cum am menţionat, studiul literaturii engleze din sec. al XX-lea se desfăşoară după acelaşi principiu metodic. Parcurgînd materialul după un atare sistem, studenţii nu numai că îşi însuşesc temeinic capitolele studiate la curs, dar acumulează şi experienţă în munca independentă asupra textelor literare, priceperea de a se orienta în cercetările literare ale autorilor diverselor orientări, se formează ca viitori specialişti. Socotim că, fără a renunţa la formele de activitate folosite pînă acum la cursurile şi seminariile speciale, se cade a fi extinse rezultatele experienţelor considerate reuşite.

Facultatea de filologie din Moscova

РАЗНООБРАЗНЫЕ МЕТОДЫ ЧТЕНИЯ ЛЕКЦИЙ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ И ПРОВЕДЕНИЯ СПЕЦСЕМИНАРОВ

Краткое содержание

Автор защищает в настоящей работе разнообразные методы чтения лекций по специальности и проведения спецсеминаров, исходя из собственной педагогической практики. Так как цель этих спецсеминаров и лекций по специальности и заключается в создании „научного стиля" на основе деятельности студента, автор упорно старается обратить наше внимание на необходимость обсуждения общих вопросов и в лекционных курсах и на спецсеминарах. Хотя автор опирается в своей работе на материалы зарубежной литературы и больше всего на английскую литературу, тем не менее эта работа имеет много ценного и для других лекций по специальности и спецсеминаров.

Главные предложения автора следующие:

I. Осуществить чтение лекций по специальности и проведение спецсеминара одним и тем же опытным преподавателем.

2. Предпочесть обзорные лекции по определенным проблемам монографическим.

3. Спецсеминар имеет целью углубить знания, полученные от чтения лекций.

MÉTHODES VARIÉES DANS L'ENSEIGNEMENT DES COURS ET DES SÉMINAIRES SPÉCIAUX

Résumé

L'auteur propose dans l'étude présente des méthodes variées dans l'enseignement des cours et des séminaires spéciaux à la suite de sa propre expérience didactique.

Le but final de ces séminaires et cours spéciaux, c'est l'élaboration d'un „style scientifique", en tenant compte de l'activité de l'étudiant. Pour cette raison l'auteur attire l'attention sur la nécessité de lier organiquement l'activité du séminaire à celle du cours spécial, puisque les deux formes d'enseignement se rapportent aux mêmes problèmes.

Quoique le matériel utilisé par l'auteur appartienne à la littérature étrangère, notamment à la littérature anglaise, il offre des suggestions valables pour tous les cours et tous les séminaires spéciaux.

Les propositions principales de l'auteur sont :

1) Le cours spécial et le séminaire doivent être dirigés par le même cadre didactique ayant déjà de l'expérience dans cette direction.

2) Il faut préférer des vues d'ensemble approfondies sur un groupe de problèmes aux exposés monographiques.

3) Le séminaire spécial doit également approfondir les connaissances acquises au cours spécial.

TEORIA RAŢIONAMENTULUI ÎNTEMEIATĂ PE STRUCTURA OBIECTELOR

DE

P. BOTEZATU

Orice ştiinţă ajunge la un moment dat într-o fază decisivă, în care modificări importante au loc în structura ei. Am putea să caracterizăm această fază ca o criză de creştere : acum are loc trecerea de la haos la ordine, de la analiză la sinteză.

Înainte de acest moment, obiectele stau răzleţe, legăturile esenţiale scapă privirii, clasificările sînt stîngace, legile sînt puţine şi sărace în conţinut. Deodată se face lumină. Fiecare obiect îşi găseşte locul natural şi vecinii fireşti, clasificarea devine un sistem raţional, legile se dezvăluie. Ştiinţa ne apare acum ca un ansamblu armonios.

Asemenea impresii resimţim cînd comparăm starea ştiinţelor naturale înainte şi după Darwin, a chimiei înainte şi după Mendeleev, a sociologiei înainte şi după Marx.

Ceea ce salvează o ştiinţă din marasmul empirismului primar este o idee fundamentală. Această idee priveşte esenţa obiectului şi este de natură genetică. Ea dă la iveală acea însuşire esenţială, din care derivă şi poziţia obiectului respectiv în univers şi celelalte proprietăţi ale lui. Înţelegem totodată că deosebirile dintre obiecte ţin de structura lor internă, că variaţia unor elemente ale structurii–tip creează aceste deosebiri. Ca o consecinţă, se iveşte posibilitatea dialectică de a considera speciile de obiecte ca dezvoltîndu-se unele din altele, de unde şi putinţa de a le transforma unele în altele. Imensa mulţime şi varietate a obiectelor ,care derutau pe cercetător, creîndu-i impresia de haos, se oferă acum investigaţiei ca un sistem unic şi armonios. Fiecare obiect îşi are locul lui bine determinat în sistem, iar locul ocupat hotărăşte şi proprietăţile obiectului.

Ordonînd elementele după greutatea atomică, D. I. Mendeleev a observat că proprietăţile lor chimice şi fizice manifestă o anumită periodicitate. Aşa s-a născut în 1869 ideea *sistemului periodic al elementelor,* care de atunci încoace conduce şi sintetizează toate cuceririle chimiei şi parte din cele ale fizicii.

Deoarece orice știință trebuie să treacă un asemenea prag, fără de care obiectul ei rămîne ceva amorf și neintelegibil, se poate făuri noțiunea de *stadiul lui Mendeleev* în dezvoltarea științei. Este stadiul în care, datorită unei teorii care a pătruns în esența obiectului, acesta se constituie într-un *sistem genetic și atotcuprinzător.*

Nu toate științele pot pretinde că au atins acest stadiu. Afară de științele naturale, chimie și sociologie, se bucură de această situație privilegiată, dotorită axiomatizării, unele discipline matematice, ca aritmetica și geometria. Dar nici matematica și nici fizica în ansamblul lor, cu tot progresul extraordinar pe care l-au realizat în domenii speciale, nu au reușit să ajungă la acest nivel.

Logica se află într-o situație asemănătoare. Încercări de clasificare a obiectelor ei (noțiuni, judecăți, raționamente) nu lipsesc. Dimpotrivă, ceea ce ne supără este mulțimea clasificărilor și, ca o consecință, inconsistența lor.

Logica se află într-o situație ciudată, dar cu care, din nefericire, ne-am obișnuit. Tocmai în logică, știința gîndirii prin excelență, veți întîlni puține demonstrații [1]). De obicei, propozițiile sînt enunțate ca și cum ar fi de la sine înțelese. Se prezumă evidența, dacă nu este chiar invocată explicit [2]). Aristotel se străduia să demonstreze, dar această bună deprindere s-a pierdut. Logica este încă o știință descriptivă și enunțiativă, pradă ușoară deformărilor idealiste.

Logica formală continuă să se mențină în vechile ei scheme. Pe acestea, ea le amendează, le completează, privind cu teamă și cu dispreț la noii veniți care o asaltează din toate părțile. Astăzi a devenit clar că gîndirea operează cu forme mult mai numeroase și mai variate decît ne închipuiam.

Teoria raționamentului este, din această pricină, în mare suferință. Ea nu reușește să îmbrățișeze și să justifice toate formele de raționament. Cine încearcă să analizeze gîndirea, nu în exemplele prefabricate ale tratatelor, ci în cursul ei real, așa cum se desfășoară în discuțiile zilnice, în activitatea științifică și în practica socială, constată îndată că nu poate ajunge departe cu cele cîteva scheme ale logicii clasice. Specii noi de inferențe apar la tot pasul, specii pe care logica le ignorează.

În Rusia s-a făcut de mult încercarea de a cuprinde într-un sistem unic toate felurile de raționament. În această direcție au lucrat pe vremuri M. I. Karinski și L. Rutkovski, iar astăzi, pe urmele lor, P. V. Tavaneț și P. V. Kopnin. În urma acestor strădanii a început să circule împărțirea în raționamente deductive, inductive și traductive, sistem care constituie un mare progres, fiindcă se deschide o rubrică nouă.

Dar cea de-a treia clasă, care se adaugă la un moment dat, reprezintă de obicei gruparea provizorie, care, în așteptarea unui pas decisiv, primește toate resturile. Așa s-a întîmplat și cu raționamentele traductive [3]). S-au adunat aici toate formele de raționament, care nu sînt nici deductive, nici inductive. S-a

---

1) În logica matematică, dimpotrivă, exigența demonstrației este dusă pînă la capăt.

2) Așa cum face S i g w a r t, *Logik,* I, paragr. 3 : „postulatul logicii".

2) Obiecție formulată de K. Bakradze ; cf. P. V. K o p k i n, *Despre unele probleme ale teoriei raționamentului,* «Analele Romîno-Sovietice», seria Filozofie, 3/1956, p. 51.

făcut abstracţie, pentru moment, că între aceste forme există deosebiri esenţiale, care dau dreptul la alte diviziuni.

Ne propunem acum să facem un pas mai departe. În cele ce urmează vom dezvolta o *teorie a raţionamentului capabilă să cuprindă, să ordoneze şi să explice toate formele posibile de raţionament.*

Această teorie are în centrul ei noţiunea de *structură a obiectelor gîndirii.* Structura obiectului este aceea care determină deosebirile dintre raţionamente. Vom constata că, pe această bază, raţionamentele se strîng, pentru prima oară, într-un *sistem unic, atotcuprinzător şi genetic.* Cu aceasta, sperăm să trecem pragul lui Mendeleev şi în domeniul logicii formale.

Logica formală s-a sprijinit pînă acum pe ipoteza că forma gîndirii este mai mult sau mai puţin independentă de conţinutul gîndirii. Este adevărat că uneori ni se atrage atenţia că nu se poate face complet abstracţie de conţinut, dar această constatare a rămas fără consecinţe în logica formală.

Ipoteza aceasta a dus la un impas şi era firesc să ducă, deoarece ignora adevăratul raport dintre conţinut şi formă. Una din tezele materialismului dialectic afirmă cu tărie *rolul determinant al conţinutului în raport cu forma* [4]). Din acest punct de vedere vom ataca acum problema.

Vom presupune, anume, în cele ce urmează, că *obiectele cu care gîndim modelează forma gîndirii.* Dacă ipoteza se verifică, înseamnă că am descoperit izvorul din care derivă întreaga varietate a formelor logice.

Să începem cu silogismul.

Astăzi este în afară de discuţie că silogismul nu constituie un procedeu universal de gîndire. Dar în loc ca logicienii să se întrebe care sînt obiectele care suportă gîndirea silogistică, ei au urmărit mai degrabă să extindă silogismul dincolo de limitele lui naturale.

Noi vom urma cea dintîi cale. Analizînd silogismul, vom încerca să determinăm obiectele care, prin structura lor, i se potrivesc şi, poate, chiar l-au generat.

După cum a reieşit şi din cercetările logicii matematice, silogismul este legat de *existenţa claselor.* Acolo unde există genuri, specii şi indivizi, care se cuprind unele în altele, acolo poate să apară şi silogismul.

Această afinitate a silogismului cu clasele de obiecte a fost deseori remarcată, dar nu a fost încă valorificată ca o legătură necesară, *genetică.* Vom arăta acum că silogismul, nu numai că este înrudit cu clasele, dar că el *derivă de-a dreptul din structura claselor,* este o consecinţă a acesteia.

Clasele despre care este vorba aici posedă o anumită alcătuire interioară. Ele se nasc prin *generalizare.* Aplicînd procedeul generalizării la indivizi, obţinem cele dintîi clase. Aplicînd iarăşi generalizarea la clasele obţinute, apar alte clase „mai generale“ şi aşa mai departe. În acest mod, prin generalizări succesive, se clădesc *sisteme de clase* care se cuprind unele în altele. Pe planul gîndirii, aceasta se reflectă în *sisteme de concepte :* genuri, specii şi indivizi, care se includ unele pe altele.

---

4) M. M. Rozental şi G. M. Ştraks, *Categoriile dialecticii materialiste,* Editura Ştiinţifică, Buc. 1957, p. 208 ş. u.

Materialul care a servit la construcție nu este abandonat după aceea. *El rămîne și alcătuiește însăși structura fiecărei clase.* Așa se face că o clasă astfel elaborată este totodată un sistem de clase. La fel, fiecare concept este un sistem de concepte care se includ unele pe altele și chiar acest sistem îi alcătuiește structura.

În această structură, se disting acum cele două aspecte : *sfera* sau obiectele și *conținutul* sau însușirile. Între aceste două aspecte există un anumit raport necesar de mare importanță, ca efect al însuși modului cum s-a alcătuit clasa.

Clasele se formează prin generalizare. Acest procedeu se bucură de proprietăți remarcabile. Hotărîtoare sînt esența procedeului și posibilitatea repetării lui. Prin generalizare se rețin însușirile comune. Deoarece procedeul se repetă întocmai pe fiecare treaptă, *însușirile oricărei clase sînt în mod necesar însușiri ale tuturor claselor subordonate.* Sistemul claselor garantează o invarianță a proprietăților de la general la particular.

Conținutul noțiunii se transmite deci de la gen la specie sau de la specie la individ. Este o proprietate importantă, care decurge din însăși structura obiectului numit clasă. Dar tocmai această proprietate stă la baza silogismului.

Într-adevăr silogismul nu face altceva decît să transmită o însușire de la un gen la o specie sau de la o specie la un individ. Aceasta constituie o operație logică, care este posibilă numai fiindcă clasele formate prin generalizare se cuprind unele pe altele și își cedează, prin aceasta, proprietățile.

Întregul proces al silogismului se petrece între doi actori : un gen și o specie (sau o specie și un individ). Aici se desfășoară o adevărată dramă : specia pătrunde sau nu pătrunde, integral sau parțial, în sfera genului și, ca o consecință, *ea cîștigă sau nu cîștigă,* integral sau parțial, o notă a genului. Principiul este acesta : cine intră în sferă, cîștigă conținutul.

Între sferă și conținut se stabilește astfel un *raport de dependență dominat de principiul rațiunii suficiente.* Sfera joacă rol de condiție, iar conținutul rol de consecință. Și fiindcă principiul rațiunii se desface în două legi :

o dată cu condiția, se afirmă și consecința,

o dată cu consecința, cade și condiția,

și axioma silogismului va fi dublă :

cine intră în sferă, cîștigă conținutul,

cine respinge conținutul, nu intră în sferă,

care reprezintă respectiv figurile I și III și figurile II și IV. Specia *negru* se include în genul *om* și cîștigă nota *educabil.* Iar specia *afecte,* fiindcă nu posedă nota *obiectivității,* nu intră în genul *mijloace de cunoaștere.*

Actul esențial al silogismului îl constituie trecerea unei proprietăți de la o clasă la alta (sau la un individ). *Silogismul este așadar un transfer de proprietăți între clase.* Acesta este specificul lui : este un *raționament tranzitiv,* care operează cu *clase de obiecte.* Operația logică este transferul unei însușiri și ea este indisolubil legată, în cazul silogismului, de structura claselor. Silogismul nu constituie așadar un procedeu universal de gîndire. El reprezintă raționamentul specific obiectelor numite clase și consistă în transferul unei ca-

lități. Gîndirea silogistică presupune că universul alcătuiește o vastă clasificare, în care fiecare obiect își are locul lui bine determinat.

Înstrăinat de lumea claselor, silogismul devine inoperant. Așa se explică faptul, în aparență paradoxal, că o știință prin excelență deductivă cum este matematica folosește prea puțin silogismul. Raționamentele specifice ale acestui domeniu nu operează cu obiectele sale constituite în clase generale. Un număr nu este mai general sau mai special decît altul (12 față de 5), nici un unghi față de altul (unghiul de 45^0 față le cel de 30^0), nici un polinom față de altul etc. Raportul de generalitate între obiecte este înlocuit cu raportul de mărime sau de altă natură. Cu asemenea obiecte, este evident că nu se pot alcătui silogisme : dacă nu sînt clase în raport de incluziune, nici transfer de însușiri generale nu poate fi.

Pornind de la analiza structurii claselor formate prin generalizări succesive, se poate construi în mod armonios și clar întreaga teorie a silogismului. Toate aspectele se luminează, decurgînd dintr-un singur principiu.

Să verificăm punctul nostru de vedere pe un alt caz.

Vom trece la un domeniu diferit de acel al noțiunilor generale anume la *numere*[5]). Și numerele sînt clase. Dar trebuie să fim atenți : clasele care reprezintă numere se formează în alt mod și posedă altă structură decît clasele care reprezintă concepte. În loc de *clase alcătuite prin generalizare,* de astă dată sînt *clase alcătuite prin însumare.* Ca și generalizarea, însumarea este dotată cu proprietăți remarcabile. Esența și repetarea procedeului sînt iarăși hotărîtoare.

Cînd formăm numere, clasa de obiecte (care poate fi acum și o mărime continuă) este privită din alt punct de vedere. Nu mai interesează însușirile obiectelor, interesează *simpla prezență* a lor. Nu mai generalizăm, ci individualizăm. Fiecare obiect devine *o unitate.* Asupra unităților se aplică procedeul însumării, care constă în *adăugarea unității.* Unitățile se pot însuma fiindcă, ca unități, sînt identice.

Prima operație constă în adăugirea unității la clasa vidă. De aici rezultă primul număr : $0+1=1$. Numărului astfel obținut i se aplică iarăși însumarea unității : $1+1=2$. Pe fiecare treaptă operează același procedeu de însumare a unității și așa se creează șirul numerelor naturale.

Fiind create prin însumare, numerele păstrează *structura de sumă de numere.* Fiecare număr este o clasă de unități (Aristotel, Euclide). Materialul care a servit la construcția numărului nu este abandonat, ci rămîne și îi alcătuiește chiar structura internă. Datorită acestei structuri, un număr nu poate fi mai general sau mai special decît altul ; el poate fi mai mare sau mai mic decît altul. *Raportul de generalitate* este înlocuit cu *raportul de mărime.* Alte obiecte impun alte dimensiuni logice.

Se ridică acum întrebarea fundamentală : oare numărul, prin structura lui deosebită de a conceptului, dă naștere unor raționamente specifice, distincte de silogism ?

5) Pentru simplificare, în tot cursul acestui studiu ne vom referi numai la numerele naturale.

Din analiza procesului de formare a numerelor, reiese că fiecare număr se formează din alte numere prin procedeul însumării. Dacă ne gîndim bine, acest proces însuși reprezintă un raționament și anume *raționamentul de adunare.*

Este ciudat că studiul raționamentelor aritmetice nu figurează în tratatele de logică. Kant a atras atenția asupra lor. După cum se știe, în *Critica rațiunii pure (Introducere, V)* el examinează natura propoziției „$7 + 5 = 12$" și demonstrează convingător caracterul ei *sintetic.* Ca să descopăr valoarea sumei, numărul 12, trebuie să adaug succesiv, la numărul 7, cele cinci unități care compun numărul 5. Această operație nu are însă, cum susținea Kant, un caracter *a priori.* Ea derivă pur și simplu din structura numărului.

Numărul este o clasă de unități. Această clasă poate oricînd să crească sau să descrească prin adăugare sau sustragere de unități. Clasa de unități nu este închisă : ea poate primi sau poate ceda unități, prin același procedeu prin care ea însăși s-a format.

Raționamentele aritmetice se întemeiază chiar pe această proprietate a numărului. *Raționamentul de adunare,* prin care stabilim că $7 + 5 = 12$, are următoarea formă :

$$5 = 1 + 1 + 1 + 1 + 1$$
$$7 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 = 12$$
$$\text{deci : } 7 + 5 = 12$$

Acest raționament are comun cu silogismul numai alcătuirea din două premise și o concluzie. Această haină formală comună îmbracă aici un alt conținut, o altă operație logică. Raționamentul de adunare nu transferă, ca silogismul, vreo însușire de la un obiect la altul. Operația logică este de altă natură : *un număr se combină cu alt număr pentru a forma un al treilea număr.* Asistăm deci la *construirea unui obiect din alte două obiecte date.*

Operația de construcție este posibilă, este îndreptățită și dă totdeauna un rezultat precis, datorită structurii obiectelor respective, datorită faptului că *clasa de unități este deschisă.* Operația logică este reprezentată de diferitele operații aritmetice : adunare sau scădere, înmulțire sau împărțire, ridicare la putere sau extragerea rădăcinii etc. Acestea constituie diferitele figuri și moduri ale raționamentului aritmetic. Dar oricare ar fi operația aritmetică, ea reprezintă, din punct de vedere logic, *construcția unui obiect din alte obiecte date.*

Caracterul constructiv al raționamentelor matematice a fost uneori proclamat (E. Goblot, L. Rougier). Dar nu s-a analizat încă mecanismul logic al unor asemenea raționamente, legătura lor genetică cu structura obiectelor.

Am ajuns în acest moment la situația următoare. Trecînd de la concepte la numere, adică la alt gen de obiecte, am descoperit un alt tip de raționament : *raționamentul constructiv.* Acesta reflectă o altă operație logică : *construirea de obiecte* unele din altele, posibilă fiindcă obiectele reprezentate prin numere, adică clasele de unități, se formează efectiv unele din altele. Ca și raționamentul tranzitiv, raționamentul constructiv își are temeiul în structura obiectelor. Fiecare pune în lumină o proprietate logică a obiectelor, dar altă proprietate și la alte obiecte.

Am înregistrat pînă acum două feluri de raționamente :
raționamentul tranzitiv cu concepte,
raționamentul constructiv cu numere.

În mod firesc, se ridică acum, printre altele, o întrebare : este oare transferul de însușiri rezervat conceptelor și construcția de obiecte restrînsă la numere sau se poate efectua fiecare și cu celălalt fel de obiecte ?

Să începem cu conceptele. Am constatat mai sus că existența raționamentului constructiv este condiționată de posibilitatea construirii obiectelor unele din altele prin procedee specifice care se repetă indefinit. Numai fiindcă clasele de unități se nasc efectiv unele din altele, apar raționamente constructive cu numere.

Dar conceptele, respectiv clasele de obiecte, sînt în aceeași situație. Și clasele de obiecte se alcătuiesc unele din altele prin procedee repetabile. Primele clase se formează, e adevărat, din indivizi – după cum primul număr se formează cu ajutorul lui zero. Dar de aici încolo, clasele se construiesc din alte clase, după cum numerele se construiesc din alte numere.

Această constatare ne îndreptățește să așteptăm raționamente constructive și de la concepte. Să analizăm modul lor de formare.

Clasele care reprezintă concepte se formează unele din altele prin generalizări succesive. Prin *generalizare* obținem clase din ce în ce mai cuprinzătoare. Gîndirea fiind în esența ei reversibilă, putem oricînd să facem drumul invers : să trecem de la o clasă dată la clasele mai restrînse din care s-a format, prin operația numită *determinare.* Generalizarea se face prin eliminarea de însușiri, determinarea prin adăugare de însușiri.

Aceste două procedee opuse, considerate în toată amploarea lor, nu reprezintă altceva decît cele două operații bine cunoscute : *clasificarea* și *diviziunea.* Aceasta înseamnă că prin clasificare și diviziune se pot construi clase de obiecte cu ajutorul altor clase date. Situația este analogă cu compunerea și decompunerea numerelor cu ajutorul altor numere.

Raționamentele constructive cu clase vor oglindi prin urmare operațiile de clasificare și diviziune. Abia cu acest prilej ne dăm seama că *atît clasificarea, cît și diviziunea sînt în esența lor raționamente.* Aceste raționamente vor reprezenta, fie unirea mai multor clase în una singură, fie împărțirea unei clase în altele.

În cazul diviziunii, concluzia raționamentului este o judecată disjunctivă :

fanerogamele au semințe,
semințele sînt dezvelite sau închise în fruct,
deci : fanerogamele sînt gimnosperme sau angiosperme.

Acesta este *adevăratul raționament disjunctiv,* cel care-i poartă astăzi numele fiind în realitate o simplă inferență imediată. Raționamentul propriu-zis disjunctiv oglindește operația diviziunii. El este un raționament constructiv : cu o însușire diferențială putem delimita într-o clasă dată mai multe subclase.

În operația inversă, o clasă este reconstituită prin unirea mai multor clase date. Concluzia este o *judecată conjunctivă :*

gimnospermele sînt fanerogame cu sămînța dezvelită,
angiospermele sînt fanerogame cu sămînța închisă în fruct,
deci : gimnospermele și angiospermele sînt fanerogame.

Acesta este *raționamentul conjunctiv,* care reflectă operația clasificării. Raționamentul disjunctiv și cel conjunctiv reprezintă inferențe constructive, în domeniul claselor, dovedind astfel că operația construcției de obiecte nu este limitată la numere.

Să trecem la numere, pentru a cerceta dacă, la rîndul lor, acestea pot da naștere la raționamente prin transfer de calități. În cazul claselor formate prin generalizare, posibilitatea acestor raționamente era întemeiată pe faptul cuprinderii claselor unele în altele prin incluziune.

Dar și numerele se cuprind unele în altele, deși nu prin incluziune. Deoarece un număr dat – e vorba iarăși de numere naturale – a fost format din numerele anterioare prin adăugarea unității, înseamnă că fiecare număr cuprinde în „sfera" sa toate numerele *mai mici* decît el. Chiar această împrejurare alcătuiește baza unui raționament tranzitiv. Rezultă într-adevăr că însușirea *mai mic* se poate transmite de la un număr natural dat la toți ascendenții lui : nota „<9" se transferă de la numărul 7 la oricare din predecesorii lui :

$$7 < 9$$
$$a < 7$$
$$\text{deci: } a < 9.$$

Dacă alcătuim numere prin operația inversă, care este scăderea, sfera numărului cuprinde pe ascendenții lui. În acest caz, însușirea *mai mare* este aceea care se transmite :

$$11 > 8$$
$$d > 11$$
$$\text{deci: } d > 8$$

Atunci cînd considerăm numerele formate prin înmulțire, respectiv împărțire, apare o altă proprietate importantă : *divizibilitatea.* Sfera numărului este alcătuită, în acest caz, din divizorii lui. Acum calitatea de divizor este aceea care se transferă. Ea se transmite de la numărul dat la toți divizorii lui, astfel încît dacă un număr este divizor al altuia, toți divizorii lui sînt și divizori ai acestuia ; divizorii divizorului sînt divizorii numărului. Iar dacă formăm numărul prin împărțire, atunci multiplii multiplului sînt multiplii numărului. Rezultă astfel următoarele transferuri de calități, justificate prin însăși structura numărului :

$$6 = 2\text{ n} \qquad\qquad 42 = 6\text{ n}$$
$$6.7 = 42 \qquad\qquad 6 = 3\text{ n}$$
$$\text{deci: } 42 = 2\text{ n} \qquad\qquad \text{deci: } 42 = 3\text{ n}$$

Se observă că în cazul numărului, fiecare proprietate se transmite prin cîte o operaţie specifică : proprietatea *mai mic* prin adunare, proprietatea *mai mare* prin scădere, calitatea de *divizor* prin înmulţire, cea de *multiplu* prin împărţire etc.

Rezultă din toate acestea că şi transferul de calităţi se poate extinde la celălalt fel de obiecte, anume de la concepte la numere. Cu aceasta, am răspuns la întrebarea ridicată, în sensul că nici transferul de calităţi, nici construcţia de obiecte nu sînt limitate la anumite feluri de obiecte. Raţionamente tranzitive şi raţionamente constructive se pot face şi cu concepte şi cu numere.

O altă problemă se deschide acum : există oare şi alte obiecte, afară de concepte şi numere, care să dea naştere unor raţionamente specifice?

Instruiţi de exemplele precedente, bănuim că lumea obiectelor nu se închide aici. Există într-adevăr şi alte obiecte, care interesează logica. Vom examina acum un fel de obiecte strîns legate de activitatea practică a omului : *lucrurile.*

Nu gîndim totdeauna obiectele constituite în clase, ca atunci cînd operăm cu concepte sau cu numere. Deseori ne oprim asupra unui obiect individual : din ce piese este alcătuit aparatul de radio, cum se face o busolă sau o pilă electrică etc. În activitatea de producţie, muncitorii creează obiecte individuale, nu clase de obiecte. Înainte de a ieşi din fabrică, aceste obiecte sînt controlate fiecare în parte pentru a se verifica buna alcătuire şi funcţionare. Dacă obiectul nu corespunde, începe munca de căutare a defectului. Dacă aparatul nu funcţionează, înseamnă că una sau mai multe din piesele componente sînt defecte. Această cercetare dă loc la raţionamente specifice, care operează cu obiecte individuale, cu lucruri. Există aşadar o *logică a lucrurilor,* de cea mai mare importanţă pentru activitatea practică a omului. Această logică, care nu s-a bucurat de privilegiul de a figura în tratate, trebuie să primească astăzi locul cuvenit.

Lucrurile se reflectă, pe planul gîndirii, în *noţiuni individuale.* Va trebui însă să lărgim înţelesul de noţiune individuală. În mod obişnuit se crede că noţiunea individuală trebuie să reprezinte un exemplar unic, ceva asociat unui nume propriu : Nil, Saturn, Leika etc. În realitate, orice obiect poate deveni o noţiune individuală, dacă este gîndit ca individ, ca un obiect care interesează prin structura lui proprie şi nu a clasei din care eventual face parte. Cînd studiem anatomia şi fiziologia omului, „omul" nu mai reprezintă o clasă, ci un „lucru", căruia i se examinează alcătuirea internă. Corect, spunem „oamenii" cînd gîndim clasa, şi „omul" cînd gîndim lucrul. Arhitectul şi constructorul gîndesc obiectul „casă", nu ca o noţiune generală, ci ca una individuală, ca ceva care trebuie creat din diferite părţi. Ori de cîte ori gîndim un obiect ca un întreg alcătuit din părţi, am ieşit din logica claselor şi am pătruns în logica lucrurilor.

Să examinăm structura acestor obiecte. Şi pentru lucruri există un procedeu de formare, care se repetă pe fiecare treaptă. Acest procedeu este *integrarea :* părţile se unesc într-un întreg. La rîndul lui acest întreg poate colabora, ca parte, la construirea altui întreg, mai cuprinzător, şi aşa mai departe. Statorul şi rotorul alcătuiesc motorul ; motorul împreună cu alte instalaţii alcătuieşte uzina. Procedeul invers este *partiţiunea :* lucrul se desface în părţile

componente. Planta este formată din rădăcină, tulpină şi frunze ; fiecare din acestea se descompune în alte părţi.

Nu orice descompunere în elemente creează raportul de la întreg la parte. Alcătuirea blocului din apartamente, a organismului din celule, a materiei din atomi, reprezintă raportul de la corp [6]) la elemente, care este cu totul altceva. Elementele sînt identice, părţile sînt deosebite. Tocmai fiindcă sînt deosebite, între părţi există *un raport funcţional :* părţile concură la buna funcţionare a întregului, fiecare din ele îndeplinind un rol deosebit. Unde nu gîndim diferenţierea funcţională, nu gîndim propriu-zis raportul întreg-parte, ci vreun alt raport analog [7]).

Din această analiză, s-a putut constata că obiectele, pe care le-am numit lucruri, posedă structura necesară desfăşurării unor raţionamente specifice. Raţionamentele constructive vor oglindi formarea lucrurilor unele din altele prin procesele de integrare şi partiţiune. Prin integrare, lucrurile se unesc :

statorul este partea nemişcată a motorului,
rotorul este partea mobilă a motorului
deci : statorul şi cu rotorul alcătuiesc motorul,

iar prin partiţiune se separă :

motorul generează energie,
energia se produce prin mişcare circulară,
deci : motorul este format din stator şi rotor.

Totodată apar forme foarte interesante de transfer. Nu se pot transmite, fireşte, decît *calităţile funcţionale,* deoarece funcţionalitatea este criteriul care prezidează la compunerea sau descompunerea lucrului din şi în părţi. Lucrul ca întreg funcţionează şi la fel şi piesele care îl compun. Aceste însuşiri se transmit între părţi şi întreg, dînd naştere la raţionamente tranzitive.

Însuşirea pozitivă – funcţionarea – se transferă de la întreg la parte, dar nu şi de la parte la întreg :

motorul funcţionează,	rotorul funcţionează,
rotorul este o parte a motorului	rotorul este o parte a motorului
deci : rotorul funcţionează,	deci :(nu se poate conchide).

Însuşirea negativă – nefuncţionarea – se transferă, dimpotrivă, numai de la parte la întreg :

motorul nu funcţionează,	rotorul nu funcţionează,
rotorul este o parte a motorului	rotorul este o parte a motorului,
deci : (nu se poate conchide)	deci : motorul nu funcţionează.

Asemenea raţionamente intervin în mod curent în activitatea de producţie. Muncitorii şi tehnicienii se folosesc de ele la tot pasul. Ei ştiu că

6) „Agregatul“ lui I. M. Karinski.
7) Aşa cum a făcut I. M. Karinski, examinînd alcătuirea agregatelor din părţi.

perfecțiunea întregului este condiționată de perfecțiunea tuturor pieselor componente și nu numai a uneia singure. Mai știu de asemenea că, dacă obiectul nu funcționează, trebuie inspectate toate piesele – afară de cazul că posedă informații suplimentare (raționamente cauzale, sprijinite pe indicii, care pot acuza direct o anumită piesă). Practica medicală se sprijină și ea pe raționamente de acest fel. În stabilirea diagnosticului, trebuie examinate toate organele – afară de cazul că simptomele ne trimit direct la un anumit organ – tocmai fiindcă însușirea negativă nu se transferă de la întreg la o anumită parte.

Tehnica și practica în general conferă o largă întrebuințare *raționamentelor funcționale.* Cu toate acestea, în logică sînt necunoscute, dovedindu-se astfel că logica încă a rămas departe de viață, de realitatea concretă.

Nu putem extinde cercetarea noastră prezentă, care are un caracter restrîns, și la alte obiecte. Dar desigur este evident acum că ceea ce am făcut pentru concepte, numere și lucruri, se poate face și pentru alte obiecte.

Obiectele sînt numeroase. Pe lîngă noțiuni generale (concepte) și noțiuni individuale (lucruri), gîndim și cu noțiuni colective, corpuri, fenomene, stări. Iar matematica nu se mulțumește cu numere. Aritmetica studiază și noțiunea de mărime, analiza introduce variabilele, geometria se preocupă de figuri, algebra lucrează cu diferite expresii.

Operînd cu aceste felurite obiecte, gîndirea se adaptează în mod firesc la natura lor. Ea se folosește de proprietățile obiectelor pentru a putea înainta. După cum s-a constatat, structura obiectului este aceea care justifică în fiecare caz în parte cursul raționamentului. Se verifică astfel în mod profund *teza materialist-dialectică a rolului determinant pe care-l deține conținutul în fața formei.*

Cu toate acestea, dincolo și peste natura particulară a obiectelor, au ieșit la iveală două tendințe statornice ale gîndirii. Oricare ar fi obiectele cu care operează, gîndirea urmărește fie *transferarea unei proprietăți* de la un obiect cunoscut la un obiect nou, fie *construirea unui obiect* din alte obiecte date.

Aceste aspirații ale gîndirii, manifeste, una sau alta, în orice raționament, nu răsar din nimic sau din vreun a priori. Ele oglindesc, cum este și natural, *necesități ale practicii,* care s-au impus omului de la începuturile sale. Într-adevăr, în activitatea sa practică, omul s-a aflat deseori în una din următoarele două situații : sau *a întîlnit un obiect nou,* sau *a vrut să creeze un obiect nou.*

Cînd a fost pus în fața unui obiect nou, omul a urmărit, printr-o tendință firească, să-i atribuie unele însușiri constatate la obiecte înrudite. Acest transfer s-a făcut la început sprijinit pe diverse analogii, mai mult sau mai puțin întemeiate. Dar el constituia singura posibilitate de a face prevederi. Încetul cu încetul practica înlătura analogiile greșite, ajutînd astfel la stabilirea claselor de obiecte. Necesitatea aceasta de a extinde cunoscutul la necunoscut a fost germenele din care a răsărit raționamentul tranzitiv.

Necesitățile vieții au impus totodată crearea de noi obiecte. Prin înmulțirea animalelor domestice, omul făurea el însuși clase mai mari din clase mai mici. Fabricînd unelte din ce în ce mai complicate, omul a construit întregul din părți. Trebuind să numere, a făcut grămezi mari din unirea unor grămezi mici. Aceste situații s-au reflectat în raționamentele constructive.

Transferul de calități și construcția de obiecte, deși comune tuturor obiectelor, nu se îndeplinesc fără concursul acestora. Raționamentul cere o concluzie

precisă. Aceasta este posibilă numai fiindcă obiectul posedă o anumită structură. Structura face posibilă operaţia logică – transfer sau construcţie – şi ii determină modalitatea. Justificarea operaţiei, felul particular în care se întimplă, formele îngăduite şi cele interzise, toate acestea îşi au originea în structura obiectului.

La rîndul ei, structura îşi are originea în felul cum a fost construit obiectul. Ea reprezintă însuşi rezultatul construcţiei, configuraţia obiectelor aşa cum au fost ele îmbinate pentru a servi la crearea noului obiect.

În acest moment am ajuns cu cercetarea noastră în punctul culminant, în care putem să definim cu adevărat raţionamentul [8]). Vechea definiţie era de natură *extrinsecă :* se caracteriza raţionamentul prin rezultatul său, prin faptul obţinerii unei judecăţi noi cu ajutorul altor judecăţi date. Abia acum sîntem în stare să oferim definiţia *intrinsecă* a raţionamentului.

Raţionamentul este operaţia logică care se petrece între două obiecte de acelaşi fel şi constă fie în transferarea unei calităţi de la unul din obiecte la celălalt, fie în construirea unui obiect nou din cele două obiecte date.

Trebuie să adăugăm că, gîndirea fiind reversibilă, operaţiile logice dau naştere şi la *operaţii inverse.* În această privinţă, construcţia şi transferul se comportă diferit. Construcţia rămîne construcţie, numai că sinteza se transformă în analiză : ceea ce am unit, desfacem. Transferul însă, care este condiţionat de cuprinderea obiectelor unele în altele, dă prin inversare chiar această *operaţie de cuprindere.* Cuprinderea obiectelor apare ca o operaţie logică subsidiară, derivată din operaţia transferului.

Teoria expusă aici, care leagă fiinţa raţionamentului de structura obiectului, aduce lumină în întreg domeniul logicii formale. Cercetînd lucrurile mai de aproape, constatăm într-adevăr, că nu numai raţionamentul dar şi noţiunea, judecata, clasificarea, diviziunea, definiţia, toate stau în legătură genetică cu structura obiectelor. Ceea ce logica formală ne oferă astăzi sub aceste denumiri sînt doar operaţii efectuate cu clase (noţiuni generale). Dacă trecem la alte obiecte, toate acestea se configurează altfel.

Vom da un singur exemplu, care ni se pare decisiv. De două mii de ani repetăm cu toţii că definiţia se face prin genul proxim şi diferenţa specifică. Dar să încercăm să definim o parte a unui lucru. Dicţionarele sînt pline de definiţii ca acestea : rotorul este partea mobilă a motorului, rădăcina este partea din plantă fixată în pămînt prin care ea se hrăneşte, catargul este piesa care susţine pînzele corăbiei etc. Asemenea definiţii ies din calapodul clasic. În acest caz definim *prin întregul proxim* şi *diferenţa funcţională,* în loc de genul proxim şi diferenţa specifică. Procedeele au ceva comun, ca linie generală de desfăşurare, dar se deosebesc, ca realizare. Structura obiectului comandă această realizare în particularităţile ei.

Dacă este aşa, atunci este mai important să determinăm *sistemul obiectelor gîndirii.* Deoarece structura obiectelor modelează formele logicii, înseamnă că numai o clasificare atotcuprinzătoare şi genetică a obiectelor logice ne poate oferi un inventar complet şi raţional al formelor logice.

Cercetarea noastră de pînă acum a pregătit acest moment culminant, în care abia se înfăptuieşte treapta lui Mendeleev în logica formală. Am desco-

8) Ne referim, bineînţeles, la inferenţele mediate.

perit noțiunea-cheie din care izvorăsc formele gîndirii. Trebuie acum să ordonăm, după proprietăți esențiale, varietățile acestei noțiuni.

Precizăm de la bun început că ne aflăm în fața unei sarcini din cele mai anevoioase și care depășește cadrul logicii formale. Ar trebui să dispunem de un repertoriu vast și variat de forme logice, și nu de materialul așa de sărac și de artificial din tratate. Trebuie decis apoi dacă sistemul obiectelor logice este liniar, circular, periodic sau de altă formă. Și trebuie atunci alese criteriile dialectice de grupare a obiectelor, care să reprezinte totodată genealogia lor. La sfîrșit, trebuie să ajungem la o vedere sintetică asupra obiectelor gîndirii, tot așa de clară ca și aceea pe care o avem asupra elementelor chimice : locul din tablou ocupat de un obiect trebuie să-i hotărască și proprietățile.

Se pare că sistemul obiectelor logice este *periodic*. Într-adevăr, între obiecte există afinități : lucrurile se apropie de concepte, mărimile au ceva comun cu numerele, formele geometrice cu noțiunile colective. În cele dintîi predomină transferul, categoria a doua este adaptată mai bine construcției, iar la cele din urmă nu se constată o preferință.

Trei categorii, *calitatea, cantitatea* și *forma*, reapar pe fiecare treaptă de complicație a obiectului. Calitatea favorizează transferul, cantitatea ușurează construcția, iar forma, care este și calitate și cantitate, nu arată preferințe.

De cealaltă parte, în sînul obiectului, descoperim următoarele opoziții : lucru – însușire, individ – clasă, lucru – transformare. Obținem astfel treptele de complicație ale obiectului : *obiecte, proprietăți, clase, transformări.*

Se configurează acum sistemul periodic al obiectelor logice :

Trepte	Calitate	Cantitate	Formă
Obiecte	Lucruri (noțiuni individuale)	Agregate	Forme algebrice
Proprietăți	Proprietăți	Mărimi	Forme geometrice
Clase	Clase (noțiuni generale)	Numere	Colecții (noțiuni colective)
Transformări	Fenomene	Variabile	Stări

Firește, în stadiul actual al cercetărilor, orice încercare de sistematizare a obiectelor nu poate fi decît provizorie. Tabloul de mai sus poate servi ca punct de plecare și de orientare a viitoarelor cercetări.

De altfel, sistemul obiectelor nu este închis. În matematică s-au creat și se creează obiecte noi. În special algebra posedă o aptitudine remarcabilă în

această direcție. Algebra modernă este un studiu al operațiilor și nu al unor obiecte determinate. Nefiind legată organic de anumite obiecte, așa cum sînt celelalte științe, ea cuprinde cu ușurință tot felul de obiecte, pe care și le creează ea singură sau le împrumută din alte domenii. Aritmetica și geometria, mecanica și fizica, chiar biologia și logica, îi oferă obiectele lor. Algebra a depășit domeniul cantității și tinde să devină un instrument de cunoaștere.

După ce, prin opera de sistematică de mai sus, am introdus demarcații precise în lumea obiectelor, se cuvine acum să restabilim adevărata complexitate a realității. Cu alte cuvinte, după ce am făcut operă de naturalist, urmează să luăm și poziție dialectică.

În țesătura concretă a realității, obiectele posedă însușiri multilaterale și stau în fel de fel de relații cu alte obiecte. Acest obiect este un lucru, dar, totodată, el este și membrul unei clase generale sau al unei clase numerice. Un număr poate fi considerat o mărime, un obiect algebric sau exemplarul unui gen. O figură geometrică poate fi un lucru, dar și o specie. Este proprietatea de *polimorfism* a obiectelor gîndirii.

Această prețioasă însușire a constituit un obstacol în calea recunoașterii pluralității obiectelor. Datorită ei s-a impus ușor iluzia că totul este gîndit în clase de obiecte. Este adevărat că orice obiect poate intra în clasificări pe specii și genuri, și în acest caz ne mișcăm în logica tradițională. Numerele sînt prime sau compuse, poligoanele sînt regulate sau neregulate, egalitățile sînt ecuații sau identități, corpurile sînt simple sau compuse etc. Cînd gîndim în felul acesta, obiectele respective își pierd natura lor specifică și devin membre oarecare ale unor clase. Dar ele își pot recîștiga în orice moment ființa lor caracteristică. Așa se face că *în orice demonstrație se împletesc raționamente de tot felul*. Ar fi naiv să credem că în aritmetică folosim numai raționamente strict aritmetice, în geometrie numai raționamente strict geometrice și așa mai departe. Pentru a înainta, gîndirea se sprijină în mod spontan pe orice proprietate utilă a obiectului. Ea nu respectă demarcațiile noastre artificiale.

În special silogismul și celelalte raționamente ale claselor se îmbină la tot pasul cu inferențele specifice. Situația privilegiată, pe care o deține logica claselor, se explică ușor. Clasa de obiecte este instrumentul generalizării, moment esențial al procesului de cunoaștere. Oriunde tindem spre formulare de legi, folosim noțiuni generale și întreg cortegiul de procedee derivate din structura lor.

În ultima vreme, a apărut un concurent serios la această supremație. Este vorba de procedeele gîndirii algebrice, care s-au dovedit a fi instrumente foarte puternice de construcție și transfer.

Înțelegem acum de ce legile gîndirii nu sînt în stare să fundeze singure constituirea raționamentelor. Ele contribuie direct la geneza inferențelor imediate, adică la simple transformări ale judecăților. Cînd este vorba însă de un progres substanțial al gîndirii, ca acela din inferențele imediate, atunci legile gîndirii se arată neputincioase. Ele determină numai cadrul general în care se mișcă gîndirea. Cursul concret al gîndirii în fiecare caz în parte stă sub influența proprietăților logice ale obiectelor cu care gîndim.

Această concepție asupra naturii logice a gîndirii este plină de consecințe. Rezultă, în primul rînd, că nici o formă logică nu poate pretinde că este uni-

versală. Din moment ce gîndirea primește un curs diferit de la obiect la obiect, nu putem să ne limităm la un singur tablou de forme, așa cum ambiționa logica clasică. Este necesar cîte un tablou de forme pentru fiecare obiect în parte.

Numai logica matematică poate fi o teorie complet formală. Dar ea reușește să fie așa, numai cu sacrificiul pluralității obiectelor. Logica matematică *nu este o analiză a gîndirii reale, concrete,* ci reprezintă încercarea de a reconstrui gîndirea numai pe baza unor obiecte algebrice și a unui singur fel de raționament.

Dar concluzia hotărîtoare a cercetărilor noastre se referă la *importanța obiectului în fața gîndirii.* Nici chiar logica formală nu poate ignora obiectele gîndirii. Chiar în timp ce se constituie ca teorie formală a gîndirii, logica se depășește pe sine însăși.

Deoarece gîndirea se realizează în obiect și prin obiect, urmează că și *logica se revarsă în teoria cunoașterii.* Cei care au rupt gîndirea de una din rădăcinile ei, preferînd mai degrabă să o deplaseze înspre subiect, n-au reușit decît să întrerupă curentul care îi dă viață. Aceasta constituie una din cauzele principale pentru care logica formală, deși atît de veche, a progresat atît de puțin.

„Formele (gîndirii), stăruie Lenin, dacă le considerăm ca „forme distincte de conținut și numai aderente la el", sînt incapabile să cuprindă adevărul" [9]). Numai dacă le vom înțelege ca forme ale unui conținut, nu venite din afară, ci crescute din interior, vom reuși să dăm logicii formale acel impuls vital, care să o scoată din empirismul crud în care zace.

ТЕОРИЯ УМОЗАКЛЮЧЕНИЯ, ОСНОВАННАЯ НА СТРУКТУРЕ ОБЪЕКТОВ

Краткое содержание

Когда проводится логический анализ мышления, обычно представляют себе какую-то логическую форму независимо от объекта мышления. В действительности же форма определяется объектом и ввиду того. что объекты чрезвычайно многообразны, существует и множество форм умозаключения.

Классификация умозаключений, таким образом, выводится из системы логических объектов.

С другой стороны, независимо от объекта, практической необходимостью вызывается или перенос качества с одного предмета на другой, или создание одного предмета из двух других.

Существуют транзитивные умозаключения (типа силлогизмов) и конструктивные умозаключения (типа выводов по сложению).

Модальность логических операций обусловливается в любом случае структурой предмета.

Идея взаимоотношения формы и содержания мышления позволила автору углубить природу умозаключений и критерии их классификации.

9) V. I. Lenin, *Caiete filozofice,* E.S.P.L.A., Buc., 1956, p. 65.

LA THÉORIE DU RAISONNEMENT FONDÉE SUR LA STRUCTURE DES OBJETS

Résumé

Lorsqu'on entreprend l'étude logique de la pensée, on conçoit ordinairement la forme logique comme indépendante de l'objet pensé. En réalité, la forme se modèle sur l'objet et puisqu'il y a plusieurs sortes d'objets (concepts, nombres, grandeurs, figures, choses, faits etc.), il y a aussi plusieurs sortes de raisonnements. La classification des raisonnements dérive alors du système des objets logiques.

D'autre part, quel que soit l'objet, on poursuit toujours, selon les besoins de la pratique, soit le transfert de quelque qualité d'un objet à un autre, soit la construction d'un objet de deux autres. Il y a donc des raisonnements transitifs (comme type, le syllogisme) et des raisonnements constructifs (comme type, l'inférence d'addition). Mais la modalité de l'opération logique est déterminée dans chaque cas par la structure de l'objet.

L'idée de l'interdépendance entre la forme et le contenu de la pensée a permis ainsi à l'auteur de mieux saisir l'essence du raisonnement et le critérium de classification.

EXERCITAREA DE CĂTRE SFATURILE POPULARE A FUNCŢIEI DE APĂRARE A DREPTURILOR ŞI INTERESELOR LEGALE ALE CETĂŢENILOR

DE

I. BENDITER şi M. DVORACEK

Comunicare prezentată în sesiunea ştiinţifică a Universităţii „Al. I. Cuza" din 24–26 oct. 1959

Examinarea multilaterală a problemelor legate de exercitatea de către organele statului nostru democrat-popular a funcţiei de ocrotire şi apărare a drepturilor şi intereselor legale ale cetăţenilor prezintă o mare importanţă teoretică şi practică.

Ne-am propus iniţial ca în cadrul comunicării de faţă să prezentăm cîteva aspecte ale problemei legate în special de exercitarea de către sfaturile populare şi comitetele lor executive a acestei funcţii. Considerăm însă tot atît de importante şi unele probleme teoretice cu caracter general. Întrucît despre apărarea drepturilor şi intereselor legale ale cetăţenilor, ca o funcţie distinctă a statului socialist, se vorbeşte în literatura sovietică abia în ultima vreme, iar în literatura juridică de specialitate din ţara noastră s-au făcut puţine referiri la această problemă, ni se par necesare unele precizări.

Este ştiut că pînă la Congresul al XX-lea al P.C.U.S., ca rezultat al unor interpretări dogmatice a unor teze formulate în cadrul Congresului al XVIII-lea al P.C.U.S., erau recunoscute ca funcţii ale statului socialist sovietic următoarele : în prima fază de dezvoltare a statului sovietic, funcţia internă de înnăbuşire a împotrivirii claselor exploatatoare răsturnate de la putere şi funcţia economico-organizatorică şi cultural-educativă, iar ca funcţie externă, apărarea statului împotriva unei eventuale agresiuni din partea statelor imperialiste. În cea de-a doua fază principală de dezvoltare a statului socialist sovietic, erau recunoscute ca funcţii interne : funcţia de apărare a proprietăţii socialiste împotriva hoţilor, delapidatorilor şi a risipitorilor avutului obştesc – funcţie ce ia locul funcţiei de înnăbuşire a împotrivirii claselor răsturnate de la putere – celelalte funcţii rămînînd aceleaşi, cu relatarea că funcţia economico-organizatorică şi cultural-educativă capătă o mai largă dezvoltare, necunoscută în prima fază.

Cercetarea mai profundă a realității socialiste, studierea pe baze științifice a tuturor aspectelor în care se manifestă activitatea și rolul creator al statului socialist sovietic în opera de construire a socialismului și apoi a comunismului, a avut ca rezultat îmbogățirea învățăturii leniniste cu privire la funcțiile statului socialist și, în primul rînd, ale statului socialist sovietic.

Dezvoltînd în mod creator unele teze teoretice formulate în documentele Congresului XX și XXI ale P.C.U.S., autorii unor însemnate studii apărute în ultima vreme în literatura politică, filozofică și juridică din Uniunea Sovietică consideră că statul socialist sovietic a exercitat încă din prima fază a dezvoltării sale, pe lîngă funcțiile amintite mai sus, și alte funcții importante. Discuțiile purtate în cadrul unei sesiuni speciale, convocate de Secția de științe sociale a Academiei U.R.S.S., în iunie anul trecut – consacrate problemelor construcției comuniste în U.R.S.S., au dus la cristalizarea unui punct de vedere susținut de majoritatea participanților cu privire la această problemă [1]).

Astfel, participanții la sesiune – printre care juriști de seamă ca: M. S. Strogovici, N. G. Aleksandrov și P. S. Romașkin, au demonstrat că pe lîngă funcțiile amintite în raportul la Congresul al XVIII-lea al P.C.U.S., statul socialist sovietic exercită încă din prima sa fază de dezvoltare, și alte două funcții interne, și anume: funcția de control asupra reglementării cuantumului muncii și a consumului și funcția de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor sovietici, iar pe plan extern, pe lîngă funcția de apărare a țării împotriva agresiunilor imperialiste, se exercită încă din primele zile de existență a statului socialist sovietic, funcția luptei pentru pace și coexistență pașnică pe plan mondial cu țările capitaliste, iar după cel de-al doilea război mondial, în urma creării lagărului statelor socialiste, funcția de întărire continuă a prieteniei, colaborării frățești și ajutorului mutual dintre țările acestui lagăr [2]).

Dacă existența tuturor celorlalte funcții ale statului sovietic a fost recunoscută de către toți autorii care au participat la discuțiile desfășurate în ultimul timp în această problemă, cu privire la funcția de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor s-au ridicat unele obiecții. Printre puținii autori care contestă existența acestei funcții în faza actuală de dezvoltare a statului sovietic se află și V. V. Nikolaev de la Institutul de filozofie al Academiei de Științe a U.R.S.S. Profesorul Nikolaev susține că în cea de-a doua fază principală de dezvoltare a statului socialist sovietic, funcția de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor nu ar mai exista, întrucît fiind lichidate clasele exploatatoare – care încercau să lovească în legalitatea socialistă și în drepturile cetățenilor – nu ar mai exista nici temeiul exercitării acestei funcții. Argumentarea ni se pare insuficientă, întrucît se știe că și după lichidarea claselor exploatatoare în faza de construire a comunismului, mai dăinuie încă o perioadă de timp în conștiința oamenilor, rămășițele unei mentalități vechi. De

1) Sesiunea științifică a Secției de Științe sociale a Academiei de Științe a U.R.S.S. care a avut loc la Moscova în zilele de 23–26 iunie 1958.

2) П. С. Ромашкин, *Развитие функций Советского государства*, «Советское государство и право» № 10, 1958; *Вопросы строительства коммунизма в СССР*, Изд-во АН СССР, М., 1959, стр. 105—123; «Правда», № 73 (14336) din 14 III 1959. — Н. Г. Александров. *Развитие коммунизма и государство*, «Советское государство и право» № 10, 1958.

altfel, însuși profesorul Nikolaev este silit să recunoască că mai există cazuri de încălcare a legilor sovietice, precum și unele cazuri de lezare a drepturilor legale ale cetățenilor și că lupta împotriva acestor fenomene negative se duce de către organele statului sovietic ca : Miliția, instanțele judecătorești și Procuratura. Aceasta constituie de fapt o recunoaștere indirectă, chiar dacă autorul nu o mărturisește, a funcției de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor [3]).

În ceea ce privește statul nostru democrat-popular, în cadrul căruia nu au fost încă complet lichidate elementele exploatatoare, este evident că exercitarea funcției de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor, ca și activitatea de întărire a legalității și ordinii de drept socialiste, nici nu pot fi puse la îndoială.

Importanța întăririi legalității în activitatea organelor de stat, importanța funcțiilor statului și a dezvoltării continue a garanțiilor juridice în vederea ocrotirii drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor a fost în repetate rînduri subliniată în documentele de partid și în hotărîri comune ale partidului și guvernului nostru.

Congresul al II-lea al P.M.R. a atras atenția în mod special asupra necesității întăririi legalității populare și a dezvoltării democrației în activitatea aparatului de stat, în vederea asigurării condițiilor optime de respectare a drepturilor și libertăților cetățenești. În cuvîntarea rostită în sala Floreasca la 1 februarie 1957, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej scotea în evidență faptul că „Regimul nostru de democrație, formă a dictaturii proletariatului, asigură cele mai largi drepturi și libertăți oamenilor muncii... Apărînd și dezvoltînd libertățile oamenilor muncii – spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej – puterea populară nu va îngădui niciodată ca aceste libertăți dobîndite prin grele jertfe de oamenii muncii, să fie folosite împotriva cuceririlor sfinte ale acestora“ [4]).

Vorbind despre funcția statului socialist de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor, trebuie subliniat faptul că exercitarea ei este strîns legată de o problemă mai mare, aceea a legalității socialiste. Este evident că activitatea statului în direcția apărării drepturilor cetățenilor nu poate fi desprinsă de activitatea de întărire a legalității și ordinii de drept socialiste.

Numai într-un cadru de strictă legalitate și ordine juridică pot fi garantate în mod real și apărate drepturile și interesele legale ale cetățenilor, și în această privință unii autori – foarte puțini la număr – înțelegînd în mod greșit procesul de trecere în perioada construcției comuniste, a unor funcții ale statului și pe seama organelor obștești, au subliniat că nu ar mai fi potrivit ca, în perioada actuală, să se vorbească de necesitatea întăririi legalității sovietice, așa cum s-a obișnuit pînă acum. Acest punct de vedere este greșit. El este în opoziție cu tezele teoretice fundamentate de Congresul al XXI-lea al P.C.U.S.

3) В. В. Николаев, *О роле советского государства в коммунистическом обществе. Вопросы строительства коммунизма в СССР*. М., 1958, стр. 276.

4) Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări* 1955–59. Edit. politică. Buc. 1959, p. 264.

Este cunoscut faptul că tovarăşul Hruşciov în raportul prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S., vorbind despre necesitatea lărgirii controlului obştesc, a creării unor organizaţii obşteşti de genul drujinelor populare, în atribuţia cărora să fie dată sarcina combaterii cazurilor de încălcare a ordinii publice, sublinia în acelaşi timp că „transmiterea anumitor funcţii ale organelor de stat, organizaţiilor obşteşti nu înseamnă de loc slăbirea rolului statului socialist în construirea comunismului"[5]). „...Tribunalele, organele Miliţiei şi ale Procuraturii – spune tov. Hruşciov în continuare – trebuie să-şi păstreze anumite atribuţii şi în viitor. Aceste organe îşi vor continua activitatea, pentru a influenţa persoanele care cu rea credinţă nu se supun normelor societăţii socialiste şi sînt refractare faţă de măsurile educative"[6]).

Foarte edificator în această privinţă ni se pare răspunsul dat de profesorul M. S. Strogovici, acelora care împărtăşeau punctul de vedere amintit. „Noi vom vorbi despre întărirea legalităţii – spune prof. Strogovici – şi vom depune toate eforturile noastre în această direcţie, atît timp cît va exista şi statul socialist, atît timp cît statul va îndeplini rolul său principal în construirea comunismului, atît timp cît vor fi edictate legi în care este exprimată voinţa poporului sovietic, politica partidului comunist, atît timp cît va fi necesară o disciplină fermă de stat"[7]).

Activitatea din ce în ce mai cuprinzătoare a organizaţiilor obşteşti în direcţia combaterii cazurilor de încălcare a legii, care se împleteşte cu activitatea organelor de stat, nu înseamnă deci o slăbire a legalităţii. Împletirea mai strînsă a garanţiilor obşteşti cu cele juridice denotă un nivel înalt de dezvoltare a construcţiei socialiste la oamenii sovietici şi constituie o caracteristică a etapei actuale a dezvoltării statului sovietic. Aceasta contribuie şi mai mult la crearea unui cadru mai prielnic şi a unor condiţii optime în vederea exercitării de către statul socialist a funcţiei de apărare şi ocrotire a drepturilor şi intereselor legale ale cetăţenilor.

O altă problemă de ordin teoretic cu caracter general, este aceea a precizării noţiunii de apărare a drepturilor şi intereselor legale ale cetăţenilor.

În această privinţă ni se pare ca fiind corespunzătoare definiţia dată de de N. G. Mannova, care scrie că: „Prin ocrotirea şi apărarea drepturilor cetăţeneşti... se poate înţelege totalitatea măsurilor juridice şi organizatorice întreprinse de organele de stat sovietice în scopul: 1) creării condiţiilor care să dea posibilitate cetăţenilor de a-şi exercita în mod liber şi nestingherit drepturile largi ce le sînt acordate de legile sovietice şi 2) restabilirea drepturilor legale ale cetăţenilor, care au fost încălcate"[8]).

Crearea condiţiilor necesare unei libere exercitări a drepturilor legale ale cetăţenilor se realizează în statul socialist printr-un ansamblu de garanţii politice, obşteşti şi juridice. Vobind de garanţiile juridice, trebuie să ne referim

---

5) N. S. Hruşciov. *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naţionale a U.R.S.S. pe anii 1959–1965*. Ed. politică, Buc. 1959, p. 136.

6) Idem, p. 137.

7) Н. Г. Строгович. *Вопросы строительства коммунизма в СССР*, М., 1959 стр. 297.

8) Н. Г. Маннова, *Вопросы организации охраны прав граждан местными органами государственной власти в СССР*, Вестник Л.Г.У., № 11, 1958, стр. 98.

în primul rînd la sistemul atotcuprinzător al controlului respectării legilor, începînd cu activitatea Marii Adunări Naţionale şi a organelor centrale ale statului – Consiliul de Miniştri ş. a. – şi terminînd cu cele mai mici unităţi ale aparatului nostru de stat în raioane şi comune.

Este ştiut că Marea Adunare Naţională, organul suprem al puterii de stat în R.P.R., are conform art. 24, punctul j din Constituţie, în competenţa sa directă, controlul general asupra aplicării Constituţiei, deci şi asupra respectării drepturilor legale ale cetăţenilor. Celorlalte organe ale statului nostru Constituţia şi legile R.P.R. le atribuie în mod direct sarcina de ocrotire a drepturilor şi intereselor legale ale cetăţenilor. Astfel, Consiliul de Miniştri, organul suprem al administraţiei de stat, conform art. 47 pct. c din Constituţie, „ia măsuri în vederea asigurării ordinii publice, apărării intereselor statului şi ocrotirii drepturilor cetăţenilor". Nu mai vorbim de instanţele judecătoreşti şi de Procuratură, care în conformitate cu Constituţia noastră art. 65, şi a legilor speciale de organizare şi funcţionare a lor (art. 2 pct. 6, legea nr. 5/1952 şi art. 1 legea nr. 6/1952) au sarcina de a apăra drepturile fundamentale ale cetăţenilor R.P.R., precum şi celelalte drepturi şi interese garantate de legi. În ceea ce priveşte sfaturile populare, atribuţiile privitoare la ocrotirea şi apărarea drepturilor şi intereselor legale ale cetăţenilor, le sînt date prin Constituţie (art. 53) şi legea nr. 6/1957, de organizare şi funcţionare a sfaturilor populare (art. 6, pct. a).

Pe lîngă aceste garanţii generale, cu caracter constituţional, statul nostru stabileşte şi garanţii speciale, menite să asigure realizarea garanţiilor constituţionale. Aşa de exemplu, în materie electorală, legile electorale stabilesc o serie de garanţii juridice, menite să apere dreptul de a alege şi de a fi ales, al cetăţenilor. Articolul 110 al Decretului nr. 391/1953 cu privire la alegerile de deputaţi în sfaturile populare, stabileşte pedepse cu închisoare corecţională de la o lună la 5 ani şi interdicţie corecţională de la 1 la 5 ani, interzicerea prin orice mijloace a liberului exerciţiu al dreptului de a alege şi a fi ales. Garanţii juridice speciale sînt prevăzute de legislaţia noastră în toate domeniile care se referă la apărarea drepturilor şi intereselor legale ale cetăţenilor (legislaţia muncii cu privire la dreptul la muncă, legislaţia civilă cu privire la dreptul de proprietate personală, legislaţia penală cu privire la libertatea persoanei ş. a. m. d.).

Sfaturile populare avînd în atribuţia lor directă sarcina întăririi legalităţii şi apărarea ordinii publice, contribuie într-o măsură importantă la crearea condiţiilor necesare exercitării libere, nestingherite, de către cetăţeni, a drepturilor ce le sînt acordate prin Constituţie, legi şi alte acte normative.

Un loc important în sistemul garanţiilor juridice stabilite de legislaţia noastră, cu privire la apărarea drepturilor şi intereselor legale ale cetăţenilor îl ocupă instituţia reclamaţiei şi sesizărilor oamenilor muncii. În literatura noastră s-a vorbit mai mult de latura politică, aspectul social al acestei instituţii, despre latura juridică nu s-a vorbit aproape deloc, problema nefiind abordată în literatura juridică. De aceea ne vom permite să stăruim asupra problemei.

În dreptul sovietic, instituția plîngerilor și reclamațiilor oamenilor muncii s-a născut încă din primele zile de existență a statului socialist sovietic.

Încă la cel de-al VI-lea Congres extraordinar al Sovietelor din întreaga Rusie (1918) din inițiativa lui Lenin, a fost adoptată o Hotărîre cu privire la dreptul fiecărui cetățean de a se plînge împotriva actelor ilegale ale funcționarilor sovietici [9]). Acestei Hotărîri i-au urmat o serie de acte normative, cum sînt Hotărîrile speciale care stabilesc modul de primire și rezolvare a cererilor și reclamațiilor oamenilor muncii din 1932, 1933, 1935 și 1936, care în vigoare fiind și astăzi, cuprind norme ce reglementează materia.

Un serios imbold în elaborarea unor măsuri noi, care să îmbunătățească modul de rezolvare a cererilor și reclamațiilor oamenilor muncii, îl constituie Hotărîrea Comitetului Central al P.C.U.S. din august 1958 „cu privire la neajunsurile serioase în rezolvarea scrisorilor, cererilor și reclamațiilor oamenilor muncii".

La noi, dreptul cetățenilor de a se plînge împotriva actelor ilegale ale organelor și funcționarilor de stat, prin care se aduc atingeri drepturilor și intereselor lor legale, este garantat într-o măsură largă prin instituția plîngerii și aceea a reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii.

Plîngerea este reglementată de Codul de procedură civilă, titlul 3, secțiunea a 5-a. În ceea ce privește reclamațiile și sesizările oamenilor muncii, o H.C.M. (nr. 4012 din 18 decembrie 1953) reglementează modul de organizare a primirii și rezolvării lor.

Cu toate că nu există un material normativ mai bogat, care să reglementeze materia, materialul existent ni se pare totuși suficient pentru a defini natura juridică a acestor instituții.

În dreptul sovietic, nu se face deosebirea dintre instituția plîngerii și aceea a reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii. Aceleași acte normative reglementează procedura de primire și rezolvare atît a plîngerilor cît și a sesizărilor, iar autorii care se ocupă de această problemă includ în aceeași instituție juridică și plîngerile și reclamațiile (sesizările) oamenilor muncii. Instituția este denumită институт жалоб заявлений трудящихся ceea ce tradus înseamnă „instituția plîngerilor și a cererilor (reclamațiilor) oamenilor muncii".

Astfel, autorul sovietic M. I. Kozlov, într-o lucrare privind rezolvarea plîngerilor și reclamațiilor oamenilor muncii, înglobează în același studiu și plîngerile și reclamațiile adresate organelor administrației de stat, ca și plîngerile împotriva actelor administrației de stat adresate instanțelor judecătorești [10]).

Un alt autor, L. I. Ratner, într-un studiu recent publicat în revista «Statul și dreptul sovietic», înglobînd de asemenea plîngerea adresată instanțelor judecătorești împotriva actelor administrației de stat, în aceeași instituție juridică cu plîngerile, reclamațiile și sesizările oamenilor muncii adresate organelor ad-

---

9) *История Советской конституции 1917—1956 гг.* Госюриздат, М., 1956, стр. 551; *История Советской конституции 1917 — 1957 гг.* Изд-ва АН СССР, М., 1957, стр. 21.

10) М. Козлов, *Разрешение жалоб и заявлений трудящихся в органах государственного управления*, Госюриздат, М., 1955, стр. 61.

ministrative, face un pas înainte încercînd să scoată în evidență trăsăturile caracteristice ale plîngerii propriu-zise, pe care o deosebește de reclamații și sesizări.

Ratner susține că noțiunea de plîngere ar avea două sensuri : unul mai restrîns, din dreptul administrativ și unul mai larg, care se referă la plîngerile adresate instanțelor judecătorești și Procuraturii, încercînd să precizeze aceste două sensuri ale aceleiași noțiuni [11]).

Bazîndu-ne pe puținele acte normative ale statului nostru, referitoare la plîngerile, reclamațiile și sesizările oamenilor muncii, putem totuși deduce că în spiritul legislației noastre, nu se poate admite că plîngerea ar avea aceeași natură juridică ca și reclamațiile și sesizările oamenilor muncii, adresate diferitelor organe ale statului și în consecință, ele nu pot fi încadrate în aceeași instituție juridică.

Este adevărat că plîngerile adresate instanțelor judecătorești ca și reclamațiile și sesizările oamenilor muncii, adresate organelor puterii și administrației de stat, au multe elemente comune și în primul rînd ele constituie garanții ale apărării drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor. Aceasta nu este însă suficient pentru a le include în aceeași instituție juridică.

Plîngerea este o instituție a dreptului nostru procesual civil. Ea este reglementată de articolele 120^1 și 120^2 a, Codul procesual civil și a fost introdusă la noi prin Decretul nr. 130 din 19 iunie 1952. Plîngerea poate fi introdusă numai în anumite cazuri, special prevăzute de lege, împotriva unor acte ale administrației de stat, prin care ar fi fost lezate drepturile și interesele legale ale cetățenilor.

Astfel, cetățeanul se poate plînge instanțelor judecătorești în materie electorală împotriva înscrierilor greșite sau omisiunilor de pe listele electorale, în materie locativă împotriva ordinelor de repartiție ilegal emise, a spațiului locativ ș.a.m.d. Plîngerea se face după o anumită procedură prevăzută în lege. Prin obiectul ei, plîngerea este un litigiu civil între cetățeanul care pretinde că un drept al său a fost încălcat și organul administrației de stat, care a emis actul respectiv de încălcare a dreptului. Acest litigiu se rezolvă de către instanță după normele generale de soluționare a pricinilor civile și în condițiile speciale prevăzute de lege.

Reclamațiile și sesizările oamenilor muncii au o natură diferită. În primul rînd, sfera problemelor supuse reclamațiilor și sesizărilor cetățenilor nu este delimitată de lege. Cetățeanul lezat în oricare din drepturile și interesele sale legale printr-un act al unui organ al statului sau al unui funcționar de resort, are dreptul de a introduce o reclamație sau de a face o sesizare. Reclamația sau sesizarea poate fi adresată fie direct organului care a dat dispoziția, fie organului ierarhic superior, fie chiar altor organe de stat sau organizațiuni obștești (Procuratură, presă, organizații de masă). Nu este stabilită o procedură specială pentru introducerea reclamațiilor. În timp ce plîngerea se introduce întotdeauna în legătură cu faptul că un drept oarecare al unui cetățean a fost lezat, fiind cerută restabilirea dreptului, reclamațiile sau sesizările pot denunța

11) Л. И. Ратнер, *Од усилении гарантии своевременного и правильного разрешения жалоб трудящихся.* «Советское государство и право», № 9, 1959.

o anumită situație nesatisfăcătoare într-un anumit sector de muncă sau pot face propuneri cu privire la îndreptarea situației, fără ca în cazurile respective să avem de-a face cu lezarea unor cetățeni în drepturile lor legale.

Reclamațiile sau sesizările nu constituie întotdeauna temeiul nașterii unor raporturi juridice între organul căruia i-a fost adresată cererea și autorul sesizării sau reclamației. Obligația organului de a rezolva într-un anumit termen și în mod just reclamația sau sesizarea ia naștere numai în anumite condiții (atunci cînd cererea sau sesizarea a fost înregistrată, cînd autorul reclamației sau sesizării este cunoscut ș.a.m.d.).

Reclamațiile și sesizările oamenilor muncii constituie în același timp o formă a criticii de jos a maselor. Ele sînt un ajutor prețios în activitatea organelor de stat, care fiind sesizate de anumite lipsuri, pot lua măsuri de îmbunătățire a muncii.

În timp ce plîngerea este o instituție specială a dreptului nostru procesual civil, reclamațiile și sesizările oamenilor muncii reprezintă o categorie specială de garanții juridice, menite să ocrotească drepturile și interesele legale ale cetățenilor, ele atingînd o sferă mai largă de probleme și constituind în același timp un ajutor prețios în munca organelor de stat.

Ținînd seamă de acestea, putem conchide că plîngerea pe de o parte, reclamațiile și sesizările oamenilor muncii pe de altă parte, sînt instituții distincte ale dreptului nostru.

Dreptul cetățenilor de a se folosi de calea reclamațiilor și a sesizărilor pentru a cere respectarea drepturilor lor legale sau restabilirea unor drepturi încălcate printr-un act de dispoziție al unui organ al administrației de stat sau al organelor locale ale puterii, este garantat printr-o serie de măsuri juridice și organizatorice.

Astfel, H.C.M. 4012/1953 reglementează modul de organizare a primirii și rezolvării reclamațiilor oamenilor muncii. Conform acestei Hotărîri, sfaturile populare organizează pe lîngă comitetele lor executive birouri speciale pentru rezolvarea reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii. Aceste birouri au în atribuția lor : a) organizarea primirii scrisorilor privind reclamațiile și sesizările oamenilor muncii ; b) primirea cetățenilor care au făcut reclamații și sesizări în legătură cu orice problemă ; c) urmărirea rezolvării juste și la timp a reclamațiilor și sesizărilor ; d) înștiințarea în scris a acelora care au făcut reclamații și sesizări despre măsurile și hotărîrile luate.

Termenele înlăuntrul cărora organele sesizate sînt obligate să rezolve reclamațiile și sesizările ce le sînt adresate sînt de asemenea stabilite prin Hotărîrea Consiliului de Miniștri : 30 de zile pentru ministere și alte organe centrale, 15 zile pentru comitetele executive ale sfaturilor populare regionale și 10 zile pentru comitetele executive ale sfaturilor populare raionale și orășenești.

Hotărîrea stabilește și unele norme cu privire la persoanele însărcinate cu rezolvarea reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii, precum și obligația de a se organiza un control sistematic asupra modului în care sînt rezolvate reclamații și sesizări.

În ceea ce privește răspunderea personală a funcționarilor sau membrilor Comitetului executiv, pentru nerespectarea normelor cu privire la rezolvarea

reclamaţiilor şi sesizărilor, aceasta este reglementată în mod cu totul general, stabilindu-se în articolul 9 al H.C.M.-ului amintit că „persoanele vinovate de neexecutarea hotărîrilor sau măsurilor în legătură cu reclamaţiile sau sesizările făcute, de tărăgănare în cercetarea sau soluţionarea problemelor cuprinse în reclamaţii şi sesizări, precum şi acei care manifestă o atitudine birocratică faţă de persoanele care fac reclamaţii şi sesizări, care persecută şi fac greutăţi celor ce se adresează prin reclamaţii sau sesizări, se vor sancţiona potrivit legilor în vigoare".

Experienţa practică a Comitetelor executive ale sfaturilor populare în vederea rezolvării reclamaţiilor şi sesizărilor oamenilor muncii reclamă o mai amănunţită reglementare a problemei pe cale normativă. Aşa de exemplu, din lipsa unei reglementări precise, cu privire la modul de funcţionare a birourilor pentru rezolvarea reclamaţiilor şi sesizărilor, la unele Comitete executive ale sfaturilor populare, aceste birouri sînt conduse direct de preşedintele Comitetului executiv, la altele, de secretarul Comitetului executiv şi la unele comitete executive, de şeful serviciului Secretariat administrativ. Lipsa unor norme unice cu privire la organizarea şi funcţionarea birourilor de primire a cererilor oamenilor muncii, cuprinzînd reclamaţii şi sesizări, influenţează în mod negativ primirea şi rezolvarea lor. Aşa se explică de ce la unele sfaturi populare comunale nu există o evidenţă a scrisorilor, care cuprind reclamaţii şi sesizări, neexistînd dispoziţii precise cu privire la organizarea unei registraturi şi evidenţe speciale.

Unele lipsuri se fac resimţite şi cu privire la procedura de cercetare şi rezolvare a reclamaţiilor şi sesizărilor oamenilor muncii. În legislaţia sovietică, pentru sesizări şi reclamaţii de o anumită natură, cercetarea se face în mod obligatoriu, cu citarea reclamantului, respectiv a persoanei care a făcut sesizarea. La noi, o astfel de dispoziţie nu există.

Totuşi, dacă organizarea primirii şi rezolvării reclamaţiilor şi sesizărilor oamenilor muncii este reglementată într-o măsură mai mult sau mai puţin generală, răspunderea personală pentru nerespectarea normelor cu privire la primirea şi rezolvarea reclamaţiilor şi sesizărilor este reglementată, după cum am văzut, într-un mod cu totul general. Articolul 9 din H.C.M. 4012/1953, stabilind că nerespectarea normelor amintite se va sancţiona potrivit legilor în vigoare, are un caracter foarte general, lăsînd la aprecierea organului ierarhic superior sau organului de control, care va fi natura răspunderii : disciplinară, administrativă sau penală ?

Această situaţie prezintă unele dificultăţi pentru organul de control şi de aceea probabil, cu toate că există unele comitete executive şi funcţionari din aparatul acestora care au dovedit neglijenţă în rezolvarea reclamaţiilor şi sesizărilor oamenilor muncii, mai puţine sînt cazurile în care aceste fapte să fi atras asupra celor vinovaţi nu numai răspunderea penală, dar forme de răspundere mai uşoare. Or, este evident că în anumite cazuri mai grave, nerezolvarea la timp şi în mod just a unor reclamaţii şi sesizări se datoreşte unor fapte ce s-ar putea încadra în articolul 243 Cod penal, care pedepseşte după cum se ştie, refuzul de serviciu datorat legalmente.

Cu toată lipsa unor norme unice, care să reglementeze în amănunt această problemă, se observă o deosebită străduinţă din partea unor sfaturi

populare și a comitetelor lor executive, în vederea găsirii soluțiilor celor mai juste pentru rezolvarea la timp a reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii.

Astfel, Comitetul executiv al Sfatului popular regional București prin Decizia nr. 818/1958, interzice folosirea de către Comitetele executive raionale a șefilor birourilor de sesizări și reclamații pentru alte munci în afara atribuțiilor ce le revin, cerînd șefilor secțiunilor regionale să păstreze o evidență clară și să urmărească personal rezolvarea la timp a cererilor, sesizărilor și reclamațiilor oamenilor muncii, dînd în același timp toată atenția analizării materialului critic apărut în presă [12]).

În Hotărîrea nr. 1 a Sfatului popular regional Pitești, luată în cea de-a treia sesiune ordinară a Sfatului popular regional din februarie 1957, se stabilește în articolul 6 : „Pentru întărirea legăturii dintre oamenii muncii și sfatul popular, comitetele executive regionale, raionale, orășenești și comunale vor analiza trimestrial cum sînt rezolvate sesizările oamenilor muncii". În articolul următor este fixată data (1 martie 1957) la care comitetele executive regionale vor forma un colectiv care să studieze propunerile făcute de deputați în sesiune și să comunice acestora cum au fost rezolvate [13]).

În unele acte ale sfaturilor populare și ale comitetelor executive, se încearcă chiar stabilirea unei răspunderi personale pentru nerespectarea normelor referitoare la primirea și rezolvarea reclamațiilor și sesizărilor. Astfel, în Decizia nr. 23/1957, a Comitetului executiv al regiunii Oradea, se precizează că vicepreședinții și secretarii comitetelor executive vor controla, urmări și trage la răspundere pe șefii de Secțiune, pentru abateri în modul de rezolvare a sesizărilor și reclamațiilor și vor propune comitetelor executive sancționarea celor care tărăgănează rezolvarea sau manifestă atitudine birocratică față de aceste sarcini (art. 2). De asemenea, se recomandă prin această Decizie, comitetelor executive ale sfaturilor populare raionale și orășenești, ca trimestrial, în ședințe ordinare de lucru, să se analizeze modul cum sînt rezolvate cererile, reclamațiile și sesizările oamenilor muncii și să se ia măsuri pentru înlăturarea lipsurilor [14]).

Activitatea desfășurată de sfaturile populare și comitetele lor executive este foarte importantă și cuprinzătoare în același timp. Este suficient să arătăm că numai la Sfatul popular regional Iași, în trimestrul I, II, III, au fost primite un număr de 1888 reclamații și sesizări, care au fost în marea lor majoritate rezolvate la timp și în bune condițiuni. Aceste reclamații și sesizări se referă la problemele cele mai variate, majoritatea însă au ca obiect cererea de a se reveni asupra unor măsuri nejust aplicate de unele organe și funcționari administrativi. Astfel, conform dosarului 46/1958, șeful Secției Scrisori de la redacția ziarului «Romînia Liberă» sesizează Sfatului popular regional Iași, atitudinea necorespunzătoare a unui salariat de la S.M.T. Huși, care favoriza pe unii cetățeni la treierat. În urma acestei sesizări, Sfatul popular al raionului Huși a comunicat

12) Vezi Buletinul oficial al sfatului popular regional București, anul VIII, nr. 11 din noiembrie 1958.

13) Buletinul oficial al Sfatului popular regional Pitești, anul VII, nr. 4, aprilie, 1957.

14) Buletinul oficial al Sfatului popular regional Oradea, august, 1957.

Sfatului popular regional Iași că verificînd cele expuse în sesizarea mai sus menționată, și constatînd justețea ei, conducerea S.M.T.–Huși a hotărît desfacerea contractului de muncă al salariatului respectiv.

Conform dosarului 1068 din 16 ianuarie 1958, Sfatul popular raional Iași face cunoscut Sfatului popular regional Iași cercetările făcute în urma sesizării unor cetățeni din comuna Lețcani, raionul Iași, prin care constată abaterile săvîrșite de președintele Sfatului popular comunal, pentru care s-a dispus trimiterea dosarului la Procuratura Raionului Iași.

Din toate acestea rezultă clar importanța rezolvării la timp și în mod just a reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii. De aceea trebuie acționat cu toată hotărîrea pentru combaterea lipsurilor care se mai manifestă în acest domeniu în activitatea comitetelor executive ale unor sfaturi populare.

Trebuie lichidate lipsurile privind rezolvarea formală a unor reclamații și sesizări, fără cunoașterea realității pe teren, răspunsurile superficiale, care nu satisfac cerințele justificate ale reclamanților, comunicările de măsuri care în realitate nu au fost aplicate ș.a. Contravenind prevederilor H.C.M. nr. 4012/1953, unele comitete executive trimit unele reclamații pentru a fi rezolvate de însuși organul sau funcționarul reclamat.

Astfel, Sfatul popular al Regiunii Iași, cu adresa nr. 310, trimite pentru rezolvare Sfatului popular raional Bîrlad sesizarea unui grup de locuitori ai comunii Zorileni, prin care sînt arătate nemulțumirile lor în legătură cu modul de utilizare a sumelor provenite din autoimpunere, pentru electrificarea comunii și repararea podurilor. În baza rezoluției puse, lucrarea este trimisă Sfatului popular comunal, care cercetează și răspunde că reclamația nu este întemeiată. Ca urmare a unei noi reclamații, primită în aceeași problemă de la organele radiodifuziunii, Sfatul popular regional Iași cere o nouă cercetare a problemelor semnalate. Cu toate că și de data aceasta s-a pus rezoluția pentru a fi cercetată de către Secția organizatorică, întrucît primul răspuns nu fusese satisfăcător, lucrarea se trimite tot Sfatului popular comunal, care a dat același răspuns.

Dintr-un alt document, adresa nr. 725 din 29 oct. 1956, reiese modul formal în care sînt rezolvate unele probleme. Astfel, președintele Comitetului de stradă dintr-o circumscripție a Orașului Iași sesizează că în curtea unui cetățean se află o stînă de oi, care din cauza condițiilor neigienice în care se află au dat naștere unui caz de boală contagioasă, cerînd în consecință mutarea acestei stîne în cîmp. Serviciul agricol din cadrul Sfatului popular al Orașului Iași, care urma să rezolve lucrarea, în loc să analizeze la fața locului cele semnalate, a invitat la Sfatul popular pe reclamant, de la care a cerut unele relații. Bazat numai pe declarația acestuia, Serviciul agricol a considerat cele sesizate ca neîntemeiate, aducînd ca argument însăși cele declarate de reclamant.

După cum a fost amintit, Partidul și Guvernul acordă o deosebită atenție dezvoltării garanțiilor de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor. Statul nostru stabilește un ansamblu de garanții politice, juridice și obștești. Pentru ca aceste garanții să fie cît mai eficiente, organele locale ale puterii de stat, comitetele lor executive și aparatul acestora trebuie să ducă o luptă necruțătoare pentru combaterea manifestărilor de indiferentism, neglijență, atitudine birocratică, nepăsare față de sesizările și reclamațiile oameni-

lor muncii. Se face de asemenea simţită cerinţa ca actele normative existente, care reglementează instituţia reclamaţiilor şi sesizărilor, să fie completate. Pentru a sublinia importanţa care se acordă acestei instituţii în doctrina sovietică, vom aminti doar că în ultimul timp, s-au făcut propuneri pentru ca dreptul de reclamaţie, plîngere sau petiţionare să fie înscris şi în legea fundamentală a statului, ridicînd-o în felul acesta la rangul de instituţie constituţională.

ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ НАРОДНЫМИ СОВЕТАМИ ФУНКЦИИ ЗАЩИТЫ И ОХРАНЫ ЗАКОННЫХ ПРАВ И ИНТЕРЕСОВ ГРАЖДАН

Краткое содержание

В докладе авторы представляют некоторые теоретические проблемы общего характера, а также и некоторые аспекты осуществления органами нашего народно-демократического государства функции защиты и охраны законных прав и интересов граждан, аспекты представляющие собой особенное теоретическое и практическое значение.

В первой части работы представляются некоторые общие соображения в связи с функциями социалистического государства и отклоняются в свете документов ХХ-го и XXI-го конгрессов КПСС некоторые догматические толкования. Также кратко излагаются дискуссии о советской доктрине в связи с вопросом: существует ли основание для осуществления функции защиты и охраны законных прав граждан, во второй фазе развития социалистического советского государства, в то время как не существуют эксплоатирующие классы.

Что касается нашего народно-демократического государства авторы считают, что осуществление этой функции, как и деятельность по укреплению законодательства и правового порядка, не может быть поставлено под сомнение. Это было выявлено в партийных документах и в особенности в Докладе ЦК РРП на II конгрессе РНР.

Другой вопрос общего теоретического характера, рассматриваемый в докладе это уточнение понятия о защите законных прав и интересов граждан. Анализируется также юридический характер жалобы, отличающийся от юридического характера рекламаций и выявлений трудящихся; авторы находят, что несмотря на общие элементы этих двух институтов они не могут быть инкадрированы в один и тот же юридический институт.

В отличие от регламентации этих вопросов в условиях нашей страны, в Советском Союзе жалобы, рекламации и выявления трудящихся рассматриваются в одном юридическом институте, нормативные акты для регламентации этого вопроса появились еще с первых дней существования Советского социалистического государства.

Авторы останавливаются в особенности на Решении Совета Министров за номером 4012 за 1953-ий год, где говорится об институте рекламаций и выявлений трудящихся, выявляя особенно значительиую роль специальных бюро для решения рекламаций и выявлений, осно-

ванных при исполнительных комитетах Народных Советов. Авторы находят, что чувствуется необходимость более детальной нормативной регламентации этого института.

Несмотря на отсутствие единых норм для детальной регламентации этого вопроса на основе актов взятых из официальных бюллетеней Народных Советов, доклад выявляет деятельность Народных Советов и их исполнительных комитетов, ввиду решения во время и в хороших условиях рекламаций и выявлений трудящихся.

Подчеркивая значение которое Румынская Рабочая Патрия и правительство РНР придает развитию гарантий защиты законных прав и интересов граждан, для того чтобы эти гарантии были более действенны, авторы заключают о необходимости дальнейшего развития нормативных актов в этом отношении.

LES FONCTIONS DES CONSEILS POPULAIRES COMME ORGANES DE DÉFENSE DES DROITS ET DES INTÉRÊTS LÉGAUX DES CITOYENS

Résumé

Les auteurs de cette communication présentent certains problèmes théoriques généraux, ainsi que quelques aspects se rapportant aux fonctions des organes de notre état de démocratie populaire. Il s'agit spécialement de la défense des droits et des intérêts légaux des citoyens, ce qui est d'une grande importance théorique et pratique.

Dans la première partie du travail on fait quelques considérations sur les fonctions de l'état socialiste et on combat, en se basant sur les documents des XX-ème et XXI-ème Congrès, certaines interprétations dogmatiques.

De même on expose en résumé les discussions qui ont eu lieu à ce sujet, en tenant compte de la doctrine soviétique ; on se demande si, dans la seconde phase du développement de l'état socialiste soviétique, on peut encore parler d'une fonction de défense des droits et des intérêts légaux des citoyens, étant donné qu'il n'existe plus de classes exploiteuses.

En ce qui concerne notre état de démocratie populaire, les auteurs considèrent qu'on ne peut mettre en doute la nécessité d'exercer cette fonction et de renforcer la légalité socialiste. On insiste spécialement sur ce fait dans les documents de parti. – Rapport C.C. P.O.R. au Second Congrès du P.O.R. (Comité Central du Parti Ouvrier Roumain).

Une autre préoccupation, d'ordre théorique général des auteurs de la Communication, c'est de préciser la notion de défense des droits et des intérêts légaux des citoyens.

On analyse aussi la nature juridique spéciale des plaintes et des réclamations des travailleurs, les auteurs étant d'avis qu'elles ne peuvent être encadrées dans la même institution juridique, malgré les éléments communs de ces deux institutions. À la différence des conditions de réglementation de ce problème, qui existent dans notre pays, en Union Soviétique, les plaintes et les réclamations des travailleurs sont fondues dans une même institution juridique

et les actes normatifs qui réglementent ce problème apparaissent dès la fondation de l'état socialiste soviétique.

Les auteurs examinent avec un attention spéciale la D.C.M. 4012/1953 (Décision du Conseil des ministres) – où se trouvent les instructions relatives aux plaintes et aux réclamations des travailleurs. Ils mettent en évidence le rôle très important des bureaux spéciaux pour résoudre les plaintes et les réclamations, bureaux créés auprès des Comités Exécutifs des Conseils Populaires. Mais les auteurs croient que la nécessité d'une réglementation plus détaillée de ces institutions, par la voie normative, se fait sentir.

Malgré le manque de normes uniques pour résoudre en détail ce problème, en se basant sur des documents contenus dans les Bulletins Officiels des Conseils Populaires, les auteurs de la Communication mettent en évidence l'activité des Conseils Populaires et de leurs Comités Exécutifs, en vue de résoudre, à temps, et dans les meilleures conditions les réclamations et les plaintes des travailleurs.

Étant donnée l'importance que le Parti Ouvrier Roumain et le Gouvernement de la République Populaire Roumaine accordent au développement des garanties concernant la défense des droits et des intérêts légaux des citoyens, les auteurs montrent, en conclusion, qu'il est nécessaire pour rendre ces garanties plus efficientes, de compléter les actes normatifs existants.

PROBLEMELE SOLUŢIONĂRII CONFLICTELOR DE LEGI ÎN MATERIA CONTRACTELOR

DE

M. JACOTĂ

Contractele de comerţ exterior formează grupul cel mai important al contractelor cu un element străin şi singurul care practic este luat în considerare cu prilejul elaborării problemelor conflictuale ale materiei. Aceste contracte sînt nu numai foarte frecvente (obligaţiile contractuale sînt raporturile cele mai des întîlnite în dreptul internaţional privat), dar şi foarte importante pentru economia naţională, ca forme de concretizare ale sarcinilor de plan prevăzute în planurile de comerţ exterior.

Comerţul exterior al R.P.R. cunoaşte o creştere rapidă şi continuă, în pas cu dezvoltarea impetuoasă a economiei noastre naţionale. Volumul comerţului exterior a crescut din 1948 pînă în 1958 cu de 3,5 ori.

Relaţiile de producţie socialiste determină caracterul relaţiilor economice internaţionale, caracterul comerţului exterior al statelor socialiste şi se oglindesc în dreptul conflictelor de legi. Relaţiile economice internaţionale ale statelor socialiste se bazează pe egalitatea în drepturi şi avantajul reciproc, pe respectul suveranităţii şi independenţei celorlalte state şi neamestecul in afacerile lor interne.

Existenţa celor două sisteme economice mondiale – sistemul socialist şi capitalist – în care acţionează legi economice diferite, determină particularităţi remarcabile ale formelor juridice ale comerţului exterior utilizate de R.P.R. în raport cu ţările din fiecare sistem în parte.

În ansamblul comerţului exterior al R.P.R., o importanţă deosebită au schimburile de mărfuri cu statele socialiste, care formează cam 75–80% din volumul total al operaţiilor încheiate. Între statele socialiste comerţul exterior se dezvoltă pe măsura adîncirii diviziunii internaţionale socialiste a muncii, a specializării şi cooperării în producţie îndeosebi.

Republica Populară Romînă desfăşoară de asemenea relaţii de comerţ exterior cu numeroase state capitaliste pe baza egalităţii în drepturi şi a avantajului reciproc, considerînd că „un rol important în slăbirea încordării internaţionale şi întărirea încrederii reciproce l-ar putea avea dezvoltarea pe scară largă a comerţului mondial“ [1]).

---

1) H r u ş c i o v N. S., *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naţionale a U.R.S.S. pe anii 1959–1965*, Buc., 1956, p. 106.

Conflictele de legi în materia contractelor prezintă unele trăsături care le disting de conflictele de legi din celelalte domenii ale dreptului internațional privat.

Contractele de comerț exterior sînt foarte numeroase. Raporturile de obligații contractuale cu un element străin întrec în frecvență raporturile din oricare altă materie a dreptului internațional privat. Cu toate acestea, litigiile decurgînd din operațiile de comerț exterior apar foarte rar în fața comisiilor de arbitraj din statele socialiste. D. F. Ramzaițev – cunoscutul autor de drept internațional privat – analizînd practica Comisiei de Arbitraj pentru comerțul exterior din Moscova pe anul 1957, constată numărul mic de litigii arbitrate [2]).

Numărul redus al litigiilor își găsește explicarea, în primul rînd, în relațiile economice internaționale ale statului socialist, relații la baza cărora stă egalitatea și avantajul reciproc, pentru toate statele fără deosebire.

În raporturile dintre statele socialiste, există premisele pentru uniformizarea condițiilor de încheiere a contractului, pentru reducerea eventualității apariției conflictelor de legi și unificarea treptată a normelor civile și conflictuale care le reglementează. Comerțul exterior al statelor socialiste se desfășoară pe baza unor acorduri internaționale privind condițiile generale de livrare de mărfuri. Aceste acorduri constituie un drept comun pentru statele semnatare, un cadru juridic reglementînd foarte amănunțit operațiile de comerț exterior și reducînd prin aceasta la minimum conflictele de legi, fără însă a le elimina complet. În cazul în care apare însă un litigiu asupra unei chestiuni nereglementată de condițiile generale de livrare, se aplică dreptul civil al vînzătorului [3]). În felul acesta, în raporturile dintre întreprinderile de stat pentru comerțul exterior din statele socialiste sporește certitudinea validității raporturilor juridice încheiate, în contrast cu situația din dreptul internațional privat burghez. Comisiile de arbitraj au de soluționat mai ales probleme principiale ridicate de desfășurarea operațiilor de comerț exterior [4]).

În opoziție cu ceea ce se întîmplă în țările socialiste, în lumea capitalistă „creșterea producției într-o țară sau alta duce la adîncirea contradicțiilor dintre țările capitaliste, la intețirea luptei de concurență și ciocniri între ele“ [5]). Caracterul anarhic al economiei capitaliste, adîncirea contradicțiilor se oglindesc, nu numai în varietatea fără de sfîrșit a situațiilor contractuale, în nesiguranța

---

2) R a m z a i ț e v D. F., *Activitatea Comisiei de Arbitraj pentru comerțul exterior din Moscova pe anul 1957*, în Anuarul sovietic de drept internațional 1958, Culegere de articole, Moscova, 1959, p. 463. În anul 1957 s-au arbitrat numai 14 litigii de comerț exterior.

3) Cf. *Discutarea problemelor de drept internațional privat* la ședința comună a sectoarelor de drept civil și procesual civil ale Institutului de drept al Academiei de Științe a U.R.S.S. și Institutul Unional de științe juridice, în «Probleme de Drept», nr. 2, 1959, p. 184. L. A. Lunț. în referatul prezentat cu privire la „Unele probleme de drept internațional privat în relațiile dintre țările socialiste“, ținut cu această ocazie, a arătat : „Condițiile generale de livrare conțin norme de drept material unificate, care reglementează foarte amănunțit drepturile și obligațiile părților. De aceea nu este posibil să se ivească un mare număr de probleme conflictuale. Pentru reglementarea unor asemenea probleme, condițiile generale de livrare fac trimitere la dreptul material al țării vînzătorului“.

4) Cf. R a m z a i ț e v D. F., *Activitatea Comisiei de Arbitraj din Moscova pe anul 1957*. în Anuarul sovietic de drept internațional, p. 408.

5) H r u ș c i o v N. S., *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S. pe anii 1959–1965*, p. 87.

soluțiilor practicii judiciare, dar și în haosul teoriilor apărute în literatura juridică referitoare la soluționarea conflictelor de legi în materia contractelor.

În dreptul internațional privat burghez se constată că, deși operațiile de comerț exterior sînt foarte numeroase, litigiile care apar în fața tribunalelor sînt rare în comparație cu litigiile din alte domenii ale dreptului internațional privat. Împrejurări proprii soluționării conflictelor de legi în orînduirea capitalistă determină acest lucru.

Încă de la începutul dreptului internațional privat, conflictele de legi și litigiile în materia contractelor au fost mult mai rare decît în celelalte domenii. Această situație se înțelege ușor dacă ne referim la slaba intensitate a schimburilor, ca urmare a unui nivel încă scăzut de dezvoltare a economiei cît și la împrejurarea că în Europa de Apus, cu excepția Angliei, dreptul roman reglementa obligațiile și contractele ca un drept comun, această parte a dreptului roman fiind cu deosebire receptată în toate țările pe măsura dezvoltării economiei și a schimbului.

Relațiile internaționale de schimb, de natură a crea probleme conflictuale, au devenit foarte frecvente abia de la finele sec. XIX, ca urmare a dezvoltării marii industrii capitaliste în numeroase țări, a dezvoltării diviziunii internaționale a muncii și a pieței mondiale, a exportului de capital și a subordonării țărilor slab dezvoltate față de un mic grup de state imperialiste. Țările capitaliste au devenit verigi ale unei economii mondiale unice.

În statele burgheze, numai o parte a conflictelor de legi în materia contractelor se soluționează de instanțele judecătorești. Cea mai mare parte este atribuită, în baza convenției părților, comisiilor de arbitraj, organizate în special de asociațiile profesionale ale comercianților capitaliști. Deoarece sentințele nu se publică și nu se motivează, practica comisiilor de arbitraj nu poate fi folosită în elaborarea problemelor legate de soluționarea litigiilor. Acesta este și motivul pentru care numărul litigiilor care apar în fața tribunalelor este atît de mic.

Oglindind interesul crescînd pe care-l prezintă problema soluționării conflictelor de legi în materia contractelor în condițiile dezvoltării actuale a schimburilor internaționale, știința burgheză a dreptului internațional privat acordă cu deosebire de la începutul sec. XX, o mare atenție studiului acestor probleme. Dar, rezultatul cercetărilor întreprinse de asociațiile internaționale sau de diferiți autori, cercetări care s-au concretizat într-un număr mare de sisteme diferite propuse, nu a putut avea nici o influență asupra practicii judiciare sau a legislației, care a continuat să oglindească în această privință caracterele proprii relațiilor economice internaționale ale statelor burgheze, adică lipsa de organizare a comerțului exterior, ascuțirea contradicțiilor dintre statele capitaliste. Instanțele continuă în general să aplice autonomia de voință, ceea ce practic le permite, în cazul în care părțile nu au indicat legea aplicabilă, o deplină libertate în determinarea legii aplicabile în raport cu împrejurările concrete ale litigiilor. Această nesiguranță totală în privința legii aplicabile vine în contradicție cu marile interese angajate în operațiile de comerț exterior. Pentru aceasta, întreprinderile capitaliste de comerț exterior au creat un număr de mijloace în practica comerțului exterior, alături și cîteodată în contradicție cu legalitatea burgheză, mijloace prin care caută să asigure, într-o anumită măsură, certitudine în ceea ce privește validitatea raporturilor juridice stabilite.

Ce lege soluţionează conflictele de legi în privinţa cerinţelor de fond şi a efectelor contractelor în dreptul internaţional privat ?

În dreptul internaţional privat actual se cunosc două principii de soluţionare, avîndu-şi originea în concepţii cu totul opuse. Aceste principii sînt : localizarea contractelor şi autonomia de voinţă.

Prin localizarea contractelor se înţelege stabilirea legii competente, în baza unor criterii obiective, prin norme obligatorii pentru părţi. Nu este lipsit de interes să aruncăm o privire asupra criteriului utilizat de ştiinţa dreptului internaţional privat pentru determinarea legii aplicabile contractului, cît şi asupra dificultăţilor pe care le ridică aplicarea acestui criteriu contractelor.

Localizarea este cel mai vechi principiu de soluţionare a conflictelor de legi în materia contractelor şi aplică acelaşi principiu de soluţionare, acelaşi criteriu de determinare a legii competente ca şi celorlalte raporturi din dreptul internaţional privat. În celelalte domenii ale dreptului conflictelor de legi (bunuri, succesiuni, starea şi capacitatea persoanelor, familia, procedura civilă, delictele civile etc.), procedeul utilizat de postglosatori – primii cercetători ai problemelor conflictuale – pentru a stabili legea competentă şi a formula principalele norme în materie, a fost situarea raportului juridic în spaţiu, pentru a-i aplica legea locului respectiv. Astfel, proprietatea, posesia, drepturile reale au fost supuse legii locului unde era situat lucrul care forma obiectul raportului. Locul unde este situat ansamblul lucrurilor mobile indică aplicarea legii respective raporturilor succesorale mobiliare. Aceeaşi concepţie stă la baza soluţionării conflictelor de legi în materia stării şi capacităţii persoanelor şi a dreptului de familie. Persoana este „legată" de domiciliul său, acesta constituind criteriul în baza căruia se aplică o anumită lege. Ulterior, în sec. XIX, legea domiciliului a fost înlocuită în unele sisteme juridice, prin legea naţională, ceea ce de fapt a însemnat trecerea la o altă concepţie în dreptul internaţional privat referitor la modul de stabilire a legii aplicabile, concepţie care înlocuieşte situarea raportului în spaţiu cu cercetarea legii competente după alte criterii, dintre care unul poate fi şi faptul că un element de drept internaţional privat se găseşte pe un anumit teritoriu. În cazul naţionalităţii, legătura este pur imaterială. Capacitatea unei persoane este legată de legea naţională, dar ea poate locui toată viaţa într-o ţară străină. Deşi această transformare s-a produs în toate domeniile dreptului internaţional privat, influenţa vechii concepţii este încă atît de puternică, încît termenul de localizare este reactualizat de autorii moderni, într-o epocă în care noţiunea de localizare a vechiului drept internaţional privat se dovedeşte depăşită şi, ceea ce pare mai curios, pentru un domeniu de fenomene (contractele) unde noţiunea de situare în spaţiu a raportului poate fi cel mai greu întrebuinţată.

Pare firesc ca postglosatorii, care făceau primii paşi pe calea formulării regulilor conflictuale, încă în plin ev mediu, să fi adus, în soluţionarea problemelor conflictuale, idei proprii concepţiei teritorialiste despre sfera de acţiune a cutumelor. Conform acestei concepţii, legea se impune numai pe un anumit teritoriu. De aici şi cercetarea localizării elementelor de drept internaţional privat, în caz de conflicte de legi, pentru descoperirea legii aplicabile. Această concepţie a fost aplicată de postoglosatori şi contractelor. Ei supuneau cerinţele de fond şi efectele contractelor legii locului de încheiere ca soluţie generală unică. Faptul că această soluţie nu convenea contractelor nu s-a observat, deoa-

rece conflictele de legi în materia contractelor erau rare, ceea ce făcea ca problemele materiei să nu se ridice în toată amploarea şi complexitatea lor.

Noţiunea de localizare a contractelor, fie la locul încheierii lor, aşa cum propuneau postglosatorii, fie la locul executării lor sau în altă parte, s-a dovedit ulterior inacceptabilă ca soluţie *generală unică*, deoarece fiind contrară naturii contractului, lovea în interesele dezvoltării comerţului exterior. Situarea în spaţiu a elementelor de drept internaţional privat, drept criteriu de stabilire a legii competente, este posibilă numai în cazurile în care avem de-a face cu elemente materiale care se pot localiza. Contractul – care este un acord de voinţă producînd anumite efecte – se poate localiza fie la locul încheierii lui, fie la acel al executării, fie în alte părţi. Legea locului de încheiere şi a locului de executare sînt şi astăzi foarte mult întrebuinţate ca soluţii generale, dar nici una nu a putut deveni *soluţia generală unică*.

Legea locului de încheiere este una din soluţiile cele mai aplicate de dreptul internaţional privat romîn şi sovietic. În dreptul sovietic, ea se găseşte înscrisă în normele interne, în unele convenţii internaţionale şi este aplicată de practica arbitrajului pentru comerţul exterior.

Art. 7 din codul de procedură civilă R.S.F.S.R. (şi articolele corespunzătoare din celelalte coduri unionale) are următorul conţinut : „Cu ocazia examinării de către instanţe a actelor şi contractelor făcute în străinătate, se iau în considerare legile operante la locul încheierii contractelor sau actelor, dacă însăşi contractele sau actele sînt admise de legile sau convenţiile R.S.F.S.R. cu statele pe teritoriul cărora au fost încheiate". Acest articol (1) consacră legea locului de încheiere a contractului, cu limita decurgînd din noţiunea de ordine publică (2).

Aceeaşi soluţie a fost de asemenea primită într-un număr de tratate şi convenţii internaţionale încheiate de U.R.S.S. Din acestea trebuie amintit, în primul rînd, art. 5 al. II din Anexa tratatului încheiat între Romînia şi U.R.S.S. în 1947 conform căruia : „Litigiile referitoare la tranzacţiile comerciale încheiate sau garantate pe teritoriul Romîniei de către reprezentanţa comercială, în conformitate cu art. 3 al. I al anexei de faţă, în lipsa unei clauze de arbitraj sau de alegere a unei alte competenţe, sînt de competenţa instanţelor romîne şi se vor soluţiona în conformitate cu legislaţia romînă, dacă nu se prevede altfel în clauzele contractelor sau în legile romîne" (3).

Tratatul de comerţ încheiat între U.R.S.S. şi Franţa în 1934 cuprindea aceleaşi dispoziţii în art. 6 : „Orice litigii relativ la operaţiile comerciale pe care reprezentanţa comercială a U.R.S.S. în Franţa le va fi încheiat sau garantat, sînt, sub rezerva unei clauze compromisorii de competenţa tribunalelor franceze şi vor fi rezolvate de ele conform legislaţiei franceze". Noul tratat de comerţ dintre U.R.S.S. şi Franţa introduce o modificare. Conform art. 10, al. II din tratatul din 1945, „litigiile relative la operaţiile de comerţ exterior încheiate sau garantate pe teritoriul Franţei de reprezentanţa comercială a U.R.S.S., conform art. 8, al. I, sînt, sub rezerva unei clauze compromisorii sau unei clauze de atribuire a unei alte jurisdicţii, de competenţa tribunalelor franceze şi vor fi rezolvate conform legilor franceze, afară dacă nu s-a prevăzut altfel prin clauzele fiecărui contract în parte sau legile franceze". Se aplică deci legea locului numai în cazul în care părţile nu şi-au manifestat o voinţă contrarie.

Soluţia legii locului de încheiere a contractului oferă multă preciziune în

condiţiile monopolului de stat al comerţului exterior. Să examinăm separat condiţiile încheierii contractelor de comerţ exterior de către reprezentanţele comerciale şi de către întreprinderile de stat pentru comerţul exterior.

a. Reprezentanţele comerciale ale U.R.S.S. au avut exclusivitatea încheierii contractelor comerciale pînă la apariţia întreprinderilor de stat pentru comerţul exterior, iar de la această dată exercită comerţul exterior împreună cu întreprinderile de stat pentru comerţul exterior. Reprezentanţele comerciale fac parte din reprezentanţele diplomatice U.R.S.S. şi în toate actele şi contractele încheiate reprezintă statul sovietic care răspunde de obligaţiile asumate. În baza normelor de drept internaţional unanim acceptate, reprezentanţele beneficiază de imunitate. Ele nu pot fi supuse, relativ la contractele pe care le încheie, nici legii şi nici jurisdicţiei străine. Aceste contracte sînt supuse numai jurisdicţiei şi legii statului căruia îi aparţine reprezentanţa. Se poate însă renunţa la imunitate pe cale de convenţii internaţionale. Renunţarea, ca o excepţie de la principiu, este de strictă interpretare, nu poate fi presupusă şi urmăreşte crearea condiţiilor favorabile pentru o şi mai largă dezvoltare a comerţului exterior.

Contractele de comerţ exterior încheiate de reprezentanţele comerciale sovietice sînt reglementate de legea sovietică, în baza principiului imunităţii, enunţat mai sus. În cazul renunţării la imunitate, se aplică legea locului unde se încheie (soluţie admisă în mod uniform în tratatele şi convenţiile internaţionale încheiate de U.R.S.S.). Un element de certitudine este introdus de dispoziţiile conform cărora reprezentanţa comercială este în principiu competentă să încheie contracte numai în limita teritoriului ţării unde a fost acreditată. Astfel încît, în principiu, contractele încheiate de reprezentanţa comercială U.R.S.S. în ţară străină sînt reglementate de legea locului de încheiere, afară de cazul cînd se prevede altfel printr-o clauză în contract sau s-a acordat reprezentanţei dreptul de a încheia contracte cu întreprinderile străine din mai multe ţări.

Legea locului de încheiere este de asemenea aplicată de Comisia de Arbitraj pentru comerţul exterior din Moscova, atunci cînd părţile contractante n-au ales legea aplicabilă contractului [6]).

b. Legea locului de încheiere se aplică contractelor dintre întreprinderile de stat pentru comerţul exterior şi întreprinderile străine. Din 1935, o hotărîre a Consiliului de Miniştri din U.R.S.S. a autorizat întreprinderile de stat pentru comerţul exterior să încheie contracte cu întreprinderile străine. În cazul contractelor încheiate prin corespondenţă, Comisia de Arbitraj pentru comerţul exterior din Moscova a avut de stabilit momentul încheierii contractelor pentru a putea descoperi legea aplicabilă. Comisia s-a condus totdeauna după principiul aplicării legii locului de încheiere a contractului, numai dacă părţile nu au căzut de acord să se aplice altă lege [7]). În conformitate cu art. 134 cod. civ. R.S.F.S.R., contractul cu o persoană absentă se consideră încheiat în momentul primirii răspunsului de către cel care a făcut oferta. Aplicînd calificarea noţiunii

6) Cf. pentru practica mai veche, L u n ţ L. A., *Drept internaţional privat,* Moscova, 1949, p. 232 ; R a m z a i ţ e v, D. F., *Arbitrajul în comerţul exterior U.R.S.S.*. Moscova, 1952, traducere policopiată la Camera de Comerţ a R.P.R., p. 43 ; pentru practica arbitrală mai nouă cf. : R a m z a i ţ e v, D. F., *Activitat a Comisiei de Arbitraj pentru comerţul exterior din U.R.S.S. pe anul 1957,* în Anuarul sovietic de drept internaţional 1958, Moscova, 1959, p. 468.

7) L u n ţ, L. A., *Drept internaţional privat,* p. 226.

de loc al încheierii contractului, conform art. 134 din cod. civ. R.S.F.S.R., Comisia de Arbitraj a apreciat în speţe de acest fel că locul încheierii este în U.R.S.S. şi legea aplicabilă, în baza art. 7, este acea sovietică [8]).

Dacă în ţările capitaliste, corespunzător caracterului spontan şi neorganizat al economiei, contractele de comerţ exterior se încheie în cele mai variate situaţii, în schimb planificarea şi monopolul comerţului exterior permit încheierea contractelor în condiţii mai uniforme.

Dar, legea locului de încheiere nu este singura soluţie dată problemelor conflictelor de legi în materia contractelor de practica Comisiei de Arbitraj pentru comerţul exterior din Moscova. S-a luat în considerare, de asemenea, deşi mai rar, legea locului de executare [9]), mai ales cînd aceasta coincide cu alt criteriu de localizare.

Împrejurarea că părţile au ales competenţa Comisiei de Arbitraj din Moscova, a fost alteori unul din motivele invocate pentru a indica competenţa dreptului sovietic [10]). Faptul de a alege arbitrajul unei anumite comisii este considerat în dreptul internaţional privat ca un indiciu al voinţei părţilor de a supune contractul legii statului unde funcţionează comisia. Este o soluţie aplicată mai rar, în cazul în care legea locului de încheiere sau de executare a contractului nu sînt aplicabile sau în concurs cu una din aceste legi.

Cum am avut ocazia să vedem mai sus, condiţiile generale de livrare prevăd competenţa legii vînzătorului în caz de conflict, introducînd în felul acesta un element de certitudine în aplicarea legii străine.

Autonomia de voinţă este al doilea principiu de soluţionare a conflictelor de legi în materia contractelor. Dacă localizarea contractelor pleca de la ideea că un contract se poate situa în spaţiu ca un lucru şi că legea competentă este legea locului unde se situează contractul în baza anumitor criterii obiective (locul încheierii, al executării etc.), în schimb autonomia are în vedere o concepţie opusă. Se numeşte autonomie de voinţă în dreptul internaţional privat dreptul pe care-l au părţile de a indica legea care voiesc să reglementeze contractul.

Autonomia, ca principiu de soluţionare a conflictelor de legi privind contractele, are o aplicare foarte largă în dreptul burghez. În multe state ca Franţa, Anglia, autonomia este un principiu cutumiar, pe cînd în altele a fost înscris în textele de legi [11]).

În unele state burgheze, părţile contractante au, în virtutea autonomiei, dreptul de a alege orice sistem juridic. În altele, instanţele permit alegerea numai în anumite limite : părţile nu pot alege decît un sistem care are într-un fel oarecare o legătură cu contractul, ca legea uneia din părţile contractante, legea locului de contractare sau a locului de executare sau alta.

Trebuie subliniat că, de la apariţia principiului autonomiei (sec. XVI) şi pînă în sec. XX, (şi astăzi încă în unele sisteme juridice), autonomia nu este considerată o simplă facultate recunoscută părţilor, de care acestea pot sau nu uza, după cum le dictează interesele. Voinţa părţilor constituie în unele sisteme juridice unicul criteriu de determinare a legii competente, astfel încît, indife-

---

8) R a m z a i ţ e v, D. S., *Arbitrajul în comerţul exterior al U.R.S.S.*

9) R a m z a i ţ e v, D. S., *Arbitrajul în comerţul exterior al U.R.S.S.*

10) R a m z a i ţ e v, D. S., *Arbitrajul în comerţul exterior al U.R.S.S.*, p. 40.

11) Codul civil italian din 1942, art. 15 din legea introductivă.

rent dacă părţile şi-au manifestat sau nu voinţa în privinţa legii aplicabile, instanţa, în hotărîrea pe care o dă, ia în toate cazurile în consideraţie, ca bază a deciziei sale, voinţa părţilor. În cazul în care părţile nu şi-au manifestat expres voinţa în privinţa legii competente şi aceasta nu rezultă nici tacit din contract instanţele cercetează voinţa prezumată a părţilor în momentul încheiereii contractului. În felul acesta, instanţele pleacă de la concepţia deja exprimată de Dumoulin – autorul principiului autonomiei – după care este imposibil ca părţile să nu fi avut o voinţă în această chestiune.

În unele sisteme juridice, cum este sistemul italian, voinţa părţilor este luată în consideraţie alături de norme de localizare a contractului. Părţile sînt libere să aleagă legea competentă, dar în cazul în care nu au luat nici o hotărîre în această privinţă, se aplică norma de drept internaţional privat prevăzută. Acesta este cazul codului civil italian care supune contractul legii locului de încheiere, dacă părţile nu au manifestat o voinţă contrarie.

Deşi o parte a literaturii juridice burgheze propune astăzi înlocuirea autonomiei prin norme imperative de localizare a contractelor, totuşi autonomia nu a putut fi înlocuită. În condiţiile dezvoltării spontane şi neorganizate a economiei statelor capitaliste şi a sporirii contradicţiilor dintre ele, autonomia dă instanţelor o largă libertate în soluţionarea litigiilor, deoarece în cele mai multe situaţii, părţile nealegînd legea competentă, dau posibilitate instanţelor ca, sub pretextul cercetării voinţei prezumate, să aleagă sistemul juridic care pare cel mai indicat în raport cu împrejurările concrete.

În dreptul englez, hotărîrile instanţelor superioare din Londra, în chestiunile care nu au mai fost niciodată judecate, poartă numele de precedente şi devin obligatorii pentru instanţele care le-au dat, precum şi pentru instanţele inferioare. Autonomia mai are avantajul pentru dreptul englez, de a evita crearea unor precedente care ar lega instanţa pentru viitor. Hotărîrea dată în problemele conflictuale nu devine precedent şi nu stabileşte o regulă de soluţionare a conflictelor de legi în materia contractelor, deoarece ea apare, nu ca o soluţie dată de instanţă, ci ca descoperirea voinţei prezumate a părţilor.

Autonomia de voinţă sau libertatea contractelor este o teorie a dreptului „privat" burghez. Etimologic, prin autonomie se înţelege puterea de a se conduce după propriile legi. În dreptul civil, consecinţele ce decurg din autonomia de voinţă sau libertatea contractelor sînt următoarele :

Indivizii sînt liberi de a intra sau nu într-un raport de obligaţii, de a stabili conţinutul şi efectele obligaţiilor uşa cum înţeleg ; de a crea prin simplul lor consimţămînt, fără a fi nevoie, în principiu, de îndeplinirea unei formalităţi, situaţii juridice. În dreptul internaţional privat, se numeşte autonomie dreptul pe care-l au părţile de a indica legea care reglementează contractul.

Autonomia este o teorie care priveşte în special contractele. „Libertatea contractelor" este unul din aspectele „Libertăţii individuale" proclamată de ideologii burgheziei din sec. XVIII–XIX, ca o facultate „naturală" şi „imprescriptibilă", ca o reacţiune împotriva restricţiilor impuse de regimul feudal. În acelaşi timp, „liberalismul" corespundea intereselor fundamentale ale regimului burghez în perioada capitalismului ascendent. În condiţiile proprietăţii capitaliste asupra mijloacelor de producţie, liberalismul asigura clasei dominante largi posibilităţi de exploatare.

12) Art. 15 din legea introductivă a codului civil italian.

Dreptul contractelor constituie întregirea necesară a dreptului de proprietate. În condițiile regimului burghez, contractul este principalul instrument prin care proprietarul capitalist cumpără forța de muncă și, în general, își pune în valoare lucrul proprietatea sa. Această exaltare a rolului voinței în crearea obligațiilor este proprie autonomiei. Atît de important era rolul voinței, încît ea putea decide și legea care putea reglementa un contract cu un element străin. Principiul facultății de alegere, formulat de Dumoulin, jurisconsultul francez din sec. XVI, (1500–1565), a fost inclus în teoria autonomiei din dreptul privat și a fost extins, căpătînd o foarte largă aplicare. Astăzi încă dreptul internațional privat burghez fundamentează autonomia pe ideologia la care ne-am referit. În realitate, facultatea de alegere și libertatea contractuală sau autonomia de voință din dreptul civil nu trebuie confundate. În primul rînd, principiul facultății de alegere, în baza căruia părțile contractante pot indica legea competentă să reglementeze contractul, a apărut cu mult înainte de formularea teoriei autonomiei și pentru un domeniu special de fenomene juridice – conflictele de legi în materia contractelor – în scopul soluționării unor dificultăți specifice acestui domeniu. Abia în sec. XIX, în prima sa parte, principiul facultății de alegere a primit ca fundament teoretic concepția despre autonomia voinței, astfel încît astăzi el a rămas în dreptul burghez cu același fundament și cu trăsăturile care decurg din concepția care stă la baza sa. În al doilea rînd, facultatea de alegere are în dreptul internațional privat socialist un alt conținut și o altă fundamentare ca în dreptul burghez. Plecînd de la cerințele proprii comerțului internațional și de la dorința de a favoriza dezvoltarea acestor relații, facultatea este principiul care permite depășirea dificultăților legate de multitudinea sistemelor juridice, de lipsa unui drept comun aplicabil relațiilor comerciale internaționale.

Dreptul internațional privat socialist admite părților unui contract cu un element străin dreptul de a indica legea aplicabilă. Practica comerțului exterior a statului socialist dovedește că facultatea de alegere este un principiu inerent comerțului exterior în etapa actuală, avînd în vedere condițiile încheierii contractelor de comerț exterior și dificultățile proprii naturii specifice a contractului în dreptul internațional privat. În aceste condiții, facultatea de alegere este un mod de soluționare specific conflictelor de legi în materia contractelor. De fapt, alegerea mai este recunoscută în dreptul internațional privat și în alte domenii : alegerea jurisdicției competente, alegerea comisiei de arbitraj. În concepția dreptului socialist, cerințele comerțului exterior și natura specifică a contractelor cer să se dea o anumită libertate de alegere părților contractante, în scopul dezvoltării relațiilor internaționale.

Într-adevăr, comerțul exterior implică operații juridice variate și complexe între proprietari de mărfuri diferiți. Aceste operații ar trebui să fie reglementate de un sistem juridic unic. În condițiile actuale însă ele pot fi reglementate de două sau mai multe sisteme juridice și sistemul care se va aplica în fapt este acel arătat de instanța sau arbitrajul care va judeca. Facultatea de alegere introduce un element de siguranță în cazul în care părțile se folosesc de dreptul de a alege pe care-l au. În practica actuală, părțile se folosesc mai mult indirect de ea, întrucît mai adesea aleg instanța sau arbitrajul competent, știind că aceasta va aplica legea conflictuală proprie.

Dar facultatea de alegere mai corespunde unei alte necesități. Interesele

uneia din părțile contractante sau ale ambelor părți pot impune ca o anumită lege să reglementeze contractul și nu alta.

În nici un caz în dreptul internațional privat socialist facultatea de alegere nu constituie o ficțiune la adăpostul căreia arbitrajul să-și rezerve o largă putere de apreciere în soluționarea conflictelor.

Caracterul propriu relațiilor economice internaționale ale statului socialist, care exclud contradicțiile de interese, caracterul stabil al economiei naționale, desfășurarea planificată, opusă desfășurării anarhice și dezorganizate a comerțului exterior capitalist, sînt premisele care permit comisiilor de arbitraj pentru comerțul exterior socialiste introducerea unei fixități în soluțiile aplicate. Astfel încît facultatea de alegere din dreptul socialist este un principiu care are în vedere condițiile încheierii operațiilor de comerț exterior și se bazează pe scopul urmărit de statul socialist în materie de comerț exterior, adică dezvoltarea sa cu toate statele indiferent de orînduirea socială. Facultatea de alegere este mai ales necesară în raport cu statele capitaliste al căror comerț exterior se exercită prin întreprinderi particulare, iar operațiile încheiate cu acestea nu sînt reglementate prin acorduri privind condițiile generale de livrare. Privită din punctul acesta de vedere, facultatea de alegere are o importanță mult mai limitată în dreptul internațional privat socialist.

Facultatea de alegere trebuie să fie considerată ca unul din elementele sistemului unic de soluționare a conflictelor de legi în materia contractelor, în dreptul internațional privat socialist. Noțiunea de localizare a contractului este neconformă cu natura contractului și depășită de dezvoltarea actuală a schimbului. Ea a fost de fapt înlocuită, dacă nu în termeni, cel puțin în fond, prin noțiunea mult mai adecvată, deși nu mai precisă, de lege competentă. Legea competentă este legea vînzătorului în contractele reglementate de condițiile generale de livrare, este legea locului de încheiere sau a locului de executare și poate fi de asemenea, fiindcă așa dictează împrejurările proprii comerțului internațional, și legea aleasă de părți, tot astfel cum competența jurisdicțională sau competența arbitrajului poate fi determinată și prin voința părților. Deoarece tot este dovedit în dreptul internațional privat că, chiar dacă nu s-ar recunoaște voinței părților dreptul de a alege legea, totuși ele ar putea face lucrul acesta alegînd elementele de fapt de care legea leagă consecințe juridice, cum spre exemplu locul încheierii contractului, locul executării, instanța sau arbitrajul și altele.

Noțiunea de localizare a contractului este inacceptabilă din cauza naturii imateriale a contractului și a dificultăților pe care le ridică, cît și din cauza posibilității contractanților de a deplasa elementele de fapt de care legea leagă uneori localizarea.

În dreptul internațional privat romîn, soluționarea conflictelor de legi în materia contractelor nu este reglementată de un text de lege. Legea aplicabilă contractului se determină în dreptul romîn prin voința părților, iar în lipsa unei voințe manifestate în această privință, prin alte criterii, precum locul de încheiere sau de executare, naționalizarea vînzătorului sau altele. Acolo unde este posibil și unde acest lucru contribuie la dezvoltarea comerțului exterior, se caută stabilirea unor criterii precise, sigure, cum este cazul contractelor reglementate prin condițiile generale de livrare. Acolo unde însă natura operațiilor cere să se lase o libertate mai mare contractanților, în raport cu condițiile variate și

complexe ale încheierii contractelor, facultatea de alegere se dovedește necesară [13]).

Întreprinderile de stat romîne pentru comerțul exterior atunci cînd încheie contracte cu întreprinderi străine, utilizează de multe ori clauza de alegere a dreptului competent să reglementeze contractul. Formularele-tip elaborate de numeroase asociații profesionale ale comercianților conțin clauze de alegere a legii și jurisdicției sau arbitrajului.

Comisia de Arbitraj pentru comerțul exterior din București aplică de asemenea principiul libertății de alegere în soluționarea conflictelor de legi privind contractele [14]).

Principiul alegerii prezintă în dreptul internațional privat romîn o particularitate remarcabilă, ce decurge din concepția proprie dreptului socialist despre fundamentul acestuia.

1. În dreptul internațional privat romîn, ca drept socialist, nu poate fi vorba despre o cercetare a voinței prezumate. Dreptul internațional privat romîn recunoaște părților o facultate de alegere. Dar dacă părțile nu s-au folosit de dreptul recunoscut ,atunci arbitrii vor aplica norma de soluționare care se impune.

2. Întreprinderile de stat pentru comerțul exterior sînt obligate să insereze în contracte o clauză privind legea aleasă, dacă țin să facă alegerea. Altfel, alegerea nu poate fi luată în considerare de arbitrajul romîn. O clauză verbală sau invocarea unei voințe prezumate nu poate avea nici un efect. Necesitatea alegerii prin clauză introdusă în contract decurge din obligația generală pe care o au întreprinderile de stat pentru comerțul exterior de a da formă scrisă contractelor încheiate, astfel încît orice clauză neînscrisă în contract nu este opozabilă, nu poate fi luată în considerație. Alegerea legii competente este și ea o clauză a contractului, una din cele mai importante, fiindcă de legea competentă depinde validitatea operației. Dar dacă alegerea trebuie să figureze în contractul scris, în schimb se poate întîmpla ca termenii folosiți să fie neclari, echivoci, să dea naștere la îndoială în privința sensului exact.

Studiul conflictelor de legi în materia contractelor ne-a permis să punem în lumină aspectele particulare ale acestei materii în dreptul internațional privat socialist. Esența orînduirii socialiste, caracterul relațiilor de schimb, creează condițiile necesare pentru a se pune accentul nu pe soluționarea litigiilor, ci pe organizarea comerțului exterior în așa mod încît să se înlăture conflictele de legi.

Faptul că operațiile de comerț exterior se încheie de organizații de stat are drept consecință reducerea cazurilor de conflicte de legi la cîteva tipuri principale. O altă trăsătură remarcabilă este siguranța în privința legii aplicabile pe care o permite organizarea comerțului exterior între statele socialiste. În ceea ce privește normele conflictuale, dreptul internațional privat romîn admite facultatea de alegere, dar cu un conținut, un fundament și modalități de aplicare diferite față de autonomia de voință din dreptul internațional privat burghez.

---

13) În acest sens, N e s t o r, I., *Arbitrajul în comerțul exterior al R.P.R.*, București, 1957. p. 69. Autorul este de părere că dreptul internațional privat romîn se conduce după „principiul autonomiei potrivit căruia contractul, efectele sale și urmările sale sînt cîrmuite de legea aleasă de părțile contractante..." Cf., de asemenea, P o p e s c u T., *Problemele juridice în relațiile economice internaționale ale R.P.R.*, București, 1955, p. 182–183.

14) N e s t o r I., *op. cit.*, p. 69, citează un extras din speța Iacob Pohorıles contra Prodexport, speța Metrans contra Romtrans și speța D. I. A. Kulturwaren contra Romînoexport.

КОЛЛИЗИОННЫЕ ВОПРОСЫ ДОГОВОРНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ

Краткое содержание

Коллизионные вопросы договорных обязательств носят своеобразный характер, отличающий их от других норм частного права.

Настоящая статья анализирует основные черты Коллизионных норм и их значение в решении коллизий законов, характер международных экономических отношений социалистических государств, государственную монополию внешней торговли и принцип планирования. В статье указывается также в какой мере нормы разрешения конфликта законов в этой области должны учитывать объективные условия международных экономических отношений и характер договоров международного частного права.

LES CONFLITS DES LOIS EN MATIÈRE DE CONTRATS

Résumé

Les problèmes soulevés par les conflits de loi en matière de contrats forment l'objet du présent article. En ce qui concerne les relations commerciales internationales entre les pays socialistes, on souligne leur caractère planifié, la rareté des litiges et des problèmes contractuels, grâce à un ensemble de mesures parmi lesquelles la plus importante c'est la conclusion d'accords internationaux sur les conditions générales de vente, qui réglementent minutieusement en tant que droit civil commun, les contrats conclus entre les organisations commerciales des pays socialistes. Le commerce extérieur des pays socialistes est monopole d'état et son exercice est assuré par des entreprises d'état ou des représentation commerciales. Le droit international privé socialiste roumain admet la loi d'autonomie, mais avec un contenu et un fondement différents. L'auteur cherche à montrer le fondement du principe d'autonomie et les conséquences différentes qui découlent de la faculté de choix telle qu'elle est reconnue par le droit socialiste roumain. Si les parties ne choisissent pas la loi, la solution le plus fréquemment admise est la loi du lieu de conclusion.

TEZAURUL DE MONEDE REPUBLICANE ROMANE DE LA CONȚEȘTI

(raionul Adjud, reg. Bacău)

DE

EM. BOLD

În ziua de 5 iunie 1955, în satul Conțești, comuna Sascut-Sat, raionul Adjud, copiii locuitorilor Dumitrache Matei și Mihalache M. Matei jucîndu-se, au dat peste un vas plin cu denari romani de argint. Dintre aceștia 95 de monede au fost predate lui V. Palade, inspector cultural al fostei regiuni Bîrlad, de la care au ajuns la Muzeul regional al orașului Bîrlad.

Alte 41 monede din același tezaur au fost adunate de subsemnatul, după cum urmează : 17 de la locuitorii Burghelea Gh. și Lupu Constantin din Sascut-Sat, 14 de la Apostol Gh., directorul școlii elementare din aceeași comună ; 4 de la Costea Mihai, director de școală și 1 de la locuitorul Brînză Grigore din Conțești ; 1 de la locuitorul Olaru Ion ; 2 de la studenta Văcăreanu Lucia, din Sascut-Tg. și 2 de la Adăscăliței Vasile, profesor din Iași.

Din informațiile obținute la fața locului, rezultă că numai o mică parte din monedele tezaurului s-au împrăștiat și nu au mai putut fi găsite.

Deci, din acest tezaur s-au putut recupera 136 monede în stare bună de conservare și neoxidate, majoritatea datînd din epoca republicană romană și numai cîteva din vremea lui Augustus.

Locul descoperirii se află la marginea de nord a satului Conțești, pe coasta vestică a „Dealului Cojocaru", care coboară în trepte spre albia secată a unui pîrîiaș. Tezaurul a fost descoperit de copiii amintiți mai sus pe una din aceste trepte care formează hotarul dintre grădina lui Zamfir Ion și Bulin Ion din Conțești.

Vasul în care s-au păstrat monedele a fost spart și aruncat, nemaigăsindu-se la fața locului decît doar cîteva bucăți, lucrate la roată, din pastă fină de culoare cenușie. Fragmente ceramice asemănătoare, din La Tène-ul dacic, sînt împrăștiate pe toată coasta Cojocarului, ceea ce ne face să presupunem, că tezaurul a fost descoperit în cuprinsul unei așezări dacice.

În afară de aceasta, locuitorul Matei Petre, care a săpat pe această coastă, ne-a informat că la o adîncime de aproximativ 0,30 m a găsit un vas întreg plin cu cenușă și fragmente de cărbune, precum și alte vase fragmentare pe care le-a pierdut.

În cele ce urmează prezentăm lista monedelor descoperite, indicînd la fiecare în parte greutatea, diametrul, numele magistratului sau a împăratului, anul emisiunii, atelierul și bibliografia [1]). De asemenea, la rubrica observații sînt menționate piesele uzate și variantele.

---

1) Monedele au fost identificate cu sprijinul tov. Bucur Mitrea, de la Cabinetul numismatic al Muzeului Național de Antichități din București. În lista monedelor sînt următoarele abreviațiuni bibliografice : G r u e b e r H. A., *Coin of the Roman Republic in the British Museum*, London, 1910 ; B a b è l o n E., *Description historique et chronologique des monnaies de la République Romaine, vulgairement appellés monnaies consulaires*, Paris, 1866.

Nr. de ord.	Greut. în gr.	Diam în mm	Numele magistratului	Anul î. e. n.	Atelier	Bibliografie	Obs.
1.	3,86	18x17	Fără nume de magistrat	217-196	Roma	Grueber 446	denar
2.	3,15	20x16	Idem	sec II î. e. n.	—	—	uzat
3.	3,37	17	C. Iunius	172-151	Roma	Grueber 650	
4.	3,66	18x17	P. Sulla	172-151	"	" 828	
5.	3,43	18x16	M. Iunius Silanus	172-151	"	" 867	
6.	3,64	18x17	D. Maianus	172-151	Italia	" 434	
7.	3,46	17x16	C. Renius	150-125	Roma	" 885	
8.	3,53	20x18	Sextus Pompeius Fostlus	150-125	"	" 926	denar uzat
9.	3,76	20	Idem	150-125	"	" 926	
10.	3,53	19x18	Idem	150-125	"	" 926	
11.	3,74	18x17	Cn. Lucretius Trio	150-125	"	" 929	
12.	3,61	18x18	Idem	150-125	"	" 931	
13.	3,62	19x18	M. Baebius Tampilus	150-125	"	" 935	
14.	3,68	20x19	Aurelius Rufus	150-125	Italia	" 446	
15.	3,56	18x17	M. Carbo (?)	150-125	"	" 472	denar uzat
16.	3,82	17	C. Plutius	15 -125	"	" 454	
17.	3,79	18x17	Q. Minucius Rufus	150-125	"	" 464	
18.	3,77	19x16	M. Fannius	150-125	"	" 468	
19.	3,50	19x17	M. Papirus Carbo (?)	150-125	"	" 476	
20.	3,70	19	L. Antestius Gragulus	124-103	Roma	" 976	
21.	3,66	20x18	M. Marcius	124-103	"	" 1008	
22.	3,64	18x17	Q. Caecilius Metellus	124-103	"	" 1053	
23.	3,77	17	Q. Fabius Labeo	102-100	Italia	" 494	
24.	3,75	20x17	Idem	102-100	"	" 494	
25.	3,64	18	Idem	102-100	"	" 494	
26.	3,78	20	M. Tullius	102-100	"	" 502	
27.	3,80	18x17	L. Postumius Albinus	99-95	Roma	" 1129	
28.	3,84	17x18	M. Caecilius Metellus	94	"	" 1146	
29.	3,60	18x17	Q Fabius Maximus	94	"	" 1157	
30.	2,75	17	M. Sergius Silus	99-94	Italia	" 512	
31.	3,45	16	M. Cipius	99-94	"	" 522	
32.	3,72	16	Idem	99-94	"	" 522	
33.	3,84	18x17	L. Flaminius Cilo	99-94	"	" 537	
34.	3,82	18x17	Idem	99-94	"	" 537	
35.	3,83	16	Numerius Fabius Pictor	93	Roma	" 1172	
36.	3,74	20x19	C. Serveilius	93-92	Italia	" 540	
37.	3,68	18	Idem	93-92	"	" 540	
38.	3,58	19x18	Ti. Veturius Barrus	93-92	"	" 550	
39.	3,76	19	L. Pomponius	92	Roma	" 1191	
40.	3,73	18	Appius Claudius, Titus Mallius	91	"	" 1290	
41.	3,74	18	Appius Claudius, Titus Mallius	91	"	" 1293	
42.	3,28	19x18	L. Cornelius Scipio Asiagenus	91	"	" 1379	Variantă
43.	3,65	20x19	C. Fonteius	91	Italia	" 603	
44.	3.73	18	C. Coilius Caldus	90	Roma	" 1445	Variantă
45.	3,53	17	Idem	90	"	" 1448	
46.	3,72	19x18	L. Appuleius Sartuninus	90	"	" 1534	
47.	3,67	19	L. Thorius Balbus	90	"	" 1623	
48.	3,82	20x18	Idem	90	"	" 1623	

Nr de ord.	Greut. în gr.	Diam în mm	Numele magistratului	Anul î. e. n.	Atelier	Bibliografie	Obs.
49.	3,66	19	L. Memmius	90	Italia	Grueber 643	
50.	3,28	18x17	P. Porcius Laeca	90	„	„ 649	
51.	3,91	18	Q. Minucius Thermus	90	„	„ 653	
52.	2,91	18	Idem	90	„	„ 653	
53.	3,69	17	M. Porcius Cato	90	„	„ 657	
54.	3,72	17x16	Idem	90	„	„ 657	
55.	3,16	23x20	L. Sentius	89	Roma	„ 1649	
56.	3,56	18x19	P. Servili Rulli	89	„	„ 1672	
57.	3,29	20x19	Idem	89	„	„ 1672	
58.	3,91	20x18	L. Postumius Albinus C. Poblicius Malleolus	89	Italia	„ 724	
59.	3,90	17x16	D. Iunius Silanus	88	Roma	„ 1806	
60.	3,77	18x17	L. Calpurnius Piso Frugi	88	„	„ 1859	
61.	[illegible],63	18x17	Idem	88	„	„ 1895	
62.	3,82	18x17	Idem	88	„	„ 2009	
63.	3,22	17	Idem	88	„	„ 2070	
64.	3,71	18	Idem	88	„	„ 2009	
65.	2,83	18x15	Idem	88	„	„ 1895	
66.	3,82	18x16	L. Calpurinius Piso Frugi	88	„	„ 1895	
67.	3,58	17	Q. Titius	87	„	„ 2225	
68.	3,92	19x16	Idem	87	„	„ 2225	
69.	3,78	18x17	Idem	87	„	„ 2220	
70.	3,44	18x17	L. Rubrius Dossenus	86	„	„ 2448	
71.	3,58	21x19	C. Licinius Macer	85	„	„ 2467	
72.	2,73	18	Idem	85	„	„ 2467	
73.	3,49	20x19	L. Iulius Bursio	85	„	„ 2485	
74.	3,93	19x18	Idem	85	„	„ 2487	
75.	3,58	19x18	Idem	85	„	„ 2485	
76.	4,12	18	Publius Crepusius	83	„	„ 2664	
77.	3,53	17	Idem	83	„	„ 2673	
78.	3,84	17x16	Idem	83	„	„ 2686	
79.	3,69	16	Idem	83	„	„ 2686	
80.	3,65	18x17	Antonius Balbus	82	„	„ 2768	denar dinţat
81.	3,81	18x17	Idem	82	„	„ 2755	idem
82.	3,22	18	Q. Postumius Albinus	82	„	„ 2839	idem
83.	3,73	19	C. Marius Capito	82	„	„ 2855	idem
84.	3,32	18	Idem	82	„	„ (după avers) 2859	denar hibrid dinţat
85.	3,52	18x17	L. Manlius, L. Cornelius Sula	82-81	Est	„ 5	
86.	3,92	15	Idem	82-81	„	5	
87.	3,03	18	Idem	82-81	„	„ 5 „ (după avers)	probabil contra-facere barbară
88.	3,23	18	C. Annius Luscus, L. Fabius Hispaniensis	82-80	Spania	„ 1	
89.	3,72	18x17	C. Poblicius	81	Roma	„ 2896	denar dinţat
90.	3,52	18	Idem	81	„	„ 2900	idem
91.	3,71	19x18	Idem	81	„	„ 2906	idem
92.	3,79	19x18	C. Naevius Balbus	81	„	„ 2926	idem
93.	3,66	19x18	L. Papius	80	„	„ 2977	idem
94.	3,85	21x18	Idem	80	„	„ 2977	idem
95.	3,34	18x17	Ti. Claudius	80	„	„ 3125	(tip apropiat) denar dinţat

Nr. de ord.	Greut. în gr.	Diam în mm.	Numele magistratului	Anul î. e. n.	Ate-lier	Bibliografie	Obs.
96.	3,67	18x17	Idem	80	Roma	Grueber 3129	denar dințat
97.	3,73	18x17	L. Procilius Filius	78	„	„ 3147	
98.	3,80	18	M. Volteius	78	„	„ 3158	
99.	3,80	18x17	Idem	78	„	„ 3154	
100.	3,31	17	Idem	78	„	„ 3154	
101.	3,65	18x17	Idem	78	„	„ 3154	
102.	3,35	16	L. Farsuleius Mensor	75	„	„ 3306	
103.	3,17	18x15	Paullus Aemilius Lepidus	71	„	„ 3373	
104.	3,78	19x18	Idem	71	„	„ 3373	
105.	3,72	19x18	L. Scribonius Libo	71	„	„ 3377	
106.	3,73	18x16	L. Rosci Fabati	70	„	„ 3394	
107.	3,78	17x18	M. Plaetorius Cestianus	67	„	„ 3595	
108.	3,63	17	M. Nonius Sufenas	62	„	„ 3820	
109.	3,93	17	C. Considi Noniani	62	„	„ 3830	
110.	3,86	20x17	Q. Caepio Brutus	59	„	„ 3861	
111.	3,66	16	Q. Pompeius Rufus	57	„	„ 3885	
112.	3,08	17x18	L. Marcius Philippus	56	„	„ 3890	
113.	3,75	16x19	Idem	56	„	„ 3890	
114.	3,96	17	L. Marcius Philippus	56	„	„ 3890	
115.	3,71	17	Idem	56	„	„ 3890	
116.	2,60	17	Faustus Cornelius Sulla	54	„	„ 3909	
117.	3,95	17x18	Man. Acilius Glabrio	50	„	„ 3943	
118.	3,50	17x18	Idem	50	„	„ 3943	
119.	3,72	15x19	C. Vibius Pansa	49	„	„ 3973	
120.	3,86	16x17	C. Iulius Caesar	48	Est	„ 31	
121.	3,73	17x18	Man. Cordius Fufus	46	Roma	„ 4040	
122.	3,80	18x19	C. Iulius Caesar	46	Africa	„ 21	
123.	3,64	18	T. Carisius	45	Roma	„ 4056	
124.	3,78	15x17	Idem	45	„	„ 4060	
125.	3,55	18	Idem	45	„	„ 4073	
126.	3,43	18x19	Idem	45	„	„ 4073	
127.	3,70	17	P. Accoleius Lariscolus	41	—	Babelon I. (Accoleia) (Acilla 4)	denar hibrid
128.	3,30	17x18	L. Mussidius T. F. Longus	38–37	Est	Grueber 141	denar hibrid
129.	3,88	17x18	P. Clodius	38	Roma	„ 4290	
130.	3,91	19	Ti. Sempronius Gracchus	37	„	„ 4314	
131.	3,76	18x20	M. Antonius	36	Est	„ 147	
132.	3,76	20	Octavian Augustus	24–20	Roma	„ 4388	variantă
133.	3,83	19x20	Octavian Augustus	16–15	Gallia	„ 154	
134.	3,55	19x20	L. Aquillius Florus	14	Roma	„ 4545	
135.	3,83	19x20	Octavian Augustus	14–12	Gallia	„ 175	
136.	3,83	19	Idem	5–3	Gallia	„ 221	

Deși cîteva piese monetare s-au împrăștiat din tezaurul de la Conțești, monedele descrise ne permit totuși să facem unele observații de ordin numismatic și istoric.

Cele 136 monede aparțin la 87 magistrați monetari, iar potrivit datelor stabilite de Grueber, 96 piese provin din oficinele Romei, 26 din atelierele monetare din Italia, 4 din provinciile estice ale imperiului (Peninsula Balcanică sau Asia Mică, nr. 85, 86, 120, 131), 3 din Gallia (nr. 133, 135, 136), 1 din Spania (nr. 88) și 1 din Africa (nr. 122). Cea mai veche monedă datează din 217–196 î.e.n., iar cea mai recentă din anii 5–3 î.e.n.

În afară de acestea, trebuie menționate alte 4 piese, găsite în același tezaur, dintre care una este probabil o contrafacere barbară (nr. 87), iar trei sînt monede hibride, adică îmbină două fețe de la două monede diferite (nr. 84, 127, 128). Fenomenul acesta era destul de frecvent în antichitate și asemenea piese se găsesc în multe tezaure descoperite pe teritoriul R.P.R. [2]). Restul monedelor sînt cunoscute, în general, din publicațiile și cataloagele de specialitate.

Am menționat de la început că starea de conservare a monedelor este destul de bună, întrucît ele au putut fi identificate, fără o curățire prealabilă. Fac excepție doar trei monede (nr. 2, 15, 19), care sînt foarte tocite, iar altele două sînt rupte. Prima (nr. 12) a fost ruptă din vechime, iar a doua (nr. 90) de găsitori.

La cîntărirea lor s-a constatat că cele mai multe monede au greutatea normală, cu variațiuni între 3.9 gr și 3,5 gr, una singură avînd greutatea peste cea normală (nr. 76 = 4,12 gr), iar 27 sub greutate normală, între 3,4 gr și 2,6 gr. Între acestea din urmă se includ două monede hibride (nr. 84 = 3,32 gr și nr. 128 = 3,30 gr) și moneda care este probabil contrafacere barbară (nr. 87 = 3,03 gr). Diferența de greutate a monedelor se datorește unor erori de cîntărire din antichitate și nu unor perioade de decădere economică [3]).

Ca și în celelalte tezaure găsite pe teritoriul patriei noastre, multe monede din tezaurul de la Conțești au gravate pe ele niște incizii în formă de cerc, linii curbe, triunghiuri, spirale etc., denumite contra marcă, făcute cu scopul probabil de a verifica calitatea metalului din care erau confecționate [4]).

Din descrierea monedelor se poate observa că ele au o continuitate aproape perfectă, începînd din anul 172 î.e.n. pînă la anul 45 î.e.n. După această dată ne apar două monede hibride din jurul anilor 41–37 î.e.n. iar după un gol de 12 ani urmează alți cinci denari, dintre care patru de la Octavian Augustus și una de la L. Aquillius Florus, cu emisiuni între anii 24–3 î.e.n.

Cea mai mare frecvență a monedelor o constatăm în prima jumătate a sec. I î.e.n., cînd procentajul față de numărul total al pieselor este de 70,57%, ca să scadă brusc la 13,22%, între anii 50–3 î.e.n. Deci, numărul scade cu cît ne apropiem de ultima monedă, care indică perioada *post quem* de îngropare a lor, fenomen destul de obișnuit la multe tezaure din epoca republicană romană [5]).

Se pune întrebarea : cum au ajuns aceste monede aici ? În legătură cu aceasta, trebuie să se aibă în vedere că satul Conțești se află la încrucișarea a două mari căi naturale : valea Siretului, care parcurge Moldova de la un capăt la altul și face legăturile cu gurile Dunării, și valea Trotușului, care taie Munții Carpați și face accesibilă trecerea din Moldova în Transilvania prin pasul Ghimeș Palanca [6]). Teritoriul cuprins între aceste două rîuri este un platou, pe care au locuit oamenii încă din prima epocă a fierului [7]), iar mai tîrziu, în epoca dacică, a avut un rol important prin așezarea de la Poiana-Tecuci, care prin poziția ei dominantă, putea supraveghea drumurile comerciale de pe valea Trotușului și valea Siretului, pînă dincolo în Dobrogea spre Măcin și Isaccea [8]). Triburile dacice aflate în calea drumurilor comerciale de pe văile Prutului, Bîrladului, Siretului și Trotușului, au putut face schimb de mărfuri mai întîi cu negustorii greci și apoi cu cei romani, care veneau din sudul Dunării și pătrundeau dincolo de granițele imperiului în vederea desfacerii produselor lor.

---

2) B. M i t r e a, *Le trésor de Farcașele.* în Dacia IX–X, 1941–44, p. 380 și urm. ; M. M a c r e a și I. B e r c i u, *Două tezaure de monede romane,* în Apulum I, 1939–42, p. 187.

3) B. M i t r e a, *Monede din timpul Republicii romane,* în Materiale arheologice, p. 580.

4) *Ibid.,* p. 581 și M. M a c r e a și I. B e r c i u, *op. cit.,* p. 189.

5) M. M a c r e a și D. P r o t a s e, *Tezaurul de monede imperiale romane de la Geomal,* în «Studii și cercetări științifice». Cluj, V, 3–4, 1954, p. 537.

6) V. P î r v a n, *Castrul de la Poiana și drumul roman din Moldova de Jos,* în Anal. Acad. Rom., tom. XXXVI, p. 27 ; Radu et Ecaterina V u l p e, *La station préhistorique de Perchiu, près de Huruiești,* în Dacia III–IV, 1927–32, p. 165 ; I. M a c r e a, *Contribuții la un repertoriu numismatic al Daciei,* în Analele Institutului de Studii Clasice, I, 1928–1932, pp. 131–132, Cluj ; Radu V u l p e, *Piroboridava,* în «Viața romînească», XXII, 9–10, p. 309, București, 1930 ; D. T u d o r, *Tezaurul de denari imperiali romani de la Muntenești,* în «Studii și cercetări științifice», V, 3–4, p. 386, Iași, 1954.

7) În apropierea tezaurului de la Conțești au fost descoperite în toamna anului 1955 trei așezări hallstattiene : la Conțești în punctele „La Cimitir" și „La Nuci" și la Bălcuța pe „Dealul Bălcuței".

8) V. P î r v a n, *Castrul de la Poiana,* p. 94.

Deci, moneda romană în această perioadă, fiind atrasă de producția locală geto-dacică, a pătruns din sud în Moldova, contribuind la adîncirea procesului de diferențiere socială dintre aristocrația tribală și comunitatea obștească [9]). În sprijinul acestei ipoteze se poate invoca și faptul că tezaurul s-a găsit într-o așezare dacică. În acest caz numai un localnic deținător al unei sume atît de importante putea în vremuri de nesiguranță să-și ascundă tezaurul monetar în apropierea locuinței lui.

O altă observație care se desprinde din cercetarea tezaurului este aceea a numărului mic de monede în perioada de după anul 45 î.e.n., cînd, prin uciderea lui Burebista, statul acestuia s-a împărțit mai întîi în patru și apoi în cinci părți. S-au produs acum importante frămîntări interne, regii, ducii și căpeteniile dacice luptîndu-se între ei [10]). La acestea se adaugă și pericolul roman, care se accentuează, contribuind la nesiguranța generală care era caracteristică vremii. Toate acestea au oprit pentru un timp dezvoltarea în continuare a schimbului de mărfuri între elementele locale și negustorii romani.

În afară de aceasta, geto-dacii, împreună cu sarmații, făceau dese incursuni de pradă în sudul Dunării, fapt care a dus la un șir de lupte între aceștia și romani în anii 29/28 î.e.n. [11]), 19 î.e.n. și 4 și 6–7 e.n. În fața acestei situații, Augustus a fost nevoit să creeze un comandament nou al Moesiei pentru a păzi Dunărea la vărsarea ei, iar regatul clientelar al odryzilor a primit sarcina de a păzi țărmul înalt împotriva geto-sarmaților. O dată cu izbucnirea marii răscoale ilyro-pannonice, geto-dacii au atacat cetatea Aegysus (Tulcea), iar în anul 15 e.n., ei au ocupat pentru puțin timp cetatea Troesmis, punct strategic, de unde puteau supraveghea trecerea în Moldova sudică și cîmpia munteană [12]). Pe la jumătatea secolului I e.n., prin expediția lui Ti. Silvanus Aelianus în regiunile Daciei, se face strămutarea în dreapta Dunării a mai mult de 100.000 de transdanubieni, cu femei și copii, cu regi și șefii lor de trib, strămutare care avea drept scop, dezvoltarea provinciei Moesia, precum și întărirea spațiului de siguranță de la Dunărea de Jos [13]). De asemenea, prin războiul pe care acesta l-a dus cu sarmații în anul 62, cînd a reușit să-i înfrîngă, cuceririle romane nu s-au extins pînă în sudul Moldovei și Basarabiei, așa cum s-a afirmat de către unii [14]), ci, lupta s-a dat pe malul Dunării, unde, de altfel dușmanii s-au închinat steagurilor romane [15]), reușindu-se să se pacifice vremelnic ținuturile învecinate imperiului roman. Puțină vreme după aceasta, în anul 67–68 e.n. roxolanii au măcelărit două cohorte romane, iar în primele luni ale anului 69 guvernatorul M. Aponius Saturninus a avut de respins o nouă invazie a călăreților stepei [16]).

În concluzie, nesiguranța provocată prin năvălirea din stepă a sarmaților, prin luptele neîncetate ale populației dacice împotriva imperiului roman din ce în ce mai agresiv, precum și prin frămîntările interne ale societății geto-dacice ca rezultat al contradicțiilor dintre avuți și populația sărăcită, toate acestea sînt condiții care ar fi putut determina și tezaurizarea de la Conțești.

---

9) V. Canarache, *Atelierele monetare din antichitate și rolul lor*, în «Studii și referate privind istoria Romîniei», partea I, p. 184.

10) C. Daicoviciu, *Noi contribuții la problema statului dac*, în «SCIV», IV, 1–2, 1955, p. 55.

11) C. Daicoviciu, *La Transilvania nella antichita*, p. 46.

12) V. Pîrvan, *Getica*, p. 96 și urm.

13) D. M. Pippidi, *Tiberius Plautius Aelianus și frontiera Dunării de Jos*, în «SCIV», IV, 3–4, 1955, p. 365 și urm.

14) P. Nicorescu, *Ephemeris Dacoromana*, II, 1924, p. 379 și 413 ; Radu Vulpe, *Piroboridava*, în «Viața romînească», XXIII, 6, 1931 ; Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, *Un tezaur de denari romani găsit la Piroboridava*, vol. *În memoria lui V Pirvan*, p. 126.

15) D. M. Pippidi, *op cit.*, p. 371.

16) *Ibid.*, p. 374.

C. DOBROGEANU-GHEREA DESPRE SCRIITORII REALIŞTI RUŞI

DE

MARIA PLATON

Cine cercetează studiile lui C. Dobrogeanu–Gherea, îl află pe întemeietorul criticii literare ştiinţifice romîneşti, convingător şi actual, mai în toate problemele de bază ale artei, pe care le-a dezbătut cu pricepere şi pasiune. Primul în evoluţia esteticii noastre materialiste, Gherea a fixat relaţia dintre artă şi societate, a afirmat principiul tendenţiozităţii literaturii, a subliniat teza unităţii dintre etic şi estetic, a caracterizat realismul ca metodă adevărată a literaturii şi a aplicat normele criticii ştiinţifice în cuprinzătoare analize literare închinate celor mai de seamă scriitori romîni şi străini.

Opiniile-i judicioase despre clasicii literaturii ruse ne-au reţinut în mod deosebit atenţia. Valabilitatea şi actualitatea acestora reclamă studierea şi comunicarea lor.

Cunoaşterea perfectă a limbii ruse ca şi întreaga formaţie intelectuală l-au apropiat pe C. Dobrogeanu–Gherea, de foarte timpuriu, de realiştii ruşi, ale căror opere le-a citit cu pasiune, descifrînd în ele sensul profund al artei autentice.

Cînd şi-a închegat concepţia estetică, a revenit adesea la literatura rusă, ai cărei reprezentanţi îi susţineau şi verificau, prin scrisul lor, adevărul convingerii că arta este oglinda fidelă a vieţii, o armă de luptă şi de educaţie, pusă în slujba oamenilor în eforturile lor spre bine, adevăr, frumos.

La Iaşi, unde îşi inaugurează activitatea de cel dintîi critic ştiinţific al nostru, exista o preocupare permanentă pentru literatura realistă rusă. În paginile Contemporanului, traduceri, recenzii şi articolele entuziaste ale lui Ion şi Sofia Nădejde, C. Mille, Raicu Ionescu-Rion, popularizau arta scriitorilor ruşi, căutînd s-o impună publicului romîn. În coloanele acestei reviste, îşi va publica şi Gherea majoritatea consideraţiilor sale. Unele dintre acestea au luat forma studiilor ample, altele s-au redus la simple menţiuni. Oricît de bogate sau de restrînse ar fi, ele ne sînt deosebit de preţioase, ca unele care îi caracterizează cu o consecvenţă nedesminţită pasiunea pentru literatura rusă pe care a cunoscut-o ca nimeni altul la vremea lui. Aceleaşi consideraţii ne permit să ilustrăm cum crecetătorul, pornind şi de la analiza operelor clasice ruse, s-a ridicat, în continua-i tendinţă spre generalizare, la principii estetice, pe temelia cărora şi-a înălţat munca sa de teoretician şi critic al literaturii.

Credinţa fermă în valorile vieţii, pe care le dorea prelungite în ecourile artei, l-a făcut pe Gherea să-şi îndrepte cercetările mai cu seamă spre romanul rus şi spre creatorii lui : Tolstoi, Turghenev, Dostoievski. Acestei „treimi impunătoare“, i-a închinat gînduri dintre cele mai frumoase.

Ceea ce îi leagă pe aceşti trei titani, ceea ce îi impune opiniei publice mondiale, este realismul creaţiei lor. Meritul lui Gherea este de a fi intuit şi subliniat, printre cei dintîi, factura realistă a literaturii ruse.

Sînt cunoscute teoretizările sale cu privire la alta realistă, teoretizări care dovedesc o profundă şi subtilă gîndire estetică. Acceptînd pentru realism termenul de naturalism, termen care se bucura de o largă circulaţie în literatura vremii, mai ales în aceea a Contemporanului, Gherea a respins literatura care se transformă într-o copie a realităţii. Unicul material al literaturii este viaţa, dar aceasta nu o copiază, pentru că literatura nu este o placă fotografică indiferentă. Scriitorul este un critic al realităţii, el îi selectează materialul, reţine

esențialul și-l interpretează artistic. Pornind de la viață, scriitorii realiști devin autentici creatori de viață. Așa au fost Eminescu, Caragiale, Coșbuc, cărora le-a închinat cuprinzătoare și entuziaste studii, așa au fost și străluciții reprezentanți ai realismului rus Tolstoi, Turghenev, Dostoievski.

Operei lui Lew Tolstoi, Gherea nu i-a consacrat nici un articol amplu, în care să-i fi definit trăsăturile caracteristice. În schimb, în mai toate studiile sale, numele acestui „genial artist" este mereu pomenit. Tolstoi i-a oferit un exemplu strălucit de artist cetățean, opera lui i-a înlesnit aplicarea tezei pesimismului în lieratura rusă, i-a demonstrat prezența țăranului în artă și, înainte de toate, i s-a impus ca un model de creație realistă. În romanul lui Tolstoi, criticul a aflat însușiri pe care le-a prețuit întotdeauna: veridicitate și mare cantitate de viață.

Mulțimea faptelor și a situațiilor, a detaliilor prezente în opera scriitorului par de prisos unor cititori grăbiți și superficiali. Opera lui Tolstoi este într-adevăr densă, afirmă Gherea, dar nu și opacă, pentru că toate faptele, toate detaliile neînsemnate duc la „același scop suprem – crearea vieții". „Și cînd vă gîndiți, continuă el, la acele sute de persoane pe care le-a mînuit artistul și cu care ați făcut cunoștință, cînd vă gîndiți la atîtea situații felurite, la atîtea mii de lucruri, fiecare cu forma și relieful lui, cînd vă gîndiți la atîta viață imensă pe care artistul a trezit-o înaintea voastră, atunci vă pătrundeți, înaintea marelui artist creator, de acea evlavie pe care trebuie s-o aibă drept credinciosul înaintea zeului său, înaintea creatorului lumii [1]). Sînt rînduri emoționante, pornite dintr-o admirație fără reticențe și dintr-o mare putere de înțelegere.

Plecînd de la realismul creației tolstoiene, Gherea a stăruit asupra semnificației sociale a literaturii ruse. În scrisul lui Tolstoi, Turghenev, Dostoievski, Pușkin, Lermontov și Taras Sevcenko, el a deosebit o „năzuință neînfrîntă către un ideal social mai înalt". În genialitatea scriitorilor ruși, a aflat o tendință spre înălțare nu numai artistică, dar și cetățenească, care acordă artei lor o semnificație deosebită. Tolstoi ca mare artist și cetățean a „dus război contra claselor neproducătoare ale societății", Turghenev a servit, prin opera sa, cauzei emancipării țăranilor iobagi, Dostoievski a pledat fierbinte pentru „umiliții și obidiții" vieții, Pușkin, Lermontov și Taras Șevcenko s-au ridicat împotriva întunericului și a despotismului care învăluia „colosala împărăție rusească". Este un aspect important al literaturii clasice ruse asupra căruia n-a stăruit nimeni dintre cei care au scris, la sfîrșitul veacului trecut, despre ea. A făcut-o doar Gherea, care, călăuzit de principii noi, științifice, în judecarea operei de artă, a ținut să ne comunice această însușire prețioasă ce acordă trăinicie unei literaturi.

Două din operele lui Tolstoi i-au reținut atenția: *Sonata Kreutzer* și *Puterea întunericului*. Prima i-a înlesnit să pună problema pesimismului în literatura rusă, cea de-a doua este citată ca „cea mai genială operă rustică din cîte există", dar și „cea mai pesimistă". Această afirmație ne obligă să luăm în discuție o problemă interesantă, pusă în studiile sale, aceea a pesimismului în literatură și viață.

Cercetînd izvoarele pesimismului modern, Gherea le-a aflat în „organizarea socială burgheză", care, cu contradicțiile ei, îl fac pe omul cult să-și piardă încrederea în posibilitățile de afirmare a vieții. Teza este susținută cu exemple din literatura romînă, din cea franceză și rusă.

Cauzele pesimismului rus sînt aceleași. Spre deosebire de Europa occidentală, Rusia „suferă nu numai de toate anomaliile capitalismului modern, ci în plus și de toate rămășițele absurde ale unei organizații inferioare, semifeudale, țaristo-asiatice" [2]).

Un „caz al pesimismului rusesc" a fost zugrăvit de Tolstoi în *Sonata Kreutzer*. Misticismul și pesimismul lui Pozdnîșev, eroul cărții, au rămas de neînțeles pentru mulți critici apuseni. Cercetătorul nostru apreciază însă măiestria de care a dat dovadă autorul romanului în dezvăluirea cauzelor sociale reale, care au făcut din erou un mistic și un pesimist.

G. Ibrăileanu, în studiile sale despre clasicii ruși, aflase în Turghenev pe reprezentantul romanului rus pesimist. Gherea îl află în Tolstoi.

Pornind de la analiza cîtorva lucrări, amîndoi s-au ridicat la concluzia generală a pesimismului creației celor doi mari romancieri. Gherea este mai prudent în afirmații, totuși el nu și-a îndreptat studiul și spre alte opere ale lui Tolstoi, în care ar fi aflat o nouă latură a viziunii scriitorului. De pe poziția de pe care a gîndit și a scris, cercetătorul nu a putut accepta totuși pesimismul. Studiul închinat acestei probleme se încheie cu un elogiu al optimismului triumfător în viață și literatură.

---

1) C. Dobrogeanu-Gherea, *Artiștii proletari culți*, «Studii critice», vol. I, Buc., 1956, p. 285.

2) Idem, *Cauza pesimismului în literatură și viață*, loc. cit., p. 152.

Printre cei „plini de mari speranţe şi de absolută încredere în viitor", care au luptat pentru „nimicirea ticăloşiilor, minciunilor sociale, apăsărilor, suferinţelor, durerilor, mizeriilor de tot felul ale societăţii", au stat, cum ne-o spune în altă parte criticul, în primele rînduri, şi scriitorii ruşi.

În numeroasele analogii, pe care obişnuia să le facă între fenomenul literar romînesc şi cel străin, criticul a recurs adesea şi la numele lui Turghenev. Nuvelele şi poemele lui în proză erau cunoscute publicului romîn de la sfîrşitul veacului trecut. Romanele rămăseseră însă, în majoritatea lor, inaccesibile. Cînd în 1885, apare, în paginile cotidianului socialist «Drepturile omului», romanul lui Turghenev *Pămînt vingin,* sub titlul *Lumea nouă,* Gherea scrie o notiţă bibliografică închinată autorului. Notiţa a fost reprodusă apoi ca prefaţă la roman, tot ea a apărut, sub forma unui articol, în «Contemporanul», în anul 1886 şi a intrat şi între studiile critice sub titlul *Generaţia nouă de Turghenev.*

Articolul interesează nu atît prin analiza făcută romanului, cît mai ales prin încercarea de a desprinde semnificaţia generală a creaţiei turgheneviene. Două sînt, arată Gherea, însuşirile esenţiale ale operei scriitorului : umanismul şi realismul ei.

„Turghenev n-a fost numai un mare scriitor, el a fost înainte de toate om, dar un om impresionabil la culme, care simţea, ghicea şi suferea de toate cele ce se petreceau în jurul său, un om cu inimă bună, iubitoare, veşnic atrasă către tot ce e frumos, bine şi moral" [3]).

Această „fire" a scriitorului şi-a pus pecetea pe întreaga sa operă. Impresionantă este stăruinţa romancierului de a se apleca, în caracterizările realiste făcute personajelor operei sale, asupra a tot ce este uman în ele. Sentimentele acestora, atitudinile lor sînt profund omeneşti. Dragostea, care ocupă un spaţiu larg în descrierile lui Turghenev, trebuie văzută, afirmă criticul, mai cu seamă sub aspectul ei „ideal, moral", ca un „simţămînt prin care omul se deosebeşte de celelalte specii zoologice". Prin sublinierea acestui aspect, Gherea a definit limpede personalitatea creatoare a clasicului rus, întîlnindu-se în afirmaţiile sale cu Ibrăileanu şi Raicu Ionescu-Rion, ca şi cu marii democraţi revoluţionari ruşi, care, cu toţii, au apreciat această însuşire dominantă a creaţiei turgheneviene.

Cea de-a doua trăsătură caracteristică a operei scriitorului – realismul – este determinată de alegerea atentă a subiectelor „adevărate şi reale" şi de meşteşugul de a realiza pregnante profiluri omeneşti.

Realismul lui Turghenev este un realism în „sensul bun şi adevărat al cuvîntului", opus naturalismului francez care, în acea epocă, îşi spunea tot realism. Pentru un asemenea „realism scîrbos", Gherea a avut un total dispreţ, ca unul care „preface literatura în cabinete secrete de panorame nomade, în care intri, plătind peste biletul de intrare, un adaos de 25 de bani" [4]).

În asemenea „caricaturism", Turghenev, cu sensibilitatea-i recunoscută şi cu gustul lui estetic sigur, n-a căzut niciodată.

Neîntrecut a rămas Turghenev şi în arta de a crea tipuri. Personajele operelor sale sînt admirate nu pentru că sînt „fiinţe ideale", ci „tipuri vii, ba încă atît de vieţuitoare că-ţi pare că trăieşti cu ele şi o dată romanul sfîrşit nu-ţi dispare în veci din minte" [5]).

Criticul n-a stăruit asupra marei varietăţi tipologice în creaţia lui Turghenev, cum a făcut-o, de pildă, Ibrăileanu. Ne-a vorbit doar despre cîteva din eroinele lui, acele femei luptătoare, cetăţene, caracterizate cu „gingăşie şi respect" de scriitor. Despre măiestria romancierului de a defini individualităţile personajelor, de a observa şi transcrie nuanţele lor de sentiment nu ne-a spus nimic.

Realismul lui Turghenev, conchide Gherea, este un „realism raţional". Formula ni se pare numai în parte valabilă. Scriitorul s-a dovedit a fi, este drept, în zugrăvirea faptelor şi a personajelor un spirit lucid şi ascuţit, în stilul său a fost dominat de raţiunea clasicilor, dar tot el a învăluit fapte şi oameni într-o pătrunzătoare atmosferă de lirism, de poezie. Alături de elementul epic, în romanul lui Turghenev, dominant este elementul liric, care nu scade, dimpotrivă, adaugă mult artei lui. Acest aspect, atît de caracteristic operei scriitorului, a fost ignorat de cercetătorul nostru.

Cel de-al treilea „scriitor genial" rus spre care se îndreaptă cercetarea şi admiraţia lui Gherea este Dostoievski.

---

3) C. Dobrogeanu-Gherea, *Generaţia nouă de Turghenev,* «Studii critice», vol. II, Buc., 1956, p. 335.

4) *Ibidem,* p. 336.

5) *Ibidem,* p. 338.

Ceea ce-l reţine în lectura operei acestuia este larga ei bază altruistă, dragostea nemărginită pentru dezmoşteniţii vieţii.

Deportat în Siberia pentru convingerile sale democratice, Dostoievski a vieţuit 7 ani alături de 250 de ocnaşi. „Observator genial", el a studiat sufletele acestor degradaţi prin viciu şi mizerie şi le-a înfăţişat cu artă în opera sa. Meritul scriitorului, de a fi aflat în „sufletul fiinţelor celor mai declasate şi totodată celor mai nefericite, trăsături ale celor mai nobile calităţi omeneşti", este cu stăruinţă subliniat [6]).

Pentru Gherea, Dostoievski este „singurul" scriitor care şi-a urmărit eroii în tot ceea ce au ei mai bun, descoperindu-ne aureola de umanitate care înconjoară existenţa lor umilă. M. Gorki s-a impus, cum ştim, prin aceeaşi însuşire a operei sale. Criticul Contemporanului nu ne-a amintit însă nimic despre umanismul zguduitor al marelui său contemporan.

Pentru a ne convinge de adevărul afirmaţiilor sale, Gherea întreprinde o analiză succintă, dar atentă, a romanelor *Crimă şi pedeapsă* şi *Umiliţii şi obidiţii.* Cu toată admiraţia pentru Dostoievski, nu i-a putut ierta misticismul împins „pînă la nebunie", elogiul suferinţei pe care acesta l-a făcut în toată viaţa şi opera sa. Nu i-a putut ierta, îndeosebi, atitudinea de frondă împotriva socialiştilor ruşi, care luptau pentru o altă fericire a poporului decît cea aflată în suferinţă. Această limită a concepţiei şi artei lui Dostoievski, sesizată cu justeţe, nu-l împiedică pe critic să afirme, în finalul consideraţiilor sale, că scriitorul rămîne un „mare poet realist al asupriţilor şi umiliţilor" şi unul din „cei mai mari critici ai organizaţiunii sociale contemporane".

Opiniile valabile, formulate în articolul amintit, au rămas pînă astăzi un ghid preţios în cercetarea ştiinţifică a operei lui Dostoievski.

În studiile critice ale lui Dobrogeanu-Gherea, alături de aceşti trei mari clasici ale căror nume revin cu stăruinţă, mai sînt citaţi şi reprezentanţii unei alte generaţii de prozatori: Gleb Uspenski, care s-a impus prin ţinuta realistă a schiţelor sale, Cehov, „cel mai talentat dintre scriitorii tinerei generaţii", Garşin şi bunul său prieten Vl. Korolenko. Dacă ar fi avut răgazul să stăruie şi asupra operei acestor scriitori, care au continuat marea tradiţie a literaturii realiste ruse, criticul ne-ar fi comunicat, cu siguranţă, păreri din care am fi reţinut multe elemente valabile.

Opunînd artei apolitice conceptul unei arte realiste şi militante, Gherea a cercetat şi poezia rusă, mai cu seamă pe aceea pusă în slujba unor înalte idealuri sociale.

În fruntea poeţilor luptători îl aşază pe Puşkin. Pentru cercetătorul nostru, poetul n-a fost numai un mare artist, ci şi un mare cetăţean. „Cel mai mare poet pe care l-a produs Rusia nu numai în epoca aceasta, dar în toate epocile, e Puşkin. Dar Puşkin nu e numai poet genial, ruşii cu mare dreptate îl numesc un mare cetăţean" [7]).

Poetul este apreciat pentru contribuţia lui la dezvoltarea limbii şi literaturii ruse, dar şi pentru atitudinea-i net potrivnică organizaţiei politico-sociale a ţării sale.

Aceeaşi însuşire caracterizează şi poezia lui Lermontov, care a cucerit pe cititori prin talentul şi prin tendinţele care respiră în toate creaţiunile sale.

În articolul *Ceva despre clasicism şi romantism,* Lermontov este din nou pomenit pentru poema sa romantică *Demonul,* „cea mai frumoasă poemă scrisă în limba rusească". Acest fapt ne demonstrează că Gherea n-a judecat în chip îngust opera de artă, limitîndu-i frumuseţile şi valabilitatea numai la aspectele care slujeau crezul său social şi artistic. Stăruind asupra elementului social, bogat în poezia rusă, el n-a refuzat elementul subiectiv, liric, pe care l-a descoperit şi subliniat în opera poetului Caucazului.

Unul dintre cele mai frumoase studii l-a închinat Gherea lui Taras Şevcenko. În literatura noastră, el este cel dintîi care a scris despre poetul Ucrainei, făcîndu-l cunoscut la noi.

Analizînd cîteva din cele mai realizate poezii *Haidamacii, Caterina, Sluga, Caucaz, Maria,* autorul studiului caută să deosebească timbrul specific al artei lui Şevcenko. Ceea ce o caracterizează, în primul rînd, este unitatea organică dintre conţinut şi formă. În poezia sa, Taras Şevcenko „a reînviat, scrie Gherea, trecutul Ucrainei cu toată gloria şi grozăveniile lui şi prezentul ei mizerabil. . . În nici un poet mare nu e concentrată atîta gingăşie şi nestrămutată iubire pentru popor şi atîta durere pentru suferinţele lui" [8]). Materialul acesta de fapte şi idei l-a îmbrăcat într-o „formă splendidă", l-a exprimat într-o „limbă populară curată". Lirismul vibrant al poeziei sale, caracterul ei profund popular i-au asigurat durabilitate dincolo de veacuri.

6) C. Dobrogeanu-Gherea, *Dostoievski,* «Studii critice», vol. II, Buc., 1956, p. 338.
7) C. Dobrogeanu-Gherea, *Artiştii cetăţeni,* «Studii critice», vol. I, Buc., 1956, p. 308.
8) C. Dobrogeanu-Gherea, *Taras Şevcenko,* «Studii critice», vol. II, Buc., 1956, p. 345.

Taras Şevcenko mai este pentru Gherea şi un mare „artist cetăţean". Alături de Puşkin şi Lermontov, el s-a făcut interpretul aspiraţiilor şi suferinţelor „tuturor popoarelor care gem sub cîlcîiul greu al ţarilor moscoviţi" şi a militat, pînă la capătul vieţii, pentru triumful dreptăţii. De aceea astăzi, conchide criticul Contemporanului, în faţa mormîntului lui „Taras cel drept" se descoperă poporul rus, care recunoaşte în el pe cel ce i-a cîntat cu „nestrămutată iubire" bucuriile şi i-a plîns suferinţele.

În tot ce a scris Gherea despre literatura rusă, aflăm, chiar la cea mai sumară parcurgere, multe idei valabile, enunţate după o cercetare atentă şi o înţelegere a gîndurilor şi sentimentelor oglindite în paginile ei.

În formularea principiilor sale, el a adăugat la tradiţia patriotică şi democratică a criticii noastre, experienţa luminoasă a democraţilor revoluţionari ruşi şi unele din marile idealuri inovatoare ale clasei muncitoare. În lumina acestor principii, ca teoretician şi sprijinitor al artei realiste şi militante, Gherea a distins şi în literatura marelui popor vecin capacitatea ei de a reflecta profund şi veridic realitatea, zguduitorul ei umanism, originalitatea şi semnificaţia ei socială.

Socotindu-i un criteriu de apreciere şi un model de urmat, Gherea a ţinut ca scriitorii ruşi să fie traduşi şi cunoscuţi la noi. În ciclul de articole consacrate problemei traducerilor, el cere să se tălmăcească „pentru dezvoltarea noastră literară" scrierile lui Tolstoi, Turghenev, Dostoievski, Cehov, Korolenko. Apelul n-a rămas fără răspuns. În ultimele decenii ale veacului trecut, literatura clasică rusă a intrat în conştiinţa publicului romîn. Meritul lui Gherea este de a fi dat, şi în această direcţie, o orientare valabilă cititorilor şi scriitorilor noştri. Pe cei dintîi i-a ajutat să înţeleagă şi să preţuiască pagini de mare artă, pe ceilalţi i-a îndemnat să se aplece asupra omului şi a vieţii, aşa cum au ştiut s-o facă, atît de strălucit, reprezentanţii artei realiste ruse.

K. I. GRIGOROV – *Istoria na ikonomiceskite ucenia (Istoria științei economice)*, Sofia 1956.

Cartea profesorului K. I. Grigorov, *Istoria științei economice*, formată din 8 părți și 27 de capitole, analizează de pe pozițiile marxism-leninismului principalele concepții economice care au apărut în decursul istoriei societății omenești.

Întreaga lucrare este pătrunsă de spirit partinic, îi este străin obiectivismul. Autorul izbutește să scoată în evidență condițiile economice, sociale, politice și ideologice, în care au apărut diferitele școli și curente de gîndire economică, care este contribuția diferiților gînditori la tezaurul gîndirii economice, care sînt lipsurile lor izvorîte din poziția de clasă și din epoca în care au trăit.

În elaborarea acestei lucrări, autorul, dînd dovadă de erudiție, subliniază în mod just, că istoria gîndirii economice și istoria economiei politice nu pot fi confundate, că economia politică reprezintă nucleul istoriei gîndirii economice și că a apărut ca știință în cadrul orînduirii capitaliste.

Prima parte a lucrării tratează gîndirea economică din formațiunile precapitaliste. Autorul scoate în evidență principalele idei economice ale celor mai de seamă reprezentanți ai gîndirii economice din sclavagism și feudalism, caracterul de clasă al acestor idei și influența lor în dezvoltarea gîndirii economice din epocile următoare. În această parte a lucrării, profesorul Grigorov arată în mod just că în formațiunile precapitaliste nu poate fi vorba de o știință economică separată că ideile economice geniale din aceste orînduiri sociale arată numai drumul spre o știință economică.

Considerăm însă ca o lipsă a acestei părți din lucrare, faptul că autorul nu acordă atenția necesară gîndirii economice din țările Orientului. Dacă ar fi analizat și gîndirea economică din Orient, autorul ar fi prezentat un tablou mai complet al gîndirii economice din formațiile precapitaliste.

În partea a II-a a lucrării, autorul analizează apariția și dezvoltarea economiei politice burgheze. În primul capitol profesorul Grigorov prezintă preistoria economiei politice burgheze. Pornind de la prezentarea condițiilor social-economice în care a apărut gîndirea economică mercantilistă, autorul precizează în mod just că mercantilismul nu este numai o politică economică dusă de diferite state, ci și o doctrină economică, prima încercare de analiză a modului de producție capitalist. Scoțînd în evidență metoda descriptivă folosită de reprezentanții gîndirii economice mercantiliste în abordarea fenomenelor economice, autorul arată că mercantiliștii confundau bogăția cu banii, căutau izvorul profitului în sfera circulației și că meritul lor constă în faptul că au înlăturat metoda scolastică de cercetare a fenomenelor economice și sînt primii care au încercat să analizeze din punct de vedere teoretic modul de producție capitalist.

Autorul nu se limitează însă numai la tratarea mercantilismului din Europa apuseană, ci face o analiză amplă și a mercantilismului rus scoțînd în evidență originalitatea acestuia. În capitolele IV și V se analizează descompunerea mercantilismului și începutul economiei politice ca știință. Profesorul Grigorov prezintă de pe pozițiile marxism-leninismului concepția economică a primilor clasici ai economei politice burgheze. (W. Petty și Boisguillebert). Scoțînd în evidență contribuția acestora în formarea economiei politice ca știință, autorul precizează în mod just că W. Petty este primul economist burghez care folosește metoda abstractizării în cercetarea fenomenelor economice și primul care mută cercetarea din sfera circulației în sfera producției. După ce arată că la W. Petty găsim începutul teoriei valorii muncă,

salariului, rentei, preţului pămîntului etc., profesorul Grigorov reuşeşte să evidenţieze meritele lui W. Petty în analiza acestor categorii economice, reliefînd lipsurile acestuia izvorîte din poziţia sa de clasă şi din epoca în care a trăit.

Un loc important în lucrare îl ocupă analiza concepţiilor economice ale gîndirii fiziocrate şi a reprezentanţilor săi cei mai de seamă Fr. Quesnay şi J. Turgot. După ce prezintă situaţia economică, socială, politică şi ideologică din Franţa în sec. XVIII, profesorul Grigorov arată că fiziocraţii au mutat şi mai mult cercetarea din sfera circulaţiei în sfera producţiei şi au ridicat pe o treaptă mai înaltă decît predecesorii metoda abstractizării. Prin concepţia lor cu privire la legile naturale, schimbul de echivalente, produsul net, reproducţia capitalului social etc., fiziocraţii au dat o lovitură nimicitoare teoriei şi politicii mercantiliste care se baza pe fetişizarea banilor, fapt care a constituit un pas important în formarea economiei politice ca ştiinţă.

Autorul scoate în evidenţă marea contribuţie ştiinţifică a lui Fr. Quesnay la analiza reproducţiei capitalului social total prin „Tabloul economic". Obiectul analizei „Tabloului economic" îl constituie nu circulaţia mărfurilor pur şi simplu ci a mărfurilor în care este inclusă plusvaloarea – scopul acestei circulaţii este realizarea plusvalorii şi crearea condiţiilor pentru reproducerea ei. Faptul că Quesnay a folosit pentru întocmirea „Tabloului economic" formula circuitului capital marfă, constituie o dovadă că el consideră circulaţia banilor ca derivînd din circulaţia mărfii.

În lucrare este subliniat cu claritate conţinutul burghez al concepţiei fiziocrate, care se ascunde într-un înveliş feudal şi se arată caracterul contradictoriu al sistemului fiziocrat care se baza pe o serie de dogme, care nu au putut rezista încercărilor vremii, ca de exemplu aceea potrivit căreia numai în agricultură s-ar crea „produs net".

Pentru aportul lor la crearea economiei politice ca ştiinţă Marx i-a numit pe fiziocraţi alături de W. Petty, părinţii economiei politice.

Profesorul Grigorov acordă o atenţie deosebită analizei concepţiei economice a celor mai de seamă reprezentanţi ai economiei politice clasice burgheze din Anglia, Adam Smith (1723–1790) şi David Ricardo (1772–1823) în cea de-a treia parte a lucrării.

După ce analizează situaţia social-economică, politică şi ideologică din Anglia din primele opt decenii ale secolului al XVIII-lea, autorul precizează că Adam Smith este economistul reprezentativ al perioadei manufacturiere a capitalismului, cel mai de seamă purtător de cuvînt al burgheziei industriale de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Arătînd rolul pe care l-a avut opera economică a lui Adam Smith în delimitarea obiectului economiei politice şi contribuţia sa la analiza ştiinţifică a modului de producţie capitalist se spune în mod just că Adam Smith este creatorul economiei politice burgheze în forma ei dezvoltată. Scoţînd în evidenţă contribuţia lui Adam Smith la analiza ştiinţifică a modului de producţie capitalist autorul precizează că Smith are meritul de a fi încercat să descopere legile obiective ale dezvoltării economiei capitaliste, de a fi elaborat unele teze ştiinţifice şi de a fi făcut progrese însemnate faţă de predecesorii şi contemporanii săi în analiza categoriilor economice. Astfel, el a dezvoltat mai departe teoria valorii muncă, a examinat procesul apariţiei banilor ca un proces obiectiv, a arătat că salariul este singurul venit muncit în societatea capitalistă, că profitul şi renta reprezintă scăzăminte din valoarea creată de muncitor şi însuşite fără echivalent de proprietarul mijloacelor de producţie, a prezentat în mod just structura de clasă a societăţii capitaliste şi în legătură cu aceasta a sistematizat veniturile diferitelor pături ale populaţiei din societatea capitalistă.

Autorul scoate însă în relief şi slăbiciunile, lipsurile gîndirii economice a lui Adam Smith, determinate de epoca în care a trăit şi de poziţia sa de clasă. În acest sens autorul arată că datorită folosirii unei duble metode în analiza fenomenelor economice şi abordării neistorice a acestora, Smith nu a acordat atenţia cuvenită contradicţiilor economiei capitaliste şi din această cauză nu a întrevăzut perspectivele reale ale capitalismului. Aceste lipsuri ale lui Adam Smith vor deschide larg porţile economiei politice vulgare, care le va folosi în scopuri apologetice.

Analizînd concepţia economică a lui David Ricardo autorul arată că acesta este economistul burghez reprezentativ al perioadei revoluţiei industriale din Anglia. El a apărat interesele de clasă ale burgheziei industriale engleze în dezvoltare, opera lui economică fiind folosită de burghezie ca principal argument ştiinţific în lupta ei pentru o politică liberschimbistă.

În lucrare autorul precizează meritele lui David Ricardo în analiza pe care o face modului de producţie capitalist, că el a îmbogăţit ştiinţa economică cu numeroase teze valoroase şi se scot în evidenţă lipsurile din opera sa economică.

Astfel el a dezvoltat teoria valorii muncă şi a apărat în mod consecvent principiul determinării valorii mărfurilor prin muncă, a pornit la analiza banilor de la teoria valorii şi a determinat iniţial valoarea metalelor preţioase prin timpul de muncă cheltuit pentru producerea lor, a luat în considerare la analiza produsului social total antagonismul dintre clasele sociale, a recunoscut că izvorul profitului este munca muncitorilor, a explicat renta diferenţială pe baza legii valorii, a fost preocupat pentru dezvoltarea forţelor de producţie şi în legătură cu aceasta a luptat împotriva proprietarilor funciari, a susţinut politica liber-schimbistă care convenea intereselor burgheziei industriale din Anglia.

Paralel cu scoaterea în relief a meritelor lui David Ricardo, profesorul Grigorov precizează şi lipsurile existente în opera economică a acestuia. Astfel autorul arată că David Ricardo nu a abordat în mod istoric fenomenele economice şi a considerat categoriile economice ale capitalismului ca fiind veşnice. De asemenea autorul arată că Ricardo s-a preocupat de latura cantitativă a categoriilor economice, ignorînd latura lor calitativă, nu a înţeles geneza şi esenţa banilor, fapt care l-a împins să susţină teoria cantitativă a banilor, nu a fost în stare să explice profitul mijlociu, nu a putut explica renta absolută, nu a făcut deosebire între plusvaloare şi formele acesteia, a identificat valoarea cu preţul de producţie şi nu au văzut perspectivele reale ale economiei capitaliste.

În lucrare se arată în mod just că pentru contribuţia sa la dezvoltarea ştiinţei economice, Ricardo a fost considerat de clasicii marxism-leninismului cel mai de seamă economist clasic burghez, desăvîrşitorul economiei politice burgheze clasice, economistul producţiei prin excelenţă, iar opera sa economică, cu toate lipsurile pe care le are, alături de cea a lui Adam Smith, constituie unul din izvoarele marxismului.

În capitolul X cuprins tot în partea a III-a a lucrării, autorul precizează locul şi rolul lui Simonde de Sismondi în istoria ştiinţei economice. Pornind de la critica pe care o face Simonde de Sismondi orînduirii capitaliste, de la faptul că el scoate în evidenţă unele contradicţii ale modului de producţie capitalist, sesizînd în acelaşi timp şi caracterul istoric trecător al acestui mod de producţie, profesorul Grigorov arată în mod just că Simonde de Sismondi este ultimul reprezentant al economiei politice clasice burgheze din Franţa. Scoţînd în relief poziţia de clasă mic-burgheză a lui Simonde de Sismondi, care caută să rezolve contradicţiile capitalismului de pe poziţiile micii burghezii, autorul dezvăluie caracterul reacţionar, utopic al gîndirii economice a acestuia, fapt care face din Simonde de Sismondi, fondatorul economiei politice mic-burgheze.

În partea a IV-a şi a V-a a lucrării, profesorul Grigorov analizează apariţia şi evoluţia economiei politice burgheze vulgare. Abordînd această problemă, autorul arată că din momentul în care burghezia a cucerit puterea politică, din momentul în care contradicţiile modului de producţie capitalist, au început să se manifeste cu tot mai multă vigoare, scoţînd tot mai mult la iveală racilele orînduirii burgheze, reprezentanţii ideologici ai burgheziei au încetat să se mai ocupe cu cercetarea ştiinţifică a fenomenelor, s-au transformat în slugi plătite ale capitalului, au început să facă apologia modului de producţie capitalist.

Autorul arată de asemenea legătura şi deosebirea dintre economia politică clasică burgheză şi economia vulgară. În acest sens în lucrare se arată că porţile economiei politice burgheze vulgare au fost deschise prin tezele neştiinţifice cuprinse în operele reprezentanţilor economiei politice clasice burgheze, că reprezentanţii economiei politice burgheze clasice apărau orînduirea capitalistă cu bună credinţă în timp ce reprezentanţii economiei politice vulgare apără capitalismul cu rea credinţă.

Analizînd teoriile reprezentanţilor economiei politice burgheze vulgare din Germania, Franţa, Anglia, S.U.A., autorul scoate în evidenţă lipsa de valoare ştiinţifică a acestor teorii care nu au contribuit cu nimic la cunoaşterea ştiinţifică a modului de producţie capitalist, demascînd totodată scopul urmărit de susţinătorii acestor teorii.

Problema socialismului utopic este tratată de autor în partea a VI-a a lucrării cuprinsă în capitolele XVI, XVII, XVIII şi XIX. Mai întîi autorul prezintă principalele idei ale precursorilor socialismului utopic din perioada acumulării primitive a capitalului (Thomas Morus şi Tommaso Campanella) şi apoi analizează concepţiile economice ale reprezentanţilor socialismului utopic din ţările Europei Apusene din secolul al XIX-lea (Saint Simon, Ch. Fourier, R. Owen).

Tot aici autorul analizează concepţiile reprezentanţilor socialismului utopic din Rusia. După ce arată condiţiile istorice în care a apărut socialismul utopic din Rusia, profesorul Grigorov prezintă concepţiile economice ale celor mai de seamă reprezentanţi ai socialismului utopic din această ţară (Herţen şi Cernîşevschi).

Autorul nu se rezumă însă numai la prezentarea critică a concepțiilor socialiștilor utopici, ci analizează și descompunerea socialismului utopic, transformarea lui în cele mai paradoxale construcții teoretice, fapt care se reflectă în lucrările lui P. J. Proudhon, Rodbertus, narodnicilor ruși etc.

Scoțînd în evidență ideile valoroase din concepția economică a reprezentanților socialismului utopic și îndeosebi critica aspră făcută de aceștia capitalismului, profesorul Grigorov prezintă în mod just legătura dintre socialismul utopic și socialismul științific, arătînd că socialismul utopic constituie unul din izvoarele marxismului.

În partea a VII-a a lucrării, autorul analizează una din cele mai importante probleme ale cursului de istorie a gîndirii economice și anume crearea economiei politice proletare de către Karl Marx și Friedrich Engels. În această parte, autorul scoate în relief condițiile istorice în care a apărut economia politică a proletariatului și care este locul doctrinei economice marxiste în istoria științei economice. În lucrarea sa, autorul reușește să prezinte în mod convingător în ce constă saltul calitativ, revoluția săvîrșită de Karl Marx în economia politică. Firul apariției și dezvoltării economiei politice proletare, precum și revoluția săvîrșită de Karl Marx în economia politică, este redat de autor pe calea analizei principalelor lucrări ale întemeietorilor socialismului științific Karl Marx și Friedrich Engels.

Autorul arată saltul calitativ săvîrșit de Karl Marx în teoria valorii muncă, a banilor, a plusvalorii, a salariului, profitului, rentei și dobînzii. a acumulării, a reproducției capitalului social, venitului național, crizelor economice de supraproducție etc., precum și însemnătatea doctrinei economice marxiste pentru lupta economică și politică a proletariatului.

Considerăm însă că ar fi fost mai indicat și mai ușor de realizat scopul urmărit, dacă autorul prezenta concepția economică a lui Karl Marx și Friedrich Engels pe probleme și nu pe lucrări.

În capitolul XXIII se face o prezentare critică a concepțiilor economice revizioniste. Autorul face o critică substanțială teoriilor economice revizioniste din ultima treime a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, (Eduard Bernștein, Eduard David, Tugan Baranovschi, Karl Kautsky, Rudolf Hilferding). Considerăm însă că în lucrare, analiza critică a teoriilor revizioniste contemporane este tratată sumar. Deoarece revizionismul constituie principala primejdie în mișcarea contemporană, autorul va trebui ca, la o ediție viitoare, să acorde o atenție sporită demascării teoriilor revizioniste contemporane.

Profesorul Grigorov analizează profund în capitolul al XXIV-lea dezvoltarea creatoare a economiei politice de către V. I. Lenin, întemeietorul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și a statului sovietic, genialul gînditor revoluționar, conducătorul și învățătorul clasei muncitoare și a oamenilor muncii din întreaga lume.

Autorul arată în mod just că în dezvoltarea economiei politice de către V. I. Lenin se disting trei etape principale și anume : prima etapă, care ține din 1893 pînă în preajma primului război mondial imperialist, cuprinde două perioade (1893–1899) cînd Lenin supune unei critici nimicitoare concepțiile economice ale narodnicilor ruși, a doua perioadă (1900–pînă în preajma primului război mondial) cînd Lenin se afirmă ca un mare teoretician marxist în problemele agrare.

A doua etapă în dezvoltarea economiei politice marxiste de către V. I. Lenin cuprinde perioada primului război mondial imperialist. În această etapă Lenin duce o luptă intransigentă împotriva oportunismului din Internaționala a II-a și pune bazele învățăturii despre imperialism.

Etapa a III-a cuprinde perioada din timpul și după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie în care Lenin pune bazele economiei politice a socialismului.

Autorul arată în mod convingător că V. I. Lenin a dus o luptă intransigentă împotriva tuturor curentelor antimarxiste, că a ridicat pe o treaptă superioară învățătura economică marxistă, arătînd totodată însemnătatea istorico-mondială a leninismului.

În ultima parte a lucrării, autorul face o analiză critică a economiei politice burgheze vulgare din perioada imperialismului și a crizei generale a capitalismului. Autorul dezvăluie descompunerea continuă a economiei politice burgheze pusă în slujba apărării intereselor burgheziei, scoate în evidență lipsa de valoare științifică a teoriilor economice burgheze apărute în această perioadă, care urmăresc să înfrumusețeze capitalismul și să abată masele populare de la lupta lor revoluționară.

Lucrarea profesorului Grigorov constituie o contribuție valoroasă la analiza istoriei gîndirii economice de pe pozițiile marxism-leninismului, fiind de un real folos pentru toți cei care se ocupă cu studierea problemelor economice.

M. Todosia și Marin Ene

I. P. I. cd. 3787